KUN.DR. LEVANAS ALEKSANDRAS

• R E T O R I K A •

VILNIUS - 1943

KUN. DR. DOC. A. LĖVANAS

BENDROJI RETORIKA

"Λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν".
(Γοργίας)



VILNIUS 1943



Kun.Dr.Doc.A.Lėvanas

B E N D R O J I   R E T O R I K A

Paskaitos skaitytos 1938/39 m.m.pavasario semestre ir 1939/40 m.m.rudens ir pavasario semestruose Vytauto Didžiojo Univer - siteto Teologijos-Filosofijos Fakulteto Teologijos Skyriaus studentams ir
1942/43 m.m. bei 1943/44 m.m.rudens ir pavasario semestruose Akademinės Vilniaus Kunigų Seminarijos studentams.

K a u n a s - - -1943- - - -V i l n i u s

P R A T A R M Ė



Kai kam gali keistokai atrodyti, kodėl "Bažnytinės iškalbos" paskaitose pradedame nuo bendrosios retorikos. Racijos yra sekančios. Bendroji retorika mūsų vidurinėse ir aukštosiose mokyklose niekur nėra dėstoma. Vidurinųjų mokyklų literatūros pamokose dėstomoji stilistika, tiesa, pateikia kai kurių žinių apie stilių /de elocutione/ ir rašinio planą /de dispositione/, bet tai apima tik menkutę retorikai rūpimą sritį, nekalbant jau apie tai, kad ir tas truputis ten pateikiamas pagal literatūrinius, o ne retorinius reikalavimus. Tuo tarpu bažnytinės retorikos dėstymas suponuoja bent minimalinį bendrosios retorikos mokėjimą, panašiai kaip algebros dėstymas suponuoja aritmetikos mokėjimą.

Be to, paskutiniais laikais bendroji retorika yra žymiai praturtėjusi vertingais pedagogikos bei psichologijos mokslo laimėjimais, be kurių moderniškasis pamokslininkas negali apsieiti. Šių laikų bažnytinės retorikos klausytojai nebeturėtų kartoti tą skundą, kurį senosios pamokslininkų kartos atstovas Dr. Georg Koepgenas savo vertingame veikale "Macht über die Hörer" /Paderborn 1935/ šitokiais žodžiais išreiškia: "Aš /čia/ norėčiau jums pasakyti tai, ką aš pats savo laiku, kaip klierikas, mielai būčiau norėjęs apie pamokslą išgirsti, bet kas, deja, man nebuvo pasakyta, kol visa tai su dideliu vargu, aš pats /gyvenime/ suradau ir sudorojau"1/

1/ 18: "Ich möchte Ihnen nur einfach das sagen, was ich seinerzeit als Seminarist gern über die Predigt gehört hätte, was mir aber leider nicht gesagt wurde, bis ich es mir dann mühsam selber suchen und erarbeiten musste".

Dėl suminėtų aplinkybių bendrosios retorikos dėstymas bažnytinės retorikos klausytojams pasidaro būtinas.

Kyla klausimas,kaip toji bendroji retorika būsimiesiems Dievo Žodžio skelbėjams turi būti perteikiama: ar atskirai bendroji retorika ir atskirai bažnytinė retorika, ar bendroji ir bažnytinė retoriką viename mišinyje. Vieni dėstytojai laikosi pirmojo, kiti antrojo dės - tymo metodo. Mes laikysimės pirmojo metodo,t.y. pirma atskirai eisime bendrąją retoriką, o po to vėl atskirai bažnytinę retoriką. Taip daryti, atrodo, reikalauja pati dalykų logika:kaip aritmetika, kuri yra pagrindas visoms matema - tikos šakoms, nedėstoma viename mišinyje su kitomis specialiosios matematikos šakomis, taip panašiai ir bendroji retorika, kuri yra pagrindas visoms specialiosioms retorikoms, taigi ir bažnytinei retorikai,--nepritiktų dėstyti viename mišinyje su šia paskutiniąja. Atskirai dėstant bendrąją ir atskirai bažnytinę retoriką,--labiau išryškėja pati bažnytinė iškalba , kuo būtent ji turi skirtis nuo pasaulietiškos iškalbos.

Kai dėl pačios bendrosios retorikos dėstymo linijos, tai tenka sutikti su pirmojo pa - saulyje retorikos profesoriaus <u>Quintiliano</u> mintimi, kurios jis laikėsi savo garsiajame retorikos veikale "De institutione oratoria", ir kurią ten išreiškė šiais žodžiais: "... /retorikoje/ kuomažiausiai laikaus taisyklių vadinamųjų καθολικὰ t.y./mūsiškai tariant/ <u>visuotinųjų</u> arba <u>neatmainiųjų</u>, nes retai galime sutikti tokią jų rūšį,kuri kai kame nešlubuotų arba nebūtų galima sugriauti... /Retorika/ yra platus, šakotas ir beveik kasdien vis naujas dalykas, apie kurį niekada nebus viskas pasakyta. /Todėl/ čia bandysiu pateikti tai, kas yra geriausio iš senovės paveldėta, ir tai ,

kas, kaip atrodo, geriau būtų pakeisti, pridėti, atmesti."[1]

1/ II 13,14.17: "... mihi semper moris fui quam minime alligare ad praecepta, quae καθολικ vocant, id est /ut dicamus quomodo possumus/ uni versalia, vel perpetualia. Raro enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte aliqua, aut subrui possit... Late fusum opus est, et prope quotidie novum de quo nunquam dicta erunt omnia Quae sunt tamen tradita, quid ex his optimum; e si quid mutari, adiici, detrahi melius videbitu dicere experiar."

Į V A D A S

1. Terminų bei sąvokų paaiškinimas.-- 2. Iškalbos ir retorikos istorijos metmens.-- 3. Retorikos santykiavimas su kitomis mokslo disciplinomis.-- 4. Retorikos reikalingumas.-- 5. Iškalbos mokymosi metodas.-- 6. Retorikos suskirstymas.-- 7. Retorikos literatura ir žurnalai.

1. TERMINŲ BEI SĄVOKŲ PAAIŠKINIMAS

Natūralinė iškalba /eloquentia naturalis[1]/ yra įgimtas kalbėjimo talentas, kuris instinktyviai bando atrasti klausytojus paveikiančią kalbėjimo formą. Tai dar nėra iškalba tikra prasme. Ją reikia dar pagal retorikos reikalavimus gerokai apgenėti, sukulturinti ir tuo būdu pakelti į iškalbos meno rangą.

Iškalba / εὐέπεια , eloquentia/ arba iškalbos menas / Τέχνη ῥητορική , ar dicendi/ tai menas pajudinti klausytojus į kalbėtojo norimąjį žygį. Tačiau, kadangi žmogus turi laisvą valią, tai nusilenkimas svetimai valiai /leidimas save įtikinti ir pajudinti/ nevisuomet gali įvykti. Iškalba betgi lieka menu ir tada, nors kartais jos pagalba ir nebūtų galima klausytojus pajudinti į žygį, panašiai kaip gydymo menas lieka menu, nors kartais juo ir nebūtų galima ligonio pagydyti.

1/ Plg. Quintilianus, De institutione oratoria, XII 10,40.

Retorika /ῥητορική, rhetorica; pirmą kartą šis terminas atrandamas Platono raštuose[1] tai mokslinė bei sistematinė iškalbos meno tikslų ir juos pasiekti priemonių sąranga.-- Senovėje retorikos terminas buvo maišomas su iškalbos terminu; pav., Quintilianas sako: "Retorika yra kalbėjimo menas"[2] Iš tikrųjų gi retorikos terminas atitinka teorijai, o iškalbos terminas -- menui. Panašiai kaip poetika yra poezijai kurti teorija, o poezija -- tos teorijos deramas pritaikymas praktikoje; arba kaip estetika yra meno veikalui kurti ir vertinti teorija, o meno kūrinys -- tos teorijos konkretizavimas praktikoje,-- taip ir retorika yra iškalbos meno teorija, o iškalba -- pagal tos teorijos nurodymus pasiektas kalbėjimo menas.

Retorius / ῥήτωρ [3]/ rhetor/ yra retorikos žinovas arba jos mokytojas. -- Kai kas retorių norėtų laikyti kažkokia žemesne kalbėtojų rūšimi. Antai, O.Brömme rašo: "Retorius nori perkalbėti, o kalbėtojas turi įtikinti: pirmasis suvedžioja, antrasis turi vadovauti." [4] Tai tikras nesusipratimas!

Kalbėtojas arba oratorius / λέγων , orator/ tai sugebąs kalbėti pagal retorikos reikalavimus.

1/ Plg.W.Kroll, Rhetorik,Stuttgart 1937,2.
2/ Ibid.,II 17,38:"Rhetorice ars est bene dicendi". 3/ Graikai retorikos mokytoją /ir poet dar vad. σοφιστής Plg.W.Kroll,,1.
4/ Rede überzeugend!,Leipzig /1937/,9:"De[illegible]tor will überreden,der Redner soll überzeugen; verführt,dieser soll führen."

Kyla klausimas, ar retorius butinai turi būti kalbėtojas. Iš tikrųjų taip turėtų būti, bet gyvenime dažnai yra kitaip. Kaip autoriai knygų "Apie meną gyventi" dažnai yra gyvenimu nusivylę žmonės, taip panašiai retorikos mokytojai dažnai patys yra menki kalbėtojai; pav., didysis Demonsteno retorikos mokytojas Izokratas -- buvo joks kalbėtojas; žinomas parlamentarinės retorikos[1] autorius Anglijos parlamento atstovas W.G.Hamiltonas -- tik vieną kartą /pagal kitus 2-3 kartus[2] / savo gyvenime yra viešai kalbėjęs.

2. IŠKALBOS IR RETORIKOS ISTORIJOS METMENS

a. Iškalbos plėtojimosi sąlygos.-- b. Iškalba senuosiuose amžiuose.-- c. Iškalba viduramžy.-- d. Iškalba naujuosiuose amžiuose.

a. Iškalbos plėtojimosi sąlygos

Kiekvienas menas turi turėti atitinkamas plėtotis sąlygas. Tarp gyvojo žodžio menui plėstis sąlygų galima paminėti /α./ kultūrines, /β/ politines ir /γ/ kalbines.

α. Kultūrinės iškalbos plėtojimosi sąlygos yra savaime suprantamos. Pirmą reikia turėti ką pasakyti, o paskui kalbėti.

1/ "Parlamentary Logic". 1808.
2/ Plg. M. Dessoir, Die Rede als Kunst, München 1940, S. 71; C. Hilty, Lesen und Reden, Leipzig-Frauenfeld 1922, 117.

Esant žemam kultūros laipsniui tautoje bet kurio meno plėtra yra labai apsunkinta, o gyvojo žodžio menui visiškai trūksta oro.

β. Politinės iškalbos plėtojimosi sąlygos. Čia svarbiausį vaidmenį vaidina valstybės valdymo formą ir turimos politinės laisvės.

Nepalankiausi iškalbos plėtrai valstybės valdymo forma yra monarchija, nes čia beveik viskas yra tautai primesta ir beveik nieko nebelieka jai pačiai išsikovoti gyvojo žodžio jėga. Palankiausi gi forma yra demokratinė respublika. Mat, jos parlamentas /seimas/ yra arena, kur beveik viską lemia gyvojo žodžio menas. Tik paskutiniais laikais demokratinių tautų politinis susiskaldymas į smulkias partijas, bent didžiųjų partijų atstovams, pasidaro iškalbos plėtrai tam tikru stabdžiu: turėdami parlamente daugumą, jie jau iš anksto žino, kad ir blogą pasakius kalbą, --vistiek bus nubalsuota taip, kaip jo dominuojanti partija nori.[1]

Politinės laisvės, ypač susirinkimų ir žodžio laisvė, yra viena iš pačių reikšmingiausių iškalbos plėtojimosi sąlygų tautoje. Niekas negali tapti didžiu kalbėtoju, neturėdamas prieš save didžios minios. Užtat politinė laisvė viešai susirinkti ir viešai kalbėti, - tautos iškalbingumo plėtrai tiek pat būtina, kiek laivyno plėtrai yra būtina jūra. Teisingai tad sako O.Legelis, jog :

1/ Plg. C.Hilty, Ibid. 115.

"iškalba dažniausiai žydėjo toje tautoje, kuri buvo laisviausia"1/.

Y. Kalbinės iškalbos plėtojimosi sąlygos gali suvesti į tautos kalbos muzikalumo laipsnį.

Žmogaus siela išoriniam pasauliui kalba tarpininkaujant kūnui, su kuriuo ji yra substanciališkai glaudžiai sujungta. Juo kūnas sudaro tobulesnes sielai apsireikšti galimybes, juo tokio žmogaus siela gali įspūdingiau prabilti. Tas faktas, kad ne visos rasės bei tautos yra lygiai iškalbingos, iš dalies galima paaiškinti tuo, jog, dėl įvairių nuo amžių buvusių skirtingų gyvenimo aplinkybių, rasių bei tautų tipai ir kultūriniu ir somatologiniu atžvilgiu išėjo skirtingi. Pav., palyginus negrą su europiečiu rasime žymų skirtumą jų rezonatoriaus *) konstrukcijoje: kitokia bus ir tuštumų kubatūra, ir kietųjų bei minkštųjų rezonatoriaus dalių proporcija, kitoks bus ir atskirų rezonatoriaus raumenų pajėgumas, ir t.t. Tas pats sakinys pasakytas negro, italo ir anglo lūpomis, turės ir tempą kitokį, ir girdimumą nelygų, ir spalvingumą skirtingą.

Praktika rodo, kad juo kuri kalba žodžiuose turi daugiau balsių ir mažiau priebalsių, juo mažiau

---

1/ Wie werde ich Redner?, Dresden [3]1937,178: "...die Redekunst bei dem Volke am meisten im Blüte stand, das am freiesten war."

*) Rezonatorius - tai ruimas nuo lūpų ir nosies skylučių iki pat balso stygų. Plačiau apie jį žr. dikcijos skyriuje.

re'ia vartoti jėgos, kad balso organas kalbant tinkamai funkcijonuotų ir juo daugiau kalbama ne sučiaupta /ne "angliška"/, bet atverta burna /ore rotundo/,-- juo tokia kalba yra muzikalesnė. Prasidėjus operų laikams /maždaug nuo 17 amž./,pradėjo ryškėti ir kai kurių kalbų muzikalumas. Kol gimstantis nacionalizmas nevertė visas kalbas pradėti laikyti "muzikaliomis", tol kai kuriose Europos didmiesčių operose būlavo statomos tik muzikaliosiomis /pav.,italų, prancūzų/ kalbomis, nors tų miestų publika jų nemokėjo. Dar kituose didmiesčiuose operos statytos pakaitomis: tai muzikaliosiomis, tai nemuzikaliosiomis kalbomis, kol pagaliau tautinė ambicija kiekvienos tautos operai įsakė savo kalbą laikyti scenos kalba, taigi, pakankamai muzikalia kalba.[1] Tautinė ambicija laimėjo, bet kalbų muzikalumas dėl to mažai arba visiškai nepakitėjo.

Kalbos muzikalumas kartais turi progos kiek pakitėti, kai tauta, eidama nuo atskirų tarmių prie bendrinės kalbos, pasirenka muzikaliausią tarmę. Antai, palyginus dabartinę lietuvių bendrinę kalbą su Daukanto ir Valančiaus laikų kalba,-- galima konstatuoti pasukimą didesnio muzikalumo kryptimi, nes dabar bendrinės kalbos pagrindan padėta suval-

---

1/ Plg. Osthoff,Der Gesangstil der frühdeutschen Oper: "Bericht über den internationalen Kongress SINGEN UND SPRECHEN in Frankfurt am Main 1938", München-Berlin 1939, 12.

kiečių tarmė, kuri yra muzikaliausia musų tautos tarmė. Kiek kitaip išėjo su kitų tautų kalbos muzikalumu, kurios šitokio laimingo pasirinkimo neturėjo iš ko padaryti.

Atrodo, kad dabar jau visų kultūringųjų tautų kalbos yra nusistovėjus'os arba baigia nusistovėti, pasilikdamos kiekviena prie savo kalboje turimų meninių vertybių. Užtat dabar jau drąsiau galima tarti apie atskirų kultūringųjų tautų kalbos muzikalumą. Kiek iš rašomosios ir gyvojo žodžio kalbos dokumentų matyti ir kiek ausimi galima nustatyti, -- muzikaliausias kalbas turi romaniškosios tautos /italai,ispanai,rumunai,prancūzai,portugalai/ , be to,estai,suomiai,graikai. Pakankamai muzikalias kalbas turi kai kurios slaviškosios tautos /pietųslavai,rusai,lenkai/.Tuo tarpu germaniškųjų tautų kalbos /vokiečių, olandų, danų, švedų, norvegų/ yra žymiai mažiau muzikalios.[1/] Lietuvių kalba muzikalumo atžvilgiu, labai priartėja, netgi prilygsta, romaniškųjų tautų kalboms. Vadinas, lietuvių kalbą galima skirti prie muzikaliausių pasaulyje kalbų grupės.

Kalbos meninė vertė nėra pigi ar atsitiktina tautos gėrybė. Kol kuri tauta prie kurių garsų priprato arba nuo jų atprato; kol kurioje tautoje kai kurie garsai buvo įprasta arba atprasta tarti daugiau liežuvio smaigaliu arba minkštuoju gomuriu /pav.,tariant garsą R/; kol veido ir balso

---

1/ Plg. E.Dovifat,Rede und Redner,Leipzig 1937, 62.

órgano muskulatūra bei rezonatorinės burnos, nosies ir Morgagnio tuštumos laimingu ar nelaimingu būdu kurioje tautoje tiek pakitėjo, kad pavyzdžiui to sčačiai būdinga tai tautai žyme; kol kurioje tautoje buvo įprasta ar atprasta kalbėti daugiau atverta arba sučiaupta burna, ir t.t.,ir t.t.,-- kas visa tai besuseks?! Kas beiššifruos kodėl , pav., lietuvio siela savo dainų meliodijose taip plačiai atsiveria, taip įspūdingai išsilieja, -- tuo tarpu kai arabas, nors ir inteligentas, savo dainų meliodijose pasilieka užsidaręs, sustingęs neimponuojąs, tartum įkyriai zirziliuojąs uodas ar be žodžių stenąs Prometėjas ... Kas šiandien beišaiškins tą didįjį "kodėl" ?

Vadinas kalbos meninė vertė yra rezultatas viso tos tautos likimo amžių bėgyje. Tai gėrybė, kurioje istorijai nežinomos tautos yra sudėju - sios savo dalią. Tai brangus, nors nebeišskai - tomas, tautos istorinis dokumentas.

Kalbos muzikalumas, retoriniu atžvilgiu,yra viena iš laimingųjų sąlygų tautos iškalbingumui. Kaip istorija rodo, tautų pasižymėjimas iškalbos mene, tarp kita ko, kaip tik ir atitinka jų kalbos muzikalumo laipsniui. Tiesa, kaip minėjome, iškalbingumo pakilimą tautoje daug lemia taip pat ir kitos aplinkybės, bet kalbos muzikalumas dažniausiai pralenkia jas visas. Pasaulyje buvo ir yra tautų su aukšta kultūra, su patogiomis kalbėti progomis /pav.,dvasiškiai beveik visose tautose ir visose socialinėse bei politinėse

aplinkybėse ne tik turi progą, bet ir pareigą kalbėti!/, bet iškalboje paliktusios visiškai arba mažai težinomos. Žinoma, kad kultūra ir politinis gyvenimas palyginti aukštai stovėjo ir Babilonijoje ir Egipte, bet nieko nežinome apie jų iškalbą. Matyt, pro būdingą jų kalbos nemuzikalumą, -- iškalbos menas negalėjo pas juos išaugti. Tuo tarpu kai babiloniečių ir egiptiečių kultūra pateko tokių muzikalių kalbų atstovams, kaip graikams ir romėnams,--iškalbos menas pirmą kartą istorijoje pražydėjo. ,

Pedagoginėje filosofijoje, kaip žemiau matysime, yra dėsnys, kad kiekviena žmoguje glūdinti gyvenimo vertybė iš galimybės turi pereiti į tikrovę. Iškalba yra brangi asmens ir tautos gyvenimo vertybė. Toji vertybė ypač gausiai ir geriausios kokybės atrandama lietuvio prigimtyje. Tad mūsų turėtų būti ypatinga pareiga šitą Tvėrėjo iš prigimties mums nepašykštėtą gyvenimo vertybę išugdyti į didį ir įspūdingą iškalbos meną.

b. Iškalba senuosiuose amžiuose

Kaip minėjome, iškalba pirmą kartą istorijoje pražydėjo /α/ graikuose ir /β/ romėnuose.

α. Graikai. Iškalba graikuose prasidėjo ne jų metropolijoje,bet kolonijoje, būtent: Sicilijos Sirakūzuose. Šios graikų kolonijos gyventojai , anot Cicerono, pasižymėjo ypatinga proto aštrumu

ir maištingumu[1]. Apie vidurį V amž.pr. Kr. šitie aštriapročiai nenuoramos sukilo prieš savo tiranus ir įvedė demokratinę valdymo formą. Privatinis gyvenimas buvo tvarkomas teisėjų. Ginant bylas atsirado puikiausių progų kalbėti. Tada Sirakūzuose ypač iškilo du vyrai, Koraksas/ Κόραξ / ir Tizijas /Τισίας /, kurie pateikė pirmą pasaulyje rašytos retorikos bandymą. Ko ta jų retorika buvo verta, mes nežinome, bet jų vardai retorikos istorijoje liko minimi pirmoje vietoje. Aristotelis ją vadina "Korakso menu"[2]. Ciceronas Koraksą su Tizijumi vadina "iškalbos meno išradėjais"[3]. Quintilianui "Koraksas ir Tizijas siciliečiai /yra/ seniausieji /iškalbos/ meno rašytojai"[4]. Juodu buvo ne tik teoretikai, bet ir praktiškai dirbą retoriai. Sirakūzuose juodu kūrė retorikos mokyklas, kuriose patys buvo jos dėstytojais.

Graikų Metropolija su savo kolonijomis turėjo gerą komunikaciją. Dėl to Sirakūzuose pasirodę iškalbos meno daigai veikiai buvo persodinti į žymiai trąšesnę dirvą, į pačią graikų metropolijos širdį -- Atėnus. Čia retorika padarė pirmąjį pasaulyje triumfą. Kadangi tada ir civiliniai ir politiniai dalykai Atėnuose daugiausiai buvo

---

1/ Brutus,12,46:"...acuta illa gens et controversa natura ..."
2/ Τέχνη ῥητορική ,II 24,16:"ἡ Κόρακος τέχνη".
3/ De oratore, I 20,91:"...artis illius inventores ..."
4/ Ibid.,III 1,8:"Artium autem scriptores antiquissimi,Corax et Tisias Siculi".

sprendžiami viešose aikštėse, tai tokiais atve - jais gyvojo žodžio vaidmuo paprastai būdavo le - miąs: jis lemdavo ir taiką, ir karą; ir tiesą ir melą. Kas norėjo Atėnuose pada- ryti politinę karjerą, as turėjo ją iškovoti gy- vojo žodžio jėga. Kuo šiandie politikoje yra šar- vuotas kumštis, tuo anais laikais buvo sparnuotas žodis. Populiariausios užtat Atėnų mokyklos - bu- vo retorikos mokyklos.

Graikų iškalboje galima atskirti šias žymes - nes kryptis: /α/ periklinę, /β/ sofistinę, /γ/ izokratinę, /δ/ filosofinę ir /ε/ sintetinę. Be to, taip pat paminėtinas /ζ/ eklektinės retori - kos laikotarpis.

α. Periklinė iškalba. Šios krypties atstovai, anot Cicerono, buvo: "paprasti, aiškūs, glaudūs, gausesni mintimis negu žodžiais."[1] Tarp žymesnių šios krypties atstovų paminėtini: Periklis, Tuki - didis, Alkibiadis, o taip pat Kritias, Teramenas ir Lizias.

Periklis / Περικλῆς, po 500-429 pr.K./ savo mokytojų /Damono ir Anaksagoro/ buvo išmokytas iš- minties ir iškalbos. Jis veikiai pasižymėjo, kaip nepaprastai pranašus kalbėtojas teismuose, o atė- jus palankesnėms politinėms sąlygoms,-- tapo po- litiniu kalbėtoju tautos susirinkimuose. Pasiekęs

---

1/ De oratore, II 22,93: "subtiles,acuti,bre- ves sententiis magis quam verbis abundantes".

valdžios, kaip kalbėtojas, Periklis stengėsi nenusidėvėti: eilinėmis progomis leisdavo kalbėti savo draugams ir tik retomis progomis kalbėdavo pats. Bet kai jau prabildavo,-- tai iš jo trykšdavo tokia jėga ir pergyvenimas, jog poetai sakydavo,kad Periklis ant savo liežuvio žaibus ir griaustinį nešioja.1/ Jis kalbėdavo ne tuščiam minios pasigėrėjimui, bet kad pajudintų ją žygiui. O tą Periklio padiktuotą žygį jautė kiekvienas grįždamas namo iš tautos susirinkimo. Ciceronas tai šitaip trumpai aptaria: "šalia pasmaginimų /Periklis/ į savo klausytojų sielas įsprausdavo taip pat ir dyglių"2/,t.y. įsprausdavo tą kilnųjį dvasios nerimą, kuris, lyg kokie dygliai, neduodavo ramybės tol, kol nebūdavo atliktas didžiojo kalbėtojo norėtas žygis.

Tukididis / Θουκιδίδης, ca 460-396 pr.K./, kaip kilmingas atėnietis, gavo gerą retorikos mokslo išlavinimą. Jo mokytoju buvęs retorius Antifonas / Ἀντιφῶν /3/. Turėdamas gilų politinį protą4/, didžią tiesos meilę ir nepaprastą pergyvenimo dovaną,-- Tukididis galėjo tapti Periklio vertu kalbėtoju. Buvo balsų norėjusių jį

1/ Plg. Anegarns Weltgeschichte,Münster in Westf. [11] 1929,II 127.

2/ Brutus,9,38:"cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum,a quibus esset auditus".

3/ Plg.H.Gomperz,Sophistik und Rhetorik,Leipzig-Berlin 1912,59;G.Busolt,Grichische Geschicht,Gotha 1904,III 622-623.

4/ Plg. jo nekrologą Perikliui.

laikyti politinės iškalbos pavyzdžiu.[1] Tačiau , Tukididis, susižavėjęs Herodoto istorijos paskaitomis Olimpijoje,-- pasiryžo savo gyvenimo karjeros ieškoti nebe kalbėtojo, bet istorininko darbe. Gal dėl to ir jo stilius ilgainiui tapo nebe oratoriškas, bet pasakoriškas: tiesa, vis dar švie - žus, vaizdingas ir lakus, bet vietomis stačiai šiurkštokas ir gaižus, o kartais, kai viename sakinyje perdaug nori pasakyti,-- net nebeaiškus ir dirbtinas.[2] Ciceronas apie jį taip išsitaria: "Tukididis kiek šiurkštokas, pasakyčiau, nepakankamai sklandus: jis pirmas pradėjo daugiažodžiauti ir menkaverčiu ritmu pripildyti posakius."[3]

Alkibiadis /"Ἀλκιβιάδης, ca 452-404 pr.K./ , kilęs iš turtingos ir kilmingos šeimos Atėnuose, išauklėtas Periklio namuose. Iš prigimties turėdamas didelius gabumus, gražią išvaizdą, didelę fizinę jėgą ir gerą balsą -- svajojo apie didžią kalbėtojo ir valstybininko karjerą. Uoliai mokėsi iškalbos. Fleita groti tik todėl nesimokė, kad ji galinti iškreipti jo veidą ir pakenkti, kaip kalbėtojui: "Tegul Tebų vaikai pučia fleitą,kurie kalbėti negali", sakydavęs Alkibiadis.[4] Jis

1/ Plg.G.Busolt, Ibid., III 648.
2/ Plg.G.Busolt, Ibid.,III 647; "Der Grosse Herder", II 1195; H.Gomperz, Ibid.,68.
3/ Orator,13,40: "Thucydides autem praefractior,nec satis,ut ita dicam,rotundus:primus instituit tilatare verbis,et mollioribus numeris explere sententias". 4/ Plg.Annegarns Weltgesch.,II 151; G.Busolt,Ibid.,III 1219.

galėjo tapti antruoju Perikliu, jei ne avantiuriškas būdas. Žiūrėk, čia jis verkia apsikabinęs savo mokytojo Sokrato kaklą ir jau, rodos, nuo šio momento pradės taurų gyvenimą,-- čia, žiūrėk, ir vėl Alkibiadis išdarinėja visokius pokštus, dalina antausius ir jukina visus Atėnus.[1] Tai buvo gabus kalbėtojas, diplomatas, karo vadas ir padauža kartu.[2]

Šiuos periklinės iškalbos kalbėtojus sekė, kaip minėjome, taip pat Kritias, Teramenas ir Lizias.[3] Šiuos pastaruosius Ciceronas šitaip apibudina: "Jie taip pat visi pasižymėjo Periklio kalbos jėga, bet /jau/ buvo kiek grubesni".[4]

Kritias /Κριτίας, + 403 pr.K./, kilęs iš senos kilmingos šeimos, plačiai išlavintas poetas ir kalbėtojas. Tačiau, sofistų doktrina jame buvo užslopinusi bet kokį teisės ir žmoniškumo jausmą. Ypatingai jis savo vardą sutepė, būdamas 30 tiranų priešakyje, žudydamas atėniečius. Jo auka buvo ir Teramenas.

1/ Plg. G.Busolt, Ibid., III 1218.
2/ Plg. Cicero, De oratore, III 34,139; G.Busolt, Ibid., III 1219 - 1223.
3/ Žr. Cicero, De oratore, II 22,93.
4/ De oratore, II 22,93: "Omnes etiam tum retinebant illum Pericli sucum ; sed erant paulo uberiore filo."

Teramenas /Θηραμένης, gyv. gale V amž. pr. K./, kilęs iš garbingos šeimos Atenuose, mokėsi pas sofistą Prodiką[1], nuosaikus 30 tiranų narys. Anot Tukididžio, tai "vyras", /kuriam/ nei iškalbos, nei išminties netrūko"[2], tik viską gadino perdidelis garbės troškimas, suktumas ir net žodžio laužimas[3]. Rašytų jo iškalbos dokumentų neturime, užtat Ciceronas apie jį tiek teprasitaria : "apie Teramenę girdime"[4], vadinas, apie jį žinome tik iš kitų pasakojimo, bet ne iš jo paties paliktų raštų.

Lizias /Λυσίας, ca 445-378 pr. K./ gimė turtingoje sirakūziečių šeimoje Atėnuose, bet retorikos mokėsi Italijoje. Grįžęs į Atėnus, atidarė retorikos mokyklą. Tačiau, Teodoro Bizantiečio nukonkuruotas,-- pradėjo verstis teisminių kalbų rašymu /λογογραφία/ už atlyginimą.[5] Cicerono liudijimu, Lizias buvo parašęs apsiginamąją kalbą net savo prieteliui Sokratui, kurią siūlė atmintinai išmokti ir už save teisme pasakyti. Sokratas, kaip rašo Ciceronas, ją "ramiai perskaitė ir pripažino esant puikiai parašytą; bet, sako, jei man atneštum sikioniškus batelius[6], aš jais nepasinaudočiau, nors ir kaž-

1/ Plg. G. Busolt, Ibid., III 1462
2/ VIII 68,4: "ἀνὴρ οὔτε εἰπεῖν οὔτε γνῶναι
3/ Plg. G. Busolt, Ibid., III 1463 / ἀδύνατος".
4/ De oratore, II 22,93: "De theramene audimus"
5/ Plg. Cicero, Brutus, 12,48.
6/ Sikioniški bateliai/ σικυώνια ὑποδήματα, tai puošnūs, brangūs, minkštučiai moteriški bateliai.

kaip būtų patogūs ir kojai pritaikinti, nes jie nevyriški. Taip ir šita kalba atrodo ir iškalbinga ir oratoriška, bet neatrodo pajėgi ir vyriška"[1] Tokių įvairiausiom progom apsiginamųjų ir kaltinamųjų kalbų Lizias esąs parašęs net 233, iš kurių iki mūsų laikų išliko vos 34[2].

Turimos Lizijo kalbos nėra dideli kūriniai, bet, retoriniu atžvilgiu, tai tikri perliukai: toks meisteriškas aiškumas, dramatiškumas, individualumas, sklandumas ir dailumas, ramybė ir dalyko išdėstymo tiespanašumas, kad, rodos, teisėjui kitos išeities nebelieka, kaip sutikti su jo siūloma išvada.[3]

β: <u>Sofistinė iškalba</u>, tai antroji žymi iškalbos srovė graikuose. Pirmasis graikas gavęs sofisto vardą buvo filosofas Pitagoras /gim. ca 580 pr. K./ Jis tai užsitarnavo išgarsėjusiomis paskaitomis Olimpijos žaidimų sąskrydžių metu. Sofistas /σοφιστής/ reiškė išminties mokytojas ar bent žmogus savo dvasinėmis galiomis stovįs aukščiau pilkos minios. Tada garbingą sofisto vardą kuklusis išminčius pakeitė į mažiau skambų-filosofo, t.y. tiesos mylėtojo vardą. Vėliau sofistais buvo pradėta vadinti kiekvieną apmokamą jaunimo

---

1/ De oratore, I 54,231: "non invitus legit et commode scriptam esse dixit; sed, inquit, ut, si mihi calceos Sicyonios attulisses, non uterer, quamvis essent habiles et apti ad pedem, quia non essent viriles, sic illam orationem disertam sibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri"

2/ Plg. <u>Cicero</u>, De oratore, II 22,93; "Der Grosse Herder", 7 1368.

3/ Plg. <u>Cicero</u>, Brutus, 9,35; Orator, 9,29; <u>Kunert</u>, Der moderne Redner, Einsiedeln /s.a./, 166-16

mokytoją.[1] Tačiau svarbiausias sofisto uždavinys buvo išmokyti šauniai ir įtikinančiai kalbėti. Kaip minėjome Atėnuose nieko didžio neįvykdavo be didžios iškalbos. Sofistai tvirtindavo galį tokios didžios iškalbos išmokyti. Jie iškalbą buvo pakinkę į mamonos vežimą: kas daugiau užmokėdavo, tą sumaniau gindavo.

Tarp labiausiai mėgstamų kartoti sofistiškos galvosenos pavyzdžių galima paminėti taip vad. "plikį" ir "raguotį".

-- Kas tebeturi visus plaukus, ar jis jau plikis? -- klausia sofistas.

-- Ne! -- atsako klausiamasis.

-- O jei vieno plauko trūksta, ar jau plikis?

-- Dar ne !

-- O jei dviejų trūksta?

-- Dar ne! -- Taip sofistas eina vis toliau ir toliau, kol nebelieka nė vieno plauko ant galvos ir kol klausiamasis prisipažįsta,kad dabar jau visiškai plikis. Tada sofistas daro išvadą: vadinas tik vienu plauku turėjimas mažiau padaro žmogų plikiu.

Kitas sofistinis pokštas vad. "raguotis".

-- Ar tu tebeturi tai, ko dar nenumetei? -- klausia sofistas.

-- Taip, turiu!

-- Tu ragų nenumetei?

-- Ne!

1/ Plg.H.Comperz, Ibid.,39

-- Vadinas, tu tebėsi ragiuotas! -- baigia sofistas.

Šitokie ir panašūs sofistų triūkai vad. sofizmais.

Kaip matome sofistai buvo išsigimusios logikos ir iškalbos atstovai, kurie daugiau iš jos tyčiodavosi, negu ją reprezentuodavo.

Sofistų buvo dvi žymesnės grupės: rytų /Attikos/ sofistų vadas buvo Protogoras, o vakarų /Sicilijos ir pietų Italijos/ -- garsusis Gorgias.

Sofistinės iškalbos tikslas buvo, atkreipus žmonių dėmesį į nuostabų kalbos grožį, -- tylutėliai ir sumaniai juos pravesti pro objektyvią tiesą. Užtat sofistinės retorikos laikais sukurtuose raštuose galima pasimokyti retorikos, kaip tokios, bet ne išminties. Dėl šitokio iškalbos prievartavimo, suprantama, kalta buvo ne iškalba, kaip menas, bet iškrypęs sofistų moralinis jausmas. Sofistika iškalbos meną iškėlė iki dausų ir kartu nutrenkė iki purvų. Gyvenimo būtinybė graikuose iškalbą pagimdė, gyvenimo kova ją subrandino, o sofistų moralinio jausmo nusmukimas ją supūdė. Iškalba sofistams tarnavo nebe priemone tiesai apaštalauti, bet priemone žaisti tiesa ir melu kartu. Pav., Gorgias savo " Ἑλένη " baigia atviru prisipažinimu, kad ją rašęs: "Elenos pagyrimui, sau gi žaismui. 1/

1/ "Ἑλένης μὲν ἐγκώμιον, ἐμὸν δὲ παίγνιον".

Tauresnieji žmonės nebeskirdami, ar čia patsai iškalbos menas, kaip toks, ar tik sofistų šito meno sukarikatūrinimas, yra kaltas,-- pradėjo, anot Quintiliano, galvoti, kad iškalba esanti "...menas, bet nesaistomas nei mokslu, nei dorove; kai kas ją vadino stačiai tam tikra meno apgama arba κακοτεχνία." 1/ Pradėjo formuotis nuomonė, kad objektyvių tiesų iš viso nesą, kad viską esą galima įrodyti arba paneigti.

Be to sofistinė retorika taip buvo sujaukta su kitomis mokslo sritimis, ypač su filosofija ir didaktinėmis disciplinomis, kad stačiai nebeaišku buvo ką skaitai: ar retorikos, ar kitokios disciplinos veikalą. Pav.,toks sofistų korifėjus Gorgias savojoje "Ἑλένη" čia stengiasi nenutolti nuo pagrindinės veikalo fabulos /apginti moterystėje neištikimą Eleną/, čia vėl daro toli siekiančias digresijas apie didžią gyvojo žodžio galią. Tačiau, nežiūrint didelės žalos, kurią padarė sofistinė retorika iškalbos meno vardui, retorikai ir dialektiniam metodui apskritai sofistai yra labai daug davę. 2/

Konkretesniam sofistinės iškalbos pažinimui čia yra pravartu kiek arčiau susipažinti su paties žymiausio sofisto -- Gorgijaus Leontiniečio iškalba.

1/ Ibid.,II 15.2: "...artem quidem,sed a scientia et virtute distinctam;quidam etiam pravitatem quadam artis,id est κακοτεχνίαν nominaverunt".

2/ Plg. A.Stöc'klis, Filosofijos istorijos bruožai. Kaunas 1926,31.

Gorgias / Γοργίας, ca 480-375 pr.K./ kilęs iš Leontino Sicilijoje. Filosofijoje Empedoklio mokinys, o retorikoje -- Korakso ir Tizijo sekėjas. Gyvenimo pradžioje buvo pasišventęs tik filosofijos studijoms. Tačiau jau senyvam esant, 427 m. gimtasis Leontino miestas jį išrenka pasiuntiniu į Atėnus. Tas įvykis Gorgijaus gyvenimą pasuko į visiškai naujas vėžes. Atėnuose Gorgijas tuojau įkūrė retorikos mokyklą, į kurią klausytojus priimdavo tik už gerą atlyginimą. Daugelis garsių Graikijos retorių ir kalbėtojų čia buvo gavę retoriškąjį išlavinimą. Tuo būdu retorika iš Sicilijos, kur ji buvo be ateities, tapo galutinai perkelta į Graikiją.

Anais laikais graikuose nepaprastai buvo išgarsėję Olimpijos ir Delfių miestai. Čia rinkdavosi graikų mokslo ir meno atstovai, čia buvo kūriamas ir lemiamas skonis mokslo ir meno vertybėms traktuoti. Graikų pramogininkai, prisižiūrėję žaidimų ir prisiklausę orakulo pranašavimų, -- pertraukų dienomis mielai klausydavosi garsių graikų kalbėtojų meno. Visos didžiosios graikų kultūrinio gyvenimo figūros čia darė savo debiutus: čia istorininkas Herodotas, kaip jau minėta, perskaitė žymią dalį savo istorinių veikalų, čia ir apysenis Gorgias atvažiavo sau laimės išbandyti. Atvažiavo ir neapsivylė. Plati jo erudicija, aštrus protas, meistriškas gyvojo žodžio menas taip prirakindavo klausytojų dėmesį, taip

visus perblokšdavo, kad Gorgijas graikų mokslo ir meno sferose buvo pradėtas statyti aukščiau kritikos. Jo pasirodymo dienas graikai pradėjo vadinti ἑορτάς, o jo paskaitas -- stačiai λαμπάδας. Kai visiems pasižymėjusiems tautos vyrams Delfiai statė paauksuotas statulas, tai Gorgijui pastatė iš gryno aukso masyvo.

Iš Gorgijaus retoriškųjų raštų yra išlikę " Ἑλένη " ir " Παλαμήδης ". Pirmasis -- pavyzdys gyriamosios kalbos, antrasis -- teisminės /ginamosios/ kalbos.

Geresniam pažinimui sofistinės retorikos argumentacijos bei minčių dėstymo būdo apskritai, panagrinėkime kiek šių abiejų Gorgijaus kalbų turinius.

Pradėkime nuo " Ἑλένη ". Šios kalbos eiga ypatingai paprasta. Elena buvo peikiama už pametimą vyro ir išbėgimą su Aleksandru į Troją. Gorgijas ryžtasi ją išteisinti maždaug šitaip argumentuodamas:

Ką ji padarė -- padarė arba 1/ pagal dievišką likimo paskirimą, arba 2/ verčiama jėgos, arba 3/ dėl perkalbėjimo, arba 4/ iš meilės.

Jei dėl pirmosios priežasties, tai ji turi būti išteisinta, nes žmogus negali prieštarauti dieviškajam likimo paskirimui.

Jei dėl antrosios priežasties, tai smerktinas yra jėgos pavartojimas, o Elena verta tik užuojautos.

Jei dėl trečiosios priežasties, tai atsimintina, kad gyvasis žodis veikia lygiai nepermaldaujamai, kaip ir nuodai: perkalbėtas kalbos jėgos dėka yra lygiai neatsakingas, kaip ir apsinuodijęs.

Jei dėl ketvirtos priežasties, tai vėl atsimintina, kad meilė yra arba dievas, arba liga; taigi, nė prieš vieną iš jų žmogus negali atsispirti. Vadinas, jokiu atveju Elena nėra kalta .

Kaip matome, tokiais "argumentais", kaip Gorgias Eleną, -- būtų galima pateisinti <u>kiekvieną</u> neištikimą moterį. Taigi, Gorgijaus "Ἑλένη" yra ne tik Elenos "išteisinimas", bet kartu šeimos židinio ardymo apologija. Suprantama, šitą savo "Ἑλένη" silpnąją pusę galėjo matyti ir patsai Gorgias, bet jam, kaip sofistui, tai mažai terūpėjo. Juk sofisto tikslas yra bet kokiom priemonėm pasiekti norimą tikslą.

Dabar pažvelkime kiek į Gorgijaus "Παλαμήδης" turinį. "Παλαμήδης" -- tai į tokio pat vardo kaltinamojo lūpas įdėta teisminė apsiginamoji kalba, kuria jis ginasi nepadaręs graikų išdavimo trojėnams. Šios ilgokos ir įkyrios kalbos esmė geriausiai išryškės panagrinėjus kiek jos argumentatyvinę dalį. Tad tos dalies turinio santrauka mes čia ir pasitenkinsime.

Palamedas tvirtina, kad išdavimas supponuojąs tris dalykus: /I/ galimybę, /II/ nusistatymą ir /III/ įvykdymą.

I/ Aš, Palamedas, negalėjau turėti galimybę padaryti išdavimą, nes tam tikslui reikalinga trijų dalykų: /A/ susižinoti, /B/ susitarti ir /C/ įvykdyti.

A/ Susižinojimo negalėjo būti, nes tam reikalinga dviejų dalykų : /1/ prisiruošti ir /2/ susikalbėti.

1/ Prisiruošimo negalėjo būti, nes tai būtų turėję įvykti: /a/ arba mano, /b/ arba priešo siunčiamo žodiško ar raštiško susižinojimo pagalba.

a/ Priešas man negalėjo atsiųsti pasiuntinių, nes stovykloje jie būtų buvę pastebėti.

b/ Aš priešui negalėjau nusiųsti pasiuntinių dėl tos pačios priežasties.

2/ Susikalbėjimo negalėjo būti, nes tai būtų turėję įvykti: /a/ arba be vertėjo, /b/ arba per vertėją.

a/ Be vertėjo aš būčiau nesusikalbėjęs.

b/ Per vertėją -- būtų buvęs liudininkas.

B/ Susitarimo negalėjo būti, nes tai garantuojama užstatu, kuriuo gali būti:
/1/ priesaika, /2/ įkaitai, arba
/3/ pinigai.

1/ Priesaika negalėjo būti padaryta, nes išdaviko priesaika niekas nebūtų tikėjęs.

2/ Įkaitai taip pat negalėjo būti panaudoti, nes priešo įkaitai mūsų stovykloje būtų buvę pastebėti, o mano įkaitai priešui -- būtų buvę pas mus pasigendami.

3/ Pinigais irgi negalėjo būti išmokama, nes jų turėjo būti : /a/ arba mažai, /b/ arba daug, /c/ arba išmokami naktį,/d/arba dieną, /e/ arba stovykloje, /f/ arba už stovyklos,/g/ arba aš būčiau turėjęs pinigais pasinaudoti,/h/ arba nepasinaudoti.

a/ Maža suma negalėjo būti duodama, nes už tiek niekas nesutiktų.

b/ Didelė suma taip pat negalėjo būti duodama,nes būtų reikėję pristatyti: /α / arba vienam nešėjui,

/β/ arba daugeliui.

α./ Vienas nešėjas negalėjo pinigų nešti, nes jis nedaug būtų galėjęs panešti.

β./ Daug nešėjų taip pat negalėjo pinigų nešti, nes tokiam žygiui niekas neimtų tiek liudininkų.

c/ Naktį negalėjo būti išmokama, nes būtų pastebėję sárgybiniai.

d/ Dieną tokie dalykai juo labiau negalėjo būti daromi.

e/ Stovykloje pinigai man negalėjo būti išmokami, nes svetimi pasiuntiniai būtų buvę pastebėti.

f/ Už stovyklos taip pat negalėjo būti man išmokama,nes mano išėjimas būtų buvęs pastebėtas.

g/ Pinigais nebūčiau galėjęs pasinaudoti, nes padidėjusios išlaidos būtų buvę pastebi - mos.

h/ Pinigais negalėdamas pasi - naudoti, būčiau iš viso ne-

daręs išdavimo žygio.

C/ Pagaliau, aš neturėjau galimybės išdavimą įvykdyti, nes tam dalykui reikia: /1/ kad išdavimas būtų buvęs padarytas per tam tikrus asmenis ir /2/ kad priešas pro kur nors būtų buvę galima įleisti.

1/ Išdavimas turėjo įvykti tam tikrų asmenų pagalba, ir būtent: /a/ arba per vieną, /b/ arba per daugelį.

a/ Vienas asmuo nebūtų galėjęs to įvykdyti.

b/ Daugelis asmenų turėjo būti: /α/ arba laisvieji, /β/ arba vergai.

α./ Laisvieji negalėjo būti, nes čia teisme jie visi susirinkę ir nė vienas prieš mane neliudija.

β./ Vergais niekas nebūtų galėjęs pasitikėti, nes tiek laisvės pažadais tiek kankinimais iš jų viską galima išgauti.

2/ Jei priešai galėjo būti įsileisti, tai pro kur?

a/ Pro vartus? --Bet aš neturiu raktų.

b/ Padėjus laiptus prie mūro? -- Bet mūrai yra sargybinių saugomi.

c/ Pro mūrų spragą? -- Bet tai būtų buvę visiems pastebima.

Vadinas,aš jokiu atveju negalėjau turėti galimybės padaryti išdavimą.

II/ <u>Kas galėjo mane paveikti padaryti išdavimą?</u> Tai turėjo būti: /A/ arba troškimas valdžios, /B/ arba pinigų, /C/ arba garbės, /D/ arba užtikrinto pragyvenimo, /E/ arba noras draugams padėti, /F/ arba priešams pakenkti, /G/ arba išvengti pavojų - nemalonumų.

A/ Troškimas valdžios čia negalėjo lemti,nes ta valdžia būtų turėjusi būti: /1/ arba ant helenų, /2/ arba ant barbarų.

1/ Negalėjo lemti troškimas valdžios ant helenų,nes tokia daugybė jų didžiūnų nebūtų sutikusi klausyti vieno.

2/ Negalima buvo trokšti valdžios nei ant barbarų,nes

jų užvaldymas būtų turėjęs įvykti: /a/ arba per perkalbėjimą, /b/ arba per pavergimą, /c/ arba per laisvą jų sutikimą.

a/ Bet kaip gali vienas tiek daug perkalbėti?

b/ Kaip gali vienas tiek daug pavergti?

c/ Kaip gali barbarai laisvai sutikti mainyti laisvę į vergiją?

B/ Negalėjo nulemti išdavimo nei noras pasipelnyti, nes tai būtų turėję būti padaryta: /1/ arba už mažai pinigų, /2/ arba už daug.

1/ Man nereikia mažai pinigų, nes ir šiaip pragyvenu.

2/ Man nereikia nei daug pinigų, nes turtų troškimas padoriam žmogui nepritinka.

C/ Troškimas garbės manęs negalėjo paveikti, nes:

1/ Išdavimas ne garbė, bet gėda.

2/ Garbės aš turėjau pakankamai ir lig šiol.

D/ Užtikrinto pragyvenimo troškimas manęs taip pat negalėjo paveikti, nes išdavikas gyvena pavojuose ir neturi ramybės.

E/ Negalėjo manęs paveikti noras padėti draugams, nes išdavimu draugams tik pakenkiama.

F/ Negalėjo manęs paveikti noras pakenkti priešams, nes išdavimu jiems padedama.

G/ Pagaliau negalėjo manęs paveikti noras išvengti pavojų ar nemalonumų , nes,išdavęs, būčiau turėjęs gyventi : /1/ arba graikuose, /2/ arba barbaruose.

1/ Graikuose aš būčiau buvęs už išdavimą nubaustas.

2/ Barbaruose, kaip išdavikas , būčiau turėjęs gyventi negarbingu, nepakenčiamu gyvenimu.

Vadinas, jokiu atveju manęs niekas negalėjo paveikti padaryti išdavimą.

III/ Manyje negalėjo būti tokių savybių , kurios būtų leidusios įvykdyti išdavimą, nes išdavimą gali padaryti: /A/ arba išmintingas, /B/ arba kvailas.

A/ Aš negalėjau padaryti išdavimo būdamas išmintingas, nes nė vienas išmintingas šitokio pavojingo ir negarbingo darbo nedarys.

B/ Aš negalėjau padaryti išdavimo nei būdamas kvailas, nes paskutiniu atveju aš nebūčiau galėjęs tikėti, kad pasiseks.

Vadinas, jokiais atvejais aš negalėjau padaryti išdavimo ir todėl manęs kaltinimas yra nepagrįstas.

Gorgijaus " Παλαμήδης " charakteristikai tenka pasakyti štai kas. Argumentacijoje labai mėgstamos dilemos ir padalinimai į dvi arba tris dalis. Be to, kaip aukščiau " Ἑλένη ", taip čia " Παλαμήδης "argumentacijoje nefigūruoja jokie konkretūs tik jiems vieniems specifiški duomenys. Ta daugybė surinktos"medžiagos" įrodyti nekaltumui -- tinka visų amžių ir visų nusikaltėlių panašiems nusikaltimams apginti. Iš " Παλαμήδης turinio išeina, kad išdavimas, kaip toks, yra tik fikcija, nes praktiškai jis niekada, niekur ir niekieno negali būti padarytas. Bet išdaviko egzistavimo Gorgijas neneigia. Vadinas, išdavikas gali būti, bet išdavimo negali būti. Tai vienas iš daugelio sofistinių absurdų. Šios Gorgijaus kalbos, dėl absoliutiško nebuvimo konkrečiosios dalies argumentacijoje, netinka jokiai retorikai pavyzdžiu, o ypač teisminei retorikai, nors jos kaip tik šiai pastarajai ir buvo rašytos.

Tai, kuo Gorgijas savo raštuose darė įtakos vėlesnių laikų retorikai bei iškalbai, -- nebuvo minėtas sofistinis tuščiažodžiavimas, bet stiliaus meistriškumas / καλλιέπεια/ ir gyvojo žodžio jėgos išgarsinimas. Šia prasme galima sutikti su Diodoro pasakymu, kad Gorgias. " pirmas išrado

iškalbos meną"[1]

Gorgijo <u>stilius</u> būdingas puikiomis antitezėmis, paralelizmais, sąskambiais ir lakoniškumu. Štai vienas kitas pavyzdėlis. Savojoje "Ἑλένη" Gorgias rašo: "miesto papuošalas-tinkami vyrai; kūno-grožis; sielos- išmintis; žygio -- taurumas; kalbos -- tiesa"[2] "Παλαμήδης". lakonika skamba šitaip: "susitikome, kalbėjomės, klausėmės, paėmiau pinigus, niekas nepastebi, paslepiu"[3]; arba vėl: "tad pasakyk šitiems būdą, vietą, laiką, kada, kur, kaip matei"[4]. Arba dar šitoks lakonikos ir paralelizmo kombinacijos pavyzdėlis iš to paties "Παλαμήδης": "Jei aš išduočiau Eladę, išduočiau patį save, tėvus, draugus, protėvių garbę, Tėvynės dievus, aukurus, visą didžiąją Tėvynę-Eladę"[5].

1/ XII,53: "τέχνας ῥητορικὰς πρῶτος ἐξεῦρε".

2/ "κόσμος πόλει μὲν εὐανδρία, σώματι δὲ κάλλος, ψυχῇ δὲ σοφία, πράγματι δὲ ἀρετή, λόγῳ δέ ἀλήθεια".

3/ "συνήλθομεν, εἴπομεν, ἠκούσαμεν, χρήματα παρ' αὐτῶν ἔλαβον, ἔλαθον λαβών, ἔκρυψα".

4/ "φράσον τούτοις τὸν τρόπον, τὸν τοπόν, τὸν χρόνον, πότε, ποῦ, πῶς εἶδες".

5/ "προδιδοὺς γὰρ τὴν Ἑλλάδα προὐδίδουν ἐμαυτόν, τοκέας, φίλους, ἀξίωμα προγόνων, ἱερὰ πατρῷα, τάφους, πατρίδα τὴν μεγίστην, τὴν Ἑλλάδα".

-- Šitokia lakonika Gorgias buvo užkrėtęs visą antikinę iškalbą; pav., ar ji netsiliepia Cicerono stiliuje: "abiit, excessit, evasit, erupit"[1/]

Pagaliau kokiu užsidegimu Gorgias kalbėdavo apie gyvojo žodžio jėgą, rodo kad ir šitokia vietelė iš jo "Ἑλένη": "Gyvasis žodis yra galingas valdovas, kuris,/nežiūrint/ menkos ir nereikšmingos išorės, dieviškus dalykus kuria: jis gali /ir/ baimę pašalinti, ir skausmą nuraminti, ir džiaugsmą įkvėpti, ir pasigailėjimą padidinti."[2/]

Šitas gyvojo žodžio meisteris, matydamas didelį pasisekimą publikoje, drįsdavo net ir tokiais triūkais stebinti savo adoratorius: jis būtent tvirtindavo, kad iškalbos menas jį atvedęs į tokią būklę, jog dabar jis esąs pasiruošęs tučtuojau kalbėti bet kokia jam iš publikos pasiūlyta tema ir tai visu išsamumu.[3/] Tai aiškus pagirų stygos pertempimas. Pasipiktinęs,šitokiu sofisto drastiškumu ir kartu tokia iškalbos meno profanacija, Ciceronas šitaip Gorgijų begėdina: "Akyplėšiškas verslas; pasakyčiau begėdiškas."[4/]

1/ In Catilinam II, 1.

2/ "λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν, ὃς σμικροτάτῳ σώματι καὶ ἀφανεστάτῳ θειότατα ἔργα ἀποτελεῖ· δύναται γὰρ φόβον παῦσαι καὶ λύπην ἀφελεῖν καὶ χαρὰν ἐνεργάσασθαι καὶ ἔλεον ἐπαυξῆσαι".

3/ Plg. Cicero, De inventione rhetorica, I 5,7; De oratore, I 22,103; De finibus bonorum et malorum II,1; Quintilianus, Ibid., II 21,21.

4/ De finibus bonorum vel malorum, II,1: "Audax negotium; dicerem impudens".

Šitas "semper paratus" kalbos meisteris pagaliau kibdavo net į filosofus, juos skaudžiai ironizuodamas ir jų darbą versdamas niekais. Užtat filosofai sofistams taip pat nepagailėjo aštraus gylio.

γ. Trečioji žymi graikų iškalbos kryptis,-- tai izokratinė iškalba, turinti vardą nuo garsaus graikų retoriaus Izokrato.

Izokratas / Ἰσοκράτης , ca 436-338 pr.K./ dar mokiniu tebebūdamas jau imponavo savo gabumais. Jo mokytojas Sokratas šitaip apie jį kalbėjęs: "Izokratas, o Fedrai, dabar dar tik jaunuolis, bet norėčiau pasakyti, ką apie jį nujaučiu ... Man atrodo, kad jis yra didesnio proto, kad jį būtų galima lyginti su Lizijo kalbomis. Be to, jo talentingumas yra didesnis ir tad visiškai nenuostabu, jei paaugęs ... pralenks visus, kurie kada nors yra iškalbos menu užsiėmę.[1] Tačiau, dėl silpnos krūtinės, Izokratas jam pranašautos kalbėtojo garbės neįgyjo. Jis pasitenkino kukliu retoriaus užsiėmimu

---

1/ Cicero, Orator, 13,41:"Adolescens etiam nunc, o Phaedre,Isocrates est: sed quid de illo augurer,lubet dicere ... Majore mihi ingenio videtur esse,quam ut cum orationibus Lysiae comparetur.Praeterea ad virtutem major indoles;ut minime mirum futurum sit,si,quam aetate processerit... reliquis praestet omnibus,qui unquam orationes attigerunt."

dėstydamas retoriką ir rašydamas kalbas / λόγοι ἐπιδεικτικοί καὶ συμβουλευτικοί /. Kaip sofistų taip ir Izokrato dėstomoji retorika nebuvo tokia, kaip mes ją šiandien suprantame, bet φιλοσοφία apskritai kur klausytojai buvo ruošiami visam civiliam ir politiniam gyvenimui. Kad iškalba, kaip jau minėjome, anais laikais beveik viską lėmė, tai iškalbos mokymui faktinai ir buvo skiriama centrinė vieta. Atskirai retorikos teorijos, kaip tokios, Izokratas nesukurė.[1]

Iš jo parašytų kalbų yra išlikę 21[2]. Tarp jų žymesnės skaitomos:[3] Πανηγυρικός /380 m./ , Πλαταϊκός /373 m./, Ἀρχίδαμος /365 m./, περὶ εἰρήνης /355 m./, Ἀρεοπαγιτικός /ca 355 m./, Φίλιππος /346 m./ ir Παναθηναϊκός /339 m./.

Kartą Izokratas paklaustas, kaip jis galįs mokyti iškalbos kitus, pats nebūdamas kalbėtojas, atsakęs: "Ir galąstuvas nepiauna, bet padaro, kad geležis galėtų piauti."[4]

Nors atlyginimą Izokratas imdavęs nemažą /po 1000 drachmų, t.y. apie 780 aukso markių/, bet mokinių turėjęs apie 100.[5] Jo mokyklą yra perėję daug Graikijos įžymybių[6], tarp kurių ir di-

---

1/ Plg. W.Kroll, Ibid., 13.
2/ Plg. "Der Grosse Herder", 6 708.
3/ Plg. K.W.Piderit, Erklärungen in Cicer "de oratore", Leipzig 1873, 448.
4/ K.Lienert, Ibid., 167: "Auch der Schleifstein schneidet nicht, macht aber doch das Eisen schneidend."
5/ Plg. A.Damaschke, Volkstümliche Redekunst, Jena 1930, 1.
6/ Plg. E.May, Der zeitgemässe Redner, Paderborn 1932, 53-54.

džiausiąs graikų kalbėtojas - Demostenas. Sakoma, kad Demostenas, turėdamas tik penktą dalį už mokslą reikalingos sumos, prašęs Izokrato nors penktą dalį jo dėstomo kurso išmokyti. Izokratas atsakęs: "Mielasis Demostene, mes nedaliname meno dalimis; kaip gražias žuvis parduoda visas, taip ir aš, jei jau taip nori būti mano mokiniu, išmokysiu tave viso iškalbos meno."1/

Izokrato pasaulėžiūra ir forma buvo stiprioje Gorgijaus įtakoje. Kaip Gorgijui taip Izokratui minios patraukimui į savo pusę buvo geros bet kurios priemonės /pvz, spekuliavimas klausytojų tamsumu, pataikavimas jų žemesniesiems instinktams, ir pan./, jeigu tik jomis buvo galima pasiekti norimas tikslas. Kaip Gorgijaus taip ir Izokrato argumentacija tebėra dirbtina, nedalykinė. Bet užtat stiliaus puošnume bei sklandume Izokratas pralenkė net Gorgijų, daug kur jį patobulindamas, ir būtent: įvedė aiškesnį suskirstymą, atsisakė nuo pergausių figūrų, įvedė puikią periodiką, o ritmingumu bei sąskambiais -- stačiai su poezija lenktyniavo.2/ Kokiu skrupu-

---

1/ K.Lienert,Ibid., 167-168:"Lieber Demosthenes,wir zerlegen die Kunst nicht in Portionen, sondern,wie man schöne Fische sonst nur ganz verkauft,so will ich dich,wenn du mein Schüler werden willst,die Redekunst ungeteilt lehren."

2/ Plg. Cicero, Brutus, 8,32;Orator,51,172; 52,174;W.Kroll, Ibid., 12.

liatiškumu buvo Izokrato kalbos: paisoma visų stiliaus švelnumų[1] ir visokių imponderabilijų, -- rodo kad ir tas faktas, jog toks Πανηγυρικός jo buvęs rašytas net apie 10-15 metų[2]. Tai, galima sakyti, buvo savotiškas iki kraštutinumo bėgimas nuo Gorgijaus " semper paratum esse".

Šitoks iki kraštutiniausių pastangų Izokrato stiliaus dailinimas -- pasauliui davė beveik nepralenkiamo tobulumo stilių: tai muzika prozoje! Šito stiliaus garsas siekė toli. Sakoma, kad Kipro valdovas Nikokles tik už vienos kalbos parašymą Izokratui sumokėjęs 20 talentų, t.y. apie 94000 aukso markių[3]. Užtat Ciceronas, tas žinomas stiliaus garbintojas, stačiai neberado žodžių Izokratui pagirti. Norėdamas ypatingu būdu atkreipti romėniškojo pasaulio dėmesį į Izokratą, savajame "De oratore", pereidamas nuo periklinės iškalbos atstovų prie Izokratinės iškalbos, -- šitaip pompastiškai pradeda: "Štai jums iškyla Izokratas, mokytojas šių visų, iš kurio mokyklos, lyg iš kokio Trojos arklio, išėjo tikri /iškalbos meno/ korifėjai"[4], kurių tuojau pat išskaičiuoja visą devynetą su Demostenu centre! Izokrato "namas, tartum koks teatras arba iškalbos meno židinys", rašo kitur Ciceronas, "buvo atviras visai Graikijai;/tai bu-

---

1/ Plg. Cicero, De oratore, III 7,28.
2/ Plg. F. Roedemeyer, Die Sprache des Redners, München-Berlin 1940, 9; K. Lienert, Ibid., 168.
3/ Plg. A. Damaschke, Ibid., 1.
4/ II 22,94: "Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cuius e ludo tamquam ex equo Troiano meri principes exierunt."

vo/ didis žodžio menininkas ir tobulas mokytojas ir nors viešai nesirodydavo, bet ir tarp savo keturių sienų įgijo tokią garbę, kokios, mano žiniomis, niekas po jo nebepasiekė."[1] Toliau, savajame "De oratore", įvairiomis progomis prisimindamas Izokratą, Ciceronas jį vis vadina žiburiuojančiais titulais, k.a.: princeps Isokrates[2], doctor singularis[3] ir net pater eloquentiae[4].

Izokratinės iškalbos charakteristika. Kaip sofistinė, taip ir izokratinė iškalba, nežiūrint jos žymių trūkumų, rado daug sekėjų.[5] Izokratininkai /'Ισοκράτειοι/ -- tai nuostabiai puikūs stilistai. Tačiau nežiūrint Cicerono smilkalų Izokratui ir jo mokiniams, mūsų amžius šią iškalbos kryptį vertina žymiai santūriau. Mums izokratinė iškalba atrodo per daug sofistinė, kur forma triumfuoja turinio ir net principų sąskaiton. Tai iškalba, kuri keturiose sienose būdama gimusi.-- tokių pat keturių sienų gyventojams ir skirta. Tai visiškai negyvenimiškoji, pasakytume, salioninė iškalbos kryptis. Negyve-

---

1/ Brutus, 8,32:"...domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit,atque officina dicendi,magnus orator,et perfectus magister,quamquam forensi luce caruit,intraque parietes aluit eam gloriam,quam nemo,meo quidem iudicio,est postea consecutus."

2/ III 44,173.

3/ III 9,36;plg.dar:III 16,59. 4/ II 3,10.

5/ Quintilianus.Ibid.,IV 2,31: "...scriptores maxime qui sunt ab Isocrate."

nimišką ją padaro štai kas. Pirmiausia tai, kad ji faktinai buvo priversta tapti pati sau tikslu, kad ji nepajėgė eiti su gyvenimo ritmu, kad gyvenimas nelaukdavo, kol izokratininkas savo stiliui iškas retų perlų ir jį išdailins aukš - čiau kritikos. Antra, izokratinės iškalbos ne - gyvenimiškumas glūdi tame, kad ji į gyvenimą nekreipdavo pakankamo dėmesio. Dėl to, kaip jau minėta, šios iškalbos krypties argumentacija , kaip ir sofistų, išeidavo nepakankamai konkreti, daugiau atitraukta, popierinė. Iškalba, kokia ji bebūtų, turi suponuoti klausytojus; turi paliesti kas jiems guli ant širdies. Bet kai izokratinė iškalba norėdavo ką nors klausytojams pasakyti -- ji nekartą turėdavo vaidinti "Pilypo iš kanapių, vaidmenį, nes, būdama sau iškalba, nesuprato savo klausytojų. Jos adaptacija buvo beveik nulinė. Pav., pats Izokratas savajame Πανηγυρικός , tarp kita ko, kviečia graikus dalintis hegemonija su spartiečiais /!/, o savajame Φίλιππος -- siūlo makedoniečių Pilypui imti vadovauti graikams prieš persus /!/. Bet katras gi taurus graikas galėjo tada šitokiomis negraikiškomis idėjomis pritarti ?!

δ. Filosofinė iškalba. Izokratininkų stiliaus iškėlimas turinio sąskaiton buvo anomalija, kurią reikėjo neatidėliojant gydyti. Šitą pareigą pasiryžo atlikti filosofinė iškalbos kryptis. Ji savo ruožtu dar skyrėsi į /a./ pe-

ripatetinę ir /β"/ stoinę iškalbą.

α" Peripatetinė iškalba. Kaip peripatetinės filosofijos taip ir ja paremtos iškalbos kūrėjas buvo Aristotelis / 'Αριστοτέλης , 384-322/21 pr. K./ iš Stagyros. Jis buvo bene pats geniališ - kiausias protas antikinėje žmonijoje.1/ Gal nebuvo graikuose mokytojo, kuris savo dėstomajame kurse nebūtų lietęs tiek daug tada gyvenime lėmusios iškalbos. Tad ir Aristotelis, dar Platono mokiniu tebebūdamas, galėjo iš jo apie iškalbą girdėti bent tai, ką jis apie ją yra pasakęs savajame Phaedre. Aristotelis būtent galėjo iš Platono girdėti, kad iškalba nesanti menas / τέχνη /, bet tik tam tikras praktiškas sugebėjimas / ἐμπειρία /, pataikaująs klausytojams; galėjo girdėti,kad vadinamieji λογογράφοι , tai tik nesąžiningų amatininkų klasė perdirbinėjanti baltą į juodą; be to, jis galėjo girdėti, kad iškalba savyje vis dėlto yra labai svarbus dalykas, kai gyvasis žodis yra galingesnis už rašytą, kad gyvasis žodis yra stačiai ψυχαγωγία , kad [illegible] Izokratas yra filosofiniais gabumais pasižymįs retorius, ir t.t.2/ Šitie apie gyvąjį žodį girdėti minusai ir pliusai galėjo turėti nemažai reikšmės Aristotelio nuomonės susikristalizavimui iškalbos bei retorikos adresu. Užtat vėliau

1/ Plg. Cicero, Orator, 51,172.
2/ Plg. W.Kroll,Ibid., 16-17.

jam tereikėjo tinkamo akstino, kad jis tartų žodį iškalbos klausimu. Tokiu akstimu jam buvo Izokratas ir jo mokykla.

Aristotelis, matydamas Izokrato mokinių pasisekimą gyvenime, dar jaunas tebebūdamas pradėjo domėtis retorika.1/ Jau 362 m. jis parašė dialogą περὶ ῥητορικῆς, kuriame tačiau tebebuvo aiškioje Platono įtakoje; pavz., iškalbai tebeneigė meno vardą.2/ Žymiai vėliau, tikslus laikas nežinomas 3/, Aristoltelis apie iškalbą parašė kitą veikalą, būtent: τέχνη ῥητορική, kur jis stengiasi duoti retorikos sistemą. Kadangi Aristotelis retorikoje jau turėjo visą eilę pirmtakūnų, tai labai originalus joje nebuvo. Anot Cicerono, Aristotelis retorikoje buvo daugiau kompiliatorius: "Aristotelis senuosius retorikos rašytojus, pradėjęs nuo pirmojo jos išradėjo Tizijo, sutraukė į vieną vietą, ir būtent : su ližiu rinktiniu rūpestingumu jų nuostatus ryškiai surašė ir stropiai išnarpliojęs išdėstė."4/ Bet tas pats Ciceronas kur kitur pripažįsta, kad Aristotelis čia taip pat:"kai ką savo apie šį

1/ Plg. Cicero. De oratore, III 35,141;Tuscularum quaestionum,I 4;Quintilianus,Ibid.III 1, 14.
2/ Plg. W.Kroll,Ibid.,19.
3/ Plg.W.Kroll, Ibid.,26.
4/ De inventione rhetorica,I 2,6:"veteres quidem scriptores artis usque a principe illo inventore Tisia repetitos,unum in locum contraxit Aristoteles,et nominatim cuiusque praecepta magna conquisita cura perspicue conscripsit,atque enodata diligenter exposuit".

meną taiė."1/

Aristotelis tai sistemoms kurti žmogus. Jis viską skirstė, grupavo, sistemino. Todėl ir jo retorika pilna suskirstymų, sausa, moksliška . Šiuo veikalu Aristotelis, galima sakyti, užsitarnavo mokslinės retorikos tėvo vardą.

Pirmiausiai Aristoteliui rūpėjo išaiškinti retorikos vietą kitų mokslo disciplinų tarpe . Jam atrodė, kad "retorika yra priešingybė dialektikai"2/, bet ta prasme, kaip aiškina Ciceronas, kad "pirmoji yra plačiakalbė, o antroji- glaustakalbė."3/ Stiliui Aristotelis statė tik vieną savybę / ἀρετή /, tai būtent: aiškumą / σαφήνεια /. Šiai savybei turėjo lenktis visa kita, k.a.: deramas stiliaus pasirinkimas / πρέπον /, t.y. kad stilius nebūtų nei per aukštas, nei per žemas, kalbos grynumas / ἀρχὴ τῆς λέξεως /, ir kit.Kalbos turinys turįs būti dalykinis, o ne vien tuščia forma, kaip sofistų ir izokratininkų, nes kalbos tikslas esąs klausytojų įtikinimas / ποιεῖσθαι τὰς πίστεις /. Įtikinimas siektinas ne kokiais sunkiais moksliškais pamokymais, bet visų bendrai priimtais da-

---

1/ De oratore, II 38,160: "...sua quaedam de eadem arte dixit". Plg.dar: Orator,32,114.

2/ Τέχνη ῥητορική A.1: "Ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ".

3/ Orator,32.114:"...haec ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior".--Plg dar: De finibus, II,6.

dalykais /διὰ τῶν κοινῶν/, kartu rūpinantis, kad klausytojuose būtų sukeltas kalbėtoju pasitikėjimas /ἦθος/, kad būtų tinkamas argumentavimas /ἀπόδειξις/ bei įspūdingas perteikimas /ὑπόκρισις/.

Peripatetinės išaklbos charakteristika. Bėgdama nuo sofistiškai - izokratiško formalizmo, peripatetinė iškalba pateko į antrą kraštutinumą, ir būtent: į suasą doktrinalizmą. Tuo būdu ir šita iškalbos kryptis tapo negyvenimiška. Gyvenimiškumo jai nesuteikė nė Aristotelio noras διὰ τῶν κοινῶν siekti klausytojuose įtikinimo. Dėl jos sausumo, nepavirto ji nė mokykline iškalba,[1] nors sekėjų ir turėjo.

Žymiausias šios iškalbos krypties tęsėjas buvo Teofrastas /Θεόφραστος/.

β. Stoinė iškalba -- tai stoicizmo principams pritaikinta peripatetinė iškalba. Jis stengėsi kuolabiau atitrūkti nuo gyvenimo ir pavirsti vien išminčių privilegija: "spaiens solus rex, solus rhetor."[2] Ypatingas šios iškalbos krypties įnašas buvo padarytas tropų bei figūrų moksle, kur toks išvystytas stilistinių imponderabilijų skaldymo menas ir tuo būdu gautų trupinėlių aptarinėjimas,-- jog visa tai daugiau panašėja nebe į retoriką, bet į kažkokią

1/ Plg. W.Kroll, Ibid.,19.
2/ Plg. W.Kroll, Ibid.,43.

gramatinę filosofiją.

Jau peripatetinė iškalba normavo kalbėtojo pergyvenimą /motum animi/, bet jo reikalingumo dar neneigė.[1] Tuo tarpu stoinė iškalba oratorišką pergyvenimą, ypač teisminėje iškalboje, laikė stačiai biauriu nusikaltimu.[2] Užtat stoikų kalbos būdavo labai nuobodžios ir sausos /orationes ieiunae/[3]. Skelbdami ἀπάθειαν καὶ ἀταραξίαν, -- stoikai gyvajam žodžiui atėmė tai, kas jį ir padaro gyvu. Jie kalbai atėmė sielą. Ta stoikų grabo ramybė kalboje nei buvo natūrali, nei patraukli. Tokia iškalba yra pasmerkta neturėti klausytojų.[4]

Nenuostabu tad, kad šita pati negyvenimiškiausia istorijai žinoma iškalbos kryptis iš pačių stoikų mokyklos beveik niekur ir neišėjo.

Žinomesni stoinės iškalbos atstovai buvo Kleantas / Κλεάνθης, + ca 232 pr.K./ ir Krizipas / Χρύσιππος, ca 280-208 pr.K./ Apie juodviejų parašytas retorikas Ciceronas šitaip atsiliepia: " Kleantas su Krizippu parašė po retoriką, bet taip, jog norinčiam tapti nybyliu, nieko kito skaityti nebereikėtų."[5]

1/ Plg. Cicero, Tusculanarum quaestionem IV 17,38.
2/ Plg. Cicero, De oratore, I 51,220.
3/ Cicero, Brutus, 30,114.
4/ Plg. Cicero, De oratore, III 18,66.
5/ De finibus bonorum et malorum, IV 3:"... scripsit artem rhetoricam Cleanthes, Chrysippus etiam, sed sic, ut, si quis abmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat."

ε. Sintetinė iškalba. Tiek tobula forma be gero turinio, tiek geras turinys be savęs vertos formos -- dar negali patenkinti visų iškalbos menui statomų reikalavimų. Kaip kiekviename, taip ir iškalbos mene aukštos kūrinio vertės paslaptis glūdi deramoje formos ir turinio harmonijoje. Todėl izokratinės ir filosofinės iškalbos krypčių susiliejimas į vieną antrą papildančią izokratiškai - filosofinę arba sintetinę iškalbos kryptį -- buvo natūrali ir laiminga išeitis.[1] Šių dviejų iškalbos krypčių jungtuvės pasauliui davė pačią geriausią iškalbos meno kryptį, kuri su mažais svyravimais tebeegzistuoja iki šių dienų. Dabar ji nešioja iškalbos meno vardą apskritai.

Šios iškalbos meno krypties dėka graikuose iškilo pats didžiausias pasauly gyvojo žodžio meisteris -- Demostenas.

Demostenas / Δημοσθένης , 384-322 pr.K./ gimė turtingoje ginklų fabrikanto šeimoje. Iškalbon pakrypo tik bėdos verčiamas. Mirdamas tėvas nepilnamečiui 7 metų Demonstenui paliko didelį kapitalą: 14 talentų / apie 63.000 -- 70.000 aukso markių/.Demostenui subrendus, nesąžiningi globėjai perdavė vos nepilnus du talentus. Demostenui teko per vargus prasiskinti kelią į gyvenimą. Vargas ugdė norą kada nors teisme atsiskaityti su turto išeikvotojais.Kar-

---

1/ Plg. Cicero, De inventione rhetorica, II 3,8.

tą, atvykęs mirtininko Kallistrato teisman,matė, kaip puiki Kallistrato iškalba tiek paveikė prisiekusiųjų teismą, jog buvo išteisintas ir su ovacijomis publikos palydėtas namon. Tad ir Demostenas pasiryžo mokytis iškalbos, kad panašiai sekmingai vieną dieną galėtų laimėti bylą prieš savo turto išeikvotojus. Jis tuojau nuvyko pas tą patį Kallistratą ir prašė, kad tas jam suteiktų pirmutinių žinių iš retorikos. Be to,mokėsi pas Platoną, Izokratą, ketverius metus savo namuose laikė žinomą Atėnų retorių Izaiją /'Ισαῖος /, kaip namų mokytoją, uoliai studijavo Izokrato parašytasias kalbas, geresnio stiliaus įsigyjimui net aštuonetą kartų perrašęs kalbėtojo-istorininko Túkididžio istoriją. Tuo tarpu pragyvenimui bei motinos išlaikymui ir sesers išlaikymui vertėsi kaip λογογράφος .

Kartą, po ilgo ir gero teorinio pasiruošimo bei kalbos turinio apdirbimo, Demostenas išdrįso viešai prabilti. Debiutas baigėsi katastrofišku prakišimu: trūko svarbiausio dalyko,- geros dinamikos /dikcijos ir akcijos kartu/ . Jo balsas ir judesiai publikoje sukėlė juoką. Demostenas net nebaigęs paskaitos, galvą susivyniojęs apsiaustu su didele gėda parbėgo namon. Iškalbos meną buvo pasiryžęs palaidoti ant visados. Bet štai, anot Plutarcho liudiji-

mo, kartą susitikęs senelį Eunomą, kuris šitaip pradėjęs Demostenui prikaišioti: " Kaip tau negėda, Mielas Drauge, kad tu apleidi tokį puikų talentą ir nusigąsti nepavykusio bandymo, tuo tarpu kai Perikliu galėtum tapti?"1/ Senelis prikalbėjęs Demosteną iškalbos meno nemesti. Demostenas jam pažadėjęs ir tuojau nuvykęs pas artistą Satyrą mokytis dikcijos. Tas Demostenui davęs paskaityti posmelį iš Sofoklio. Demostenas paskaitęs labai blogai. Satyras parodęs kaip reikėtų skaityti. Demostenui atsivėrę akys. Jis tik dabar supratęs, kad dinamika iškalboje yra lemiąs dalykas.2/ Nors ir negalima patikėti visais net iki anekdotiškumo siekiančiais liudijimais apie Demosteno pavartotas praktikas taisant dinamiką3/, bet viena yra tikra, kad Demostenas sa-

---

1/ Annegarns Weltgeschichte,II 264: "Schämst du nicht,guter Freund,dass du dein schönes Talent so vernachlässigst und dich durch einen misslungenen Versuch abschrecken lässest,da du doch ein Perikles werden könntest?"

2/ Plg. Cicero, De oratore , III 56,213.

3/ Pvz.,garso R tarimo pataisymui--deklamavimas burnon prisipylus akmenėlių;krūtinės ir balso sustiprinimui--stengimasis audroje perrėkti jūrų bangų ūžimą;atpratimui nuo trūkčiojimo vienu petimi--stovėjimas,apnuoginus tą petį,po pakabintu tiesiog juo kalavijo smaigaliu; pašalinimui noro greit mesti retoriškąsias pratybas ir eiti į žmones--įlindimas į suterenąą,plikai nusikirpus vieną pusę

ve buvo paėmęs į geležines rankas ir kad nevengė didžiausių aukų, kad tik galėtų pasiekti iškalbos meno viršūnes. Demostenas jau teoriniu pasiruošimu buvo padaręs Graikijoje vyraujančių iškalbos krypčių sintezę,o dinamikos mokymusi -- šį meną tobulai atbaigė.

Po kiek laiko Demostenas ir vėl Atėnų publikoje. Bet šito Demosteno jau niekas nebepažįsta, šis Demostenas jau toli už savęs palikęs visus lig tol atėniečių girdėtus kalbėtojus. Jo dinamika - tai lavina, kuriai niekas negali ir bandyt pasipriešinti. Jo kalbos tema jau nebe asmeniški piratai, bet visos jo Tėvynės-Eladės piratas -- Makedonijos Pilypas. Medžiagos suskirstymas aiškutėlis. Argumentacija be priekaištų; argumentų išrikiavimas -- logiškai bei psichologiškai stiprėjančia gradacija. Žodžiuose-taupumas: tartum nė žodelyčio nepajudinsi iš jo vietos; čia nieko perdaug, nieko permaž. Pavyzdžių nedaug, bet ir tie konkretūs, imti iš visiems žinomos aplinkumos. Pergyvenimas -- pavergiantis. Valios fluidas -- perbloškiantis. Jis viską pramatęs, apsvarstęs. Jis puikiai pasiruošęs. Užtat, kai Makedonijos Pilypas perskaitęs vie-

---

galvos,ir tenai prieš didelį veidrodį mokymasis judesių.--Plg.Annegarns Weltgeschichte,II 264;Cicero,De oratore,I 61 260-261;J.T.Schuster,Der gewandte Gesellschafter,Leipzig 22/s.a./, 14;ir d.k.

nos prieš jį pasakytos Demosteno kalbos nuorašą,- pasakęs: "Jei aš būčiau šią kalbą klausęs, tai ir aš būčiau balsavęs prieš save".

Kai Demosteno priešai prikišdavo, kad jo kalbos kvepiančios lempos aliejumi ir prakaitu,-- tai Demostenas nesidrovėdamas prisipažindavo, kad iš tikrųjų į jas daug darbo įdėdąs, bet tai darąs iš pagarbos atėniečiams. Vadinamąją "Vainiko kalbą" jis ruošęs ištisais metais.[1/]

Priešai galėjo jį pašiepti, bet jie negalėjo jo prilygti, nes jie neturėjo valios nueiti Demosteno kelią.

Pačios įspūdingiausios ir galingiausios Demosteno kalbos, -- tai trejetas kalbų pasakytų prieš Makedonijos Pilypą. Jos buvo vadinamos filipikomis /orationes philippicae/.[*)] Šiandie šiuo garbingu vardu vadinama kiekviena didžiu įspūdingumu ir jėga pasakyta puolamoji kalba. Iš viso autentiškomis pripažintų Demosteno kalbų dabar skaitoma 32.[2/]

ζ. Eklektinė retorika. Su Demostenu baigėsi gyvenimiškosios bei klasiškosios graikų retorikos ir iškalbos etapas. Didžioji Eladė

1/ Plg. M.Dessoir, Ibid.,93.
2/ Plg. "Der Grosse Herder", 3 769.
*) Plg. Cicero, Ad Atticum, II 1,3.

pateko makedoniečių vergijon. Savarankiško valstybės gyvenimo formos pradėjo nykti, o kartu su jomis ir kalbėjimo progos viešuose susirinkimuose. Pakitėjusios politinio gyvenimo aplinkybės darė lemiančios įtakos iškalbai : graikų gyvojo žodžio menas pasitraukė iš viešumos ir užsidarė privačiose mokyklų pastogėse, taigi, pasitraukė iš praktikos ir perėjo teorijon. Kai teorija atitrūksta nuo praktikos, ją turi ištikti likimas upės, atitrūkusios nuo šaltinio: ji turi nusekti ir net išdžiūti. Vietoj didžių gyvojo žodžio menininkų - oratorių, -- graikuose bepaliko to meno teoretikai-retoriai. Tie retoriai kūrė neb iš savo pačių gyvojo žodžio praktikos, bet rankiodami duomenis iš kitų prieš juos gyvenusių retorių. Taip graikuose atsirado retorikos rankiotojų arba retorių-eklektikų laikotarpis. Žymiausias retorius-eklektikas buvo Hermagoras vyresnysis.

Hermagoras vyresnysis / Ἑρμαγόρας ,gyv. II amž. pr.K./. Jis nuostabiu kropštumu perkratė senąsias retorikas ir, dar kai ką savo pridėjęs,[1] sukūrė tartum visiškai naują re-

---

1/ Plg. Cicero , De inventione rhetorica, I 6,8.

torikos sistemą, istorijoje žinomą Hermagoro sistemos vardu /Hermagoras via[1]/. Šia savo sistema Hermagoras taip buvo užimponavęs, jog buvo pradėtas garbinti /šalia Gorgijaus ir Aristotelio/ kaip trečiasis retorikos išradėjas[2]. Šioje savo sistemoje Hermagoras beveik išimtinai nagrinėja teisminę retoriką, o kiti retorikos klausimai liečiami tik atsitiktinai.[3]

Nors neaišku, ar Hermagoras yra buvęs Romoje, bet Ciceronas nevienur mini Romos jaunuolius, kurie buvo išlavinti "Hermagorae disciplina"[4] arba "Hermagorae praeceptis"[5]. Greičiausia romėnų jaunimas bus savo tėvynėje mokęsis retorikos pagal Hermagoro sistemą, kurios garsas tada jau galėjo būti pasiekęs ir užsienį, taigi, Romą.

Pradėjus plačiau ir ypač praktiškiems tikslams naudoti Hermagoro retorikos sistemą, -- labiau išryškėjo ir jos minusai. Hermagoras, bekompeliuodamas savo sistemą, pakliuvo filosofinės /peripatetinės bei stoinės/ iškalbos krypties įtakon. Todėl jo sistema išėjo nuo gyvenimo atitrūkusi, abstraktiška. Tokie

1/Quintilianus, Ibid., III 1,16.
2/ Plg. K.W.Piderit, Ibid., 7.
3/ Plg.W.Kroll, Ibid., 54.
4/ Brutus, 76,263.
5/ Brutus, 78,271.

praktiški dalykai, kaip retorinių pratybų klausimas, medžiagos stilistinis 1/ bei strateginis apdirbimas, ir pan.- jam buvo tik antraeiliai klausimai. Bet užtat praktiškai mažiau reikšmingiems dalykams, kaip pedantiškam terminų aiškinimui arba medžiagos atradimo vietų / topikos/ nagrinėjimui 2/ ir pan. čia buvo skiriama daug dėmesio. Galima sakyti, kad jo sistemai nebe tiek rūpi iškalbos menas, kiek skaldymo menas / διαιρετικὴ τέχνη / arba, Quintiliano žodžiais tariant, "affectata subtilitas". 3/ Tuo tarpu "kalbėtojui", kaip vykusiai pastebi Ciceronas, "ne tiek svarbu apie iškalbos meną kalbėti, kaip kad čia jis /t.y. Hermagoras. A.L./ daro, bet kur kas svarbiau yra pagal iškalbos meno reikalavimus kalbėti, ką jis, kaip matome, mažiausiai galėjo." 4/

Šitos "sausutėlės Hermagoro... knygos", kaip jas Tacitas 5 vadina arba "negyvenimiškoji

---

1/ Plg. Cicero, Brutus, 76,263.
2/ Plg. Cicero, Brutus, 76,263; W. Kroll, Ibid. 51.
3/ Ibid., III 11,21; plg. dar: III 11,22.
4/ De inventione rhetorica, I 6,8: "...oratori minimum est de arte loqui, quod hic fecit; multo maximum est ex arte dicere, quod eum minime potuisse omnes videmus."
5/ Dialogus de oratoribus, 19,5: "ardissimi Hermagorae ....libri."

pedanterija", kaip jas W. Krollis aptaria[1], vis dėlto buvo kai ko verta. Vėlesnieji autoriai, kurdami savąsias τέχνας, Hermagoro sistema naudodavosi.

Pagaliau, Hermagoras turėjo taip pat ir grynų savo sekėjų; tai vad. <u>hermagorininkai</u> / Ἑρμαγόρειοι /, pav., Atenėjas / Ἀθήναιος /, Apollodoras / Ἀπολλόδωρος /, Teodoras / Θεόδωρος /, ir kit. Visų šių paskirų autorių "nuopelnų" retorikai čia sunku ir besupaisyti. Pagaliau, tas "begalinis autorių nesutarimas", kuriuo jie, anot Quintiliano,[2] pasižymėjo, mums neturi jokios praktinės reikšmės.

Kaip matome, iškalbos menas Eladėje išbujojo, pražydėjo ir pakriko. Bet užtat jo sėklos atrado puikiausią dirvą tada dar pačiame gajume esančioje romėnų tautoje.

β. <u>Romėnai</u>. Pasidarius sykščioms pragyvenimo sąlygoms Graikijoje, daugelis graikų retorių keliavo Romon sau uždarbio ieškoti. Ilgainiui Romos senatas turėjo net įstatymiškai pradėti varžyti perdidelį jų antplūdį. Romoje sąlygos iškalbai plėtotis buvo ideališkos. Patys romėnai buvo iš prigimties apdovanoti

---

1/ Ibid., 55: "...weltfremde Tüftelei..."
2/ Ibid., III 1,7: "infinita dissensio auctorum..."

praktišku protu ir didžiais iškalbos gabumais. Jų kalba, klasikinė lotynų kalba, buvo labai muzikali. Kaip pirmiau Atėnuose, taip dabar Romoje iškalba labai daug lėmė ir senate, ir teisme, ir forume. Retorikos ir iškalbos vardo čia netemdė rivalizaciniai ginčai tarp filosofų ir retorių, kaip kad buvo Atėnuose. Tiesa, graikų filosofai, dėl duonos kąsnio ir pirmenybės auklėjime, rungėsi su retoriais dar ir Romoje, bet praktiškiems romėnams tas jų ginčas nedarė įtakos. Romėnas matė, kad iškalba yra jėga ir jam, kaip valstybininkui, to visiškai pakako. O ar iškalba dar yra kartu ir menas / τέχνη /, -- tai dėl šitokios abstrakcijos vaidytis romėnas palikdavo graikų atėjūnams, kurie savo tėvynę subankrutiję, dabar tokiems ginčams turėjo ir laiko ir noro.

Romoje retorika pavirto pirmutiniu mokslo objektu.[1/] Valstybės iždas šiam objektui remti negailėjo lėšų. Toks F. Quintilianas /35 - - 95 po K./ buvo imperatoriaus Vespasiano pakviestas valstybiniu retorikos profesorium Romoje. Už retorikos dėstymą jam buvo paskirta didelė alga ir suteikta teisė dėvėti konsulo insignijas. Užtat visiškai galima tikėti

---

1/ Plg. Cicero , De oratore, I 4.13.

jo liudijimui, kad romėnų tautoje "kalbėtojams visada buvo rodoma didžiausia pagarba"[1], nes tą pagarbą jis yra praktiškai ant savęs patyręs. Imperatoriai Hadrianas ir Antonijus Pijus retoriams buvo suteikę ypatingas privilegijas, k.a.: atleidę nuo sunkesniųjų tarnybų, nuo tarnavimo kariuomenėje, nuo valstybinių mokesčių.[2]

Tačiau, beveik visi romėnų iškalbos šaltiniai yra dingę. Antai, nebeturime nei vienos kalbos tokių gyvojo žodžio meisterių, kaip M.P. Catonas vyresnysis /234-149 pr.K./ su jo garsiuoju "Ceterum censeo Carthaginem esse delendam", kurio pasekoje Kartagina buvo nuo žemės paviršiaus nušluota; nebeturime kalbų tokių socialinių reformatorių kaip abiejų brolių Gracchų; nei tokio genialaus karo vado ir valstybininko kaip Julijaus Caesario, ir d.k. Šiandie tik labai kuklios nuotrupos yra liudininkės anų didžiųjų romėnų gyvojo žodžio meno. Bet užtat turime beveik visas 57 kalbas M.T. Cicerono. Tad apie šitą vyrą, kaip apie romėnų retorikos bei iškalbos atstovą, čia tenka kiek pakalbėti.

<u>Ciceronas</u> /Marcus Tullius Cicero,106-43 pr. K./ gimė pasiturinčioje romėnų riterio šeimoje,

---

1/ Ibid.,II 16,8:"summa semper oratoribus dignitas fuit."

2/ Plg.<u>A.Damschke</u>,Ibid.,3;<u>F.E.May</u>,Ibid.,58.

Arpinume. Iš prigimties vispusiškai gabus, kilniadvasis, bet ir garbėtroška. Tėvas jį leido Romon mokytis pas geriausius mokytojus. Žinomas graikų poetas Archijas Ciceroną mokė graikų literatūros; garsus Romos teisininkas ir valstybininkas Scaevola -- mokė teisės mokslų[1]; Cicerono namuose Romoje gyvenęs stoikas Diodotas -- mokė filosofijos[2]. Be to, Ciceronas dar mokėsi istorijos, o ypatingai retorikos. Paskutiniosios jį mokė garsus Rodoso retorius Apolonijus Molonas / Ἀπολλώνιος Μόλων /, kuris tuo metu gyveno Romoje, kaip rodiečių pasiuntinys.[3] Cicerono svajonė buvo tapti didžiu kalbėtoju. Tam tikslui jis gerai susipažino su Korakso bei Tizijo, Gorgijaus, Aristotelio, o ypač Hermagoro retorikomis. Jis nepraleisdavo nė vienos dienos be retorinių pratybų[4]: tai ką nors garsiai skaitydavo, tai skaitytų dalykėlių turinį garsiai atpasakodavo, tai, stiliaus lavinimui ką nors perrašinėdavo.[5] Tokių pratybų jis nemesdavęs net tada, kai jau buvę garsus kalbėtojas. Tuo būdu Ciceronas įgyjo puikią dikciją ir gražų stilių.

1/ Plg. Cicero, Brutus, 89,306.
2/ Plg. Cicero, Brutus, 90,309.
3/ Plg. Cicero, Brutus, 89,306; 90,312; Ad Atticum, II 1,9; Quintilianus, Ibid., XII 6,7.
4/ Plg. Cicero, Brutus, 90,309.
5/ Plg. Cicero, Brutus, 89,305.

Vos per dvidešimt metų amžiaus turėdamas Ciceronas parašė savo pirmąjį keturių knygų re - torinį veikalą. Jo išliko tik dvi pirmosios knygos, kur kalbama apie medžiagos suradimą /de inventione/; dvi paskutiniosios knygos /apie medžiagos strateginį apdirbimą bei pas - kelbimą/ yra žuvusios. Kaip Ciceronas šį savo veikalą buvo pavadinęs, -- nežinome. Yra duc - menų, kad jis galėjo būti pavadintas kokiu nors graikiškos kilmės terminu[1/]. Likusioji šio veikalo dalis vadinama De inventione rhetorica.

Patsai Ciceronas gyvenimo gale prisipažįsta šį veikalą rašęs tik "iš savo užrašėlių"[2/], kuriuos jis buvo pasidaręs dar mokyklos suole tebesėdėdamas.[3/] Užtat senatvėje šiuo savo veikalu pats Ciceronas buvo nepatenkintas.[4/]

Parašęs De inventione, Ciceronas tuo tarpu daugiau retorinių veikalų neberašė, bet pradėjo nertis advokatūron. Per dvejetą metų kaip kalbėtojas išgarsėjo, bet ir sveikata susilpnėjo. Turėdamas 28 metus amžiaus, draugų ir medikų patariamas, Ciceronas nutarė kiek "paatostogauti". Tam tikslui išvyko į Graikiją

1/ Plg. Quintilianus, Ibid., II 14,4;15,5-6; III 5,14;6,57; II 5,6; III 11,10; 6,49.
2/ De oratore, I 2,5:" ..ex commentarialis
3/ Plg. Quintilianus, Ibid., III 6,58./nostris..."
4/ Plg. De oratore, I 2,5; Quintilianus, Ibid., II 15,6; III 5,15; 6,63.

papildyti filosofinių, o ypač retorinių ži - nių.[1] Laisvai išmoko graikų kalbą.

Atėnuose Ciceronas mokėsi retorikos pas žinomą retorių Demetrijų / Δημήτριος /, o iš čia išvyko dar pas geriausius Mažosios Azijos retorius. Tačiau, jais nepatenkintas, nuvyko Rodosan pas savo jaunų dienų retorikos moky - toją -- Apolonijų Moloną.[2] Sakoma, jog kar - tą Ciceronui graikiškai pasakius pratybinę kalbą akyvaizdoje paties Molono, nuliūdęs graikų retorius šitaip išsitaręs: "Viską tie romėnai iš mūsų išplešia: dabar štai net iš - kalbos meną."[3]

Grįžęs iš Graikijos, Ciceronas pereina vi- sus valstybininko poaukščius /kvestoriaus, edi- lo, pretoriaus/, kol pagaliau tampa net kon - sulu. Bet Ciceronas daugiau buvo mokslininkas- teoretikas, negu valstybininkas. Jis neturėjo politikui reikalingo pramatančio proto ir ge- ležinės valios. Nors savo kilniadvasiškumu Tėvynei daug pasitarnavo, bet reikšminguose momentuose neturėjimas tvirto apsisprendimo --

---

1/ Plg. Cicero, Brutus, 90, 312-91, 315.
2/ Plg. Cicero, Brutus, 91, 315-316.
3/ K. Lienert, Ibid., 176: "Alles entreissen uns die Römer, jetzt auch noch den Vortrag in der Beredsamkeit." Plg. dar: Annegarns Weltgeschichte, III 165; E. Hello, Žmogus /A. Maceinos vert./, Kaunas 1939, 473.

jam keršyjo. Jo politinė karjera baigėsi ištrėmimu. Nors 57 m. iš ištrėmimo grįžo su dideliu triumfu /visas senatas buvo išėjęs prie vartų pasitikti!/, bet Tėvynę rado beturinčią kitus mylimuosius... Tai buvo du dėl valdžios besivaidiją genialūs karo vadai -- Caezaris ir Pompėjas. Šalia jų Ciceronui vietos nebebuvo. Tai matydamas, Ciceronas išvyko į savo dvarą provincijon.

Cicerono nuotaika tada buvo labai bloga : ant krūtinės jis jautė tartum visų Apeninų svorį. Ji beveik prilygo ištrėmimo metų nuotaikai, apie kurią tada jis pats šitaip rašė: "ar aš galiu užmiršti, kas buvau? arba nejausti, kas esu?"1/

Norėdamas mažiau jausti gyvenimo smūgį , Ciceronas pasiryžo pasiskandinti; tik ne Tiberyje, bet darbe.. Jo brolis Kvintas /Quintus/, su kuriuo jis taip gražiai visą gyvenimą sugyveno, dabar prašė parašyti subrandesnį veikalą iš retorikos, kur būtų panaudota ne tik kitų ir savo paties didelė kalbėjimo praktika. Ciceronui šitas prašymas patiko ir jis pasiryžo grįžti "prie to meno, kuriam nuo pat jaunystės buvo atsidavęs."2/ Taip iš po Cice-

---

1/ Ad Atticum,III 10,2:"possum oblivisci, qui fuerim? non sentire,qui sim?"
2/ Cicero,De oratore,I-?,2:"ad eas artes, quibus a pueris dediti fuimus."

rono rašyklės išėjo garsusis trijų knygų veikalas De oratore. Parašytas apie 55 m. Su kokiu rūpestingumu Ciceronas jį rašė, matyti iš jo paties prisipažinimų draugui Attikui rašytuose laiškuose. Antai, tų pačių metų lapkričio mėn. Ciceronas jam rašo, kad tos knygos "rašytos stropiai; ilgai ir daug išbuvusios rankose"1/; viename po dešimties metų rašytame laiške vėl šitaip pakartoja: "Yra taip pat mano trys /knygos/ de oratore, kurios mano griežtai patikrintos"2/.

Ir iš tikrųjų. Šiame veikale atsispindi didelė Cicerono erudicija. Tai puiki gausia praktika paremta iškalbos meno teorija: tai ne tiek "de oratore", kiek "via ad oratorem". Kaip jis pats pasisako, šios knygos "biaurisi pigiaisiais /retorikos/ nuostatais ir yra suėmusios visą senąją ir aristotelinę ir izokratinę iškalbą"3/, kitaip sakant, stengiasi imponuojantį Eladės kultūros švyturį perkelti į Latiumą; jo paties žodžiais tariant, jis nieko geresnio negalįs sugalvoti palikti savo Tėvynei, "kaip tai, jei aukščiausiojo meno

---

1/ IV 13,2: "...factum est a me diligenter: diu multuque in manibus fuerunt".

2/ XIII 19,4: "Sunt etiam "de oratore" nostri tres, mihi vehementer probati".

3/ Ad Familiares, I 9,23: "...abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem antiquorum, et Aristoteliam et Isocratiam, rationem oratoriam complectuntur".

paslaptis atidengčiau savo piliečiams."1/ Užtat, jei kilnusis E.Hello, vienur be reikalo plakdamas Ciceroną, sako, kad jis "savo veikale De oratore apsireiškė, kaip temstančios retorikos nuvainikuotojas"2/,-- tai jam dovanojame jo nežinojimą.

Kaip visos Cicerono gyvenimo gale rašytos knygos, taip ir De oratore, jo paties pasisakymu, "turi aristotelinį stilių"3/. Skirtumas čia tik toks, kad Aristotelis savo dialoguose svarbiausį vaidmenį vaidina pats, o Ciceronas savajame De oratore - patsai laikosi visiškai nuošaliai, vyriausius vaidmenis palikdamas kitiems asmenims, ir būtent: Crassui ir Antonijui; šalia jų laiks nuo laiko pasirodo jų mokiniai Sulpicius ir Cotta; be to, įsimaišo taip pat senis Scaevola ir senis Catulus su savo broliu Caezariu.

Praslinkus maždaug devynetai metų nuo parašymo De oratore, Ciceronas parašė dar porą retorinių veikalų, tai Brutus ir Orator.

Brutus yra pirmoji graikų bei romėnų retorikos ir iškalbos istorija. Pilna šio veikalo antraštė skamba taip: Brutus sive de claris oratoribus. Veikalo stilius grynai aristote -

---

1/ De divinatione,II 1,1:"...quam si optimarum artium vias traderem meis civibus".
2/ Ibid., 474.
3/ Ad Atticum , XIII 19,4: "Ἀριστοτέλειον morem habent".

liškas: svarbiausį vaidmenį čia vaidina pats Ciceronas, o antraeilius -- Atticus ir Brutus.

Orator paskirtis yra nupiešti kalbėtojo idealą. Pats Ciceronas apie šitą veikalą taip sako: "nedėstome /čia retorikos/ nuostatų...., o tik didžiosios iškalbos idėją ir formą apibūdiname; nenagrinėjame nei kokiomis priemonėmis ji užtikrinama, o tik kokia ji, mūsų nuomone, turėtų būti"[1].

Ciceronas yra parašęs ir dar keletą retorinių dalykėlių /pav., Partitiones oratoriae, Topica, De optimo genere oratorum/, kurie tačiau didesnės reikšmės neturi.

Cicerono iškalbos charakteristikai tenka pasakyti, kad nors ji buvo didinga, bet žmogiška, kurioje šalia teigemybių kyšojo ir neigiamybių.

Pirmiausia turime pripažinti, kad Ciceronas buvo apdovanotas puikiu prigimtu kalbėtojo talentu. Šalia šviesaus proto, jis pasižymėjo taip pat taiklaus sąmojo dovana, lakia vaizduote, giliu pergyvenimu, puikia atmintimi; paskutiniosios jis reikalavo ir iš kalbė-

---

1/ Orator, 14,43:"...nulla praecepta ponemus....,sed excellentis eloquentiae speciem et formam adumbrabimus; nec quibus rebus ea pa - retur exponemus, sed qualis nobis esse vide - atur."

tojų.[1] Nuolatinėmis pastangomis buvo įsigijęs meistrišką formą, gausybę išsireiškimų, puikiai valdė savąją kalbą, netū daug prisidėjo prie jos apšlifavimo ir meniškosios vertės pakilimo.[2] Užtat Quintilianas jį mini tarp jaunimui skaityti rekomenduotinų autorių.[3] Pagaliau geras balsas rimta išvaizda, nietietiškai gyva nepralenkiamo tobulumo gestika ir visos jo prigimties meniškumas[4], -- vis tai savybės, padėjusios Ciceronui iškilti į pačias iškalbos meno viršūnes.

Pasisekimas Cicerono neužmigdydavo ant laurų, bet patarnaudavo nauju akstinu siekti dar aukščiau. Jo pareigingumas buvęs nepaprastai didelis. Kartą sužinojęs, kad teismo posėdis, kuriame turėjo kalbėti, esąs nukeltas į rytojaus dieną. Gavęs laiko geriau pasiruošti, Ciceronas taip nudžiugęs, jog tą žinią pranešusiam vergui suteikęs laisvę.[5]

Tačiau, kaip minėjome, Ciceronas nebuvo laisvas ir nuo ydų. Mat, žmogus, ypač silpnesnės valios, dažnai yra suma jį veikusių veiksnių. Toks buvo ir Ciceronas. Pamylėjęs peri-

---

1/ Plg. De oratore, I 15,64.
2/ Plg. F.E.May, Ibid., 57.
3/ Plg. Ibid., II 5,20.
4/ Plg. F.E.May, Ibid., 56.
5/ Plg. O.Legel, Ibid., 155.

patetinę ir stoinę dialektiką, jis nejučiomis pateko į stiprią filosofinės iškalbos krypties įtaką. Filosofas Ciceronui yra toks žmogus, kuris kalbėtojui patiekia apstybę medžiagos.[1] Jis džiaugiasi savaisiais De oratore, Brutus ir Orator, galėdamas juos priskirti prie tos pačios Aristotelio ir Teofrasto veikalų kategorijos, kur filosofija yra jungiama su retorika.[2] Tačiau, nežiūrint to, jo kalbose jaučiama taip pat ir sofistinės iškalbos įtaka, pav., neretai pas jį pasigendama dalykinio svorio, įtikinančios argumentacijos, didžios idealų ištroškusios dvasios. Be to, jis turėjo silpnybę laužtis kad ir į atviras duris, jeigu tai jam užtikrindavo progą paberti žiupsnį gražiai išstilizuotų frazių. Pagaliau, nuolatinis savojo aš kišimas pirmon vieton, -- jo kalbas padaro kiek kokčias.

Palyginus Ciceroną su Demostenu, tenka pasakyti, kad vis dėlto Ciceronas Demosteno neprilygo. Ciceronas buvo tik gražbylys, iš jo žodžių tryško meilė grožiui: po jo kalbų minios sakydavo, kad dar niekas taip gražiai nekalbėjo, kaip Ciceronas. Demostenas gi buvo tvirtavalis, jo žodžiai duodavo jėgos žygiui:

1/ Plg. De oratore, III 35,142;Orator,4,14.
2/ Plg. De divinatione, II 1.

po jo kalbų klausytojai nesistebėdavo pačiu kalbėtoju, bet būriavosi ir šaukė: karas Makedonijai! Iškalbos mene klausytojus sužavėti jau yra daug, bet dar ne viskas; tuo tarpu juos pajudinti į žygį yra dar daugiau, yra jau viskas!

Ciceron o gyvenimas baigėsi tragiškai. Žuvus romėnuose respublikai, turėjo žūti ir jos iškalbingiausias gynėjas--Ciceronas. Neturėdamas pinigų pabėgti jūra užsienin, nutarė mirti savo dvare. 43 m. atvykus būriui jo sušaudyti, Ciceronas, vergams įsakęs nesipriešinti, ramiai iškišęs iš savo lektikos galvą nukirtimui. Šiurpulingiausia tai, kad Ciceroną nukirto tas vyras, kurio gyvybę buvo kadaise išgelbėjusi Cicerono iškalba.

c. Iškalba viduramžy

Po Cicerono prasidėjęs romėnuose absoliutizmas iškalbos menui suvaidino duobkasio vaidmenį. Pasaulietiškoji iškalba, netekusi didžiųjų kalbėjimo progų, užmigo letargo miegu maždaug septyniolikai amžių! Tiesa, ir monarchai stengėsi retoriką remti, retorius net savo pasiuntiniais akredituodavo, bet tai nebebuvo didžiojo masto iškalba. Tai buvo daugiau skaldymo ir taisyklių kalimo, o ne iškalbos menas:

kaip turi būti išrikiuotos raukšlės togoje jiems kėlė daugiau rūpesčių, negu argumentų išrikiavimas.

Iškalbai tapus tokia spandoma našlaite,-- ji buvo visu motiniškumu priglausta Katalikų Bažnyčios. Čia iškalbos menas gavo puikiausias prabilti progas ir beveik visada užtikrintą klausytojų skaičių.

Viduramžy vienuolynų mokyklose pačių pagrindinių mokslo šakų trijulėje, šalia dialektikos ir gramatikos, retorika turėjo pirmąją vietą. Ypatingai iškalbon buvo daug kreipiama dėmesio tose vienuolynų mokyklose, kuriose buvo mokomi būsimieji dvasiškiai /scholae internae/. Palengva atsirado specialiai Bažnyčios reikalams tarnaujanti iškalbos rūšis arba bažnytinė iškalba. Didžiausias bažnytinės iškalbos sukeltas istorinis žygis,-- tai kryžiaus karų žygis. Apie šią iškalbos rūšį bus kalbama atskirai bažnytinės retorikos paskaitose.

d. Iškalba naujuosiuose amžiuose

Humanizmas buvo užsimojęs prikelti vi[illegible] kas klasiška. Jis norėjo prikelti ir klasikinę iškalbą. M. Dessoiro žodžiais tariant,tada "poezija ir iškalba buvo laikomos karališkais

keliais į mokslą, išmintį ir dorybę"[1/]. Tačiau, nesant tinkamų iškalbai plėtotis sąlygų, humanizmas pasauliui neprikėlė nei Cicerono, nei Demosteno.

Už humanizmą laimingesnis buvo parlamentarizmas. Jau pats jo vardas romaniškose kalbose /lot.parlamentum, ital.parlare,pranc.parler/ reiškia pokalbį, kalbėjimą. Taigi, parlamentas yra vieta, kur daug kalbama. Užtat parlamentarizmo atsiradimas naujaisiais laikais kaip tik ir sutampa su iškalbos meno atgimimu.

Nenorėdami tuo tarpu leistis plačion naujųjų amžių iškalbos meno istorijon, o taip pat liesti paskutiniųjų laikų politinių kalbėtojų,-- apsiribosime daugiau pačiu naujųjų amžių iškalbos atgimimo lopšiu -- Anglijos parlamentu 18 amž. Be to, ta proga čia dar kiek paminėsim didįjį Airijos sūnų D.O'Connelį,kaip žymiausį naujųjų amžių liaudies iškalbos atstovą ir Lloyd Georgeą, kaip nepaprastai būdingą kalbėtojo asmenybę.

Anglijos parlamentas 18 amž. buvo ta arena, kur pasaulietiškoji iškalba po 17 amžių tylos pirmą kartą vėl pasirodė visoje savo didybėje. Progą šitam iškalbos atgimimui davė dviejų tuometinių Anglijos partijų /whigų ir torių/ parlamentarinė kova. Tarp šitokių iš-

---

1/ Ibid.,34:"Poesie und Eloquenz galten als die königlichen Wege zu Bildung,Weisheit und Tugend."

kalbos atgimimo nešėjų labiau paminėtini yra: Pittas senj., Burke, Foxas, Sheridanas ir Pittas junj.

<u>Williames Pittas senj.</u> /1708-1778/, jaunatvėje susipažinęs su graikų istorija, literatūra ir didžiausiais valstybininkais,--pasiryžo ir pats ką nors panašaus padaryti Anglijoje. Tad uoliai studijavo Demosteną ir norėjo nors iš dalies jį prilygti. Tapęs whigų ministeriu, vadovavo užsienio politikai, o dėl geros iškalbos, žemesniuose rūmuose pavirto tikru auto - kratu. Vėliau perėjo į aukštuosius rūmus. Kai Anglija ties Saratoga pralaimėjo karą prieš Prancūziją ir Ameriką, o lordas Richmondas siūlė prašyti Amerikos taikos,-- tada senasis Anglijos liūtas-Pittas pareikalavo jį, jau mirtinai sergantį, atnešti į parlamento posėdį, kad čia jis galėtų protestuoti prieš tokį Anglijos pažeminimą. Pasiramstydamas ant jaunatve žydinčio savo sūnaus, senis įsirepečkiojo į tribūną ir atidarė baisią iškalbos ugnį prieš Richmondo pasiūlymą. Kai Richmondas paklausė kaip tą Anglijos garbę dar būtų galima kitaip išgelbėti, -- visas parlamentas sužiūro į senį Pittą. Senis atsistojo atsakyti, atvėrė lūpas, bet... tuojau susigriebė už širdies ir, atsaky-

mo nebeištaręs, susmuko be sąmonės... Po kelentos savaičių Pittas baigė žemės kelionę. Jo politinis priešininkas Wilke šitaip charakterizuoja jo iškalbą: Pitto laikysena būdavo imponuojanti, visa išvaizda vyriška, akys kaip erelio; išėjęs kalbėti--tuojau visų dėmesį pririšdavo prie savęs; kai jis pakreipdavo kur žvilgsnį -- buvo jaučiama kažkas užburiančio; prieš jo iškalbos jėgą nutildavo ir iškalbingieji.[1/] Apskritai, jo kalbos buvo gana gražaus stiliaus, pilnos šiurpulingo sarkazmo, prieš kurį niekas neatsilaikydavo.

Iš jo kalbų, dėja, labai mažai kas liko.

Edmundas Burke /1730-1797/, gimęs Dubline. Tai vyras didžios erudicijos, fenomenališkos atminties, airiškai spalvingos fantazijos. Idealistas jaunatvėje, didžiadvasis senatvėje.

Išrinktas parlamentan pasiryžo tapti geru kalbėtoju. Geresnei kalbėjimo praktikai įsigyti lankė vieną "Kalbėjimo klubą", o taip pat teatrą, kurio šiaipjau labai nemėgo, bet kur norėjo prisižiūrėti ir prisiklausyti didžiojo anglų dramaturgo ir artisto D.Garricko /1716-1779/.

Anglijos parlamente Burke su dideliu įsitikinimu gynė laisvę ir žmoniškumą, užstojo

---

1/ [illegible] ...enert, Ibid., 180.

išnaudojamus Amerikos kolonistus, rėžė prieš Airių smaugimą, kalbėjo prieš baudžiamuosius katalikams įstatymus. Tam didžiadvasiui vyrui anų laikų siaurakaktiškoji Anglijos vyriausybės politika duodavo apščiai dėkingų temų. Pats didysis Pittas senj. negalėdavo atsidžiaugti jo kalbomis.

Geresniam jo didžiadvasiškumo pailiustravimui galime paminėti kad ir tokį jo gyvenimo epizodą. Su parlamentaru Ch.J.Foxu, apie kurį tuojau kalbėsime atskirai, Burke per 22 metus buvo intimiausi draugai. Bet štai Foxas tiek susižavi Prancūzų revoliucija, kad pradeda pateisinti net jos kruvinumą. Burke taip pat visa širdimi pritarė tos revoliucijos šūkiui "liberté, egalité, fraternité", bet kartu matė, kad tokia revoliucija, kokia ji tada vyko Prancūzijoje, yra šito šūkio laidotuvės. Kai kartą Foxas Anglijos parlamente išgyrė Prancūzų revoliuciją ir jos pasekas, -- taurusis Burke tem pat pakilo su uraganiška kontrakalba. Foxas giliai susijaudino, jam gailėjo draugystės, jam ašaros riedėjo veidais, jis laužyta kalba ištarė: "Bet tai dar nėra draugystės nutraukimas". Bet didžiadvasis Burke atsakė: "Tai yra draugystės nutraukimas. Aš žinau kiek man tas kainuoja". Ir Burke [illegible]iko dar savo jaunatvėje pamylėtų idealų tar[illegible]oje. Jis v[illegible]

ką ryžosi galėti, ko idealai reikalavo. Tą pačią Prancūzų revoliuciją jis buvo nuvykęs išstudijuoti vietoje, o grįžęs visu savo asmenybės svoriu gynė savąjį kraštą nuo panašaus žemės pragaro. Na, užtat jo kalbose patiekti tos revoliucijos vaizdai verti Dantės !

Kai šitokia niekuo nepaperkama ir nesuviliojama asmenybė pradėdavo išsilieti kalbose, nors forma ir nebūdavo be priekaištų,-- veikdavo kaip viską triuškinanti lavina. Apskritai, jo gyvasis žodis būdavo ugningas, išmargintas sąmoju. Jis daugiau veikdavo giliu, tartum , pasvertu turiniu, negu forma, kuria gal netpermažai rūpinosi. Kai kas jį vadina Anglijos Demostenu.

Charles James Foxas /1749-1806/ jau visiškai kita asmenybė, kitoks ir kalbėtojas.

Jaunatvėje Foxas įįgijo puikų klasišką išsilavinimą: graikiškai skaitė, ir rašė;Demostenas su Ciceronu buvo jo mėgstamiausi autoriai. Jie ir bus užkrėtę Foxą tapti geru kalbėtoju. Dar mokiniu būdamas Foxas kiekvieną mokyklos šventę pasirodydavo su savo žodžiu. Draugai jam pranašavo didelio kalbėtojo ateitį.

Iš prigimties Foxas pasižymėjo aštriu protu, giedriu galvojimu, ir puikia atmintimi.Bet didžiam kalbėtojui tai dar ne viskas. Foxui

trūko lakios vaizduotės -- tos didžiųjų kalbėtojų mūzos, geros klausos -- tos kalbėtojo dikcijai normuoti sąžinės, trūko jam ir gražaus stiliaus -- to kalbėtojų vainiko, nebuvo pagaliau jis ir didžiadvasė asmenybė. Ypač jis vergavo kortavimo demonui: prie žaliojo staliuko praleisdavo ištisas naktis. Kartą per vieną naktį prakišo visą savo turtą -- 35.000 svarų sterlingų.

Kas jo asmenyje visus žavėjo, -- tai nuotaikos pusiausvyra /pvz.,prakišęs 35.000 svarų -jis sau linksmai skaitė Herodotą.. /, be to, didelis draugiškumas ir nepaprastas darbštumas.

Hegewischas, palygindamas Foxo, to mažo, juodabarzdžio, negražaus žmogučio iškalbos meną su Burkes iškalba, -- daro šitokį sugretinimą:1/ Jei Burke palyginsime pompastiškai apšarvuotam riteriui, ant kurio šalmo plevesuoja didinga plunksnų puokštė, kurio skydas, tartum Achillo, išradingiausių menininkų net iki perkrovimo papuoštas,-- tai Foxą galima vaizduotis tik kaip nuogą nervingą imtininininką. Foxo kalbose jokių vaizdų, palyginimų, alegorijų , jokių puošmenų: šaltas protas ir sausos išvados yra jo kalbų turinys. Tačiau, kai Foxas giliai persiimdavo kalbamaja tema, tai ir jis

---

1/ Plg. K. Lienert, Ibid., 184.

įtaisdavo, ir iš jo burnos pasipildavo klausyjus patraukiančių perijodų grandinės.

Richardas Brinsley Sheridanas /1751-1816/ buvo Burkes ir Foxo draugas. Įtekęs parlamentan ir pajutęs galįs tapti geru kalbėtoju- ta kryptimi ištvermingai dirbo dienomis ir naktimis. Sheridanas buvo giedraus galvojimo ir didžio patrauklumo kalbėtojas. Jo iškalbos meno viršūnė buvo taip vad. Begum-speech, pasakyta 1787.II.17 d. prieš Rytų Indijos generalgubernatoriaus Warren Hastingso neteisingumą vienų princesių /Begums/ atžvilgiu. Sheridanas šią kalbą parlamente sakė 5,5 valandos /sic!/,bet tiek išgarsėjo, kad tą pačią parą atsirado leidėjas, duodąs 1.000 svarų sterlingų honoraro.*) Ta kalba laikoma geriausia, kuri kada nors buvo pasakyta Anglijos parlamente.

Sheridanas buvo labai daug žadąs kalbėtojas. Bet kalbėtoju žmogus tampa ne vien dėl prigimto talento ar įsigytos technikos, bet dar daugiau dėl didžios asmenybės. Sheridanas savo asmenybę ilgainiui visiškai prarado: jis tapo alkoholiku. Neišgėręs -- nebeidavo į tribūną. Praradęs asmenybę, prarado ir didžio kalbėtojo vardą, kurį tokiomis didžiomis pas-

---

*) Plg. M. Dessoir, Ibid., 69.

tangomis buvo įsigijęs. 1816 m. mirė dideliame skurde.[1]

Williamas Pittas junj. /1759-1806/ buvo aukščiau minėto Pitto senj. sūnus. Jau septynerių metų būdamas pasakęs: "Kada nors parlamente aš kalbėsiu taip, kaip mano tėvelis". Šito jauno senio rūpesčiu buvo tapti nebe geru, bet didžiu kalbėtoju. Tukididis ir Demostenas tapo jo simpatijomis. Dar jaunutis tebebūdamas jau dalyvaudavo žiūrovu parlamente posėdžiuose ir sekdavo kalbančiųjų pasisekimus ir trūkumus. Vienas dalykas kurs jam kliudė visoje pilnatvėje pasiekti užsibrėžtąjį tikslą, tai sveikatos silpnumas /paveldėta kaulų gėla ir nervingumas/. Gydytojai sveikatos sustiprinimui, patarė gerti portveiną, kas dar labiau griovė jo sveikatą ir tolino nuo siekiamojo tikslo. Ilgainiui Pittas įprato net gerokai išgerti.

Iš prigimties Pittų Williamas buvo didelis idealistas ir patrijotas. Kai tėvas jam piršo Neckerio dukterį, kuri vėliau pragarsėjo rašytojos Madame Staël vardu,-- jis ryžtingai pareiškęs, kad jau esąs susižiedavęs, o ta jo sužieduotinė esanti Tėvynė-Anglija. Ir iš tikrųjų: jis visą savo gyvenimą buvo bloškęs ant savo Tėvynės didybės svarstyklių. Būdamas 23 me-

---

1/ Plg. K. Lienert, Ibid., 185-186.

tų amžiaus,-- jau dirbo parlamente. Po pirmos jo pasakytos kalbos parlamente, minėtas didžiadvasis Burke susijaudinęs kalbėjo: "Tai nebe šaka seno ąžuolo, tai patsai senasis ąžuolas", suprask, patsai didysis senasis Pittas kalbėjo sūnaus lūpomis... Kitas parlamentaras pridūrė: "Pittas buvo didis kalbėtojas". Į tai Foxas atsakė: "Jis jau yra toks".1/

Šitie balsai buvo teisingi. Jaunasis Pittas kalbėjo taip lengvai, tekančiai, tokiais puikiais perijodais, taip turiningai, tokiu rimtu sultingu balsu, tokiomis aiškiomis mintimis ir tokiu galingu įsijautimu, kad visas parlamentas buvo apstulbęs. Kitais metais mažasis juodabarzdis Foxas turėjo atiduoti ministerio pirmininko portfelį lieknajam Pittų Williamui. Jo kalbos Anglijos parlamente buvo ta jėga, kuri tada stūmė Anglijos karo mašiną prieš Napoleoną I.

Politiniai susigraužimai ir stiklelis silpną jo sveikatą anksti pakirto. Dėl vaidmens, kurį suvaidino jo gyvenime stiklelis, T.S. Cloustonas šitaip rašo: "Pittas savo Tėvynei tarnavo vos 25 metus ir mirė eidamas 47-tuosius. Šiandie joks gydytojas neabejoja, kad portveinas, kurio jis daug gerdavo, jo pavel-

---

1/ Plg. I. Lienert, Ibid., 186.

dėtąją kaulligę dar labiau pasunkino ir kad kartu su paveldėtu stipriu nervingumu jį prieš laiką pražudė. Kas yra skaitęs jo gyvenimo istoriją, niekas neabejoja, kad Pittas, jei jis būtų aiškiai žinojęs girkšnojimo pasekas ir įvertinęs paveldėtos ligos rimtumą,-- dėl savo Tėvynės labo būtų nevartojęs nė vieno portveino butelio per dieną".[1/]

Svarbiausios Pitto jun.j. kalbos yra išleistos šešiuose tomuose. Tai perliukai. Jis niekada savo kalbų išt..sai nepasirašydavo, o tik pasidarydavo jų škicą.

Danielis O'Connellis /1775-1847/ didysis Airijos laisvintojas ir nuoširdusis katalikas, baigęs juridines studijas tapo garsiausiu Dublino advokatu. Jis ja..tė save esant didesniems dalykams skirtą. Tad iš siauros advokatūros perėjo į politinę veiklą pakeldamas balsą už kata-

---

1/ Die Gesundheitspflege des Geistes, München 1908, 235: "Pitt diente seinem Vaterlande nur fünfundzwanzig Jahre und starb mit 47. Kein Arzt zweifelt heute mehr daran, dass der Portwein, den er in grossen Mengen trank, seine erbliche Gicht zum Ausbruch brachte und dass ihn dies in Verbindung mit einer starken nervösen Vererbung vorzeitig dahinraffte. Niemand, der seine Lebensgeschichte gelesen hat, bezweifelt, dass wenn Pitt sich der Folgen voll bewusst gewesen wäre und die ererbte Anlage erwogen hätte, er um der Sache seines Vaterlandes willen keine Flasche Portwein im Tage getrunken haben würde".

likų emancipaciją. 1829 m. savo tikslą pasiekia: Anglijos vyriausybė katalikų teises sulygina su protestantų turėtomis teisėmis. Katalikiškoji Airija savąjį O'Connellį išrenka atstovu į žemuosius rūmus. Dabar jis pradeda tikrąją savo gyvenimo misiją: pakyla kovai už savo Tėvynės - Airijos laisvę. Jis tampa masių kalbėtoju. Jį klauso po 50.000, po 100.000, po 500.000 ir net po 1.000.000 žmonių minios. Tai vienintelis tokio masto kalbėtojas iškalbos istorijoje /žinoma, jei nekalbėti apie šių laikų plačiąją "radijo auditoriją"/.

Cormeninas šitaip atvaizduoja O'Connellio iškalbą: "Jaučiama, kad šitam kalbėtojui-gigantui čia /t.y. parlamente. A.L./ yra perankšta, kad po parlamento rūmų kopula jis beveik už - trokšta, lyg didelis augalas po stikliniu balionu. Kad jo plaučiai galėtų išsipūsti, kūnas atsitiesti, kad jo balsas galėtų pradėti griausti,-- jam reikia Airijos oro saulės ir žemės. Ir kaip tik jis šią šventąją savo Tėvynės žemę paliesdavo,-- tuojau atsipvėpdavo ir veidas pragiedrėdavo. Tik čia, akyvaizdoje savo tautos, jo revoliucionieriška iškalba galėjo pakilti, išsilieti ir žerėti.

Tai ne Demostenas, kuris oligarchiškame Atėnų forume savo bylą gina, tai ne Mirabeau,

kuris Versalio salėje savo kalbos grožį ir puošnumą išlieja, tai ne Burke, Foxas, Broughamas, Canningas, kuris savo universitetinių žinių perkūnais drebina Whitehall langus. Tai visiškai kita iškalbos meno rūšis, tai iškalba, kuriai vardo atrasti negalima, kuri stebuklingai virš mūsų siautėja, nepasiruošusi, kuriai lygios nei senieji, nei naujieji amžiai nėra girdėję. Tai yra O'Connellis, didysis O'Connellis, kai jis stovi savo gimtojoje žemėje viršuj savęs turėdamas dangų, lyg didžiulės bažnyčios skliautą, pačią lygumą, lyg auditoriją, nesuskaitomą žmonių minią klausytojais, kuris savo kalbos tema visuomet turi tik pačią tautą , kurios aidas -- visuotinas triukšmingas minios pritarimas, prilygstąs audros šėlimui ir bangų į jūros krantus išsiveržimui.

Tai yra O'Connellis su savo tauta. Ir iš tikrųjų ji yra jo tauta: jis gyvena jos gyvenimu, jis juokiasi jos džiaugsmais, jis paplūsta krauju dėl jos žaizdų, jis šaukia dėl jos skausmų".1/

1/ K. Lienert, Ibid.,190:"man fühlt,dass es diesem gigantischen Redner hier zu enge ist,dass er fast erstickt unter der Kuppel des Parlaments, wie ein grosses Gewächs unter einer Glasglocke. Damit seine Lunge anschwelle,sein Körper sich aufrichte und seine Stimme donnere,bedarf er der Luft,der Sonne,der Erde von Irland.Sobald er nur diese heilige,die vaterländische Erde

Šitų O'Connellio siautulingai efektingų kalbų turinys vis būdavo Tėvynės reikalai. Nebūdavo jos stropiai retoriškai paruoštos, bet liaudžiai tai ir nebuvo tiek svarbu. Kalbų tikslas visada būdavo proporcingai didelis /laisvės, teisingumo ir kitų švenčiausių žmogaus teisių gynimas/, leidžiąs kalbėtojui eiti iki giliausio pergyvenimo ir šiurpulingiausių kulminacijų. Stilius būdavo paprastas, liaudžiai prieinamas ir patrauklus; nors vartodavo palyginimų, pavyzdžių, monologų, dialogų, bet su deramu saiku. Čia minia prieš jį verkdavo, čia ir vėl juokdavosi.

---

berührt atmet er auf und erheitert sich sein Antlitz. Nur hier, in Gegenwart seines Volkes, kann seine revolutionäre /?/ Beredsamkeit sich aufschwingen, sich entfalten und strahlen.

Das ist dann kein Demosthenes, der vor dem oligarchischen Forum zu Athen seine eigene Sache führt; dass ist kein Mirabeau, der die Pracht und Herrlichkeit seiner Worte im Saale zu Versailles entfaltet; das ist kein Burke, Pitt, Fox, Brougham, Canning, die mit den Donnern ihrer Universitätsweisheit die Fenster von Whitehall erschüttern. Das ist eine andere Art von Beredsamkeit, eine Beredsamkeit, der man keinen Namen geben kann, wunderbar, über uns wegstürmend, unvorbereitet, wie sie weder das Altertum, noch die Neuzeit vernommen. Das ist O'Connell, der grosse O'Connell, wie er dasteht auf der heimatlichen Erde, den Himmel über sich als Dom, die weite Ebene als Tribüne, eine unermessliche Volksmenge als Zuhörer, und immer nur dieses Volk

O'Connellis, kaip kalbėtojas, iškilo dėl to, kad šalia įgimto kalbėtojo talento, rėmėsi dviem didžiom didžiųjų kalbėtojų paslaptim: didinga asmenybe ir dėkingomis temomis. Dėl formos trūkumų ir paskaitų nepakankamo retoriško apdirbimo, klasiškas kalbėtojas jis nebuvo. Tačiau, kaip minių kalbėtojas, O'Connellis yra didžiausias kokį iškalbos meno istorija žino.

Tas didžiadvasis miniųvaldovas gyvenimo gale perdaug įveikė savo sveikatą. Paskutiniojі jo kalba, pasakyta 1846 m. Anglijos parlamente dėl baisaus bado jo Tėvynėje-Airijoje, -- tebuvo sveikata palūžusio senelio kalba. Gydytojų patariamas važiavo į pietų kraštus, bet nuvykęs iki Genuos šventai mirė. Prieš mirtį pareiškė norą, kad jo širdis būtų nusiųsta Romon, o kūnas grąžintas Airijon.

Pagaliau Dovydas Lloyd Georgeas /*1863/, kaip sakėme, čia minimas, dėl savo nepaprastai būdingos kalbėtojo asmenybės. Jį galima

---

als Gegenstand seiner Rede,und als Echo den allgemeinen und ungeteilten Beifall der Menge,der dem Tosen des Sturmes gleicht und dem Rollen der Wogen über den Sand und die Künsten des Weltmeeres hin.
Das ist O'Connell mit seiner Nation;denn er ist in der Tat seine Nation.Er lebt von ihrem Leben,er lacht über ihre Freuden,er blutet aus ihren Wunden,er schreit auf mit ihren Schmerzen".

apibudinti nebent šitokiu sakiniu: tai rimčiausias istorijai žinomas štukorius!

Kilimu gryno kraujo keltas iš Wales provincijos, taigi, karingos, dainingos ir labai nuotaikingos kilties atstovas. Jo protėviai išliko nesusimaišę su normaniškaisiais, saksiškaisiais ir daniškaisiais Albijono invazoriais. Tėvas buvo ūkininkas ir mokytojas. Anksti mirdamas Dovyduką paliko mažą. Paaugęs Dovydukas karjerą Anglijos imperijoje pradėjo nuo bat - siuvio ylos, o baigė -- ministerio pirmininko portfeliu.

Kova dėl savojo Waleso laisvės Lloyd Georgeą atvedė į Anglijos parlamentą, kur jo gyvenimo žvaigždė šviesiausiai sužibėjo pirmojo Didžiojo karo metu, kai visos Anglijos imperijos likimas buvo atiduotas į rankas.

Patsai Lloyd Georgeas mažučiukas, dailučiukas, linksmučiukas, labai draugiškas, iš pažiūros kiek keistokas, neimponuojąs žmogelis. Turi patoso, bet retai juo naudojasi. Visas jo gyvojo žodžio demoniškumas slypi visiškai neįtartiname, bet sąmoningame ir smagiame jumore. Gal niekas pasaulyje geriau nesugebėjo "ridendo dicere verum" ir tai iki minių ir net visos imperijos nebesulaikomo įsiubavimo siekti jo nurodytą tikslą, kaip šitas mažasis šypsantis keltų palikuonis.

Štai kaip jis savo gyvojo žodžio meistriškumu sucementavo jau pirmose Didžiojo karo dienose kietą frontą prieš vokiečius. Buvo taip. Vokiečių ambasadorius Bethmann Hollwegas pokalbyje su britų pasiuntiniu dėl Belgijos neutralumo sulaužymo, turėdamas galvoje Belgijos neutralumo sutartį pavadino tik "Papierfetzen". Šitą neatsargų diplomato išsireiškimą pagriebia "didysis Waleso burtinininkas"--Lloyd Georgeas. Jis pašoka parlamento tribūnon ir iš sėdinčiųjų pirmoje eilėje paprašo jam paduoti vieno svaro sterlingų banknotą. Kažkas jam paduoda visiškai sumaltą nešvarų banknotą. Tas ji dar labiau uždega. Jis pakelia tą sumaltą popiergalėlį aukštyn ir pradeda: "Kas čia? Popierius ir daugiau nieko! Sudeginti jį, suplėšyti jį -- ko jis bevertas? Tik popiergalis! O tačiau kas už jo slypi? Nagi kreditas visos Britų Imperijos".[1] Ir štai šūkis, kad priešui sutartys esančios tik "popiergalis", tik "Papierfetzen", tik "a scrap of paper" -- aplekia visą pasaulį ir Vokietijai daugiau pakenkia negu stipriausi fortai.

1/ E. Dovifat, Ibid., 110: ""Was ist das? Papier -- nichts mehr! Verbrennt es, zerreisst es -- was ist es schon wert? Ein Fetzen Papier! Und doch -- was steht dahinter? Der Kredit des ganzen Britischen Weltreiches.""

Arba vėl. Štai 1915 m. vasarą Anglijoje sustreikuoja angliakasiai. Bet tik pašneka jiems mūsų "litlest big man",kaip jį vadindavo,-- ir visi Anglijos salos požemiai vėl pradeda dundėti nuo kūjo dūžių, skeliančių juodąjį auksą Anglijos karo mašinai.

Štai fronte anglams nebepakanka savanorių. Reikia skelbti priverstinę mobilizaciją. Bet pakanka tautai "a talker heart to heart",kaip dar jį vadino,-- ir visas Albijonas pavirsta vienu didžiu tramplinu, nuo kurio linksmai šokama pačiai mirčiai į nasrus.

.Štai didysis Anglijos sąjungininkas-- caristinė Rusija sugriūva. Kas daryti našlaitei Anglijai? Bet pašoka tribūnon "the litle father of the poor",kaip daugelis jį Anglijoje vadino, -- ir beviltiškai į jį sužiūrusiems parlamentarams papila šviesiausių vilčių. Girdi, mūsų priešai, tiesa, geri boksininkai, bet mes, nutaikę momentą, dėsim jiems nokautu ir... Ir terminas 'dėti nokautu'-- žaibo skrydžiu aplekia visą imperiją. Visur šaukiama: dėsim jiems nokautu, dėsim....,na ir dėjo... Taigi, Angliją nuo katastrofos pirmojo Didžiojo karo metu, kaip patys vokiečiai pripažįsta, išgelbėjo tik Lloyd Georgeo beveik sau pavyzdžio neturįs gyvojo žodžio menas, skeliamas iš jo didžios kaltiškos asmenybės. O toje savo didžio-

joje asmenybėje jis visus sugebėjo panerti ir visiems primesti jo norimą žygį ir tai pradėjus pačiais praščiokėliais, kuriuo jis pats kadaise buvo, ir baigiant pačiu karo kabinetu, kuriam jis tada pirmininkavo. Lloyd Georgeo iškalbos jėga priešui buvo juo baisesnė, kad priešas neįvertino jo jumoristinių kalbų magijos. Anų laikų Vokietijos valdantieji sluoksniai iš jo tik juokėsi, laikydami jį komiška figūra, pasigailėjimo vertu klounu ir nedarė reikalingų išvadų. Bet štai vienas Lloyd Georgeo kalbų tomelis patenka į A. Hitlerio, tada dar paprasto kareivio fronte, rankas. Apie jas A.Hitleris vėliau šitaip rašė: "... aš turėjau skanaus juoko, kad apie šituos psichologinius minias veikiančius perliukus normalus vokiečių rašalo riteris neturėjo jokio supratimo... Tuo tarpu šito anglo kalbos buvo stebuklingi kūriniai, nes jie rodė nuostabų plačiųjų masių sielos pažinimą. Užtat ir jų veikimas buvo tikrai perblaškiantis".1/

1/ Mein Kampf, München 1936, II 533: "...müsste hellauf darüber lachen,dass für diese psychologischen Meisterstücke seelischer Massenbeeinflussung ein normaler deutscher Tintenritter kein Verständnis besass. .waren die Reden dieses Engländers aber wunderbarste Leistungen,da sie von einer geradezu staunenwerten Kenntnis der Seele der breiten Volksschichten zeugten.Ihre Wirkung ist denn auch eine wahrhaft durchschlagende gewesen".

Vadinas, pipiriškai mažas Lloyd Georgeas, užsimaskavęs šypsančiu durneliu, suvaidino tos didžios paslėptos jėgos vaidmenį, kuri tada ir parbloškė Vokietiją. "Jis perdaug buvo mūsų neįvertintas"-- skamba šiandie vokiečių prisipažinimas E. Dovi..ato lūpose.[1]

Lloyd Georgeas yra klasiškiausias ir kartu šiurpulingiausias pavyzdys, kaip didi asmenybė, kad ji ir kažkaip būtų užsimaskavusi,-- iškalbos mene suvaidina viską nušluojančios lavinos vaidmenį.

Būsimieji Kristaus Armijos Karininkai, įsidėkite tai į širdį!

3. RETORIKOS SANTYKIAVIMAS SU KITOMIS MOKSLO DISCIPLINOMIS

Vargiai kam pasisektų sukurti tokią mokslo šaką, kuri būtų nutraukusi visus kaimyniškumo santykius su kitomis su ja susiliečiančiomis mokslo šakomis. Retorika ypač pasižymi palinkimu naudotis kitų jai daugiau ar mažiau artimų mokslų laimėjimais. Jau Quintilianas rašė, kad "iškalba.... reikalinga /pagalbos/ daugelio menų".[2]

1/ Ibid.,108:"...er ist von uns sehr verkannt worden".

2/ Ibid.,I 10,7:"oratio ...pluribus artibus eget".

Kylant kultūrai mokslai įgyja ne tik naują rūbą, bet ir naujus tarpusavy santykius užmezga. Tam pačiam Quintilianui retorikos santykiavimas su geometrija atrodė, turįs būti labai glaudus, girdi: "kalbėtojas jokiu būdu negali apsieiti be geometrijos"[1], – tuo tarpu mums šitoks tvirtinimas yra stačiai juokingas. Tačiau, taip pat ir mūsų laikais su visa eile kitų mokslo objektų retorika palaiko gana glaudžius santykius. Antai iš istorijos retorika semia jėgos siekti iška bos meno viršūnių kitų paliktais pavyzdžiais; mokosi kas kada gyvojo žodžio menui yra padėję ir kas pakenkę. Iš pedagogikos retorika skolinasi mostų kaip tapti pačiam didinga asmenybe ir kaip veikti kitus ugdomąja kryptimi. Mokslinio darbo metodika retorikai duoda vertingų žinių apie deramą medžiagos rinkimą ir jos klasifikavimą. Morfologija, stilistika bei poetika suteikia retorikai naudingų mostų, kad kalba būtų ne tik gramatiškai taisyklinga ir gryna, bet ir formos atžvilgiu aiški ir vaizdinga. Psichologija, o ypač minios psichologija retorikai padeda būsimuosius kalbėtojus apginkluoti klausytojus užburiančia magija. Iš logikos retorika skolinasi geležinės argumentacijos dėsnius. Fiziologija retorikai suteikia žinių apie žmogaus

---

1/ Ibid., I 10,4): "nullo modo sine geometria esse possit orator".

balso aparato ir kvėpuojamųjų organų funkcionavimą. Higiena duoda retorikai žinių apie kalbos, kvėpuojamųjų ir kitų kalbėjimo mene reikšmingų organų profilaktiką bei deramą naudojimą. Medicina nurodo, ar tam tikri fiziniai defektai, pasireiškią kalboje, yra pašalinami ir kaip. Iš anatomijos retorika skolinasi žinių apie balso ir kvėpuojamųjų organų konstrukciją. Fizika retoriką instruktuoja apie garsą ir akustikos principus. Fonetika bei ortoepika teikia retorikai žinių apie tarianos taisyklingumą. Gimnastika -- apie kalbos bei kvėpuojamųjų organų fizinį paruošimą įvairioms kalbos funkcijoms atlikti. Estetika bei plastika retorikai teikia naudingų žinių mimikai ir gestikai normuoti.

Šitas retorikos turtingumas įvairių mokslų pažintimis iš dalies paaiškina tai, kodėl senasiais ir viduriniaisiais amžiais retorika buvo vainikas atbaigiąs kiekvieno inteligento išsilavinimą. Be to, šitas gausus kitų mokslų objektų laimėjimų panaudojimas specifiškiems retorikos tikslams siekti yra kartu atsakymas tiems, kurie norėtų šių dienų retoriką suvesti vos į porą /dikcijos ir akcijos/ traktatų, visa gi kita paliekant tai mokslinio darbo metodikai, tai psichologijai, tai pegagogikai bei asketikai, ir pan. Šitokiems retorikos "reformatoriams" primintina, kad retorika yra viena-

lytė disciplina, kad iškalbos mene reikia operuoti visų retorikos traktatų teikiamomis pažintimis kartu. Jei retoriką išparceliuoti įvairioms giminingoms mokslo šakoms, tai faktinai reikštų jos likvidavimą. Mat, vienoje mokslo šakoje klausytojai jau būtų išėję kas retorikai reikalinga, o kitoje dar ne, ar bent neišeitų tokiu pritaikymu, rūpestingumu ir dėmesiu, kokiu jis retorikai yra būtinas. Pagaliau, kiekviena mokslo šaka tą pačią pažintį gali, o kartais net turi pritaikinti specifiškiems savo tikslams. Užtat, pvz., formuojamoji asmenybė retorikos ir kitų ugdomųjų disciplinų, tiesa, abi yra asmenybės, bet kai kuriomis smulkmenomis viena nuo kitos tiek gali skirtis, kiek skiriasi tie patys objektai pagaminti skirtingose firmose.

\-

4. RETORIKOS REIKALINGUMAS

a. Iškalbos naudingumo problema.-- b. Retorikos reikalingumas.-- c. Retorikos naudingumas.

a. Iškalbos naudingumo problema

Dėl retorikos reikalingumo yra nuomonių skirtumo nuo pačių pirmųjų jos egzistavimo dienų. Jau pas Quintilianą skaitome, kad iškalba buvo kaltinama ne tik dėl nešamos žalos at-

skiriems individams, bet ir valstybiniams kolektyvams girdi: "Iškalba išgelbsti nuo bausmių nusikaltėlius, jos suktumu kartais pasmerkiami gerieji; valstybinius susirinkimus apverčia į blogą....,nepaliaujamus karus su..lia...."[1/]
Kad iškalba galėtų tapti šitokia jėga -- padaro retorika. Vadinas, retorika ir esanti visų šitų nelaimių kaltininkė.

Tačiau,kartu su priekaištininikais tuojau atsirado ir retorikos gynėjų. Antai, Aristotelis įrodinėjo, kad ne tik iškalbai /resp.retorikai/,bet visiems gėriams yra bendra, jog netinkamas jų panaudojimas gali duoti žalos.[2/]
Quintilianas panašiai įrodinėjo: "Tuo būdu nebūtų naudingi nei vadai, nei valdžia, nei gy - dymo menas, pagaliau, nei pati išmintis. Nes .... ir vaistuose gali būti nuodų, ir tie,kurie filosofo vardą piktnaudoja kartais gali būti nutverti biauriausioje niekšybėje./Ta pačia logika turėtume ir/ maistą atmesti, nes jis dažnai yra nesveikatos priėžastimi; niekada neiti po stogu, nes jis kartais gyventojus prislegia; negaminti kariui kalavijo, nes tuo pačiu plienu gali žmogžudys pasinaudoti. Kas nežino ,

---

1/ Ibid.,II 16,2:"Eloquentiam esse,quae poenis eripiat scelestos,cuius fraude damnetur interim boni;concilia ducantur in peius... bella etiam inexpiabilia excitentur...."

2/ Plg. Τέχνη ῥητορική , A,1.

kad ugnis ir vanduo, be kurių nebūtų jokio gyvenimo, pagaliau.... net saulė ir mėnuo, tie svarbiausieji dangaus kūnai, kartais taip pat yra žalingi...."[1] Ciceronas, atsižvelgdamas į tai, kad iškalbą kartais galima panaudoti ir blogiems tikslams, daro išvadą, jog tada iškalbos reikia mokytis "juo labiau, kad blogieji negalėtų tiek pakenkti geriesiems ir tiek daug visų bendrą pražūtį lemti".[2] Pagaliau, Šv. Augustinas šiuo klausimu prieina panašių išvadų: "Kadangi iškalbos menas", sako jis, "yra /tartum/ centre, ir daug gali lemti tiek gerą, tiek blogą, jei blogieji jį panaudoja suktiems ir tuštiems tikslams, melo ir klaidos tarnybai, --tai kodėl jo nepanaudoti gerųjų pastangose, kad

---

1/ Ibid., II 16,5-6: "Quo quidem modo nec duces erunt utiles, nec magistratus, nec medicina, nec ipsa denique sapientia. Nam....et in medicis venena, et in iis, qui philosophorum nomine male utuntur, gravissima non numquam flagitia deprehensa sunt. Cibos aspernemur: attulerunt saepe valetudinis causas; numquam tecta subeamus: super habitantes aliquando procumbunt; non fabricetur militi gladius: potest uti eodem ferro latro. Quis nescit ignes, aquas, sine quibus nulla sit vita, et .... Solem Lunamque praecipua siderum, aliquando etiam nocere?"

2/ De inventione rhetorica, I 4: "eo quidem vehementius; ne mali magno cum detrimento bonorum, et communi omnium pernicie plurimum possint".

apaštalautų tiesai?"[1] Ir iš tikrųjų. Iškalba yra abipus aštrus kalavijas: jį galima pakelti tiek už melą, tiek už tiesą. Kai iškalbos kalavijas pakeliamas už melą, prieš jį turi pasisakyti kiekvienas garbingas žmogus. Bet iškalbos piktnaudojimas negali tarnauti argumentu, jog iškalba apskritai, o tuo pačiu ir jos ugdytoja-retorika, yra nereikalinga arba net žalinga. Abusus non tollit usum.

b. Retorikos reikalingumas

Žinojimas tik tada patenkina žmogų ir visuomenę, kai tomis žiniomis pasidalinama. Tas pasidalinimas tobuliausiai įvyksta gyvojo žodžio pagalba. Kalba yra brangi gėrybė. Nors ir kažkaip kas pultų iškalbos meną, bet lieka neįveikiamas faktas, kad iškalba yra jėga. A.Hitlerio žodžiais tariant, "kiekvienas didysis šioje žemėje judėjimas ir jo pasisekimas yra dėka didžiųjų kalbėtojų, bet ne didžiųjų rašytojų".[2]

1/ De doctrina christiana, IV 1:"Cum sit in medio posita facultas eloquii,quae ad persuadenda seu prava seu recta valet plurimum;cur non bonorum studio comparatur,ut militet veritati,si eam mali ad obtinendas perversas vanasque causas in usus iniquitatis et erroris usurpant?"

2/ Ibid.,I/Vorwort/:"jede grosse Bewegung auf dieser Erde ihr Wachsen den grossen Redner und nicht den grossen Schreibern verdankt".

Kad gyvasis žodis taptų tokia jėga, reikia mokėti kalbėti. Mat, kalbos jėga priklauso ne vien nuo to ką kalbi, bet dar daugiau nuo to kaip kalbi.

Kalbėjimo mene niekas negali pasikliauti vien prigimtu kalbėjimo talentu. Natūralinė iškalba, kaip minėta, instinktyviai bando atrasti klausytojus paveikiančia kalbėjimo forma. Bet "instinktas /dar/ nėra menas", kaip teisingai pastebi F.H. Schäthas.1/ Kaip brangieji akmenys tik tada įgyja pilną vertę, kai jie yra nušlifuoti, taip ir prigimtasis kalbėjimo talentas tik tada pakyla į iškalbos meno rangą, kai yra pagal retorikos reikalavimus sunormuotas ir išugdytas.

Kiekvienas menas turi tai, kas, šalia prigimtų gabumų, gali ir turi būti išmokstama. Kitaip sakant, kiekvienas menas reikalauja gero teorinio pasiruošimo. Užtat kiekvienas menininkas ir stengiasi tą išmokstamąją savojo meno dalį galimai geriau pasisavinti. Lygiai taip pat yra ir su iškalbos menu: kai kas iš čia yra įgimta, o kai kas išmokstama. Neišmoksi -- neturėsi. Užtat tuščias yra tvirtinimas, kad iškalbos teorija, taigi, retorika esanti nereikalin-

1/ Theorie des mündlichen Vortrags, Freiburg im Br. 1915. 20: "Der Instinkt ist keine Kunst".

ga. Pakanka bent dešimtį minučių paklausyti šitaip tvirtinančių viešo kalbėjimo ir jau pamatysime aibes daromų klaidų, kurių vienos išlavintiems klausytojams yra nemalonios, o kitos net kokčios, pvz., stiliaus sausumas, neaiškumas, nevaizdingumas; apie medžiagos sąrangą plane -- nė elementaraus nusimanymo; kyšojimas atmintinai iškaltos kalbos; balso kultūros primityvumas; kvėpavimo sudarkymas; ausiai nemalonių ortoepinių anomalijų toleravimas; nesugebėjimas ištarti kai kurių garsų /rotacizmas ir pararotacizmas; sigmatizmas ir parasigmatizmas; gammatizmas ir paragammatizmas ir d.k./; nosinis, dantinis arba gomurinis tonas; mikčiojimas, burbuliavimas bei mykimas; tarianos neaiškumas, nelaisvumas, netėkmingumas; nenatūralumas /"pamokslininko tonas"/, nemalonumas; patetiškumas; nemokėjimas akcentuoti; nenusimanymas apie tono spalvingumą, kadensavimą, tempą, pauzes, tono diapazonus, kulminavimą, deorsavimą; kyšojimas monotonijos bei izotonijos, spoksojimas į vieną tašką sienoje arba į vieną asmenį publikoje; ir t.t. ir t.t.

Norėdamas nustatyti kokios dažniau pasitaiko klaidos mūsų inteligentų gyvojo žodžio mene, o ypač kai tas žodis yra transliuojamas per radiją, -- po ilgesnio laiko įsitikinau, jog tokios pastangos yra bergždžios, nes, be mažų išimčių, ties kiekvienu kalbėtoju tektų sužymėti

beveik visus žymesnius retorikos sistemoje žinomus gyvojo žodžio trūkumus. Tad pagaliau teko sutikti su M.Desoiru, jog: "docti male loquuntur".[1] Ir taip yra tojetautoje, kuri Tvėrėjo apdovanota beveik ne mažesniu kalbėjimo talentu , kaip Demosteno ir Cicerono Tėvynė!

Su giliu dėkingumu lenkdami galvą Dangui,negalime betgi nepapeikti žemės, kur mūsų intelektualų sluoksniuose neretai kursuoja lengva ironija įgimtojo kalbėjimo talento ugdytojai-retorikai. Ta pati logika, kuri pateisina įdedamas dideles pastangas mūsų dailės, dainos, scenos ir muzikos mene,-- turi pateisinti jas ir gyvojo žodžio mene. Retorikos reikalingumo nesumažina nei ta aplinkybė, kad ne visi ją išėję tampa Demostenais, lygiai kaip nepraranda reikšmės karo mokyklos, nors ne visi iš jų išėję tampa Napoleonais, arba muzikos mokyklos, nors ne visi jas baigę tampa Bethovenais.[2]

Retorikos paskaitos ir seminarai, kaip žemiau matysime, labai mažai arba net nieko gali neduoti tik tiem, kurie patys į šitą reikalą neįdės širdies: juk prieš žmogaus norą jį galima padaryti nebent kaliniu, bet ne menininku.

1/ Ibid., 102.
2/ Plg. E. Drach , Redner und Rede , Berlin /1932/ , 2.

Tačiau, kas nuoširdžiai nori gyvojo žodžio mene padaryti pažangą arba net pačias to meno viršūnes pasiekti,-- tokiems retorika yra būtinybė. Tas retorikos reikalingumas ypač padidėja šiais laikais, kai su naujaisiais technikos laimėjimais /pvz.,elektriniai megafonai, radijas su televizija/ kalbėtojams atsiveria negirdėtai didelės auditorijos.

Vadinas, kaip kiekviena meno šaka, taip ir gyvojo žodžio menas reikalingas specialios teorijos ir pagal ją nuoširdžiai atliktos praktikos. Šitas reikalavimas privalomas tiek talentingiesiems, tiek mažiau iš prigimties gavusiems. Skirtumas čia tik tas, kad pirmieji prie tokių pat pastangų padarys didesnę pažangą, o antrieji -- mažesnę.

Retorika kiekvienam gali padėti tapti kalbėjimo meisteriu, jo įgimtųjų galių ir įdėtųjų pastangų ribose.

c. Retorikos naudingumas

Retorika, siekdama sukurti idealaus kalbėtojo tipą, daug dėmesio kreipia į kalbėtojo materialinės ir dvasinės prigimties galimai didesnį išskleidimą.

Materialinėje kalbėtojo prigimties pusėje retorikai ypatingai rūpi sudaryti tobuliausias

materialines sąlygas byloti žmogaus dvasiai,o taip pat išugdyti balsą iki maksimalinio jo pajėgumo ribų.

Konkreti uojant retorikos nuostatus dvasiniam kalbėtojo pajėgumui bei produktingumui pakelti,-- bendras kalbėtojo sveikatingumas iškeliamas beveik iki makšimalinio pajėgumo, nes tik tada ir įgalinama materialinė žmogaus prigimtis tobuliau patarnauti aukštėsiems dvasios tikslams. Tuo tarpu konkretizuoti retorikos nuostatai balso ugdymo reikale, be gero veikimo į bendrą žmogaus sveikatingumą, ypatingai atspariaus padaro kvėpavimo ir kalbėjimo organus. Palyginus kai kurias retorines gimnastikas su plaukiojimo, irklavimo bei alpinizmo sportu,-- paskutiniųjų vertė neka tėra didesnė.

Dvasinėje kalbėtojo prigimties pusėje retorika ypatingą dėmesį kreipia į saviugdą arba didingos asmenybės kūrimą. Mat,retorika, remdamasi beveik pustrečio tūkstančio metų praktika, puikiai žino,jog tik didi asmenybė gali tapti didžiu kalbėtoju.

Pačiam iškalbos menui normuoti retorika ne tik nustato dėsnius, bet kartu nurodo ir praktiškas priemones jūos įgyvendinti. Tuo būdu retorika yra ne vien normatyvinė, bet kartu ir praktinė disciplina.

Pagaliau, socialiniu atžvilgiu, retorikos

vertė išplaukia iš to fakto, kad jos ugdytinė - iškalba yra pripažinta pasaulį valdanti jėga. Kaip žinome, jau Gorgijas gyvąjį žodį vadino δυνάστης μέγας o Platonas -- ψυχαγωγία. Kad šitoks gyvojo žodžio pavadinimas nebuvo perdėtas,-- visa praeitis ir dabartis yra liudininkės. "Kiekvienas, net pats tyliausias mokslininkas, net pats tyliausias pamokslininkas jaučia tos jėgos užburiantį veikimą į klausytojus", sako M.Dessoires.1/ Užtat savąjį veikalą "Die Rede als Kunst" jis ir pradeda ir baigia žodžiais: "niekada negalima pakankamai didingai galvoti apie gyvąjį žodį."2/ Ir iš tikrųjų. Joks kitas menas neturi tokios jėgos ant žmonių, joks kitas menas nei savo tikslo nėra formulavęs: pajudinti žmones į žygį!

Dėl šitos gyvojo žodžio jėgos ant žmonių, anot S. Guggenbergo, "šiais laikais būti kalbėtoju gali būti stačiai nemažas sąžinės įpareigojimas. Mūsų laikai reikalingi tokių kalbėtojų, kurie visu uolumu pakiltų už tai, kas kilnu, nes tai, kas žema,-- jau pakankamai turi užtarytojų."3/

1/ Ibid.,96:"jeder,selbst der stille Gelehrte, selbst der demutsvolle Prediger,empfindet den Rausch der Macht über andere".

2/ 9.118:"Man kann nicht gross genug von der Rede denken".

3/ Praktischer Rednerkurs,Graz 1933,7:"Ein Redner zu werden kann in diesen Zeiten sogar ein gutes Stück Gewissenspflicht bedeuten. Unsere Zeit braucht Redner,die mit Eifer für die gute Sache eintreten;die schlechte Sache hat Befürworter wahrlich genug".

Nenuostabu tad, jei toks jautrus idealistas kaip J.G. Fichte /1762-1814/, savo jaunose dienose nieko taip netroško, kaip tapti geru kalbėtoju, kad tuo būdu veikiau galėtų prikelti žmones.[1] Mat, gyvasis žodis, kaip sako J.E. May, "dažnai pasiekia /net tai/, kur kalavijo galia yra bejėgė."[2]

Užtat nepajėgumą gerai kalbėti tenka traktuoti kaip tam tikrą socialinį žmogaus pigumą.[3] Ir priešingai sugebėjimas gerai kalbėti yra žmogaus ir tautos garbė. "Italas, jei jis nori pasakyti", rašo Fr. Hettingeris, "kad žmogus yra protingas, išugdytas bei išlavintas, sako: parla bene; mat, gyvasis žodis jam yra kriteriumas, antspaudas išlavinto žmogaus."[4] Kelias gi į šitą žmogaus vertės pakilimą eina per retoriką.

1/ Plg. M. Dessoir, Ibid., 17.
2/ Ibid., 7: "Oft erreicht, wo die Kraft des Schwertes versagt."
3/ Plg. E. Fröschels, Lehrbuch der Sprachheilkunde /Logopädie/, Leipzig-Wien[3] 1931, VI.
4/ Aphorismen über Predigt und Prediger, Freiburg im Br.[2] 1907, 406: "Der Italiener, wenn er sagen will, dass ein Mann Verstand, Bildung, Gewandheit hat, sagt: Parla bene; die Sprache ist für ihn das Kriterium, das Siegel des gebildeten Mannes".

5. IŠKALBOS MOKYMOSI METODAS

Kaip jau žinome, retorika yra senesnė net už krikščionybę. Jau antikinė retorika kai kuriuose dalykuose buvo pasiekusi tokio tobulumo, geriau: pedantiškumo, kad šiais laikais kai kas iš jos sąmoningai tenka išmesti, kaip praktiškai nebereikšmingas imponderabilijas, pavz., elokucijos traktate tokius stiliaus jautrumus, katachrezė, klimaksas, solecizmas, zeugma, litotes, priamelis ir d.k.

Retorika nėra sustingusi, bet gaji mokslo disciplina. Nors daug esminių dalykų ji yra paveldėjusi dar iš klasikinės senovės, bet metodo ir sistemos atžvilgiais -- dar ir šiandie ji gali būti originali.

Kalbant dėl iškalbos mokymosi metodo, tenka pasakyti, kad paskutiniais laikais iškalbos mokymasis kai kur yra bazuojamas vien retorikos /teorijos/ mokymu. Nevienas retorikos veikalas giriasi galįs savo skaitytojus padaryti gerais kalbėtojais jau per keletą ar keliolika "lekcijų". Kiti vėl specialiame metode mato visiems kelią į kalbėtojus, pvz.,J.F. Lütjeharms sako, jog: "kiekvienas gali tapti kalbėtoju,jei-

gu tik mokysis tinkamu metodu".[1]

Iš tikrųjų-gi tiesa yra viduryje nei vien keliolika "lekcijų" teorijos, nei vien kažkoks stebuklingas iškalbos mokymosi metodas dar nepadarys kiekvieno geru kalbėtoju. Jei taip jau pigiai ir kiekvienam būtų galima tapti geru kalbėtoju, tai mes jų turėtume labai daug. O tačiau jau Ciceronas įrodinėjo, kad "niekas žmonijoje nėra tiek retas, kaip tobulas kalbėtojas."[2]

Kaip ilga gyvojo žodžio meno istorija rodo ir kiek iš gausios šių laikų retorinės literatūros galima spręsti bei iš praktikos įsitikinti -- geriausias iškalbos mokymosi metodas laikytinas tas, kuris remiasi šiais penkiais dalykais: /a/ bent minimaliniu prigimtuoju talentu, /b/ geru teoriniu pasiruošimu, /c/ atydžiu kitų stebėjimu, /d/ nepalūžtamu tikslo siekimu, ir /e/ autokritika.

a. Prigimtasis kalbėjimo talentas

Kiekvienas menas reikalauja, kad menininkas turėtų bent minimalinį prigimtą sugebėjimą. Jau

---

1/ Genie-Entwicklung, Leipzig /1918/, III 1: "Jeder in der Lage ist, zu reden, wenn es ihm nicht an einer geeigneten Methode fehlt ".

2/ De oratore, I [illegible],128: "nil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri potest". Plg. dar: I 2,6-8; I 3,11.

Quintilianas mokė, kad "teorija ir technika nieko nereiškia, jei jų neparems prigimtis".[1/] Vadinas, pagrindu būsimajam kalbėtojui turi tarnauti bent minimalinis prigimtas kalbėjimo talentas.

Tačiau, šitas prigimtasis kalbėjimo talentas turi būti tikras, o ne įsivaizduotas arba pseudotalentas. Praktiškai šitokius žmones lengva atskirti: pirmieji tik kalba, o antrieji -- plepa.

Tikrasis kalbėjimo talentas yra kažkas paslėpta, jo savininkas privačiuose pokalbiuose yra tartum drovus: daugiau tyli, negu kalba. Atrodo, kad jis laikosi šitokios F.E. Mayjo formulės: "Kalbėk tada, kai tavo sąžinė sako, jog tylėjimas būtų nusikaltimas!"[2/] -- Tuo tarpu plepio girnos mala lengvai ir nuolat. Tai pirmutinė pseudotalento žymė. Pasakojama, jog kartą šitoks pseudotalentas paklausęs Izokratą, kiek pas jį kainuotų mokslas. Retorius atsakęs: tūkstantis drachmų. Bet kandidatas pradėjęs įrodinėti, kad Izokratas jį galėtų mokyti už pusę kainos, nes jis jau didesnę dalį iškalbos meno mokąs ir, pademonstravimui, tuojau pat paleidęs

---

1/ Ibid., Proemium, 26: "nihil praecepta atque artes valere, nisi adiuvante natura".
2/ Ibid., 106: "Rede, wenn dein Gewissen dir sagt, dass Schweigen ein Verbrechen!"

savo burną...Bet Izokratas jį pertraukęs, sakydamas: "Iš tavęs aš nereikalauju dvigubos kainos: tūkstantį drachmų už išmokymą liežuvį suvaldyti ir tūkstantį už išmokymą kalbėti.[1]

Plepis ieško minios, bet ją radęs -- jos nebenori; kalbėtojas vengia minios, bet jos neturėdamas -- nerimsta. Plepio pokalbių turinys vykusiai išreiškiamas šitokiu prancūzų posakiu: "Il y a des personnes, qui parlent toujours et ne disent jamais rien".[2] Mat, plepis, manydamas nugalėti žodžių skaičiumi, neturi laiko kada tylėti; tuo tarpu kalbėtojui, kovojančiam žodžių svoriu,-- pakanka laiko ir tylai, kurioje vienoje tas svoris ir tegali subręsti. Plepio mimika ir gestika gausi, pigi, be svorio, neįtikinanti; jis daug kartų suspaudžia kumštį, daužo tribūną, griebiasi už širdies, daro nereikšmingus rankų skrydžius ore, jo lengvo žvilgsnio pilna auditorija. Tuo tarpu tikrojo kalbėtojo judesiai lygiai sveria, kaip ir jo žodžiai: jaučiama, kad kažkokia jėga normuoja jų skaičių. Ir kalbėtojas kartais pasiekia kumščiu tribūną, bet tai yra dažniausia tuo momentu, kuriuo momentu kalvio kūjis pasiekia tyškančią geležį. Ir kalbėtojo ranka kartais pakyla prie širdies, bet tai yra paprastai tada,

---

1/ Plg. O.Legel, Ibid., 94-95; U.J.Kruse, Die Redeschule, Leipzig [5]1939, 35.
2/ Žr.: C.Hilty, Ibid., 78.

kai klausytojai savųjų nebėra pilni valdovai. Ir kalbėtojo žvilgsnys įvairiom kryptim varsto auditoriją, bet jo santykis su ja, ypač jei kalbėtojas didis, yra daugiau panašus į santykį tarp iešmo ir aukos.

Lietuvių tauta, kaip minėta, priklauso prie tautų gausiausiai iš prigimties apdovanotų kalbėjimo sugebėjimais. Statant minimalius reikalavimus tektų konstatuoti, kad pas mus tarp kiekvieno šimto iš prigimties normalių žmonių su minimaliais kalbėjimo sugebėjimais galėtume atrasti apie 95 žmones. Suprantama, kad procentas su dideliais kalbėjimo sugebėjimais yra žymiai mažesnis.

Vadinas, Lietuvių tautai siekti gyvojo žodžio meno viršūnių,-- prigimtis yra palikusi atviras duris.

b. Geras teorinis pasiruošimas

Kaip jau buvo minėta, kiekvienas menas turi savo išmokstamąją dalį, taigi, reikalauja gero teorinio pasiruošimo. Teorija paprastai yra iš praktikos gimusi, praktikai ir tarnauja. Užtat visa, kas teorijos yra pripažįstama būtina gyvojo žodžio menui,-- negali būti laikoma nereikšminga smulkmena.

Pradėjus žila senove ir baigiant naujaisiais amžiais ne vienas žinomas kalbėtojas gyvojo žodžio meno eidavo mokytis pas kurį nors žymesnį aktorių. Tai klaida. Aktoriaus ir kalbėtojo praktikuojamas gyvojo žodžio menas tiek pat skiriasi, kiek skiriasi fotografija nuo tikrovės. Užtat aktoriaus gyvojo žodžio menas ir nevadinamas iškalbos, bet atvaizdavimo menu.[1] Aktoriui užsikrėsti iškalbos menu, o kalbėtojui atvaizdavimo menu, reiškia ir vienam ir antram pasidaryti kiek komišku. Todėl iškalbos meno galima mokytis tik pas retorius.[2]

Tačiau, kad ir geriausio retoriaus nurodymai yra ne daugiau verti, kaip kryžkelėse esančios rodyklės: nors tos rodyklės žymiai palengvina keliauti į tikslą, bet patį kelią nueiti vistiek reikia pačiam keleiviui. Vadinas, iškalbos mene, šalia prigimto kalbėjimo talento, geras teorinis pasiruošimas yra būtinas, nors pilnutiniam šio meno tikslui pasiekti dar toli gražu nepakankamas.

1/ Plg. K.S. Stanislavskis, Aktoriaus saviruoša /A.Jakševičiaus vert./, Kaunas 1940,98.

2/ Plg. F.E. May, Ibid., 25-26.

c. Kitų stebėjimas

Kuo architektoriams yra apžiūrinėjimas būdingesnių pastatų, dailininkams -- ekskursijos į meno galerejas bei parodas, literatams -- įsiskaitymas į plunksnos meisterių raštus, -- tuo kalbėtojams, ypač kandidatams į juos, yra atydus stebėjimas kitų kalbėtojų. Tai geriausia priemonė patirti, kaip retorika, kuri yra tik teorija, paverčiama gyva praktika. Tokio stebėjimo metu galima pasimokyti kaip reikia ir kaip nereikia kalbėti.

Tačiau, atsimintina, kad kiekvienas žmogus yra kuo nors individualus. Kas viename natūralu ir pritinka, tas kitame gali būti juokinga. Užtat, stebėdami kitus kalbėtojus -- neturime prarasti savęs. Iš kitų galima mokytis save pataisyti, bet negalima kitų aklai kopijuoti bei pamėgdžioti.[1]

Taigi, šalia prigimto kalbėjimo talento ir gero retorinio pasiruošimo, -- atydus kitų kalbėtojų stebėjimas, suprastas geresnio savo klaidų pataisymo prasme, yra trečioji sąlyga siekiant gyvojo žodžio meno viršūnių.

1/ Plg. C.Hilty, Ibid., 121-122; Fr.Roedemeyer,Ibid.,135; A.Hahn, Die Kunst des kirchlichen Vortrags,Göttingen 1901, 93.

d. Nepalūžtamas kalbėtojo tikslo siekimas

Kiekviename mene žmogus vertinamas ne tiek pagal jo teorinį nusimanymą, kiek pagal praktinį sugebėjimą. Kaip geras plaukiojimo taisyklių mokėjimas dar nepadaro geru plaukiku, -- taip lygiai kad ir puikiausias retorikos mokėjimas dar nepadarys geru kalbėtoju, jei pats nenuilstamomis pratybomis tos teorijos nepaversi gyva tikrove. Šitos pareigos absoliučiai niekas kitas už Tave atlikti negalės.

Jau iš anksto galima pasakyti, kad čia reikės ne menkų pastangų. Bet nėra nė vieno didžio menininkо, kuris tokiu būtų tapęs mažom pastangom. Publikai atrodo, kad menininkas yra tas laimingasis, kuriam viskas lengvai duodasi. Kai kas taip galvoja ir iš pačių kandidatų į menininkus, ypač kai jis patiria pirmuosius pratybų sunkumus ir jau nori lūžti neištvėręs. "Jei žinotų tie nelaimingieji", rašo K.Hermannas, "kiek kūno ir dvasios jėgų turi būti kasdien panaudota tik tam, kad galėtum pakilti aukščiau vidutiniškumo, -- tai jie taip lengvai neatsisakytų kartais jau gana užtikrintų savo vietų".1/

1/ Die Technik des Sprechens, Leipzig-Frankfurt a.M. 6/1898/,2-3:"Wüssten diese Unglücklichen, welche Summe von Körper-und Geisteskraft täglich angewendet werden muss,um sich nur über

Ir jei jau tik aukščiau eilinių menininkų pakilti reikia tiek pastangų, tai ką bekalbėti apie tai, kiek jų reikia norint atsidurti arti arba pačiose meno viršūnėse!

Nelengva, bet kito kelio nėra. Didžių dalykų niekas pigiai neįgyja. Dar negimė toks talentas, kuris pašauktoje meno srityje būtų buvęs pripažintas didžiu, be nenuilstamo darbo. Nė vieno meno teorija neturi tokios magiškos formulės, kurią išmokęs studijozas jau ir taptų norėtuoju menininku. Vienintelė tikra kiekvieno meno paslaptis yra ta, kad "menas reikalauja darbo", kaip teisingai pastebi A.Hahnas.1/ Ir gal jokiame kitame mene darbas tiek nelemia, kiek gyvojo žodžio mene.2/ Nebereikalo romėnai buvo sudėję posakį, jog "nascuntur poëtae, fiunt oratores". Šito posakio teisingumą patvirtina tiek individų tiek kolektyvų praktika.

Nuo didžių pastangų absoliučiai nė vienas didis kalbėtojas nebuvo laisvas. Jau vienas prieš Kristų gyvenęs nežinomas retorikos autorius savo knygose "Rhetoricorum ad Herennium" pataria teorines retorikos žinias "pratybomis

---

das Mittelmass zu erheben -- sie würden nicht so leichtsinnig oft ganz gesicherte Stellungen aufgeben."

1/ Ibid., 21 : "Kunst setzt Arbeit voraus."

2/ Plg. E.Geissler,Rhetorik,Leipzig-Berlin [2]1918,II 13.

sustiprinti."[1] O ·osios pratybos, kaip kokia aukso gija, eina per visą iškalbos meno istoriją: kas jose ištvėrė iki galo, tas savo pasiekė. Pagaliau,nuostabia ištverme čia pasiekia net tie, kuriems, rodos, pati prigimtis buvo kelią užvertusi. Pvz., Ciceronas apie Demosteną sako, kad jis net "tiek buvęs švepIas, jog studijuojamojo meno[2] pirmosios raidės ištarti negalėjo."[3] O tačiau nuostabiu darbu pralenkė net tuos, kurie iš prigimties buvo laikomi žymiai laimingesniais. Pats Ciceronas apie save sako: "prisipažįstu, kad, jeigu esu kalbėtojas, ir koks esu, -- tai šitokiu tapau ne retorių įstaigose, bet Akademijos plotuose"[4],t.y. ne bepratybinėse anų laikų retorių mokyklose, bet savo dvare, vardu Akademija, kur kasdieną treneruodavosi iškalbos pratybose.

Arba vėl. Mažesniu kalbėjimo talentu apdovanoti darbštieji anglai, -- iškalbos mene faktinai yra daugiau pasiekę, negu žymiai už juos

---

1/ III 24,40:"...exercitatione confirma...."

2/ Čia Ciceronas,matyt,turėjo galvoje retorikos terminą. A.L.

3/ De oratore, I 61,260:"ita balbus esset,ut eius ipsius artis,cui studeret,primam litteram non posset dicere."

4/ Orator, 3,12:"fateor,me oratorem,si modo sim,aut etiam quicumque sim,non ex rhetorum officinis,sed ex Academiae spatiis extitisse".

talentingesni aptingę prancūzai.[1]

Jei yra koks skirtumas tarp įdėtųjų pastangų ir pasiektųjų rezultatų kituose menuose ir gyvojo žodžio mene, -- tai nebent tas, kad, U.J. Kruses žodžiais tariant, "didžiausi kalbėtojai kyla iš tokių tarpo, kuriem pradžioje davėsi sunkiai.... Bet kur pirma buvo reikalinga nugalėti kliūtis, kai pagaliau iš ten išsiveržia žodis, -- tai jis esti reikšmingesnis ir svaresnis; jis giliau pramuša".[2] Šitas faktas tam pačiam U.J.Krusei net tokį paradoksą perša į galvą, girdi: "tik tas, kuris turi sunkų liežuvį, yra gimęs tapti kalbėtoju."[3]

Kaip daug kur gyvenime, taip juo labiau iškalbos mene, pasitvirtina posakis, jog 'genijus yra ilga kantrybė'.[4]

Vadinas, reikia sutikti su Quintilianu, kad "iškalba kitaip neįmanoma, kaip sutartinu mokytojo ir mokinio bendradarbiavimu"[5], t.y. kad

---

1/ Plg. R.Wittsack, Lerne reden!, Leipzig 6 1938, 11

2/ Ibid., 7: "die stärksten Redekräfte aus dem Kreis derer stammen, denen es zuerst schwer wird... Wo aber innere Hemmungen zu überwinden waren, da kommt das Wort, wenn es endlich hervorbricht, wichtiger und wuchtiger; es schlägt tiefer ein".

3/ Ibid., 8: "Nur wer eine schwere Zunge hat, ist zum Redner geboren".

4/ Plg. J.Payot, Die Erziehung des Willens, Leipzig 8 1921, 38.

5/ Ibid., II 9,3: "eloquentia coalescere nequit, nisi sociata tradentis acipientisque concordia".

dėstytojas pats vienas nieko čia nepadarys, jei klausytojas jo perteikiamos teorijos nepavers tikrove. Aš tikiu, kad mano klausytojai nori tapti gerais kalbėtojais ir ryšis eiti visų didžiųjų kalbėtojų nueitą darbo kelią. Šitą savo klausytojų moralinį poaukštį suponuosiu visame retorikos kurso dėstyme!

Kaip matome, šalia bent minimalinio prigimto kalbėjimo talento, gero retorinio pasiruošimo bei kitų kalbėtojų stebėjimo,-- nepalūžtamas ištvermingumas retorinėse praktikose yra ketvirtoji ir pati būtinoji sąlyga norint tapti didžiu kalbėtoju.

e. Autokritika

Tuojau po kalbėjimo daugelis stambesniųjų kalbos pliusų ir minusų kalbėtojui kurį laiką stovi gyvai prieš akis. Pliusai džiugina, o minusai nervina, rodos, nedrįstum dėl jų klausytojams nė į akis pažiūrėti. Tai yra gūdžios ir kartu labai brangios valandėlės! Tai atversta knyga, kurioje pats matai, kas jau pasiekta ir kas dar ne. Šitas valandėles reikia išnaudoti autokritikai. Tam tikslui patartina atskirai susirašyti kalbos metu buvusius pliusus ir ypač minusus.

Dėl pliusų pagalvoti, ar jie yra atsitiktinai pasitaikę dėl kokių nors aplinkybių /pvz., dėl visų pakilusios nuotaikos demonstracijos metu/, ar jie buvo neišvengiama paseka retorinėse pratybose įdėto darbo. Dėl atsitiktinųjų pliusų perdaug nedžiūgauti, nes tai labai nepastovi vertybė; pliusus gi, kurie yra paseka įdėto darbo -- laikyti nauju akstinu dar uoliau dirbti ir kantriau ištverti retorinėse pratybose, tik jokiu būdu neužsnūsti ant laur!

Dėl minusų taip pat gerai pagalvoti, kurie iš jų yra atsitiktini, kurie dažniau arba net pastoviai pasikartoja. Dėl kiekvieno užfiksuoto minuso pagalvoti, kodėl jis įvyko ir kokių gali arba turi padaryti pastangų, kad jis ateityje nebeįvyktų. Bet kad ir kažkiek būtų minusų -- jokiu būdu nenusiminti: pradžia visų tokia! Pagaliau, visiškai be minusų pakalbėti nevisada pasiseka net įgudusiems kalbėtojams. Minusai tebūna juo didesniu akstinu ištverti atitinkamose, juos nugalinčiose, retorinėse pratybose. Šitas minusų sąrašas turi tarnauti tartum kokia pratybinė programa, nurodančia į ką ypač dar reikia atkreipti dėmesys pratybose arba net gyvenimo stiliuje apskritai.

Tokie autokritikos lapai, su įrašytomis juose kalbėjimo datomis, tema ir vieta -- reikėtų rinkti, kaip įdomią medžiagą, iš kurios vėliau

galima padaryti net diagramą vaizduojančią savąją pažangą ar atžangą gyvojo žodžio mene.

Po ilgesnės kalbėjimo praktikos reikėtų pradėti kreipti dėmesys taip pat į autokritiką paties kalbėjimo metu. Kaip autokritika tuojau po kalbėjimo labai padeda nugalėti minusus ateityje, taip autokritika paties kalbėjimo metu, -- padeda jų išvengti pačioje paskaitoje. Mat, neužmiršti savęs ir klausytojų kalbėjimo metu yra būtina meistriško kalbėjimo sąlyga.

Tad būk kietas savęs teisėjas!

Suprantama, kad šalia autokritikos, gana daug naudos gali duoti taip pat ir kitų nusimanančių asmenų tinkamos pastabos.

Vadinas, toks iškalbos mokymosi metodas , kuris remiasi bent minimaliniu prigimtuoju kalbėjimo sugebėjimu, geru retoriniu pasiruošimu, atydžiu kitų kalbėtojų stebėjimu, nepalūžtamu kalbėjimo tikslo siekimu bei derama autokritika, -- yra vienintelis patikimas kelias siekiant gyvojo žodžio meno viršūnių.

Baigiamosios pastabos. Visus minėtus penkis kalbėtojo tapsmo momentus galima laikyti maždaug vienodos reikšmės. Jeigu jie visi penki kartu per ilgesnį laiką padaro kalbėtoją atbaigtą visu šimtu procentų, -- tai kiekvienam iš jų atskirai tenka skirti maždaug 20%.

Dabar pastatykime sau tokį klausimą: kas šiuose penkiuose kalbėtoją formuojančiuose veiksniuose yra vykdančiaja priežastimi. Atsakant į tai, tenka konstatuoti, jog pirmuoju atveju vykdančiaja priežastimi yra pati prigimtis, antruoju -- dėstytojas, trečiuoju -- pats, ketvirtuoju -- pats, ir penktuoju -- pats. Vadinas, kalbėtojo tapsme prigimčiai tenka skirti 20%, retorikos studijoms /dėstytojui/ -- 20%, o paties įdėtoms pastangoms -- 60%. Neveltui tad senovėje sakyta, jog oratores fiunt!

Šį kalbėtojo tapsmo kelią galima grafiškai išreikšti tokia schema:

Eilė	Tapsmo elementai	Vykdančioji priežastis	Reikšmė %	Vykdančiosios priežasties apibendrinimas procentais
1.	Prigimtasis talentas	Prigimtis	20	1/Prigimtis 20%
2.	Teorinis pasiruošim.	Dėstytojas	20	2/Dėstytojas 20%
3.	Kitų stebėjimas	Pats	20	
4.	Nenuilstamas darbas	Pats	20	3/Pats 60%
5.	Autokritika	Pats	20	

Išvados: Siekiant nurodytu metodu gyvojo žodžio meno viršūnių štai kokias praktiškas išvadas reikia gerai įsikalti į galvą:

1/ Pažinti save,[1] t.y. žinoti savo galėjimo ir negalėjimo ribas. Nepervertink savęs, bet ir nepalik neišnaudotų vertybių. Turimas teigiamybes stenkis ypatingu būdu išugdyti, o defektus pašalinti ar bent galimai daugiau sušvelninti. Žinokite, kad žmogaus galėjimo ribos yra žymiai toliau, negu daugelis mano: prie didelių norų net individualybė duodasi pakeičiama!

2/ Siekti idealo. Beklausant toliau mano retorikos paskaitų, gali nevienam susidaryti įspūdis, kad jose nupieštas kalbėtojo tipas yra mažai kam tepasiekiamas. Bet, pirmiausia, čia reikia prisiminti, ką jau Ciceronas yra pasakęs, ir būtent: "koks menas ar sugebėjimas bebūtų norimas pasiekti , visada jis turi būti siekiamas atbaigtas ir tobulas".[2] Panašiai tad ir retorika, kaip iškalbos meno teorija, prieš akis turi statyti ne kokio vidutiniško, bet atbaigto kalbėtojo tipą. Mat, anot Quintiliano, "kurie ryžtasi pasiekti aukščiausio , tie aukščiau ir pakils.... užtat kalbėtojas tegul siekia tapti tokiu.... kokio ligšiol gal iš vi-

---

1/ Plg. F.H. Schüth, Ibid.,15-18.
2/ De oratore,III 22,84: "semper enim quacumque de arte aut facultate quaeritur, de absoluta et perfecta quaeri solet".

so dar nėra buvę."[1] Iš antros gi pusės pažymėtina, kad visa kas šiame mano retorikos kurse yra iš kalbėtojo reikalaujama, nėra taikoma kažkokiems fantastiniams antžmogiams, bet kiekvienam geros valios idealus mylinčiam klausytojui yra pasiekiama.

3/ Nepersitempti. Juo didesnis siekiamas tikslas, juo palengviau ir planingiau reikia jį siekti. Italų priežodis moko: "chi va piano, va lontano". Užtat kalbėtojo tapsme neturi būti neriama šuoliu, kad peranksti nepalūžtum, nes kelias į ti[illegible] yra gana ilgas. Nekartok klaidos, kurią daro didžiulės žmonių masės, kurie užmiršta, kad gyvenime viskas skleidžiasi palengva. Principas toks: geriaus po nedaug, bet kasdien, negu po daugiau, bet retkarčiais. Konkrečiai : užsiimąs kasdien po pusvalandį retorikos pratybomis -- žymiai didesnę pažangą padarys, negu užsiimdamas dukart per savaitę kad ir po 2-3 valandas.[2]

4/ Nesustoti pusiaukelėj. Pasakymas, jog oratores fiunt suponuoja vyrišką ištvėrimą taps-

---

1/ Ibid.,Proemium,20.18:"altius tamen ibunt, qui ad summa nitentur... sit igitur orator vir talis,...qualis adhuc fortasse nemo fuerit".

2/ Plg. F.A.Brecht,Ausbildungs-Kursus für praktische Lebenskunst,logisches Denken,freie Vortrags-und Redekunst,Berlin 1923,7.

me. Išmokstamoji meno dalis ne prekė, nenusipirksi: ji turi būti išmokta. Kitos išeities nėra . Tad būtinai reikia ištverti tapsme iki galo!

6. RETORIKOS SUSKIRSTYMAS

Antikinė graikų bei romėnų retorika buvo skirstoma į penketą "kalbėtojo pareigų" / ἔργα τοῦ ῥήτορος , officia oratoris/, ir būtent: 1/ medžiagos rinkimas /εὕρεσις,inventio/,2/ medžiagos sąranga / τάξις , dispositio/, 3/ stilius / λέξις , elocutio/, 4/ atmintis / μνήμη ,memoria/ ir 5/ medžiagos skelbimas / ὑπόκρισις , pronuntiatio/.[1]

Šiandien šitoks retorikos suskirstymas nebėra nei pakankamas, nei nuoseklus: jis jau priklauso praeičiai.

Dabar visą retorikos discipliną skiriame į dvi pagrindines sritis, ir būtent: į bendrąją retoriką ir specialiąją retoriką.

Bendroji retorika /rhetorica generalis/ nagrinėja gyvojo žodžio meno pamatus bei taisykles, turinčias bendros reikšmės visoms iškalbos meno sritims.

1/ Plg. Cicero, De inventione rhetorica, I 7,9.

Specialioji retorika /rhetorica specialis/ nagrinėja iškalbos meno dalykus, priklausančius kuriai nors specialiajai iškalbos meno sričiai. Pagal tai specialioji retorika dar gali būti skirstoma į bažnytinę, parlamentarinę, teisminę, liaudies, mokyklinę, ir kt. retorikas.

Mes čia toliau kalbėsime tik apie bendrosios retorikos sistemą.

Visą bendrosios retorikos sistemą, be įvado, dar skiriame į trejetą dalių, ir būtent: į statinę bei dinaminę kalbėtojo funkciją ir specifines iškalbos rūšis.

Statinė kalbėtojo funkcija apima visą tą kalbėtojo tapsmo sritį, kurioje kalbėtojas ramiai ruošiasi gyvojo žodžio meno žygiams. Tai pirmoji bendrosios retorikos dalis. Ji apima kalbėtojo asmenybės formavimą ir medžiagos rinkimą bei jos formavimą.

Griežta prasme kalbėtojo asmenybės formavimas nagrinėjamas atskirame traktate vardu: saviugda /autoeducatio/. Tuo tarpu prie platesne prasme suprastos saviugdos galima priskirti taip pat sugebėjimą savaja asmenybe prisitaikinti prie įvairių kalbėjimo praktikoje paisytinų aplinkybių, k.a.: prie pačių klausytojų, laiko, vietos ir kt. Visa tai yra nagrinėjama vėl atskirame traktate vardu: prisitaikymas /adaptatio/. -- kaip matėme,antikinė retorikos sistema šių-

dviejų traktatų neturėjo. I ar juose dėstomos mintys tada palyginti dar labai silpnai tebuvo išvystytos ir nesistemingai išbarstytos įvairiuose kituose retorikos traktatuose.

Suformuotam kalbėtojui- asmenybei reikalinga medžiaga, skiriama pasidalinti su klausytojais. Tad apie medžiagos rinkimą ir jos klasifikavimą kalbama vėl atskirame traktate, vardu : medžiagos rinkimas /εὕρεσις , inventio/.

Toliau, surinktoji medžiaga turi būti taip apdirbta bei suskirstyta, kad ji mikliausiu būdu galėtų įsmigti į klausytojų protus ir širdis. Tam tikslui medžiaga turi būti apipavidalinta tinkama forma ir stropiai strategiškai išri - kiuota. Tokiu grožiniu medžiagos suformavimu rūpinasi atskiras traktatas, vardu: stilius /λέξις , elocutio/, o jos strateginiu išri - rikiavimu, -- vėl atskiras traktatas, vardu : medžiagos sąranga / τάξις , dispositio/.-- Šitokiu medžiagos suformavimu baigiasi pirmoji bendrosios retorikos dalis arba statinė kalbėtojo funkcija.

Antroji bendrosios retorikos dalis yra dinaminė kalbėtojo funkcija. Ši funkcija glūdi aukščiau minėtu būdu suformuotos medžiagos meistriškame perteikime klausytojams gyvojo žodžio ir atitinkamų judesių pagalba. Vadinas, kas buvo vienatvės glūdumoje,t.y.statinėje kalbėtojo funkcijoje,paruošta,--dabar,dinaminėje kalbėtojo funkcijoje,turi būti meniškai viešai paskelbta.Medžiagos perteikimas gyvojo žodžio

pagalba nagrinėjamas atskirame traktate, vardu medžiagos skelbimas žodžiu /dictio/, o medžiagos perteikimas kartu ir judesių pagalba, -- nagrinėjamas vėl atskirame traktate, vardu: judesiai /actio/. -- Tuo baigiama antroji ir pati svarbiausioji bendrosios retorikos dalis.

Pagaliau, trečiojoje bendrosios retorikos dalyje nagrinėjama specifinės iškalbos rūšys, ir būtent: iliustruotos paskaitos, diskusijos, prakalbos ir garsusis skaitymas, kuriose statinė ir dinaminė kalbėtojo funkcijos reiškiasi kiek skirtingomis, taigi, atskirai panagrinėti vertomis, lytimis. -- Taip atrodo labai stambiais bruožais pavaizduota visa bendrosios retorikos sistema.

Tai, kas čia buvo atpasakojamuoju būdu tarta apie bendrosios retorikos sistemą, grafiškai galima išreikšti šitaip:

Bendrosios retorikos sistemos schema

I. STATINĖ KALBĖTOJO FUNKCIJA	Savęs formavimas	Saviugda /autoeducatio/
		Prisitaikymas /adaptatio/
	Medžiagos rinkimas	Medžiagos rinkimas /inventio/
	Medžiagos formavimas	Stilius /elocutio/
		Medžiagos sąranga /dispositio/

II. DINAMINĖ KALBĖTOJO FUNKCIJA	Medžiagos skelbimas	Medž. skelb. žodžiu /dictio/ Judesiai /actio/
III. SPECIFINĖS IŠKALBOS RŪŠYS	Iliustruotos paskaitos Diskusijos Prakalbos Garsus skaitymas	

7. RETORIKOS LITERATŪRA IR ŽURNALAI

Bendrosios retorikos literatūra didžiosiomis Europos kalbomis šiais laikais yra nepaprastai gausi. Vien per pirmuosius šio šimtmečio keturis dešimtmečius Europoje yra pasirodę nebe šimtai, bet tūkstančiai įvairaus kalibro retorių raštų. Suprantama, kad čia nėra nei vietos, nei reikalo tiek literatūros sužymėti. Paminėsiu tad tik keletą desėtkų žymesniųjų veikalų ir keletą žurnalų.

Asturel, Fairfax, Das Mysterium des Atems, Berlin 1931.

Benedix, Roderich, Redekunst, Leipzig 7 1913.

Bericht über den internationalen Kongress SINGEN UND SPRECHEN in Frankfurt am Main 1938, München 1939.

Bessler, Willibrord, OSB, Der junge Redner, Freiburg im Br. 4-6 1921.

Brecht, A.F., Ausbildungs-Kursus für praktische Lebenskunst, logisches Denken, freie Vortrags-und Redekunst, Berlin 1923.

Calm, Hans, Lehrbuch der Sprechtechnik, Dessau ^{7}1938.

Castellar, M., L'art du lecteure, l'art du diseur, l'art de l'orateur, Paris.

Damaschke, Adolf, Geschichte der Redekunst, Jena 1921.

Dessoir, Max, /Prof. Dr./, Die Rede als Kunst, München 1940.

Drach, Erich, Doz. Dr., Redner und Rede, Berlin /1932/.

Engel, Eduard, Prof., Stimmbildungslehre, Leipzig ^{3}1927.

Fenz, Egon, Dr., Laut, Wort, Sprache und ihre Deutung, Wien 1940.

Geissler, Ewald, Prof. Dr., Rhetorik, Leipzig - Berlin ^{2}1918. 2 Bde.

Gutzmann, Hermann, Prof. Dr., Physiologie der Stimme und Sprache, Braunchweig ^{2}1928.

Hermann, Karl, Prof., Die Technik des Sprechens, Leipzig-Frankfurt a.M. ^{6}1930.

Kofer, Leo, Die Kunst des Atems, Leipzig ^{19}1929.

Kruse, Uve, Jens /Broder Christiansen/, Die Redeschule, Leipzig ^{3}1939.

Legel, Otto, Wie werde ich Redner?, Dresden 1937.

Lütjeharms, Johann, Friedrich, Genie-Entwicklung. Die Entwicklung der Willens-und Denkkraft der freien Vortrags-und Rede - kunst, Leipzig 1918-19, 3 Bde.

May, F.E., Dr., Der zeitgemässe Redner, Paderborn 1932.

Orator, Rednerschule, Dresden.

Reinecke, W., Die Kunst der idealen Tonbildung, Leipzig [3]1925.

Richards, I.A., The Philosophy of Rhetoric, New York-London 1936.

Riesenberg, Albrecht, Einführung in die Sprechtechnik und Vortragskunst, Leipzig 1925.

Skraup, Karl, Mimik und Gebärdensprache, Leipzig 1908.

Schrutz, Demetrius, Die Kunst des Sprechens und Vortrags, Berlin 1920.

Schüth, Ferdinand, Heinrich, S.J., Theorie des mündlichen Vortrags, Freiburg im Br. 1915.

Verniolles, J., Cours elementaire de rhetorique et d'eloquence.

Vierath, Willy, Das gesprochene Wort. Die Kunst der Rede und des Vortrags, 1933.

Wallfisch-Roulin, P., Gesprächs-und Redetechnik, Stuttgart 1930.

Werle, H., Die Macht des Wortes, 1933.

Wittsack, Richard, Dr., Lerne reden!, Leipzig [6]/1938/.

Svarbesnieji žurnalai :

"Archiv für die gesamte Phonetik": Abt. I: "Archiv für die vergleichene Phonetik". Abt. II: "Archiv für Sprach- und Stimmphysiologie, Sprach-und Stimmheilkunde". Abt. III: "Sprechkunst und Sprechkunde".

"Der Sprecher". Organ für dtsch. Rednerschaft und die Vereine m. literar., wissenschaftl. oder künstl. Be -

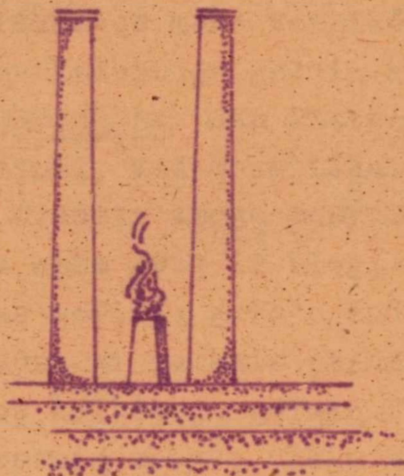
strebungen.

"Die Stimme". Zentralblat für Stimm- und Tonbildung, Gesangunterricht und Stimmhygiene.

"Der Stimmwart". V. Gesellsachft für Stimmkultur.

"Das gesprochene Wort". Zeitschrift für Sprecherziehung, Sprechkunde, Stimmbildung, Beredsamkeit und Sprechkunst.

"Wort und Ton".



I DALIS

STATINĖ KALBĖTOJO FUNKCIJA

I Skyrius



SAVIUGDA /AUTOEDUCATIO/

paštalauti tiesai gyvojo žodžio meno pagalba yra didi tarnyba. Didžiai tarnybai didis ir pagrindinis turi būti pasiruošimas. Tas pasiruošimas turi būti pradėtas nuo pačių pirmutinių iškalbos mene veikiančių priežasčių -- nuo paties kalbėtojo gelmių atitinkamo suformavimo arba <u>saviugdos</u>. Jau Platonas savajame Gorgijuje kėlė mintį, kad morališkai yra nepateisinamas dalykas pradėti žmogų mokyti iškalbos, pirma jo nepamokius apie gėrį ir blogį. Jis taip kalbėjo paakintas sofistų gyvojo žodžio jėgos piktnaudojimo. Mūsų gi laikais pradėti iškalbos mokymą nuo paties kalbėtojo gelmių formavimo, -- turime dar stipresnių motyvų, negu anas stabmeldžių išminčius.

Šiame retorikos traktate apie kalbėtojo formavimą tariame griežta prasme ir iš esmės. Tam

tikslui panagrinėsime /A/ kalbėtojo asmenybės bylojimą, /B/ būtinumą, /C/ galimybę ir /D/ konkretų jos kūrimą.

§1 A. KALBĖTOJO ASMENYBĖS BYLOJIMAS

Ciceronas yra pasakęs: "Kiek kartų kalbame, tiek kartų esame teisiami".[1] Nežinome tiksliai, ką šiais žodžiais supranto pats Ciceronas, bet mums šiandie jie yra labai aiškūs. Dabar jau moksliškai įrodytas faktas, kad gyvasis žodis yra gyvasis vagis. Jis išvagia beveik visas kalbėtojo dvasios paslaptis. Jis negailestingai atidengia viešam stebėjimui kalbėtojo vidų su visa jo didybe ir menkysta. "Vienoje psichotechninėje laboratorijoje", rašo E.Drachas, "buvo planingai klausoma ir tiriama kasdienė daugelio žmonių kalba. Iš to, kaip ta kalba skamba /kirčiavimo paspaudimas, pats kirčiavimas, skambėjimo būdas/, o taip pat iš sąvokų vartojimo, žodžių parinkimo ir sakiniodaros, -- buvo bandoma daryti kai kurių išvadų apie tų žmonių vidų. Be to, šitokiu būdu gautos išvados buvo dar ir kitokiais galimais tyrimais patikrintos. Ir gauti nuostabūs, toli siekią darnūs rezultatai. Nors apie kai kurias žmogaus vidaus sritis gyvasis žodis ir nieko ne-

---

1/ De oratore,I 27,125: "Quotiens enim dicimus, totiens de nobis iudicatur."

pasakė, bet užtat apie kai kurias suteikė labai gilių ir beveik neapsirinkamų duomenų. /Ir būtent/ iš būdo , kaip kalbėtojas vysto temą ir kalba, -- išryškėjo, ar jis yra jausmų, ar valios tipas, be to, jo kalbėjimo logiškumas, jo paties ryžtingumas, pastabumas, vaizduotė, maskavimasis, nuolaidumas, užsispyrimas, egoizmas, tikslo siekimas , garbingumas, aktyvumas, išdidumas, lankstumas, pataikūniškumas, kantrumas, nekantrumas, visvienumas, paviršutiniškumas, supatogėjimas, rūpestingumas, netikrumas, judrumas, tingumas, plepumas , griežtumas, nuoseklumas, kliūtingumas, atsargumas, kietumas ir šimtai visokių kitokių žmogiškųjų savybių".1/

1/ Ibid.,174: "In einem psychotechnischen Laboratorium wurde an vielen Menschen planmässig die Alltagssprache abgehört und untersucht. Aus den klanglichen Eigenschaften ihrer Redeweise /Betonungsdruch,Tonfall,Klanggepräge/ sowie aus Begriffsbestand,Wortwahl und Satzbau wurde ein Teilbild ihres Wesens zu erschliessen versucht -- und sodann durch alle verfügbaren andersartigen Untersuchungsweisen nachgeprüft,wie weit dieser Schluss stimmte. Da ergaben sich erstaunliche weitestgehende gegenseitige Bestätigungen. Ueber manche Teilgebiete menschlichen Innenlebens vermag die Sprechweise zwar gar nichts zu offenbaren,gibt aber dafür auf einigen Teilgebieten einen sehr tiefen und fast untrüglichen Aufschluss. Ueberwiegen der Gefühls- oder der Willensanlagen,sprechdenkerische Logik, Entschlusskraft,Aufmerksamkeit,Phantasie,Verstellung,Nachgiebigkeit,Rücksichtslosigkeit,Egoismus, Zielstrebigkeit,Ehrlichkeit,Leistungswillen,Ueber-

Šiandien nebėra tokio retoriaus, kuris gyvąjį žodį dar nebūtų nutvėręs minėtame didžiajame kalbėtojo vidaus išvogime. Pagaliau, nereikia būti nei psichotechninės laboratorijos laborantu , nei retoriu: kiekvienas inteligentas ir net paprasčiausias miniažmogis vien tik iš balso gali šį bei tą pasakyti kad ir apie visiškai nepažįstamo kalbėtojo vidų. Kaip žmogaus veido bruožai, kaip rašysena, eisena, taip panašiai ir net dar tiksliau ir nuogiau atidengia žmogaus vidų -- jo viešoji kalba. Šiandien nebepaslaptis, kad "ūkininkas ir miesčionis, civilis ir karys turi savotišką žodžio toną...." , sako H.Becheris. "Kiekvienas kultūros laipsnis randa savo atgarsį ir žodžio formoje, ir žodžio tone. Kiekvienas tautos pergyvenimas atsispindi žodyje.... tiek ramu susitelkusio žmogaus žodis, tiek pilnas jėgos išdidaus vado, tiek suktas melagio ir sofisto, tiek platus ir skambąs burbulų mušėjo -- išduoda kalbančiojo vidaus struktūrą ir tuo būdu tampa jo

---

heblichkeit,Schmiegsamkeit,Schmeichelei,Geduld, Ungeduld,Gleichgiltigkeit,Oberflächlichkeit,Bequemlichkeit,Sorgfalt,Unsicherheit,Beweglichkeit, Trägheit,Geschwätzugkeit,Strenge,Folgerichtigkeit, Hemmung,Vorsicht,Härte und was es sonst noch für Hunderte von menschlichen Eigenschaften geben mag -- durch die Art,wie der Redner das Thema rednerisch sich zurechtlegt ,und wie er spricht,lässt sich bald diese,bald jene erschliessen."

individualybės ženklu ir simboliu."[1] Tuo būdu, viešosios kalbos, E. Dovifato žodžiais tariant, dažnai yra "pasibaisėtini asmenybės apnuoginimai"[2]

Už savo kūrinio gali pasislėpti tapytojas, skulptorius, poetas, net aktorius, bet jokiu būdu už savo kalbos negali pasislėpti kalbėtojas. Kalba panašiai yra kalbėtojo asmenybės dalis, kaip naujagimis yra motinos dalis. Nenuostabu tad, kad gal nė vienas menininkas tiek nesibaimina dėl savo kūrinio viešo parodymo, kaip kalbėtojas.

Už kalbėtoją laimingesnis taip pat ir rašytojas. Rašytas arba spausdintas žodis -- nė iš tolo nebeturi tokio asmenybės bylojimo. Rašytas arba spausdintas žodis veikia vien savo turiniu ir forma, tuo tarpu kai gyvasis žodis, be to, veikia dar visos asmenybės jėga ir menkysta. Ir tai yra visiškai natūralu. Mat, žmogus yra psichofizinė substancija, taigi, sudėtas iš sielos ir kūno. Jame negali vykti jokių žymesnių procesų vienoje sudedamoje dalyje, kas kartu neturėtų kokių nors

---

1/ Das Wort als Mitte:"Stimmen der Zeit" 1-2 /1939/ 18-19:"Bauer und Bürger,Zivilist und Militär haben ihren eigenen Wortklang.... Jede Kulturstufe findet ihr Echo in Wortform und Ton.Jedes Volksschicksal prägt sich im Wort aus....das ruhige Wort des innerlichen Menschen,das kraftvolle des emporreissenden Anführers,das listige des Lügners und Wortklaubers,das breite und schallende des Schaumschlägers verraten die innere Gestalt des Sprechenden und werden so Zeichen und Symbol des Eigentümlichen".

2/ ibid.,65:"erschreckende Entblösungen der Persönlichkeit".

pasekų antrojoje. Todėl žmogaus dvasios didingumas ar menkumas būtinai veikia balso aparatą, padarydamas tenai atitinkamų įtampų, ir tuo būdu gyvąjį žodį padaro arba daugiau arba mažiau galingu, negu iš jo turinio ir formos būtų galima laukti. Užtat tokie [illegible] riai, kurie rūpinasi vien techniniu kalbėtojo paruošimu, bet nepateikia visą dvilypę žmogaus prigimtį apimančios retorikos sistemos, -- niekada negalės išugdyti visapusiškai paruošto kalbėtojo.

Iš viso, kas čia buvo pasakyta dėl kalbėtojo asmenybės bylojimo, matome, kad už gyvojo žodžio visuomet stovi pats kalbėtojas su visa savo vidaus didybe ir menkysta,1/ kad paskaita nėra vaisius vien keletos ar keliolikos paskutiniųjų darbo dienų, bet yra vaisius visos mūsų dvasios kultūros, kuri paskaitos metu nenutildomai kartu byloja.

B. KALBĖTOJO ASMENYBĖS BŪTINUMAS

Psichotechninės laboratorijos kalbėtojo asmenybės reikalu ir dar vieną įdomų dalyką yra atidengusios. Anot to paties E.Dracho,2/ vienoje iš

1/ Plg.A.Hahn, Ibid.,16; E.Hello,Ibid.,580; H.Gutzmann,Stimmbildung und Stimmpflege,München-Wiesbaden 1920,165-166;F.A.Brecht,Ibid.,14;O.Brömme,Ibid.,27.47;R.Wittsack,Ibid.,14;Fr.Roedemeyer, Ibid.,178.

2/ Ibid.,175.

ių buvo padarytas šitoks bandymas. Duota eilei žmonių įkalbėti į gramofono plokštelę. Po kiek laiko šitos plokštelės tiems patiem žmonėm buvo pademonstruotos ir paprašyta aprašyti iš plokštelės girdėto kalbėtojo vidų. Plokštelių charakteristikos buvo gana sutartinos ir teisingos. Dažnai buvo atpažįstamas į plokštelę įkalbėjusio kaimyno balsas. Tik vienintelė plokštelė, kuri beveik niekada nebuvo pažįstama, -- tai buvo savoji... Vadinas, kiekvienas apie save yra geresnės nuomonės, negu iš tikrųjų yra. Užtat, kai laboratorijoje užgirsta pats save kalbant, jam atrodo, kad čia jokiu būdu negalįs būti jis. Remiantis šiuo bandymu būtų galima manyti, jog beveik kiekvienas žmogus, jeigu jis galėtų save išgirsti kito žmogaus ausimis, -- gautų taip blogą įspūdį, jog stačiai savęs nepažintų... Tokios tiesos akyvaizdoje reikėtų kartą ant visados įsitikinti, jog būti savimi visiškai patenkintu yra didelis savęs apgauliojimas. Tai turėtų kiekvienam patarnauti akstinu juo greičiau ir vyriškiau susirūpinti tokios asmenybės sukūrimu, kurią iš plokštelės galėtume klausyti nebesinervindami .

Dabar pažvelkime į asmenybės kūrimo būtinumą iš gilesnių priežasčių.

Kiekviename kūrinyje galima atskirti tai, kas ten daugiau ir mažiau svarbu, kas kam tenai turi paklusti ir kas pirmauti. Tai vadinamasis Tikslų

gradacijos įstatymas. Iš kalbamo įstatymo kertės pažvelkime į atskirų individų tikslus ir tų tikslų hierarchiška išrikiavimą pačiuose individuose.

Daikto arba negyvosios medžiagos žemesnysis tikslas yra būti, o aukštesnysis -- tarnauti materialiniu pagrindu visiems už save aukštesniems individams. Bet prileiskime tokį chimerišką atsitikimą, kad kokia nors medžiaga nebepaklusta fizikiniams bei cheminiams įstatymams, atsisako tarnauti kitiems materialiniu pagrindu ir užsigeidžia pasitenkinti tik vienu žemesniuoju tikslu -- būti. Tada gautume medžiagos - revoliucionierės tipą, kurioje tikslų gradacijos įstatymas yra sumindytas, kurioje žemesnysis tikslas pasiskelbęs valdovu, o aukštesnysis -- tapęs kaliniu. Šitokia medžiaga - revoliucionierė būtų didelis kliuvinys visam, ant tvarkos paremtam, kosmosui. Praktiškai, tokia medžiaga, kaip niekam nepanaudojamas balastas, kaip neatlikusi savo vyriausios pareigos pasaulyje, -- būtų neverta medžiagos vardo.

Augalas sudėtas iš negyvosios medžiagos apipavidalintos vitališkumo pradu. Taigi, čia dalyvauja medžiaga su jau minėtais jos tikslais ir dar vitališkumas su savaisiais /tvarkos,mitimo, augimo ir dauginimosi/ tikslais. Tikslų gradacijos įstatymas reikalauja, kad žemesniajam individui atsidūrus sostate aukštesniojo individo , --

pirmojo tikslai tarnautų atrama antrojo tikslams siekti. Pagal tai, augale esančios medžiagos /=daikto,materialumo prado/ tikslai turi tarnauti ta papėde, kuria remiantis geriau galėtų būti pasiekti augalo aukštesnieji arba vitališkumo prado tikslai. Bet jeigu čia vėl įsivaizduotume tokį chimerišką atsitikimą, kad augalas atsisako nuo savo aukštesniojo prado - vitališkumo tikslų siekimo ir pasitenkina tik savo žemesniojo prado tikslais, -- tai tokiu atveju faktinai reikštų, kad augalas atsisako nuo tos savo prigimties dalies, kuria viena jis ir tesis kiria nuo paprastos negyvosios medžiagos, tai reikštų, kad jis atsisako nuo gyvybės prado, to tikrojo savo vainiko. Po šitokios augalo prigimtyje revoliucijos -- jis būtų degraduotas į nebegyvos medžiagos krūvą, nebevertą augalo vardo.

Gyvulys yra sudėtas iš tų pradų, kurie sudaro augalą /materialumo ir vitališkumo/ ir dar vieno naujo, už anuos aukštesnio, prado -- juslingumo, kurį sudaro jutimas, jautimas, judėjimas ir instinktas. Pagal tikslų gradacijos įstatymą, visa tai, kas gyvulyje yra bendra su augalu /materialumo ir vitališkumo pradai/ turi tarnauti papėde aukštesniajam gyvulyje esančiam pradui -- juslingumui. Prileiskime ir vėl tokį chimerišką atsitikimą, kad kuris nors gyvulys atsisako nuo savo aukštesniosios prigimties - juslingumo prado,

kuriuo vienu jis iš esmės ir tesiskiria nuo augalo, ir nutaria apsiriboti tik žemesniosios savo prigimties - vitališkumo pradu. Aišku, kad šitoks gyvulio apsisprendimas faktinai reikštų savęs degradavimą į augalams tetinkamą pakopą, reikštų atsisakymą nuo gyvulio vardo.

Pagaliau, žmogus yra sudėtas iš žemesniosios arba animalinės ir aukštesniosios arba dvasinės prigimties pradų. Vadinas, jame dalyvauja visų regimųjų kūrinių pradai /negyvosios medžiagos materialumas,augalo vitališkumas ir gyvulio juslingumas/ ir dar vienas visu dangumi už anuos aukštesnis -- dvasinės prigimties pradas arba siela su josios intelektualiniais, etiniais, estetiniais ir religiniais tikslais. Ne be pagrindo tad jau senojo pasaulio išminčiai žmogų vadino μικρόκοσμος, o šiandien jam mielai taikomas visų regimųjų kūrinių vainiko vardas. Suprantama, kad geležinis , jokių išimčių nežinąs, tikslų gradacijos įstatymas taip pat ir žmogaus prigimtyje pasilieka visoje galioje. Taigi, kaip negyvosios medžiagos tikslai nustoja pirmavę augale, nusilenkdami už save aukštesniojo prado - vitališkumo tikslams; kaip augale vyraujančio prado - vitališkumo tikslai nustoja pirmavę gyvulyje, nusilenkdami aukštesnio ten esančio prado - juslingumo arba animališkumo tikslams, -- taip lygiai ta pati logika reikalauja, kad gyvulyje vyraujančio prado -

animališkumo tikslai nustotų pirmavę žmoguje, užleisdami dominavimą be jokio palyginimo už save aukštesnio prado - dvasinės prigimties tikslams. -- Tačiau, jei žmogus pasiryžtų pasipriešinti minėtam tikslų gradacijos įstatymui, atsisakytų savo aukštesniosios arba dvasinės prigimties tikslų siekimo ir pasitenkintų vien savo žemesniosios - animalinės prigimties tikslais, -- tai šitas faktas reikštų žmogaus atsisakymą nuo jam suteiktos garbės būti visų regimųjų kūrinių vainiku, atsisakymą nuo žmogaus vardo ir degradavimą savęs į gyvuliją. Bet ir čia yra tik chimeriškas atsitikimas. Žmogus nėra savo prigimties visiškas viešpats, jis negali savęs perkurti, taigi, jis negali nusikratyti Tvėrėjo jam duoto išaukštinimo - dvasinės prigimties pusės. Žmogus, kaip protu ir laisva valia apdovanotas tvarinys gali tik įžuliai atsukti nugarą į tą didžiąją Tvėrėjo jam duotą dovaną ir gyventi taip, tartum jis turėtų vien animalinę prigimtį, tuo tarpu iš aukštesniosios prigimties pusės paisyti tik tai, kas jam yra reikalingiausia. Deja, šitokio tipo žmonių gyvenime yra gana žymus procentas. Tai nužmogėjusių, taigi, sugyvulėjusių žmonių tipas.

Čia nupasakotą individų esmės analizę grafiškai galima šitaip pavaizduoti :

Daiktas=/materialumas/.

Augalas=/ " /+/vitališkumas /

Gyvulys=/ " /+/ " /+/juslingumas/

ŽMOGUS =/ " /+/ " /+/ " /+/dvasingumas/.

/Žemesnioji arba animalinė žmogaus prigimties pusė/ /Aukštesnioji arba dvasinė žmogaus prigimties pusė.

Kad žmoguje yra dvi prigimtys, tai tenka pasirinkti prie katros daugiau palinkti. Juo aiškiau viena prigimtis bus domina, juo aiškiau antra bus jos ancilla. Juo mažiau sužmogėsi, juo daugiau sugyvulėsi.

Kiekviename individe iš prigimties sudėtos galimybės naturaliai veržiasi pavirsti tikrovėmis, arba, Šv.Tomo Akv. žodžiais tariant, "kiekvienas tvarinys yra dėl savo individualaus veikimo ir patobulėjimo."1/ Pamėginkime ramiai prisižiūrėti į mažytį grūdelį, pagalvokime giliau apie jame glūdinčias galimybes -- ir mes, tartum, pradėsime girdėti jo balsą: "Mano paskyrimas nėra pasilikti šitokiu menkučiu. Manyje yra įvystyta galimybė tapti gražiu augalu, didingu medžiu.

1/ 1 q.65, a.2,corp.: "unaquaeque creatura est propter suum proprium actum,et perfectionem".

Leiskite man tapti tuo, kuo esu skirtas būti.Leiskite man išsiskleisti. Tai yra mano prigimties,mano esmės šauksmas!"

Panašiai ramiai galime prakalbinti ir mūsų pačių dvasinę prigimtį, kuria viena tesiskiriame nuo gyvulio, kuri viena tėra mūsų kilmingumas ir pasididžiavimas. Toji mūsų dvasinė prigimtis, panašiai į aną grūdelį, šaukia: "Mano paskyrimas nėra pasilikti tokia menkute,kokia pas Tave tebesu. Manęs, kaip dvasinės, nevaržo nei fizikiniai, nei cheminiai įstatymai, nesukausto nei kalėjimo pančiai. Man trošku žemai. Man reikia pasistoti ant Tavo animalinės prigimties pusės, kaip papėdės, kad aš galėčiau Tave pakelti aukščiau apgyvulėjusių pusžmogių, aukščiau dvasios driskių ir pilkųjų miniažmogių, kad galėčiau Tave padaryti laimingesniu laimėje, laimingu nelaimėje, turtingu dvasios titanu, atbaigtu žmogumi - asmenybe. Leisk man tapti tuo, kuo aš skirta būti. Tai mano natūros ir esmės šauksmas! Jei Tu šitam mano šauksmui kurčias, -- tai Tavo kapas bus šiurpi praeiviui sustoti vieta: jis vadinsis praleistos vienintelės progos ir neatliktos didžiosios gyvenimo pareigos kapu!"

Ir iš tikrųjų. Šitas mūsų dvasinės prigimties šauksmas, jei jis lieka neišgirstas, yra skaudžiai keršyjąs. Ir būtent, kai mūsų asmenybės kalimo kalvėje dūžiai nutyla, kai mes vaikiškai nusviedžiame tai, ką didžiom pastangom buvom įgyję, kai

mes vieną nelemtą valandą, tartum pamišę, nusigręžiame nuo didžiosios mūsų gyvenimo pareigos - asmenybės kūrimo, -- tai iš po šito pamišimo atsipeikėję pajuntame gilią dvasinę kančią. Tą kančią išgyvename juo giliau, juo stipriau buvom smogę asmenybės kūrimui. Šita kančia nesiduoda galutinai pašalinama nei pasisekimais turte, nei garbėje.

Priešingai, nelaimingi atsitikimai liečią animalinę žmogaus prigimties pusę, pvz., netekimas turto, sveikatos, aukštos vietos ir pan., šalia tuo pačiu metu sveikutėliai išlikusių dvasinės prigimties vertybių, -- atrodo taip nesunkiai pakeliami, kad mūsų vidaus kompaso rodyklė niekada nenueina iki nebepaguodžiamos kančios brūkšnio. Tiesa, mes jaučiame nelaimę, bet šalia mūsų, bet ne mumyse pačiuose: ji nepalyginamai mažiau yra kankinanti, negu katastrofa mūsų dvasioje.

Visa tai rodo, kad savęs atbaigimo būtinumas nėra tai kokia iš viršaus žmogui užmesta kultūros ar auklėjimo norma, bet kad tai yra iš giliausių natūros gelmių išeinąs šauksmas: gavai daigus -- išaugink žiedus ir vaisius; gavai žmogiškumo pradus -- leisk jiems išsiskleisti į pilnutinį atbaigtą žmogų - asmenybę. O tas asmenybės kūrimas negali būti atidėliojamas ad infinitum, nes čia eina kalba apie pačią didžiąją žmogaus gyvenimo pareigą ir apie vienintėlę progą ją atlikti.

Kalbėtojo gyvenime bus daug progų pakelti gyvojo žodžio kalaviją prieš įvairiausias anomalijas. Vargas tada tam kalbėtojui, kuris pats yra kurios anomalijos vergas. Paprasčiausias taktas tada jam išmuša iš rankų ginklą kovoti su ta anomalija, kuriai pats vergauja. Kas kita, jei kalbėtojas yra aukščiau miniažmogio, jei yra didinga asmenybė. Tada jis yra stačiai pašauktas plakti visą tai, kas negera.

Kalbėtojas yra ir mokytojas ir vadas. Tokioms funkcijoms jis turi būti pašauktas. Kalbėtojo pasiuntinybė gali kilti iš trijų šaltinių, ir būtent: iš kalbėtoją užangažuojančių asmenų arba legalių progų kalbėti, iš surinktosios medžiagos aktualumo ir iš pačios kalbėtojo asmenybės. Kalbėtojo pasiuntinybė kilusi iš pirmojo šaltinio yra formalinė, iš antrojo -- materialinė, iš trečiojo -- moralinė. Formalinė kalbėtojo pasiuntinybė suprantama be paaiškinimų. Apie materialinę -- bus kalbama medžiagos rinkimo traktate. Apie moralinę -- tenka keletą žodžių pasakyti čia pat.

Moralinę pasiuntinybę kalbėtojui duoda ta jo asmenybėje bent minimaliai konkretizuotoji gyvenimo vertybė, kuriai priklauso tema. Mat, gyvenimo vertybės prigimtis nėra pasyvi, kaip kai kam gali atrodyti, bet aktyvi. Ji neapsiriboja ją konkretizavusių asmenų, bet tą asmenį panaudoja

tartum baze siekti tolimesnio pripažinimo pasaulyje. Tai išplaukia iš vertybės esmės augti , skleistis, ir tai net už ją konkretizavusio asmens ribų.[1] Kai šitaip atsitinka, sakome, jog kalbėtojas įgyjo moralinę pasiuntinybę kalbėti tos gyvenimo vertybės sritį liečiančiomis temomis.

Kalbėtojas turįs moralinę pasiuntinybę būtinai turi veikti klausytojus, nes iš jo išeina jėga augti ir skleistis besiveržiančios atitinkamos gyvenimo vertybės. Tada kalbėtojas tampa tartum tuo archimedišku tašku, į kurį atsirėmęs gali visą tautą pajudinti nuo inkaro. Teisingai tad rašo Fr.Sawickis, kad "tik asmenybė įgalina tapti... kitų valdovu."[2]

Imant kalbėtojo pasiuntinybę gradatyviai ir iš esmės, moralinė pasiuntinybė yra pati svar - biausioji ir esminė kalbėtojo pasiuntinybė, kuri kalbėtoją tokiu padaro <u>iš vidaus</u>, kuri tik viena ir padaro kalbėtoją <u>kalbėtoju</u>, o ne <u>aktoriu</u>.

Ta tiesa, kad už gyvojo žodžio stovi pats kalbėtojas su visa savo išvidine didybe arba menkysta, -- jau Quintiliano buvo primygtinai kartojama tezė. Anot jo, niekas negali tapti geru kal-

---

1/ Plg. <u>Fr.Sawicki</u>, Das Ideal der Persönlichkeit,Paderborn 1925,178.

2/ Das Ideal der Persönlichkeit,171:"Nur die Persönlichkeit ist zum.... Frembesitz befähigt".

bėtoju "kaip tik geras žmogus"1/. O tas jo"geras žmogus" buvo suprantamas ne koks vien techniškai išdresiruotas manekenas, bet visas dvasines galias išugdęs žmogus - asmenybė. "Ne vien sugebėjimo kalbėti, bet visų sielos galių /išskleidimo/ iš jo reikalaujame" sako Quintilianas.2/ Kalbėtojas ir asmenybė jam buvo tartum du sinonimai, pvz.: "...kalbėtojas, tai yra geras žmogus...."3/

Šita jau senuosiuose amžiuose žinota tiesa mūsų laikais yra perdaug užmiršta. Anot F.E. Mayjo, "ji šiandie turi būti su pabrėžimu ištraukta iš užmiršimo, /nes/ kalbėtojo ugdymas yra žmogiškumo ugdymas."4/

Kaip iš visa ko matyti, vien kalbėjimo technikos įsigyjimas žmogaus dar nepadaro geru kalbėtoju: šalia geros technikos dar būtinai reikia tapti asmenybe. Kito garbingo kelio būsimajam kalbėtojui nėra. Be asmenybės galima tapti geru demagogu, bet ne geru kalbėtoju.

1/ Ibid., II 15,34: "nisi vir bonus". Plg. dar: II 15,3.33; 18,31.43 ir t.t.

2/ Ibid., Proemium, vers.9: "non dicendi modo eximiam in eo facultatem,sed omnes animi virtutes exigimus"

3/ Ibid., II 17,31: "...orator,id est vir bonus...."

4/ Ibid., 86:"...muss heute mit Nachdruck aus der Vergessenheit gezogen werden: Erziehung zum Rednertum ist Erziehung zum Menschentum."

Tad paimk dar šiandie save į geležinio pasiryžimo ranką ir pradėk didžiausį savo gyvenimo žygį -- asmenybės kūrimo žygį. Galingai sau tark: "Šiandie baigiasi mano dvasios nudriskimo metas. Nuo šiandie pradėsiu, nors ir palengva, bet ryžtingai ir pastoviai užeidinėti į savo asmenybės kalimo kalvę ir kalsiu iš visos širdies, iš viso peties, kol ir aš būsiu atlikęs didžiąją gyvenimo ir kalbėtojo pareigą -- tapęs asmenybe!"

Šiuo keliu siekiant žmogaus didybės -- niekam nedaroma negarbingos konkurencijos! 1/

§3 C. ASMENYBĖS ĮSIGYJIMO GALIMYBĖ

Būtinybė suponuoja galimybę. Tad, jeigu kalbėtojui asmenybės įsigyjimas yra būtinas, tai jis turi būti ir galimas.

Kiekvienas žmogus iš prigimties atsineša tai didesnį, tai mažesnį iš savo rasės, tautos ir šeimos paveldėtą fizinių ir dvasinių vertybių lobį /įgimtoji asmenybės dalis/. Tačiau, aplinkuma, auklėjimas, gyvenimo dalia, o ypač saviugda įgimtąją asmenybės dalį gali iš pagrindų pakreipti

1/ Plg. Fr.Sawicki, Die Wahrheit des Christentums, Paderborn 1924, 217.

teigiama ar neigiama kryptimi /įsigyjamoji asmenybės dalis/. Mums čia daugiau rūpės ši paskutinioji.

Galimybe iš pagrindų pakeisti save remiasi visas krikščioniškasis auklėjimas bei saviugda. Tokie Šv.Rašto posakiai, kaip: "darykite atgailą"[1/] "apsivilkite nauju žmogumi"[2/], "būkite šventi"[3/] ir pan.- būtų visiškai beprasmiški, jeigu žmogus nebegalėtų pasikeisti.

Gyvenimo faktai rodo, kad žmogaus pasikeitimas yra galimas, kad į "naująjį žmogų" galima nebepriimti tai, kas negero buvo "senajame žmoguje", o tai, kas buvo gero, galima palikti ir toliau plėtoti. Pvz., geraširdis linksmuolis Asyžiaus patricijus Francesco Bernardone -- pasikeitė radikališkai, bet pasiliko lig tol jam būdingą geraširdiškumą, kurį išugdė iki tikro vargšų tėvo rango; pasiliko ir linksmumą, kurio pagalba jis tapo tikras Dievo trubadūras /il giulare di Dio/. Arba Pamplonos pilies komendantas Ignacas taip pat pasikeitė iš pagrindų: iš Karolio V riteriaus -- tapo Kristaus riteriu. Bet ligtolinis jo kariškasis drausmingumas ir dvasios aristokratiškumas paliko jam, ir net visam

1/ Mt. 4,17. Apd. 2,38.
2/ Efez. 4,24.
3/ Kun. 19,2. Plg.: Mt. 5,48.

jo įkurtajam jezuitų ordinui, būdinga žymė, kuri jo ir jo ordino gyvenime suvaidino žymų vaidmenį. Užtat jau šiandie atgyveno Kanto, Schopenhauerio ir Spencerio nuomonė, kad žmogaus charakteris, kuris yra integralinė asmenybės dalis,1/ esąs nebepakeičiamas. Šiandie, anot J.Payot, "charakterio įgimtumą teigti, reiškia.... tikrą absurdą teigti".2/

Kaip aukščiau buvo minėta, žmoguje sudėtų gyvenimo vertybių natūroje glūdi veržimasis tapti tikrovėmis, nepasilikti "užkastuoju talentu". Tas jų natūralus veržimasis nesitenkina pusiau tikrovėmis, bet siekia tikrovės maksimaliniame laipsnyje, t.y. siekia tapti kuojautriausiai ir kuogiliausiai konkretizuotomis. Tuo būdu galimybė įsigyti asmenybę išplaukia iš pačios žmogaus prigimties esmės.

Vadinas, nors kelias į asmenybės įsigyjimą nevisiems yra lygiai lengvas, bet visiems yra lygiai atviras ir galimas.

Ta galimybė ypač padidėja kalbėtojui, nes gyvasis žodis turi savybę veikti ne tik klausytojus, bet ir patį kalbėtoją. Gyvasis žodis, ypač

1/ Plg. W.McDougall, Grundlagen einer Sozialpsychologie /deutsch v.G.Kautsky-Brunn/, Jena 1928, 301.

2/ Ibid., 12: "die Angeborenheit eines Charakters behaupten, heisst....wahre Absurdität behaupten".

kai jis yra su atitinkama jėga pasakytas, yra galinga autosugestija, kuri žymiai palengvina pačiam kalbėtojui daryti tai, ko reikalaujama iš kitų. Pagaliau, viešas kalbėjimas yra viešas užsiangažavimas, po kurio paprasčiausias taktas nebeleidžia pigiai grįžti atgal. Vadinas, dažnesnis įspūdingas kalbėjimas yra kartu puiki asmenybės ugdymo mokykla.

D. KALBĖTOJO ASMENYBĖS KŪRIMAS

1. Asmenybės sąvoka.-- 2. Žemesniųjų gyvenimo vertybių konkretizavimas. -- 3. Aukštesniųjų gyvenimo vertybių konkretizavimas.

1. Asmenybės sąvoka

Nevisi autoriai asmenybę vienodai supranta ir lygiai išsamiai ją aptaria.[1] Mums atrodo geriau ją šitaip aptarti: asmenybė yra asmuo, kuriame glūdinčios gyvenimo vertybės yra sąmoningai, harmoningai bei palyginti aukštame laipsnyje išskleistos ir tuo būdu įgalinančios jį pagal savo individualybę savarankiškai ir laisvai apsispręsti, pasirinkti ir veikti.

1/ Plg. Fr.Sawicki,Das Ideal der Persönlichkeit, 5.

Šios aptarties terminus verta kiek paaiškinti.

Asmuo / πρόσωπον ,persona/ yra protingas nepakartotas individas. Graikai ir romėnai pradžioje šiuo terminu suprato aktoriaus kaukę arba rolę. Kaip kiekvienas aktorius buvo pažįstamas iš pro kaukę girdimo balso, t.y. iš to, kaip jis ją "perpučia" /personat/, -- tai romėnai iš čia pasidarė daiktavardį persona. Tuo būdu asmuo - persona yra kažkas vienintėlis, nesumaišomas su kitais panašiais, būdingas tik vienam individui, taigi, nepakartotas.

Gyvenimo vertybėmis suprantame žmogaus prigimtyje glūdinčius naudingus pradus natūraliai besiveržiančius iš galimybės į tikrovę. Kaip iš geros kokybės planingai surištų plytų pastatomas patvarus didingas rūmas, taip panašiai iš tvarkingai konkretizuotų gyvenimo vertybių sukuriama asmenybė.

Žemesniajai arba animalinei žmogaus prigimties pusei atitinkančios gyvenimo vertybės yra: ekonominės /turtas/, vitalinės /sveikata/ ir hedonistinės /smagumas/. Aukštesniajai gi arba dvasinei žmogaus prigimties pusei atitinkančios gyvenimo vertybės yra: intelektualinės /tiesa/, etinės /gėris/, estetinės /grožis/ ir religinės /šventumas/. Pirmųjų konkretizavimas duoda medžiagos primatą: tada žmogus tėra protingas gyvis. Antrųjų konkretizavimas duoda dvasios primatą:

žmogus tampa tikra asmenybe.

Minėtas žmogaus gyvenimo vertybes sistematinėje tvarkoje galima šitaip pavaizduoti:

I/ <u>ŽEMESNIOSIOS arba ANIMALINĖS</u> žmogaus gyvenimo vertybės <u>/medžiagos primatas:</u> žmogus-protingas gyvis/	1.Ekonominės /turtas/. 2.Vitalinės /sveikata/. 3.Hedonistinės /smagumas/.
II/ <u>AUKŠTESNIOSIOS arba DVASINĖS</u> žmogaus gyvenimo vertybės <u>/dvasios primatas:</u> žmogus-asmenybė/	1.Intelektualinės/tiesa/. 2.Etinės/gėris/. 3.Estetinės /grožis/. 4.Religinės /šventumas/.

<u>Sąmoningai</u>, nes nesąmoningai arba atsitiktinái gali pasisekti nebent koks menkniekis, bet ne toks žmogaus gyvenimo žygis, kaip asmenybės kūrimas.

<u>Harmoningumas</u> apima gyvenimo vertybių visuotinumo ir tikslų gradacijos įstatymo respektavimą. Visuotinumas reikalauja, kad nė vienai gyvenimo vertybei nebūtų paneigta jos prigimtoji teisė plėtotis, nes, E. Welty žodžiais tariant, "prigimties valia yra šventa".1/ Tuo tarpu tiks-

1/ Gemeinschaft und Einzelmensch,Leipzig 21935;88:"Der Wille der Natur ist heilig".

lų gradacijos įstatymas šitoje gyvenimo vertybių plėtotėje įneša tą būtiną tvarką, pagal kurią labiau respektuotinos tos gyvenimo vertybės, kurių tikslai yra aukštesni ir kurios savo esme žmonėms pritinka labiau visuotiniu būdu; pagal tai, pavz., žemesniųjų gyvenimo vertybių ugdymas yra mažiau svarbus, negu aukštesniųjų; intelektualinių mažiau svarbus, negu etinių, ir t.t.

Palyginti aukštame laipsnyje gyvenimo vertybių išsikleidimas nurodo asmenybės terminą a quo Kitaip sakant, žmogus tampa asmenybe nuo tada, kai gyvenimo vertybės jame yra išskleistos žymiai aukštesniame laipsnyje, negu tai reikalauja vidutiniškumas.

Individualybė yra tai, kas asmenyje iš prigimties yra būdinga. Čia priklauso specifiški gabumai, aistros, temperamentas ir pan. įgimti dalykai. Individuališkumas asmenybės kūrime yra labai paisytinas. Jei, pvz., flegmatikas pasišautų pamėgdžioti choleriką arba žmogus be pedagoginių ar vadiškų sugebėjimų -- pedagogą ar vadą, tai jis nusikalstų savo prigimties individuališkumui ir, nežiūrint gerų norų, taptų komiškomis figūromis. Tiesa, prigimtį galima ir reikia normuoti, bet negalima iš jos reikalauti tai, ko ji neturi arba joje nepripažinti tai, ką ji turi. "Naturam expellas furca, tamen usque recurret".

Savarankiškumas yra viena ryškiausių asmenybės esminių žymių. Tapti pačiam savęs vairininku reiškia kartu tapti kitų vadovu, nes silpnesnieji ieško pranašesniojo globos. -- Savarankiškumas betgi nesumaišytinas su originalumu. Savarankiškais gali būti daugelis, originališkai gi beveik niekas. Tai, ką mes vadiname originaliais darbais -- dažniausiai tėra originalus kitų kartojimas, nuo kurio nėra laisvi nei genijai.1/

Laisvė yra ta būtinoji atmosfera, be kurios asmenybė negali skleistis. Arelis yra paukščių karaliumi tik laisvai virš kalnų keterų skraidydamas, bet ne zoologijos sode uždarytas narve. Panašiai ir žmogus gali susiformuoti į asmenybę tik tada, kai jis turi laisvę apsispręsti ir pasirinkti, kai jo skleidimosi laisvė nėra taip suvaržyta, kaip kad kepinio skleidimosi laisvė yra suvaržyta keptuvės forma. Žmonės - kepiniai nėra asmenybės.2/ Ir dar daugiau: kas myli kepinio "laisvę", tas yra puolęs, "o tauta, kuri nelaisvėje jaustųsi gerai, būtų pasmerkta žuvimui", sako J. Drinckas.3/

1/ Plg. J.Drinck, Christus und die christliche Persönlichkeit, Paderborn 1940, 233.181.
2/ Plg. J.Drinck, Ibid., 96-97.
3/ Ibid., 98:"Und ein Volk,das sich in Knechtschaft wohl fühlte, wäre zum Untergang verurteilt".

Tačiau, teisingai suprasta laisvė nereiškia palaidumo ir sauvaliavimo. Laisvė yra teisė išmintingo ir garbingo žmogaus. Kas nemoka laisve naudotis arba ją piktnaudoja -- tam geriau pančiai. Be to, asmenybei skleistis reikalingoji laisvė gražiai sutaria ir su autoriteto institucija, nes, jei autoritetas žino savo ribas, tai jis, anot J. Drincko, "nėra pintis, kuri atskirus individus į save sugeria, bet .... yra matas to, ką atskiras individas pats turėtų daryti".[1]

Pagaliau, jei žmogus - asmenybė dėl savo sąžinės įsitikinimų būtų išorinės jėgos priverstas net mirti, -- tai šita mirtis iš tikrųjų būtų aukščiausias savarankiškos bei laisvos asmenybės triumfas.

Kadangi "asmenybė savo giliausioje esmėje", kaip rašo J. Hessenas, "reiškia /gyvenimo/ vertybių tikrovę",[2] -- tai kalbant apie konkretųjį kalbėtojo asmenybės kūrimą, kaip tik apie šitą gyvenimo vertybių konkretizavimą ir prisieina kalbėti.

1/ Ibid., 109: "kein Schwamm ist, der die einzelnen aufsaugt, sondern....ein Massstab dessen ist was der einzelne von sich aus und selbstständig tun sollte".

2/ Der Sinn des Lebens, Rottenburg a.N. [2]1936, 31: "Persönlichkeit bedeutet zutiefst Wertwirklichkeit".

2. Žemesniųjų gyvenimo vertybių konkretizavimas

Kaip jau žinome, žemesnioji arba animalinė žmogaus prigimties pusė yra sudaryta iš negyvosios medžiagos materialumo, augalo vitališkumo ir gyvulio juslingumo. Žmogaus gyvenimo vertybės atitinkančios materialumui yra vad. /a/ ekonominėmis, vitališkumui -- /b/ vitalinės ir juslingumui -- /c/ hedonistinės. Visos šitos gyvenimo vertybės tinkamai išugdytos ir deramai apvaldytos sudaro tą materialinę atramą arba papėdę, ant kurios turi būti statoma aukštesnioji žmogaus prigimtis. Apie šių gyvenimo vertybių konkretizavimą tenka atskirai pakalbėti.

a. **Ekonominės gyvenimo vertybės** yra tas būtinasis materialinis pasiturėjimas, be kurio žmogus gyvenime negali apsieiti, nepakenkdamas savo aukštesniesiems tikslams. Nuosavybę turėti žmogui yra įgimta. Į ją pretenduoja jau kiekvienas kūdikis. Be pakankamo kiekio ekonominių gyvenimo vertybių susidaro daug kliūčių net dvasinėms vertybėms konkretizuotis, pvz., kiek žūva talentų, neturint lėšų mokslui įsigyti. Tačiau ekonominėse gyvenimo vertybėse glūdi nemaži ir pavojai: žmoguje greitai gali atsirasti aistringas prie jų prisirišimas. Gyvenime daug pavyzdžių, kur ekonomines gyvenimo vertybes žmonės

pradeda traktuoti nebe kaip papėdę siekti aukštesniųjų tikslų, bet kaip patį tikslą, dėl kurio vieno sielojamasi, o nepasisekus -- net kariamasi. Jie užmiršta, anot E. Hello, "kad pinigas turi tiktai sutartinės vertės. Jis yra vertingas tik ryšiumi su tais daiktais, už kuriuos jis yra duodamas. Pats savyje jis yra visiškai niekis. Tas, kuris turėtų viso pasaulio auksą ir sidabrą, bet negalėtų šito aukso ir sidabro išleisti, būtų vargingiausias padaras".[1]

Aišku, kad turto dievinimas yra griovimas žmogaus prigimtyje nustatytos tvarkos, yra smogimas asmenybės kūrimui. Užtat ekonominių gyvenimo vertybių dievintojams sunku tapti didžiais kalbėtojais. Ir priešingai: tas kalbėtojas, kuris ant ekonominių gyvenimo vertybių yra uždėjęs ne širdį, bet koją, -- gali būti stačiai minias hipnotizuojąs kalbėtojas. Pvz., savo laiku garsus socializmo apaštalas Vokietijoje W.Liebknechtas /+1900/ savo apsiginamojoje kalboje prieš prisiekusiųjų teismą Leipzige 1872 m. šitaip kalbėjo: "Jau ankstyboje jaunatvėje sudeginau laivus ir nuo tada nepaliaujamai kovojau dėl savo principų. Aš niekada neieškojau asmeninės naudos. Kur buvo galimybė pasirinkti tarp mano interesų ir principų, -- aš niekada nedelsiau aukoti manuosius interesus. Jei po negir-

---

1/ Ibid., 46.

dėtų persekiojimų esu neturtingas, tai šitas nėra mano gėda -- ne, aš didžiuojuos tuo, nes tai yra mano politinės garbės iškalbingiausias liudijimas".1/

Ar jaučiate, kad šitie žodžiai veikia ir jus?! Jie veikė ir minias. O veikia jie todėl, kad kalbėtojas ant ekonominių gyvenimo vertybių, kaip minėjau, laiko ne širdį, bet koją, t.y. kad ne jis joms tarnauja, bet jos jam. Taip kalbėjo socializmo apaštalas. Nenuostabu, kad tokie kalbėtojai laimi. Ir socializmo apaštalai laimės tol, kol mūsų auka už sielos didybę nebus didesnė, negu jų auka už jos apiplėšimą.

Arba dar kitas pavyzdėlis. Kaip žinote, Makedonijos Pilypas, siekdamas užgrobti Atėnų valstybę, -- gausiais pinigais papirkinėjo Atėnų kalbėtojus, nuo kurių žodžio, kaip minėta, anais laikais graikuose priklausė ir taika ir karas. Bet apie Demosteną Pilypas su didžia pagarba buvęs priverstas taip pasakyti:" Jis yra vienintėlis, kurio nėra mano apmokamųjų sąra-

---

1/ E. Drach,Ibid.,215:""Schon in früester Jugend ich habe die Schiffe verbrannt und seitdem ununterbrochen für meine Prinzipien gerungen. Meinen persönlichen Vorteil habe ich nie gesucht; wo es die Wahl galt zwischen meinen Interessen und Prinzipien,habe ich nie gezögert meine Interesse zu opfern.Wenn ich nach unerhörten Verfolgungen arm bin,so ist das keine Schande--nein,ich bin stolz darauf,denn es ist das beredteste Zeugnis für meine politische Ehre.""

še".[1]

Vadinas, siekiant gyvojo žodžio meno viršūnių reikia giliai įsidėti į širdį: kalbėtojas yra tiesos apaštalas - idealistas, o ne į dividendus žiūrįs demagogas - materialistas.

2. b. Vitalinės gyvenimo vertybės yra visa tai, kas priklauso fiziniam žmogaus žydėjimui, pvz., gera sveikata, kūno elastiškumas ir net grakštumas. Vitalinių gyvenimo vertybių išugdymas yra svarbus kiekvienam žmogui, o jau kalbėtojui yra stačiai conditio sine qua non.

Kad vitalinių gyvenimo vertybių ugdymas net inteligentų yra labai apleistas yra akyvaizdi tiesa. Pagal fiziologijos dėsnius gyvio amžius turėtų būti penketą kartų ilgesnis, negu jo išsivystymas; pvz., dramblio pilnam išsivystymui reikalinga 40 metų, bet užtat jo normalus amžius yra 200 metų.[2] Ta pačia logika einant, žmogus, kurio pilnam išsivystymui reikia apie 20 metų,--turėtų gyventi ne mažiau 100 metų. Tuo tarpu dėl nenatūralaus gyvenimo stiliaus ir apsileidimo žmonių amžiaus vidurkis paprastai yra apie 40% trumpesnis, negu iš tikrųjų turėtų būti. Tiesa, kultūringoje visuomenėje absoliučiai na-

---

1/ E.Dovifat,Ibid.,17:"Er ist der einzige,der nicht auf meiner Zahlungsliste steht".

2/ Plg. J.F. Lütjeharms, Ibid., II 120.

tūraliu gyvenimo stiliumi gyventi yra neįmanoma, bet prie gerų norų dar labai daug galėtume ir savo gyvenimą prailginti ir ypač didesnį fizinių jėgų šviežumą išlaikyti iki gilios senatvės.

Principas. Pagal Platono mokslą, siela su kūnu esanti sujungta už bausmę, todėl kūnas esąs sielos kalėjimas ir nepriętelius.[1] Šita stabmeldiškoji filosofija yra dariusi įtakos pirmųjų amžių krikščionims. Jos pėdsakus būtų galima atsekti net iki kai kurių mūsų laikų krikščionių. Daugelis mažiau išlavintų asketinio gyvenimo žmonių į žmogaus kūną žiūrėjo ir net tebežiūri, kaip į sielos nepriętelių, su kuriuo reikia būti kietam. Šita mintis yra nekrikščioniška.

Pagal krikščionybės mokslą žmogaus kūnas yra Dievo kūrinys. Pats Kristus vitalines gyvenimo vertybes yra laiminęs: kas jų neturėdavo pakankamai -- mielai suteikdavo daugiau. Kristus atnešė "Linksmąją Naujieną" ne tik teisiojo sielai, bet ir kūnui! jis prisikels, persiesybins ir su ta pačia siela amžinai gyvens. Taigi, kūnas nėra sielos kalėjimas ir nepriętelius, bet Dievo duotas sielos draugas gyvenimo kovoje ir pomirtinėje garbėje.[2] Ką Dievas išaukštino, tenedrįsta žmogus smerkti.

1/ Plg. A.Stöcklis, Ibid., 43.
2/ Plg. A.Rademacher, Religion und Leben, Freiburg im Br.[2]1929, 193.217; Fr.Sawicki, Das Ideal der Persönlichkeit, 210; R.Linhardt, Das Leben ruft, Freiburg im Br. 1929, 142-147.

Priemonės. Nuo seniausių laikų žmonijai žinomi būdai vitalinėms gyvenimo vertybėms ugdyti yra gimnastika ir sportas. Gimnastika yra viso organizmo arba atskiros jo dalies lavinimas reikalingam fiziniam pajėgumui įgyti. Tuo tarpu sportas yra gimnastika paremtas žaismas su lenktyniavimo elementu. Čia pat tenka paminėti taip pat ir viso gyvenimo stiliaus higieniškumą,kuris mūsų laikais, dėka didelės patirtinių mokslų pažangos, yra gana smulkmeniškai apibūdintas.

Ribos. Kad medžiaga yra griežtai determinuota, tai ugdant vitalines gyvenimo vertybes palyginti gana greitai pasiekiamas jųjų terminas ad quem, kitaip sakant, maksimalinė jųjų išsiskleidimo riba. Antai, kiek retorinės gimnastikos subrendusį balso organą išugdys per vienus metus -- daugiau jam nieko nebepridės nė per 50 metų. Todėl kiekvienas turi jausti savo fizinio pajėgumo ribas ir nedaryti žalingų pastangų jas peržengti. Kiekvienas pertempimas yra ėjimas prieš natūrą ir turi sankciją. Anot F.R.Rogerso, perdėtas vitalinių gyvenimo vertybių išsiskleidimas baigiasi nervingumu ir nemiega.1/

Idealas. Krikščionybė žmogaus kūną gerbia2/,

1/ Körperschulung: I.Fischer-H.Emerson,Lebe richtig /deutsch v.W.Zimmermann/,Leipzig 1939, 245.

2/ Plg. Efez. 5,29.

bet negarbina. Kūno paskirtis yra sielai patarnauti, bet ne vadovauti. Kad siela savo žygiuose labai daug turi remtis kūnu, tai labai svarbu, kad tas kūnas būtų tvirta jai atrama; antai, jei ir kažkaip būtų didi ir gili kalbėtojo dvasia, bet jei kūnas bus liguistas, balso organas apleistas, -- tai ji niekada negalės tiek paveikti klausytojus, kaip tokia pat dvasia padedama specialiai kalbėjimo tarnybai išugdyto balso organo ir viso kūno apskritai. Kas nežino kiek kalbėtojo sielai sukliudo įspūdingai byloti jau paprasčiausias užkimimas?!

Vitalinių gyvenimo vertybių skleidimosi idealas nėra kuproti muskulai ir šaunūs rekordai, nes kūnas niekada negali būti pats sau tikslu. Mūsų idealas yra taip išugdyti kūną, kad jis taptų patikima ir tvirta atrama sielos tarnyboje, kad siela neturėtų atsisakyti nuo kai kurių išmintingų ir kilnių savo planų vien dėl to, kad jos draugas-kūnas yra permenkas talkininkas. Mūsų idealas nėra nei bedvasis atletas, nei pageltęs asketas.

Krikščionybė tik tuo atveju turi kietą žodį kūnui, kai jis pasišauna minėtą idealiąją tvarką ardyti ir nebe sielai, bet sau tarnauti.[1]

1/ Plg. 1 Kor. 9,27.

Jau senovės graikuose, dėka jų didžiųjų filosofų įtakos, buvo prigijusi ta sveika mintis, kad ginmastikoje turi žymėti dvasios viešpatavimas kūnui. Graikų sportininkui buvo gražu pademonstruoti, kaip kiekvienas jo raumuo yra paklusęs valiai. Panašiai ir šių dienų kalbėtojas turėtų tapti visiškas savo kūno valdovas.

Esamos būklės liguistumas. Mūsų laikais kai kurios vitalinių gyvenimo vertybių ugdymo sritys visiškai išsigimė. Pvz., boksininkų rungtynės yra niekas daugiau, kaip legalios muštynės. Jau ir pas mus atsiranda tokių, kuriems dienos dėmesio centru tėra golų ir nušoktų centimetrų skaičiai. Pačiame jaunimo auklėjime vis daugiau pradeda ryškėti grįžimas į spartiečių fizinio lavinimo pervertinimą. Sakoma: bus išugdyta fiziniai stipresnė karta. Puiku! Jie stipriau žengs, garsiau dainuos, narsiau mušis... Na, o kas toliau?!

Gyvenimas rodo, kad ir kiklopiško pajėgumo kartos eina po velėna. Tad, ar tik tam tos žalių raumenų treniruotės, kad kada nors viršuj jų tamsesnė žolė išaugtų?! Tos mūsų jaunimo pastangos, kurias kada nors pridengs velėna -- dar nėra Tėvynės ateities laidas. Tokį laidą užtikrina tik tos gyvenimo vertybės, kurios nesiduoda velėna pridengiamos. O tokiomis gyvenimo vertybėmis tėra aukštesniosios arba dvasinės

gyvenimo vertybės.

Kaip tauta gali smukti, kuri nėra pralaimėjusi mūšio lauke,-- bene geriausias pavyzdys esame mes, lietuviai. Mūsų peties tvirtumui nebuvo proporcinga mūsų dvasios didybė: mes neturėjome pakankamai asmenybių ir savos kultūros. Užtat, nepralaimėję kare, pralaimėjome taikoje. Tai visos mūsų tautos istoriosofijos pagrindinė gija!

Tebūna kalnai nors ir kažkaip dideli, bet vien savo mase jie ilgai pasaulio nežavės. Vistiek jie bus ardomi ir juose ieškoma nors kiekybe mažyčių, bet kokybe brangių deimantų. Panašiai yra ir tautų gyvenime. Nors kartais jau ir atrodytų, kad fizinės jėgos yra viršus, bet iš tikrųjų pasaulį valdė ir valdys ne raumuo, bet dvasia.

Išvados. Kartojame, kad vitalinių gyvenimo vertybių išsiskleidimas mums reikalingas tiek, kiek tai yra reikalinga dvasios tikslams siekti. Mes neturime grįžti iš zoologijos sodo du pavydu, kad negalime lenktyniuoti nei balsu su liūtu, nei šuoliu su pantera.

Kad vitalinių gyvenimo vertybių ugdymas yra tik priemonė įspūdingiau byloti mūsų dvasiai,-- tai apie konkretų jų ugdymą šioje vietoje iš viso nekalbėsime. Apie tai bus kalbama žemiau, sąryšyje su dvasinių gyvenimo vertybių ugdymu,

kiek ten bus reikalinga remtis kūnu, kaip patikima materialine dvasios atrama.

3. c. Hedonistinės gyvenimo vertybės. Jomis suprantame žmoguje glūdintį troškimą turėti laimingų nusiteikimų.

Teoretiškai hedonizmas yra filosofinė pažiūra savo pradžią skaitanti nuo Aristipo /435-355 pr. K./, pagal kurią aukščiausias žmogaus gyvenimo tikslas esąs džiaugsmas, suprastas visokiausių juslinių pasismaginimų prasme. Šiandie vargu ar beatsirastų rimtas filosofas, kuris rizikuotų ginti šitokį žmogaus pažeminimą. -- Praktiškai gi daugelis žmonių tokiam savęs pažeminimui ne tik nesipriešina, bet dažnai dargi sąmoningai jo siekia.

Džiaugsmas yra nurimimas pasiekus gėrį. Bet ne už kiekvieno gėrio slypi garbingas nurimimas. Yra gėrių, už kurių žmogaus laukia tik apsivylimas. Tada vietoje džiaugsmo žmogus pergyvena tragediją. Ir žmogaus džiaugsmas dažniausiai baigiasi tragedija tada kai jis ieško nurimimo už tų gėrių, kurie priklauso prie žemesniųjų gyvenimo vertybių. Prie šitokių dažniau žmonių siekiamų gėrių priklauso: /α/ kulinarizmas, /β/ alkoholizmas, /γ/ nikotinizmas ir /δ/ seksualizmas. Apie kiekvieną iš jų tenka kiek atskirai pakalbėti.

a/ α. Kulinarizmas. Kulinarija yra valgių gamimo menas. Mūsų amžiuje šis menas tiek pradėjo kai kurioms žmogaus juslėms /α'/ pataukauti, arba kai kurias jusles specialiai siekti /β'/ sukelti, kad prieš save nustatė ne tik biochemikus ir higienininkus, bet jau ir sociologus, pedagogus ir net retorius. Tad jau metas pradėti kalbėti apie kulinarijos meno piktnaudojimą arba kulinarizmą.

α'. Pirmas kulinarizmo daromas blogis yra tas, kad jis stengiasi pataikauti kai kurioms žmogaus juslėms. Šios kulinarizmo šaltės esmė glūdi štai kame. Tam tikras maisto kiekis žmogaus organizmui yra būtinas gėris. Šio gėrio siekimas /valgymas/ žmogui teikia smagumo. Bet kai reikalingas maisto kiekis jau yra priimtas, taigi, reikalingas gėris pasiektas /pavalgyta/, tada atsiranda sotumo jausmas. Tai ženklas, kad iki čia maistas buvo gėris, o nuo čia jau būtų blogis. Valgyti sočiam -- yra daryti sau prievartą. Kiekviena prievarta nemaloni. Bet čia ateina į pagalbą kulinarija: ji taip sumaniai pagamina maistą, kad kad jo veikimas į kai kurias žmogaus jusles /skonį, uoslę, regėjimą/ pasidaro stipresnis, negu soties jausmo veikimas. Žmogus toliau valgo nebe todėl, kad būtina, bet todėl, kad skanu. Tuo būdu organizme neišvengiamai atsiranda žalingo balasto.

Šitas balastas dar nebūtinai persivalgymas /gula/, kuris paprastai yra surištas su tam tikromis nemaloniomis apraiškomis /vėmimu,bloga savyjauta,ir pan./. Šito balasto žala pasirodo dažniausiai tik po ilgesnio laiko.

Medicinos mokslas jau senai yra nsutatęs,kad peraaug priimtas maistas eina visokiems cheminiams susiskaldymams, kurie organizmo jėgas atima, bet ne didina.1/ Organizmo svorio auginimas pavičale riebalinių atsargų, H. Johnsono žodžiais tariant, yra auginimas organizme "parazito, /kuris/ palengva pakasa kūno organų pajėgas ir rezervus ir pagaliau galutinai juos sunaikina."2/ Mediciniškai ir statistiškai tyrinėjant 744.673 gyvybę apsidraudusių asmenų mirtingumo santykiavimą su jų organizmo svoriu, -- gauti šitokie rezultatai: abiejų lyčių asmens iki 30 metų amžiaus mažiausį mirtingumą turėjo tie, kurie 4-9 kg. turėjo daugiau vidutinio svorio; tarp 45-49 metų amžiaus -- tie,kurie 9 kg. mažiau vidutinio svorio; tarp 57-59 metų amžiaus -- tie, kurie 9-13,5 kg. turėjo mažiau vidutinio svorio.3/

1/ Plg. T.S.Clouston, Ibid., 203.

2/ Übergewicht: Fisher-Emerson,Ibid.,259: "... Schmarotzer,untergräbt langsam die Kräfte und Reserven der Organe des Körpers zerstört sie schliesslich".

3/ Plg. H.Johnson, Ibid., Fisher-Emerson, Ibid., 258-259.

O tas vidutinis arba ideališkasis žmogaus organizmo svoris -- skaitomas 30 metų amžiaus žmonių svorio vidurkis.[1] Pagal ūgį vidutinis vyro svoris skaitomas šitoks:[2]

150 cm.	- 55 klg.		172,5 cm.	- 68,5 klg.	
152,5 "	- 56 "		175 "	- 70,5 "	
155 "	- 57 "		177,5 "	- 73 "	
157,5 "	- 58 "		180 "	- 76 "	
160 "	- 59 "		182,5 "	- 78,5 "	
162,5 "	- 61 "		185 "	- 81,5 "	
165 "	- 63,5 "		187,5 "	- 84 "	
167,5 "	- 64,5 "		190 "	- 87 "	
170 "	- 66,5 "		193 "	- 89 "	

Čia nurodyti vidutinio arba ideališko žmogaus svorio duomenys gali vienu kitu kilogramu pakitėti tai žemyn, tai aukštyn pagal tai, kokia yra fizinė žmogaus konstrukcija, ir būtent: korpulentiško žmogaus svoris gali būti kiek didesnis, o pasausio -- kiek mažesnis, negu čia nurodyta. Bet apskritai taisyklė turi likti tokia : iki 30 metų amžiaus reikėtų turėti vienu kitu kilogramu daugiau, o po 30 metų amžiaus -- vienu kitu kilogramu mažiau savo vidutiniško svorio, ir tai juo mažiau, juo labiau artėjama į senatvę, neperžiangiant tačiau aukščiau nurodytų mažėjimo normų.

1/ Plg. E.L.Fisk, Grundsätze zur Regelung des Körpergewichtes: Fisher-Emerson, Ibid.,255.
2/ Plg. E.L.Fisk, Ibid.; Fisher-Emerson, Ibid., 256.

Tiek dėl organizmo balasto higieniniu atžvilgiu.

Be to, tas balastas taip pat yra žalingas retoriniu atžvilgiu. Nutukimas kenkia judesių estetikai, padarydamas juos kartais stačiai komiškais; neigiamai veikia balso organų sveikatingumą ir balso pajėgumą; perdaug apkrauna širdį, kas, ypač oratoriško pergyvenimo metu, gali baigtis katastrofiškai. Iš nutukusio žmogaus byloja nesusivaldymas, "subobėjimas", nemokėjimas tvarkingai gyventi ir visa eilė kitų kalbėtojo autoriteto nekeliančių aplinkybių. Toks kalbėtojas, paprasčiausio takto sumetimais ,turėtų susilaikyti nuo nagrinėjimo temų iš idealijų srities. Toks kalbėtojas visiškai netinka kalbėti jaunimo, o dar labiau darbininkijos akyvaizdoje.

Pagaliau, grynai iš saviugdos kampo žiū - rint į moderniškojo žmogaus maitinimosi sistemą pasakytina tai, jog, kai maisto kiekis ir kokis nebepateisinamas kokiais kilnesniais /pvz., sveikatos,darbingumo,ir pan./ motyvais, -- jis visada yra surištas su tam tikru žmogaus vergavimu hedonistinėms gyvenimo vertybėms. Japonai mus moko, kaip galima būti sveiku ir darbingu su tokia dieta,kurią atmetame kaip blogą.[1/]

1/ Plg. T.S. Clouston, Ibid., 204.

β. Antrasis kulinarizmo nešamas blogis -- tai <u>spekuliavimas kai kuriais žmogaus jausmais</u>. Šia kulinarizmo rūšimi užkrėstos beveik visos viešosios valgyklos, užkandinės ir bufetai. Jų patiekaluose specialiai prikemšama visokių aštrių, troškulį sukeliančių, prieskonių, kad klientas būtinai čia pat dar ką nors "gerklei perplauti" paprašytų ir tuo būdu daugiau duotų uždirbti. Šia kulinarizmo rūšimi kartais užsikrečia net privačių šeimų virtuvės. Tokios virtuvės visuomenėje palengva išugdo iškreiptą skonio jausmą ir labai daug prisideda prie visuomenės pastūmėjimo alkoholizman, nikotinizman ir net seksualizman.

Jei pirmoji kulinarizmo žala, nutukimas, liečia daugiau atskirus asmenis, tai šita, -- neša išsigimimą tiek atskirų asmenų, tiek visos visuomenės kartu. Šiai pastarajai kulinarizmo žalai užtvenkti yra priešpastatoma taip vad. <u>natūralioji mitimo sistema</u>, apie kurią kiek mūsų objektui reikalinga, bus kiek prasitarta žemiau.

Šia proga tenka paminėti tik tiek, kad ši kulinarizmo rūšis ypač yra žalinga kalbėtojo balsui, ir būtent: visi aštrieji prieskoniai, pvz. cibuliai /ypač žali/, česnakai, krienai, garstyčios, pipirai, actas, ir pan. -- griauna žmogaus balso skambumą, patvarumą ir veda prie

akutinio ir net chroninio užkimimo.[1]

b/ β. Alkoholizmas yra perdėtas alkoholio vartojimas pasismaginimo tikslams. Mes čia kalbėsime tik apie saikingo alkoholio vartojimo vaidmenį iškalbos mene. Tam tikslui paliesime kiek alkoholio įtaką kalbėtojo /α'/ fizinei ir /β'/ dvasinei prigimties pusei.

α' Alkoholio įtaka fizinei kalbėtojo prigimčiai. Ilgą laiką alkoholio vartojimo pionierė buvo medicina. Tačiau po stropiai atliktų moksliškų bandymų praeito amžiaus gale /1892/ medicinos mokslo kalba alkoholio klausimu radikališkai pasikeitė. Beveik visa, už ką alkoholis lig tol buvo jos garbinamas -- pasirodė tebuvus klaida ir tradicija. Bandymai parodė, kad alkoholis jau ir mažais kiekiais vartojamas yra protoplazmos ir nervų nuodas žalingai veikiąs vitalines žmogaus gyvenimo vertybes.

Čią paliesime tik tai, kas ypač turėtų rūpėti kalbėtojui.

Ki kvienas menininkas labai saugo savo įrankius. Ir gerai daro. Iškalbos mene tokiu įrankiu tarnauja, galima sakyti, visa materialinė žmogaus prigimtis. Užtat kalbėtojui labiau kaip kitam menininkui reikia turėti gerą sveikatą ir savijautą. Bet aplinkui žmogų ir žmogaus

---

1/ Plg. C. van Zanten, Bel-canto des Wortes, Berlin 1911, 111.

viduje knibžda milijonai bakterijų, kurios, patekusios į kraują, gamina tam tikrus nuodus /toksinus/, blogai veikiančius sveikatingumą ir gerą savijautą. Užtat Tvėrėjas žmogaus kūną yra aprūpinęs milijonais baltųjų /geriau: bespalvių/ kraujo rutuliukų /leukocitų/, kurie ne tik gamina priešnuodžius /antitoksinus/, bet veina jų rūšis dargi pačias bakterijas medžioja ir naikina.1/ Savo uždavinių atlikti jie išeina net iš kraujo indų ir "patruliuoja" po visą organizmą. Dėl to jie dar vad. žmogaus kūno kariuomene arba policija.2/ Jų reikšmė žmogaus vitalinių gyvenimo vertybių ugdyme yra labai didelė. -- Bet alkoholis minėtų kraujo rutuliukų veikimą paraližuoja.3/ Užtat geriantieji lengviau suserga ir sunkiau sveiksta, migločiau galvoja ir sunkiau atsimena, greičiau pavargsta ir mažiau produktingi.4/

Be to, alkoholio vartojimas žalingai veikia žmogaus gleivines odas5/, kuriomis išklotas visas kalbos organas, neišskiriant nei balso stygų. Dėl tos priežasties alkoholio neven-

---

1/ Plg. T.S.Clouston, Ibid., 36: "Der Grosse Herder", 2 977.

2/ Plg. "Der Grosse Herder", 2 977.

3/ Plg. T.S. Clouston, Ibid., 37.

4/ Plg. A.Lėvanas, Psichinis darbas ir alkoholis, Kaunas 1932.

5/ Plg. G.Rippich, Wie erhalte ich meine Stimme gesund?, Berlin 1909, 4-5.

giąs kalbėtojas, anot P.H. Gerberio, ilgainiui gali įgyti tokį balsą, kuris "akustiniu atžvilgiu yra pasibaisėjimas žmogaus ausiai".[1]

Pagaliau alkoholio žalingas veikimas neapsiriboja balso organo paviršiumi, bet siekia ir jo gelmes. Žmogaus balso galvelė /larynx/, kaip žemiau matysime, yra sudėta iš elastingų kremzlių. Tas jų elastingumas duoda galimybę įvykti jautriesiems balso galvelės koordinaciniams veiksmams, turintiems reikšmės kalbėjimo ir dainavimo mene. Tiesa, tų kremzlių elastingumas mažėja su artėjančia senatve, bet, anot to paties P.H. Gerberio, "alkoholis yra geriausia priemonė šitą procesą pagreitinti ir balso galvelės sustingimą įvykdyti prieš laiką".[2]

β' Alkoholio įtaka dvasinei kalbėtojo prigimčiai. Dvasinėms žmogaus galioms apsireikšti -- tokiu pat būtinumu reikalingas kūno tarpininkavimas, kokiu būtinumu smuikininko talentui apsireikšti reikalingas smuiko tarpininkavimas. Be to, smuikininkui nėra vistiek kokį smuiką jis turės: per netobulos konstrukcijos arba sužalotą smuiką -- tinkamai negalės prabilti kad

---

1/ Die menschliche Stimme und ihre Hygiene, Leipzig-Berlin 1918,110:"...akustisch ein Greuel für das menschliche Ohr."

2/ Die menschl.Stimme u.ihre Hyg.,110:"Der Alkohol ist nun das beste Mittel,diesen Prozess zu beschleunigen und eine Erstarrung der Kehlkopfknorpel vor der Zeit eintreten zu lassen".

ir kažkaip genialus jo talentas. Panašiai ir žmogaus sielai nėra vistiek per kokio tobulumo kūną ji yra priversta byloti. Mokslo nustatyta, kad žmogaus sielos galios byloja per smegenis. Sakydami, kad ir veidas ir rankos kalba, vis - tiek suponuojame, kad ir mimika ir gestika yra diriguojamos per smegenų centrus. Vadinas, smegenys yra tas materialinis instrumentas, per kurį byloja žmogaus siela.

Suprantama, kad siela juo tobuliau galės byloti, juo tas instrumentas bus tobulesnis . Anot A. Forelio, ariškoji rasė turi tobulesnės organizacijos smegenis, negu Ceilono veddasai arba Vidurinės Azijos pigmėjai.[1] Bet mūsų smegenis padaryti dar tobulesniais, deja, nėra nei mūsų, nei mokslo galioje. Galima tik pasirūpinti jiems suteikti geresnes egzistavimo sąlygas ir apsaugoti nuo žalingų įtakų.

Iš čia seka išvada, jog norint, kad mūsų siela tobuliau bylotų, sakysim, giliau ir giedriau galvotų, reikia pasirūpinti geresnėmis smegenų egzistavimo sąlygomis ir pašalinti visas juo žalojančias įtakas.

Apie sudarymą smegenims geresnių sąlygų bus prasitarta žemiau, kai kalbėsime apie kūrybinį kalbėtojo darbą. Čia tepaliesime tai, kaip al-

---

1/ Der Mensch und die Narkose Hamburg/s.a/, 9.

koholis veikia smegenis, o per juos ir visas žmogaus dvasines galias.

Juo jautresnės organizacijos kūno audinys, juo jo apsiginamoji galia nuo alkoholio yra mažesnė.[1/] Kadangi nervų sistema ir smegenys sudėti iš pačių švelniausių audinių, tai alkoholis juos pirmiausiai ir labiausiai sužaloja.[2/] Sužalotais gi smegenimis tikėtis giedriau galvoti yra prietaras ir savęs apgaudinėjimas.[3/]

1/ Plg. Stehr-Wiesbaden, Alkohol und Volksernährung, Berlin 1907, 5.

2/ Plg. G. Klatt, Die Alkoholfrage, Stuttgart 1925, 39.

3/ Plg. E.Kraepelin, Über die Beeinflussung einfacher psychischer Vorgänge durch einige Arzneimittel, Jena 1892; Die Akademische Jugend und die Alkoholfrage, Basel ^{2}/s.a./,11; Alkohol und Seelenleben, Lausanne ^{2}/s.a./; G. von Bunge, Die Alkoholfrage, Basel /s.a./,8; Ist der Wein ein Anregungsmittel für die künstlerische Produktion und für die Geselligkeit: "Wider den Alkohol", Basel /s.a./,65-67; A.Forel, Alkohol und Geistesstörungen, Basel /s.a./,4-5; Der Alkohol und andere narkotische Genussmittel in ihrem Verhältnis zur Hygiene des Geistes: T.S Clouston, Ibid.,285-307; Hygiene der Nerven und des Geistes, Stuttgart ^{7}1922,239-243; H.Blocher, Wider unsern Erbfeind, Basel ^{2}/1901/,29.48-49. 66.75.93.113.132.152.169.173.192; A.Fick, Jungmanschaft und die geistige Getränke, Lausanne /s.a./,6; Stehr-Wiesbaden, Ibid.,15.16; M.Hartmann, Der akademisch gebildete Lehrerstand Deutschlands und die moderne Alkoholforschung, Hamburg /s.a./,11; E.Neumann, Kultur und Alkohol,

Anot H.Hoppes, 80 gr. alkoholio žalingas veikimas protavimui pastebimas dar po pusantros paros nuo išgėrimo.[1/]

Kad ir labai saikiai išgėrusio žmogaus minties gilumas pradeda mažėti, o žodžių gausumas didėti: kalbėtojas virsta plepėtoju. Tai kiekvienas gali lengvai įsitikinti, jei, pats negerdamas, atydžiau paseks šiektiek išgėrusiųjų pokalbius. Jei kalbėtojas mėgsta dažnai girkšnoti, tai jo stilius palengva išsigema į plepio stilių.

Basel /s.a./,9; A.Elster, Alkohol und Kunst,Hamburg /s.a./,10-11; H.Hoppe, Erhönt der Alkohol die Leistungsfähigkeit des Menschen, Berlin [5]1910,11; Dick, Alkoholfrage und Marine, Hamburg 1913,8.15; Johannes, Der katholische Klerus und eine moderne Frage, Leutesdorf a.Rh.[2]/1917/,25.26; E.Hirt, Der Einfluss des Alkohols auf das Nerven und Seelenleben, Wiesbaden 1904; R.Wlassak, Grundriss der Alkoholfrage, Leipzig 1922, 7-13; K.Hansen, Untersuchungen über den Einfluss des Alkoholis auf die Sinnestätigkeit,Heidel - berg 1924,99-108; G.Klatt,Ibid.,39-58; A.Gylys, Įvairių alkoholio koncentracijų įtaka psichiniam darbui: "Santūra" 1/1926-27/ 19-54; H.Holitscher, Neuere psycholphysiologische Versuche über die Wirkung des Alkohols,Berlin 1927; G.Kurka, Die Wirkung verschiedener alkoholischer Getränke auf geistige Leistungen, Leipzig 1928;A.Lėvanas, Ibid.; ir t.t., ir t.t.

1/ Ibid., 10.

Šalia giedraus galvojimo, antra kiekvieno kalbėtojo svajonė -- tai gera atmintis. Bet alkoholis, žalodamas smegenis, tuo pačiu pakenkia ir šiai sielos galiai.[1] R.Vogto bandymų duomenys parodė, kad 15 ir 50 ccm. alkoholio kiekis normalų atminties pajėgumą sumažina 7,5% ir 54,2%.[2] Panašius rezultatus davė ir W. Sterno bandymai.[3]

Pagaliau pats didžiausias kiekvieno kalbėtojo uždavinys -- tai klausytojų pajudinimas į žygį. Kaip vėliau matysime, tai įvyksta tada, kai proto argumentai pramuša klausytojų abejingumo šarvą, o valia įteigia pastumiančiosios jėgos. Bet alkoholis iš kalbėtojo darydamas tik plepėtoją, -- atima protui pramušamąją, o valiai pastumiančiąją jėgą. Išgėręs kalbėtojas gali plepėti, bet negali pajudinti. Jei girkšnojimas yra dažnas, tai klausytojų nebegalėjimas pajudinti į žygį gali pasidaryti nuolatine savybe. Tuo būdu jau saikingas alkoholio vartojimas visu aštrumu pataiko į pačią iškalbos meno širdį.

Balso higienininkai nuoširdžiai patardami kalbėtojui alkoholio vengti [4], faktinai pasa-

---

1/ Plg. J.Sigmar, Das Gedächtnis, Paderborn. 1924,90.
2/ G.Klatt, Ibid., 41.
3/ Plg. J. Bresler, Alkohol auch in geringen Mengen Gift, Halle a.S. 1902, 26-27.
4/ Plg. G.Rippich, Ibid., 62-63; P.H.Gerber, Die menschl.Stimme u. ihre Hyg., 110.114; H.Gutzmar /senj./Stimmbildung u.Stimmpfl., 147.

ko tik dalį tiesos. Mat, iškalbos mene žymiai daugiau lemia didi kalbėtojo dvasia, negu geras balsas. Bat alkoholio vartojimu kalbėtojo dvasios didybe yra apiplėšiama.

Visa tai žinant, kalbėtojui belieka vienas kelias: didžiajam klausytojų pajudinimui į žygį laimingiau nulemti,-- iš savo pusės mesti proporcingai didžią auką: nebevartoti svaigalų! Kas vitalines žmogaus gyvenimo vertybes žaloja, kas net dvasines gyvenimo vertybes žymiai palaužia, -- tas negali būti toleruojama asmenybės kūrimo žygyje. Užtat šita auka yra kartu žymus įnašas asmenybės kūrimo aktyvan.

Jaunas Arelaiti! Ar Tu dar pajėgi skristi kartu? Ar Tu dar neužkliuvai kur beviltiškai asmenybės kūrimo žygyje? Tik daugiau meilės idealui, daugiau nuoširdžios aukos,-- toliau bus lengviau. Sunkiausios yra pirmosios aukos!

a) Y. Nikotinizmas - tai siekimas pasismaginimo nikotino vartojimo pagalba.

Vienus rūkyti suvyliojo tabako aromatas , kitus -- kombinacijos su išpučiamais dūmais , trečius -- smagumas ką nors laikyti pirštuose, dar kitus, anot Freudo, gal net seksualinio pasismaginimo siekimas ritmiško papsėjimo pagalba.[1] Bet daugumas, berods, pradėjo rūkyti

1/ E. Bogen, Tabak: Fisher-Emerson, Ibid., 224.

dėl paprasto kitų sekimo.

Po pirmųjų organizmo protestų /galvos skaudėjimo, blogumo, net vėmimo/ šis nenatūralus veiksmas ilgainiui tampa tam pačiam organizmui tartum būtinas: rūkorius jaučiasi nelaimingas, kai negauna parūkyti. Šita apraiška remiasi nikotino savybe sukelti organizme norą pakartotinai jį priimti. Vadinas, rūkorius rūko nebe vien dėl to, kad nori, bet gal dar daugiau dėl to, kad nebegali nenorėti. Tačiau, nors įpratusiam rūkoriui mesti rūkyti nėra pigu /moterims dar sunkiau, negu vyrams/, bet nėra ir negalima , ypač kai užtai atsiranda rimtų motyvų.

Tai, ką rūkorius neva teigiamo pasiekia rūkydamas -- yra nikotino sukeltas iliuzoriškas laimingumas /euforija/: tik mažas nemalonumėlis -- jau ir braukiamas degtukas. Pirmiausia , tai yra truputi komiška, nes šia priemone tiek pat toli pabėgama nuo nelaimės, kiek kurapka, įkišdama galvą į sniegą, pabėga nuo pavojaus. Antra, bėgimas iš kelio kiekvienam gyvenimo nemalonumėliui yra nevisiškai vyriška ir garbinga, nes visų didžiųjų žmonių kelias ėjo per angusta ad augusta. Pagaliau, kalbėtojui įprasti visus nemalonumus pasitikti narkotizuotais smegenimis yra net pavojinga. Mat, kalbėtojo praktika nėra vien aplodismentų rinkimas, bet neretai prieš labai nemalonią realybę atsidū-

rimas, pvz., replikų arba diskusijų metu. Negi tad ir tokiais atvejais griebsies degtuko?!

Toliau, kalbėtojui labai svarbu turėti labai išsivysčiusią krūtinę ir gilų kvėpavimą. Kalbėjimo praktikoje tai yra tiek lemiantis dalykas, kad, kaip vėliau matysime, retorika griebiasi net specialių gimnastikų šias vertybes išugdyti iki **maksimalinio** pajėgumo. -- Tuo tarpu rūkymas, kaip tikslūs tyrinėjimai su rūkančiais ir nerūkančiais studentais parodė,[1/] neigiamai veikia ir krūtinės išsivystymą, ir kvėpavimo gilumą.[2/]

Kalbėjimo metu kalbėtojui dažnai prisieina giliai pergyventi temą, kas kartais labai padidina širdies veikimą. Pasitaiko, kad net labai tvarkingo gyvenimo kalbėtojai šitokiais pergyvenimo atvejais, jei širdis yra netvarkoj, krenta vietoje. -- Rūkymas gi širdį veikia stipriai neigiamai: sukelia mušimą, išreguliuoja ritmą /arythmia/, padidina kraujo spaudimą, pagaliau, padažnina ir pasunkina "geležinės

---

1/ Plg. I.Fisher-H.Emerson,Lebe richtig /deutsch v.W.Zimmermann/,Leipzig 1939, 81.

2/ Plg. E.Bogen, Ibid.; Fisher-Emerson,Ibid., 230;J.Bresler,Tabakologia medizinalis,Halle a.S. 1911,I 19.23.45;Thiele, Der Einfluss der Erwerbs- und Arbeitsverhältnisse der Tabakarbeiter auf ihre Gesundheit,Berlin 1913,37;F.Crämer,Die Einwirkung der Genussmittel auf den menschlichen Organismus,München 1907,44;L.von Frankl-Hochwart, Die nervösen Erkrankungen der Tabakraucher,Wien-Leipzig 1912,57.

vařlės" /angina pectoris/ priepolius.[1]

Kalbėjimas yra labai varginąs fizinis ir protinis darbas kartu. Ypač tai pajuntama tais atvejais, kai tą pačią dieną iš kalbėtojo pareikąlaujama net kele tos viešų paskaitų. Tada kalbėtojui ypatingai reikalinga per ilgesnį laiką pakakti ir balso organo pajėgumo, ir proto giedrumo, ir atminties patikimumo. Tam tikslui reikalinga nuolatinio, gausaus ir elastiško balso organo ir smegenų aprūpinimo vis naujomis gaivinančio kraujo srovėmis. -- Rūkymas gi, veikdamas vazomotorinius /kraujo paskirstymą reguliuojančius/ centrus ir vegetatyvinę nervų sistemą /nepriklausomą nuo žmogaus valios ir aprūpinančią gyvybinius organizmo reikalus/, -- žymiai susiaurina kraujo indus ir tuo būdu sukliudo ypatingai pavargusių kalbėtojo organizmo dalių tinkamą gaivinimą /kariška kalba tariant: sutrikdo tiekimą!/.[2]

1/ Plg. E.Bogen,Ibid.; Fisher-Emerson,Ibid., 226-228; J.Bresler, Tabakolog.med.I 10.14.18-20. 23.25.27.44-58;II 42; F.Crämer,Ibid.,23.42.44.45; Thiele,Ibid.,37.63;L.v.Frankl-Hochwart,Ibid.,1. 12.40;Graf, Jugend und Nikotingefahren:"Alkoholfreies Jugendleben",Berlin 1930,49.

2/ Plg. F.Crämer, Ibid.,22.39.42.45; L.von Frankl-Hochwart, Ibid.,61; J.Bresler,Tabakologia med.,I 19;II 41; Graf, Ibid.; "Alkoholfreies Jugendleben",49.

Dėl tos priežasties kalbėtojas - rūkorius žymiai greičiau pradeda kimti [1], tapti nebeaiškus minčių dėstyme ir klupti medžiagos atsiminime.

Kalbėtojui turėti gerą skambų balsą yra viena iš esminių gero kalbėtojo sąlygų. -- Tuo tarpu rūkymas, žalingai veikdamas gleivines balso organo dalis, tiesiu keliu veda kalbėtoją į chronišką gerklės ir balso galvelės katarą /pharyngitis, laryngitis/ su visomis jų pasekomis /nieštėjimu gerklėje, kosuliu, balso duslumu ir net nuolatiniu užkimimu: "prarūkytas balsas"/[2]

Taisyklingam garsų tarimui ir balso skambumui, kaip žemiau matysime, nepavaduojamos reikšmės turi ta balso organo dalis, kuri vad. minkštuoju gomuriu. -- Rūkymas priverčia žmogų daug čiulpti, dėl to minkštasis gomurys ilgainiui nusvyra žemyn. Dėl šitos anomalijos ne tik nebegalima taip aiškiai ištarti kai kurių garsų, bet ir balsas apskritai netenka natūralaus skambumo. Jausdamas šį keblumą, kalbėtojas - rūkorius priverstas griebtis didesnės jėgos, t.y.

1/ W.P.Lombardas,Michigano Un-to fiziologijos profesorius,bandymais nustatė, kad vidutiniško stiprumo cigaras raumenų pajėgumą sumažina 20%. Tai pradeda būti žymu jau po 5 minučių nuo rūkymo, t.y. kaip tik tada, kada rūkorius jaučiasi "laimingiausias".Plg.Fisher-Emerson,Ibid.,82;J.Bresler,Tabakologia med., I 24. 27.

2/ Plg. W.Graf,Hustenkrankheiten,Berlin /1905/, 30;G.Rippich,Ibid.,5;J.Bresler,Tabakologia med.,

pereiti į taip vad. kietąjį balsą /apie jį bus žemiau/, kas ne tik nemaloniai veikia klausytojų ausį, bet ir kalbėtojo balso organą gali veikiai sugadinti /"perrėktas balsas"/.[1]

Vadinas, nekalbant jau apie tai, kad estetiniu atžvilgiu rūkymas yra gana terlus /pageltę pirštai ir dantys, tabaku dvokia rūbai, vartoti daiktai, kvapas ir net prakaitas/; kad gero tono atžvilgiu rūkymas yra nedžentelmeniškas veiksmas /priverčia kitus kvėpuoti iš svetimos burnos išpūstą, priklų, žalingą, spalvotą orą/; kad harmoningo išsiugdymo atžvilgiu rūkymas yra susivaldyme šlubuojančio asmens požymis; kad higienos atžvilgiu rūkymas žalingai veikia žmogaus sveikatingumą apskritai /nervų nuodas, širdies botagas, kraujo indų sukalkėjimo nešėjas, ir t.t./, -- kalbėtojui rūkymas yra žalingas dar ir dėl to, kad žymiai sukliudo pasiekti reikalingus tikslus gyvojo žodžio mene. Nikotino teikiamas "malonumas" kalbėtojo gyvenime vaidina kuolo ratuose vaidmenį.

Tegul pasaulis atidarinėja rūkoriams klubus, tegul tokiems klubams šventina melsvas sukry-

---

I 42, II 36; L.von Frankl-Hochwart, Ibid., 36; Thiele, Ibid., 2. 37. 40. 42. 68; Graf, Ibid.; "Alkoholfreies Jugendleben", 49.

1/ C. van Zanten, Ibid., 111.

žuotom pypkėm vėliavas[1], bet Tu, Jaunas Arelaiti, pakilęs savo jaunatvės rytą į asmenybės kūrimo žygį -- pasilik ištikimas savo idealizmui : Tu nerūkyk! Didi asmenybė be didžios aukos yra negalimybė. Jei Tave vilioja didžiųjų dalia, tai ir jų kelią Tau reikia nueiti!

d) 8. Seksualizmas yra lytinės energijos piktnaudojimas. Jo žalingumas retoriniu atžvilgiu buvo pastebėtas jau gana senai. XVII amž. gyd. Condronchius, remdamasis garsiuoju XI amž. gyd. Avicenna, įspėja dainininkus dėl lytinės energijos piktnaudojimo žalingumo balsui.[2] Prityrę medikai palaido gyvenimo klientus pažįsta iš jų grubaus pakimusio balso.[3]

Pasauliečiams natūralus lytinės energijos sunaudojimas yra moterystėje, bet jos piktnaudojimas yra kerštingas visur, kur tik jis bebūtų.

Dvasiškiams lytinės energijos sunaudojimą tenka pasukti kilnesne kryptimi. Kiekviena energija galima pakeisti kita energijos rūšimi, pvz., judėjimą -- šilima, šilimą -- judėjimu; elektrą-- šviesa, šilima, jėga, ir t.t. Panašiai ir lytinę energiją galima pakeisti kitomis energijos rūšimis, pvz., gimnastika, sportu, fiziniu dar-

---

1/ Plg. S.Guggenberger, Ibid., 55.
2/ Plg. C. van Zanten, Ibid., 110-111.
3/ Plg. G.Kieffer,Die äussere Kanzelberedsamkeit,Paderborn 1923,29.

bu, o ypatingai protiniu kūrybiniu darbu.[1]

Vadinas, lytinės energijos pakeitimas kitomis vertingomis energijos rūšimis yra bene laimingiausias seksualinio klausimo išsprendimas.

*

Baigiamosios pastabos. Nagrinėjome ketvertą hedonistinių gyvenimo kelių, kurie dvasinę žmogaus prigimtį verčia klauptis prieš animalinę prigimtį, kurie veda į animalinės žmogaus prigimties primatą. Tai žmogaus keliai atgal, tai visų šviesiųjų protų pasmerktieji hedonizmo keliai. Jau net toks cinikas, kaip Fr. Nietzsche, kuris visas šventenybes yra apspiaudęs, bet susitikęs su hedonizmo klausimu -- tuojau surimtėja: "Tai yra kilnus jausmas", sako jis , "kuris prieštarauja, kad mes gyvenime būtume tik malonumų ieškotojai; jis šiaušiasi prieš hedonizmą: mes turime ką nors prieš jį daryti".[2]

Kyla tad klausimas, ar žmoguje sudėti laimingumo pradai teturi šiuos keturis, žemyn vedančius, kelius? Ar žmoguje glūdį laimingumo pradai pasmerkti nepavirsti didingomis žmogų

1/ Plg. T.S. Clouston, Ibid., 279.

2/ H. Schmidt, Philosophisches Wörterbuch, Leipzig 1922,132: ""Die vornehme Empfindung ist es, welche verbietet,dass wir nur Geniessende des Daseins sind,sie empört sich gegen den Hedonismus: wir wollwn etwas dagegen leisten.""

iškeliančiomis tikrovėmis? Ne! Kaip yra kelias žemyn, kelias priartėti prie gyvulio /hedonizmas/, taip lygiai yra kelias aukštyn, kelias tapti pilnutiniu žmogumi - asmenybe. Šitas žmogaus didybės kelias yra energizmas.

Energizmo terminas yra kilęs iš graikų ἐνέργεια kas reiškia veikimą, žygį. Juo išreiškiama tokia pasaulėžiūros kryptis, kuri siekia pilnutinio žmogaus išsiskleidimo, o tai galima tik per didingą žygį. Vadinas, per visų žmoguje glūdinčių gyvenimo vertybių išsiskleidimą į žmogaus didybę -- tai energizmo kelias.[1] O tikrojo laimingumo pradai, pagal energizmą, žmoguje glūdi giliau, ir būtent: anoj pusėj išsiskleidimo, kitaip sakant, anoj pusėj atliktos pareigos. Jau Aristotelis mokė, kad laimingumas eina lygiagrečiai su išsiskleidimu.[2] Žmogui besiskleidžiant į asmenybę lygiai neišvengiamai tenka atrasti tauraus džiaugsmo, kaip triuškinant riešutų kevalus -- branduolį. Teisingai tad sako R.Allersas, kad "smagumas yra premija"[3], t.y. premija už patirtus nemalonumus ir įdėtą triūsą besiskleidžiant.

1/ Plg. Fr. Sawicki, Das Ideal der Persönlichkeit, 122.
2/ Plg. Fr.Sawicki, Die Warheit des Christentums, 212.
3/ Das Werden der sittlichen Person, Freiburg im Br. 1930, 36: "Lust ist eine Prämie".

Kaip matome energizmo teikiamas džiaugsmas yra diametraliai priešingas hedonistiniam džiaugsmui. Hedonistinis džiaugsmas yra čia pat paviršiuje, pigiai įgyjamas, triukšmingas, -- energistinis gi džiaugsmas, kaip minėta, glūdi giliau /anoj pusėj pareigos/, kainuoja taurų žygį, yra rami didybė. Hedonistinis džiaugsmas yra dirbtinis: jam kad tik juoktis, nors tai būtų kartu su bepročiais, -- energistinis gi džiaugsmas yra natūralus, kilmingas, kilęs iš žmogaus išsiskleidimo laipsnio. Hedonistinis džiaugsmas leidžia žmogui nusišypsoti žūvant, o energistinis džiaugsmas -- atverčiant naują žmogaus didybės puslapį. Todėl energistas nė kiek nepavydi hedonisto turimo smagumo ir mielai pasirašo po St. Millio posakiu: "Geriau būti nepatenkintu žmogumi, negu patenkinta kiaule."1/

Siekti ir turėti džiaugsmo žmogui yra įgimta.2/ Dievas žmogų sukūrė, kad jis galėtų dalyvauti Jo turimoje laimėje, taigi, džiaugsmę. Tačiau, dėl tikrojo džiaugsmo priemonių ir šaltinių žmonės labai dažnai apsirinka. Jie neįsisąmonina, kad žemesniosiomis arba animalinėmis

---

1/ Fr. Sawicki,Das Ideal der Persönlichkeit, 115: ""Lieber ein unbefriedigter Mensch als ein befriedigtes Schwein.""

2/ Plg. Fr.Sawicki,Die Wahrheit des Christentums, 211.

gyvenimo vertybėmis galima pasiekti tik žemesnį, taigi, tariamąjį džiaugsmą, kuris žmogaus aukštesniosios prigimties niekada negalės pasotinti, nes žmogus ne tokiam žemam džiaugsmui sukurtas. O aukštesnįjį, taigi, tikrąjį džiaugsmą žmogus gali pasiekti tik aukštesniosiomis arba dvasinėmis gyvenimo vertybėmis. "Kelyje į džiaugsmo šalį", kaip dailiai rašo R.Linhardtas, "žmogus dažnai daro tolimas keliones. Jam kainuoja daug pinigo ir galvasukčio. Jis klausiasi pas svetimuosius, elgetauja pas draugus, tariasi su išmintingaisiais, įsimaišo tarp kvailių ir dienos vagių. Jis bando su žmonėmis, bando su knygomis. Šiandie pasitiki meilei, rytoj pinigui, poryt garbei. Bėga visur, kur tik džiaugsmo varpą užgirsta.... Bet ko tu taip toli trankais? Žiūrėk, gėris /kurio Tu ieškai/ taip arti Tavęs!"1/ Arti, nes Tu savyje nešioji raktą į tikrąjį džiaugsmą: išskleisk savo dvasinės prigimties gyvenimo vertybes -- ir Tu pradžiugsi a žinojo džiaugsmo pradžia!

Nepakanka žinoti, reikia daryti. Jei žinai, kad atsisėdai į tą traukinį, kuris Tavęs į no-

---

1/ Das Leben ruft,135:"Auf der Fahrt in das Land der Freude macht der Mensch oft weite Reisen.Lässt es sich viel Geld und Kopfzerbrechen ksoten. Fragt bei Fremden,berät sich mit Weisen, mischt unter Toren und Tagdiebe.Versucht es mit Menschen,versucht es mit Büchern.Vertraut sich

rimą tikslą nenuveš, tai vien žinojimas nieko nepadės: reikia tuojau imti bagažą ir sėsti į tą traukinį, kuris tikrai eina į reikalingą tikslą. Tas persėdimas nėra ad libitum, bet absoliučiai būtinas, nors šiame traukinyje jau būtum labai gerai įsirengęs, malonius draugus sutikęs, vienu žodžiu, nors persėdimas pareikalautų žymių pastangų ir net aukų. Panašiai yra ir su žmogumi išėjusiu į asmenybės kūrimo žygį. Paaiškėjus faktui, kad ne tuo keliu itur ad astra, kol dar Tavo-Arelio sparnai nepalūžę, kol dar netapai žemesniųjų gyvenimo vertybių visišku vergu, -- imk "čemodanus" ir drošk tuo keliu, už kurį stovi mokslas, gyvenimas ir idealizmas. Pakilk į savo dvasinės prigimties gyvenimo vertybių išskleidimo žygį!

3. Aukštesniųjų gyvenimo vertybių konkretizavimas.

Kaip matėme, žmogaus gyvenimas žemesniųjų gyvenimo vertybių sferoje yra gyvenimas žemesniuoju gyvenimu: žmogumi čia yra pasiturįs, sveikas ir smagus gyvis.

---

heute der Liebe an, morgen den Gelde, übermorgen dem Ehrgeiz. Läuft überall hin, wo man Freudenglocken läuten.... Was willst du in die Ferne schweifen? -- Sieh, das Gute liegt so nah!"

Jo idealai sutelp jo paties kojomis mindomajame pasaulyje.

Tokia kultūra, kurios vertybėmis galima pakilti tik iki šitokių siaurų horizontų išvydimo, -- gali būti pakankama žmogui-gyviui, bet yra pertrošķi žmogui-pasaulio vainikui. Užtat kultūrinio gyvenimo apribojimas daugiau žemesniosiomis gyvenimo vertybėmis visada priklausė kultūros kadencijos laikotarpiui.1/

Kultūr s kadencijos atstovai negali būti geri kalbėtojai, nes jie patys blogai arba visiškai nepažindami aukštesniųjų gyvenimo vertybių, patys būdami pusžmogiai -- negali suprasti žmogaus sielos gelmių, negali tapti ir jų vadovais. Jie gali būti geri demagogai, bet ne kalbėtojai.

Atverkitė akis ir pamatysite tą natūralųjį dėsnį, kad "dvasia yra gimusi valdyti"2/ medžiagą, kad dvasios sukurtos formos ir primestos medžiagai -- pastarąją pakelia į aukštesnį būvimo laipsnį, kad medžiaga stačiai didžiuojasi galėdama būti dvasios tarnyboje. Šitas dėsnys ypač tobulai turėtų būti įvykdytas žmoguje,kur dvasia su medžiaga taip yra glaudžiai suporintos

---

1/ Plg. J.Hessen, Ibid., 17.
2/ Fr.Sawicki, Die Wahrheit des Christentums, 215: "Der Geist ist der geborene Herrscher".

Dabar iš eilės tenka kalbėti apie aukštesniųjų gyvenimo vertybių konkretizavimą. Šių tarnyboje, kaip minėjome, pamatysime taip pat ir žemesniąsias gyvenimo vertybes, kiek tai bus reikalinga dvasios tikslams sėkmingiau pasiekti.

Kaip jau žinome, prie aukštesniųjų gyvenimo vertybių, kurių išskleidimu ir tepasiekiama tikroji žmogaus didybė, priklauso: /a/ intelektualinės, /b/ etinės, /c/ estetinės ir /d/ religinės. Apie jas tenka atskirai pakalbėti.

1. a. Intelektualinės gyvenimo vertybės. Kitaip jos dar vadinamos protinės arba loginės gyvenimo vertybės. Tai pirmosios gyvenimo vertybės, kuriomis pasižymi dvasinė žmogaus prigimties pusė arba siela. Pas normalų žmogų šios gyvenimo vertybės yra gana ryškios. Kiekvienas normalus žmogus lengvai kuria sąvokas, daro spręsmus ir išvadas. Tai t.d. natūralioji logika /logica naturalis/. Gyvenimo mokykloje kiekvienas turi progos savo natūraliąją logiką patikslinti, žinių bagažą pagausinti, taigi vis labiau išskleisti žmoguje glūdinčius intelektualinių gyvenimo vertybių pradus. Mokyklos, ypač aukštosios , šias gyvenimo vertybes padeda konkretizuoti dar greičiau ir giliau.

Intelektualinių gyvenimo vertybių išskleidimas daug priklauso nuo pasirinktosios profe-

sijos. Mūsų laikų kalbėtojams, o ypač pamokslininkams, jų konkretizavimas yra būtinas beveik tokiu pat gilumu, kaip ir aukštųjų mokyklų dėstytojams-mokslininkams.

Konkretizuojant intelektualines gyvenimo vertybes kalbėtojui ypatingai reikia siekti /α/ galvojimo giedrumo, /β/ atminties gerumo ir /γ/ kūrybinio produktingumo.

A. α. Galvojimo giedrumas yra pati pirmutinė gero kalbėtojo savybė. Tavo "galvojimas turi būti giedrus ir permatomas, kaip vanduo švaraus upelio", sako W. Bessleris.1/ Tačiau galvojimo giedrumas nemaišytinas su moteriškai greita orientacija. Paskutinioji yra gera savybė, bet kalbėtojui nėra būtina. Pvz., Demostenui, neturėjimas greitos orientacijos2/ visiškai nekliudė pasiekti pačias iškalbos meno viršūnes, bet jei jis būtų giedraus galvojimo neturėjęs -- būtų likęs žemai, nors ir su kažkaip didele greitos orientacijos dovana. Be to, galvojimo giedrumas nėra maišytinas ir su aiškiaregyste arba pranašavimo dovana. Galvojimo giedrumas yra maksimalinis minties aiškumas.

1/ Der junge Redner, Freiburg im Br. 2-3 1919, 168: "...klar und durchsichtig muss dein Denken wie das Wasser eines reinen Baches...."

2/ Plg. M. Dessoir, Ibid., 48.

Pati stipriausia žmogaus juslė yra regėjimas.[1] Aiškiausias daiktas yra gerai matomas daiktas. Aiškiausia mintis yra prieš akis esančio daikto sukelta mintis. Tad norint giedriai galvoti, reikia aiškiai vaizduotis tai, apie ką kalbi. Juo tas vaizdavimasis suims daugiau smulkmenų, juo ryškesnę sugebėsime vaizduotėje susimti daikto fotografiją, -- juo aiškesnės bus mūsų mintys apie tą daiktą tariamos, juo giedresnis bus galvojimas.

Kalbėti apie šitaip ryškiai prieš mūsų dvasios akis stovintį vaizdą -- reiškia skaityti iš tikrovės. Šita prasme iškalbos mene galima pateisinti mūsų kalbos terminą paskaita /=paskaita/, kuriuo turėtų būti suprantama ne skaitymas iš rašto, esančio prieš mūsų materialines akis, bet skaitymas iš tikrovės, esančios prieš mūsų dvasios akis. Tai regimasis arba vaizdingasis galvojimas.

Vadinas, giedrùs galvojimas neįmanomas be vaizdingojo galvojimo.

Jei kalbėtojas savo paskaitos punktams sukurs šitokius aiškius vaizdus, tai ne tik jam pačiam bus lengva kalbėti ir atsiminti, bet

---

1/ Tai žinojo jau ir Ciceronas; žr.:De oratore, II 87,357.

kadangi tai bus giedrus galvojimas,-- tokia paskaita taip pat ir klausytojams bus lengva klausyti, suprasti, atsiminti, pakartoti. Štai kodėl galvojimo giedrumą mes pavadinome pirmutine gero kalbėtojo savybe!

Vaizdingasis galvojimas nėra mūsų laikų išradimas. Jau nežinomasis "Rhetoricorum ad Herennium" knygų autorius šito meno mokė savo bendraamžius.[1]

Gabumų tyrinėjimai parodė, kad žmonių esama dviejų galvojimo tipų, ir būtent: regimojo arba vaizdingojo ir sąvokinio galvojimo. Vaizdingojo galvojimo tipai renkasi daugiau technikines profesijas /techniko, mechaniko, dailininko, gydytojo, matininko, konstruktoriaus, ir pan./. Techniko galvojimas visada surištas su kokia nors erdve; jo žodžiai -- braižiniai juo daugiau jis nori savo specialybėje pasakyti -- juo daugiau braižo. Techninių profesijų žmonės galėtų būti rinktiniai giedriai galvoją kalbėtojai, jei jų sąvokinis galvojimas būtų proporcingai išlavintas. Bet jie paprastai yra blogi kalbėtojai. Taip yra ne dėl to, kad jie negalėtų giedriai galvoti, bet dėl to, kad jie mažai turi ką pasakyti.[2] -- Tuo tarpu daugiau

---

1/ Plg. III 20,33.
2/ Plg. E. Drach, Ibid., 123.124.126-127.

sąvokinio galvojimo tipai paprastai renkasi beerdvinio galvojimo profesijas /k.a.: filosofo, teologo, filologo, juristo, matematiko, valdininko, ir pan./. Filosofai yra neaiškiausiai galvoją kalbėtojai. Tas jų neaiškumas kyla ne iš to, kad jie perdaug giliai galvoja, bet iš to, kad jie perdaug nevaizdingai galvoja. Užtat filosofai, kurie galėtų ir turėtų daugiausiai pasakyti, faktinai yra nuobodžiausi kalbėtojai.

Geras kalbėtojas turi stengtis laimingai sujungti techniko galvojimo vaizdingumą su filosofo galvojimo gilumu. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad minia arba kolektyvinis asmuo visada turi nemažai primityvumo[1/],-- galima sakyti, kad kalbėtojui daugiau reikia stengtis įsigyti vaizdingą, negu sąvokinį galvojimą.

Kai kurie stačiai bijo būti aiškiai suprantami. Tai tuštybė! Aukščiausias genialumas artėja prie kūdikiško paprastumo.[2/] Jei sutikti su Weiningeriu, kad nėra žmogaus, kuris savo gyvenime bent vieną momentą nebūtų buvęs genialus[3/], tai tas momentas kaip tik ir buvo tada, kai jis gilią tiesą pasakė papras-

---

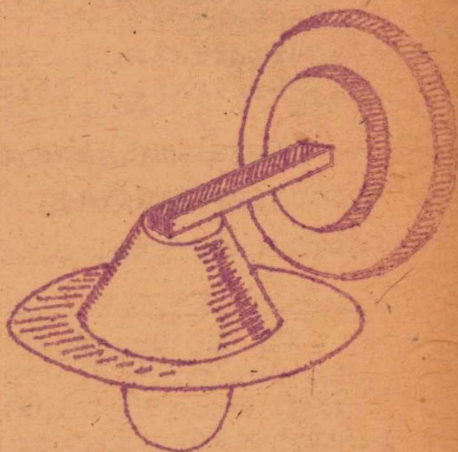
1/ Plačiau apie tai žr.prisitaikymo /adaptacijos/ traktate.
2/ Plg. E.Hello, Ibid., 578.
3/ Plg. G.Papini, Tragizmai ir vyriškumas Vetusiaus vert./ Kaunas 1938, 123.

čiausiais, visiems lengvai suprantamais, žo - džiais.

Praktika rodo, kad vaizdingasis galvojimas duodasi lavinamas. Tam tikslui reikia per ilgesnį laiką stengtis su galimai mažiau žodžių aprašinėti vaizdus, suimant galimai daugiau juos išryškinančių smulkmenų. Šitokios pratybos giedraus galvojimo ugdyme turi milžiniškos reikšmės.

Giedraus galvojimo pratybų pavyzdėlis/iš E. Dracho, Ibid., 129 - 130/.

Uždavinys: aprašyti, aukščiau minėtu būdu, piešinyje atvaizduotą elektrinę lempą.



Bendromis jėgomis geriausiu pripažinto aprašymo tekstas:

"Žmogaus aukštumoje kabo lempa.+ Prie sienos pritvirtintas misinginis skritulys, vieno piršto storio ir vieno sprindžio diametro. Ant jo koncentriškai ir neatskiriamai pritvirtintas antras per pus mažesnis++ skritulys. Iš šių dviejų skritulių centro statmeniškai kyšo 20 cm. ilgio, kertuota, tuščiavidurė +++ lazdelė. Ji laiko ++++ bukaus kūgio formos viršumi žemyn atsuktą taurę. Taurės pakraščiai apvesti+++++ matinio stiklo žiedu++++++, kurio diametras toks, kad beveik sieną siekia.

Į taurę įsukta lemputė".[1]

<u>Teksto pataisymas.</u> Kadangi giedraus galvojimo tikslas yra taip žodžiais nupiešti vaizdą, kad klausytojai, to vaizdo nematydami, galėtų susikurti galimai tobulesnę jo fotografiją,-- tai mums atrodo, kad patiektame pavyzdiniame darbe, dar būtų galima kai ką patobulinti, ir būtent:

Vienu kryželiu pažymėtoje vietoje būtų galima pridėti žodžius: jos išvaizda.

Dviem kryž. pažym vietoje: tokio pat storio misinginis.

Trim: tokios pat medžiagos.

Keturiais: /vietoje žodžių: ji laiko/: jos galc kabo.

Penkiais: horizontaliai pritvirtintu.

Šešiais: - lėkštele.

Pagaliau, kad žmogus galėtų maksimaliai giedriai galvoti, dar turi užlaikyti protinio darbo higieną, apie kurią kalbėsime kiek žemiau.

1/ <u>E. Drach</u>, Ibid.,129:"...in Manneshöhe ein Beleuchtungskörper angebracht. Auf der Wand liegt eine Messingscheibe von einer Handspanne Durchmesser,fingerdick hoch. Darauf sitzt konzentrich eine zweite Scheibe,an Durchmesser halb so groß,in einem Stück mit der ersten gegossen. Aus dem Mittelpunkt dieser Doppelscheibe springt ein 20 Zentimeter langer Arm wagrecht vor,eine hohle Stange von rechteckigem Durchschnitt. Sie hält vorne einen nach unten geoffneten Becher,in Form eines Kegelstumpfes. An der Öffnung des Bechers umgibt dessen Rand eine ringförmige Mattglasscheibe, wagrecht schwebend, und so breit im Durchmesser,dass sie beinahe an die Flurwand anstösst. In den Becher ist die Glühbirne eingeschraubt."

B. β. Atminties gerumas. Atmintimi vadiname sugebėjimą atgaminti pergyventus įspūdžius. Nuo ko iš tikrųjų pareina atmintis /jos materialiniai pėdsakai smegenyse?/ dar tebesiginčyjama.[1/] Geri gabumai ir gera atmintis paprastai eina kartu.[2/] Tačiau, atminties gerumas, ypač labai siaurose srityse /pvz.,žodžių, datų atmintis/, dar nėra būtina didelės išminties žymė. Kai kurios primityvios tautos pasižymi daug geresne atmintimi, negu kultūringosios. Pagaliau, grynai juslinio pobūdžio atmintį turi net gyvuliai.[3/]

Kad geras kalbėtojas turi pasižymėti gera atmintimi yra savaime suprantama. Tai pabrėžė jau visa antikinė retorika. Graikai ir romėnai savo retorikose, kaip žinome, turėjo net atskirą atminties traktatą / μνήμη ,memoria/.

Kalbėtojui reikia kiek nusimanyti: /α'/ kas jam privaloma ir neprivaloma atsiminti, o taip pat apie /β'/ meną atsiminti, /γ'/ atmintį veikiančias ligas, /δ'/ atminties higieną ir / ε'/ užsimiršimą.

---

a/ α'. Kas kalbėtojui atsimintina. Po 30 metų amžiaus žmogaus atminties talpumas /trumpam laikui atsimintinų dalykų prasme/ yra pats di-

---

1/ Plg. J.Sigmar,Ibid.,134-146.

2/ Plg. Thomas Aq., In /Aristotelis/ librum DE MEMORIA ET REMINISCENTIA commentarium,Taurini 1928,n.302.

3/ Plg. Thomas Aq.,n.n.323.325, 337.

džiausias.[1] Tačiau ir tada jis vis dėlto yra ribotas. Todėl su atmintimi reikia apsieiti gana ekonomiškai. Tam tiksui nereikia atminties perkrauti nereikšmingais dalykais. Kai kurių retorių patarimas parašytas paskaitas kalte iškalti yra nesiskaitymas su atminties prigimtimi, yra jos prievartavimas.

Kadangi ne visi dalykai reikia lygiai ilgam laikui atsiminti, tai ir jų pasisavinimas turi būti nelygus. Tai, kas ilgam laikui atsimintina /pvz.,pagrindiniai specialybės dalykai, reikalingos kalbos, nuostatai meno gyventi, kalbėti, ir pan./, -- reikia savintis visu stropumu, pagal visus meno atsiminti nurodymus. Tuo tarpu tik trumpam laikui atsimintini dalykai reikia įsidėti atmintin tik tam reikalui ,

taigi, nedarant pastangų juos giliai įsidėti į atmintį. Tarp tokių trumpam laikui atsimintinų dalykų yra vienan kartui reikalingi tekstai,datos, statistikos, pagaliau net visos paskaitos planas. Tačiau, iš to dar neseka išvada, kad šitie paskutinieji dalykai reikalingam momentui neturėtų būti puikiai atsimenami.

Atminčiai skiriamoji medžiaga turi būti stropiai parinkta: jai skirti tik pačią dalyko

---

1/ Plg. J. Sigmar, Ibid., 84.

esmę, pvz., paskaitos plano punktus, atskirus su jais susijusius vaizdus, paskaitos plano punktų bei posmų situaciją, ir pan. Atmintinai pažodžiui išmoktini paskaitos tekstai turi būti suredukuoti iki minimumo.[1] Ilgesnės citatos, statistikos, o taip pat datos /jei jų daugiau/, gali būti skaitomos ir iš rašto.

6) β. Menas atsiminti / μνημονικά ; mnemonica, ars memoriae[2]/. Ilgų amžių patyrimas[3] ir psichologijos bandymai[4] rodo, kad kiekvienas savo atmintį gali pagerinti. Menas atsiminti remiasi ne kalimu atmintinai[5], bet asociacijomis, kur vienas vaizdas lengvai sukelia kitą vaizdą.

Kad asociacijos galėtų patikimiau kilti, pirmutinė sąlyga yra ramybė. Susinervinimas, kliudydamas normalų asociacijų kilimą, tuo pačiu kliudo ir atsiminimą.

Asociacijomis paremto meno atsiminti išradėju, anot Cicerono[6], esąs Simonidas iš Keos /556-468 pr.K./. Buvę taip. Tesalijoje, Kranono turtuolis Skopas pasikvietęs Simonidą į vaišes. Vaišių metu tarnas pranešęs Simonidui, kad už

1/ Plg. E.Drach, Ibid., 173; J.F.Lütjeharms, Ibid., I 64.
2/ Plg. Quintilianus, Ibid., XI 2,40.
3/ Plg. Thomas Aq., Ibid., n. 348.
4/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 165-168.
5/ Plg. M.Dessoir, Ibid., 94.
6/ De oratore, II 86,351-353.

durų jo laukia du jaunuoliai su kažkokiu svarbiu reikalu. Simonidas išėjęs, bet nieko neradęs. Tuo akimirksniu sugriuvęs pokylio namas. Sutriuškintųjų aukų niekas nebegalėjęs atpažinti. Tada Simonidas, prisimindamas vietas prie stalo gulėjusiųjų/tada prie stalo ne sėdėdavo, bet gulėdavo!/, lengvai identifikavęs visas aukas. Šitas įvykis davęs Simonidui progos pagalvoti ir atrasti pagrindinį mnemonikos dėsnį , kad būtent: tvarka erdvėje yra šviesa atminčiai. Šito dėsnio teisingumas yra patvirtintas daugelio amžių praktikos. Vadinas, norint gerai atsiminti, reikia vaizdus ne abstrahuoti /kalte kalti/, bet lokalizuoti.

Pagal šitą principą, paskaitos plano schemoje atskiri skyriai bei skyreliai turi sudaryti tvarkingai surašytus ir ryškiai vienas nuo kito atskirtus posmus [1]. Tie tarpusavy aiškiai atriboti posmai paskaitos plano schemoje yra tartum anie atskiri prie stalo guoliai Skopo vašėse. Kaip Simonidas lengvai prisiminė kuriame guolyje koks svečias buvo, taip kalbėtojas lengvai galės prisiminti kuriame paskaitos plano posme kokios mintys yra surašytos; kitaip sakant, pagal posmų situaciją lengvai ir tvirtai galės pasisavinti visą paskaitos planą.

1/ Plg. Quintilianus, Ibid., XI 2,36.

Kad tie posmai dar ryškiau kristų į akis -- gera yra juos išryškinti įvairaus storio ir spalvų pabraukimais.

Be to, patirta, kad juo daugiau dalyvauja juslių vaizdų pasisavinimo procese, juo lengviau ir tvirčiau juos galima prisiminti. Tam tikslui atsimintiną tekstą, be ryškaus lokalizmo, taigi, užfiksavimo tam tikrame plano posme /regėjimo juslė/,-- gera yra dar savo ranka jį ten parašyti, o jeigu buvo parašytas jau gana seniai, tai dabar iš naujo su visomis smulkmenomis perrašyti, perbraižyti, perpiešti /rankos raumenų judėjimo juslė/, netgi garsiai perskaityti /balso aparato judėjimo juslė/.

Atminties patikimumas taip pat priklauso nuo visos eilės išvidinių aplinkybių. Pirmiausia nuo galvojimo giedrumo: aiškūs dalykai lengviau ir tvirčiau atsimenami. Toliau, geras atsiminimas dar priklauso nuo loginio sąryšio tarp atskirų plano posmų ir jo dalių[1]; nuo taip vad. "minties tiltų" /pvz.tarp termino žąsis ir lova "minties tiltas" bus plunksnos[2]/; nuo asmeniško intereso:kas kam įdomu, tas tą lengviau ir atsimena[3]; nuo valios arba dėmesio, su kuriuo kas reikalingąją medžiagą

1/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 113-114.
2/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 115.
3/ Plg. Thomas,Aq.,Ibid., n.332.

savinasi [1]; nuo pakartojimo [2], kuris tačiau turi būti daromas su deramomis pertraukomis. Psichologas Ebbingeris nustatė, kad "68 pakartojimai padaryti vieną dieną tiek pat dalyką įspaudžia galvon, kiek 38 pakartojimai išdalinti per tris dienas".[3]

Be to, nustatyta, kad pasisavintino dalyko pradžia ir pabaiga greičiausiai išmokstama, o centras - vėliausiai. Dėkingas prigimties surėdymas! Kalbėtojams tvirčiausiai pasisavintinos paskaitos vietos kaip tik ir yra įžanga ir pabaiga!

Pagaliau, atminties gerumui daro įtakos ir metų laikas: mažiausias atminties pajėgumas yra apie liepos mėnesį, o didžiausias apie kovo mėnesį.[4]

d/ γ'. Atmintį veikiančios ligos.[5] Beveik kiekviena nenormali organizmo būklė atmintį veikia žalingai, pvz., organizmo neaprūpinimas pakankamu kiekiu ir kokiu maisto /o juo labiau badavimas[6]/, poilsiu[7] ir pan.

1/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 94-97.
2/ Plg. Thomas Aq. Ibid., n.348.383; Quintilianas, Ibid., XI 2,40; J.Sigmar, Ibid., Ibid., 210-213.
3/ R.Wittsack, Lerne reden, 36: "68 Wiederholungen am einem Tage nicht den Einprägungswert haben wie ingesamt 38 Wiederholungen auf drei Tage verteilt".
4/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 217.
5/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., Ibid., I 132-133.
6/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 89-90.
7/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 90.

Ypatingai atmintį terioja įvairios neurastenijos rūšys, smegenų, lytinės ir širdies ligos, užsinuodyjimas gyvuoju sidabru arba arseniku. Daugelio atminties silpnumo priežastimi yra kilimas iš alkoholikų tėvų ar bent giminės.[1] Be to, atmintis susilpnėja dėl sukliudyto kvėpavimo /nosies polypai/, vidurinės ausies kataro ir kt. Pašalinus minėtus organizmo sutrikimus, atminties pajėgumas vėl atsigauna.

Pagaliau, atminties susilpnėjimą neša ir pati senatvė /amnesia senilis/, kas tačiau iki 80 metų amžiaus neturėtų jaučiamai žymėti.

d/ Atminties higiena. Kiekvienas normalus žmogus turi ir atmintį normalią, bet netvarkingas gyvenimas jos pajėgumą silpnina[2].

Naturaliam atminties pajėgumui palaikyti reikia paisyti taip vad. vitalines atminties sąlygas[3], t.y. pasirūpinti tinkamu nervų maitinimu, vengti perdidelio fizinio ir psichinio nuovargio, pašalinti kliūtis, kiek tai yra galima, gausiam kraujo pristatymui į smegenis /kova su arterijų skleroze ir rūkymu!/, pakankamai ilgai miegoti ir vengti budėjimo bei darbo naktimis. Be to, vengti

1/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 183.
2/ Plg. J.F.Lütjeherms, Ibid., II 153-154.
3/ Plg. A.Kussmaul, Die Störungen der Sprache, Leipzig 4 1910, 37.

narkotikų apskritai, netoleruoti jokių lytinių iškrypimų[1], o taip pat stengtis punktualiai gulti ir kelti.[2] /Plačiau žr.žemiau, protinio darbo higienoje/.

e) ε. Užmiršimas. Nebeaktualią medžiagą mokslininkas išmeta iš savo mokslinio kolektano; pasenusius vaistus vaistininkas pakeičia naujais; pasenusią medžiagą atminties seife automatiškai išmeta tam tikra atminties savybė -- užmiršimas. Teisingai tad sako J.F.Lütjeharms, kad "atminties savybė užmiršti yra didelės reikšmės, nes kitaip atmintis tiek būtų perkrauta, kad turėtų lūžti.... todėl užmiršimas nėra nei liga ,nei yda bet didelė būtinybė."[3]

Vadinas, kas nori reikalingam momentui gerai atsiminti, tas turi sugebėti, tam reikalui praėjus, užsimiršti.[4]

C. γ. Kūrybinis produktingumas. Mūsų praktiškajame amžiuje žmogus vertinamas ne tiek pagal tai, kokią jis vietą užima, bet pagal tai, ką jis gali duoti, t.y. pagal kūrybinį produktingumą."Nelaukite, kad laimė ant jūsų kelių nusileistų",sa-

---

1/ Plg. F.A.Brecht, Ibid., 405.
2/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 133.
3/ Ibid., I 63-64:"Die Fähigkeit des Gedächtnisses zu vergessen,ist von grosser Wichtigkeit, denn sonst würde das Gedächtnis derartig überladen werden, dass es in sich zusammenbrechen würde.... Das Vergessen ist daher weder eine Krankheit,noch ein Fehler,sondern eine grosse Notwendigkeit".
4/ Plg. F.A.Brecht,Ibid., 408.

ko J.F.Lütjeharms, "nes jūs veltui lauksite. Nelaukite, kol kitiems ateis į galvą mintis iš jūsų ką nors padaryti, bet patys padarykite ką didžio /iš savęs/"1/, kitaip sakant, patys tapkite vertais didžios ateities.

Kalbėtojas ne tam ginkluojamas giedriu galvojimu ir gera atmintimi, kad būtų gabus tylėtojas, bet tam, kad būtų kūrybingas bylotojas. Į šitą tikslą veda /α'/ sveiki principai ir rafinuotas pagal juos gyvenimas arba /β'/ protinio darbo higiena.

9) α'. Sveiki principai čia suprantami gyvenimo išminties padiktuoti įstatymai kūrybingo žmogaus vertei pakelti. Tarp šitokių principų paminėtini: /α"/ gyvenimo planas, /β"/ menas apsiriboti, /γ"/ darbo kokis, /δ'/ darbštumas, /ε"/ kruopštumas, /ζ"/ ištvermė ir /η"/ tvarkingumas.

α". Gyvenimo planas. "Ne sauvalė ir palaidumas, bet griežtas įstatymiškumas valdo idealų privatinį gyvenimą", sako žinomas filosofas Fr.Sawickis2/

1/ Ibid., II 127: "Warten Sie nicht auf das Glück,dass Ihnen in den Schoss fallen soll,Sie warten darauf vergebens;warten Sie nicht darauf bis es anderen beliebt,etwas aus Ihnen zu machen, sondern bringen Sie dieses Meisterstück selbst an sich fertig".

2/ Das Ideal der Persönlichkeit,71:"Nicht Willkür und Regellosigkeit,sondern strenge Gesetzmässigkeit beherrscht das ideale persönliche Leben".

Jei kam tokiu idealiu gyvenimu gyventi, tai pirmon eilėn kalbėtojui, kaip asmenybei ir minių valdovui. Kalbėtojas privalo turėti ne tik paskaitos, bet ir gyvenimo planą. "Iškvoskite save nuoširdžiai....",rašo U.J.Kruse, "ko jūs iš gyvenimo reikalaujate? Ką jūs mirdami norėtumėte būti pasiekę?"1/

Suprantama, kad gyvenimo planas turi būti ne jausmų padiktuotas, bet šaltai ir ramiai proto nustatytas. Nereikia sau statyti nepasiekiamų tikslų: pilis ore stato tik jaunuoliai iki 15 metų amžiaus.2/

Pirmiausia,gyvenimo plane turi rasti vietos pačios didžiosios gyvenimo pareigos atlikimas -- asmenybės įsigyjimas, nes žmogaus dvasinė didybė absoliučiai nieku kitu nepakeičiama. Dieviškasis Mokytojas šitą tiesą taip išreiškė: "Nes ką padėtų žmogui, jei jis visą pasaulį laimėtų, o savo sielai padarytų nuostolį? Arba kokią pamainą žmogus duos vietoje savo sielos?"3/

Be to, pagal turimas gyvenimo sąlygas, kiekvienas turėtų ką nors, savo profesinių pareigų ribose,sukurti. Šitą gyvenimo plano punktą konkrečiau detalizuoti sunku ir neverta. Kiekvienam

---

1/ Ibid.,145: "prüfen Sie sich aufrichtig.... Was wollen Sie wom Leben? Was möchten Sie sterbend, erreicht haben?"
2/ Plg. T.S.Clouston,Ibid.,156.
3/ Mt 16,26.

čia tenka individualiai apsispręsti ir pasiryžti.

Pagaliau, gyvenimo plane turėtų rasti vietos taip pat tolimesnis savęs lavinimas. Pilna pavyzdžių, kad žmonės, dirbdami savo profesijoje, ir naujų kalbų pramoksta, ir profesines žinias papildo, ir bendrą erudiciją pakelia.

Bet norint visą gyvenimą laimėti, pirma reikia išmokti vieną jo grandelę laimėti, t.y. išmokti dieną laimėti. Kitaip sakant, kaip reikalinga turėti gyvenimo planą, taip lygiai reikia turėti dienos planą arba dienotvarkę. Norint būti ilgiau kūrybingu beiproduktingu, -- be deramo dienos sutvarkymo neįmanoma. Kaip gyvenimo, taip ir dienos planas turi būti labai racionalus ir individualus, t.y. pritaikintas kiekvieno turimoms pareigoms, darbo aplinkybėms, fiziniam ir intelektualiniam pajėgumui, ir pan. Dienotvarkė vienokia turi būti rudens, žiemos ir pavasario darbo mėnesiais ir vėl kitokia vasaros karščių mėnesiais, ir būtent: pirmoji su daugiau darbo valandų, o antroji su mažiau. Tik ilgesnis individualus dienotvarkės išbandymas gali parodyti, ar sveikata gali ją pakelti, ar ne. Jei taip,-- tai galima ją kiek pasunkinti, jei ne -- tai būtinai palengvinti. Praktika rodo, kad sveikas žmogus su 8 valandų nakties poilsiu -- dieną gali su deramomis pertraukomis be žalos sveikatai turi turėti nuo 8 iki 10 kūrybinio darbo valandų

Pagaliau, dar vienas praktiškas patarimas: neskelbk savo dienotvarkės, o ypač savo gyvenimo plano kitiems! Tai yra Tavo privatiškiausia nuosavybė. Kas atidengta -- nustoja jėgos. Viešai padėtos gėrybės daugiau turi pavojų būti išvogtomis. Atsiminkite, kad gyvenime visada pakaks dvasios nykštukų, kuriuos Tavo kilnieji gyvenimo nuostatai erzins, kurie bijosis, kad Tu kartais jų nepaliktum savo šešėlyje.1/ Jei jau kokį savo gyvenimo punktą kada atidengti, tai nebent geriausiam savo draugui arba Tave nuoširdžiai suprantančiam viršininkui.

. Menas apsiriboti arba koncentracija . "Jei norima ką nors vertingo sukurti", sako Fr.Sawickis, "tai reikia /mokėti/ apsiriboti. Pasidalinimas yra dvasios jėgos susilpninimas"2/. Užtat, kas moka apsiriboti siauresne darbo sritimi, tas, kad ir žymiai mažesnėmis jėgomis, daugiau padarys, už talentingąjį "visuresantį". Menas apsiriboti yra menas talentingiesiems tapti nuostabiais dvasios titanais, o vidutiniškiesiems -- dideliais.

1/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., II 108.
2/ Das Ideal der Persönlichkeit, 192: "Soll etwas Wertvolles geleistet werden, so ist Beschränkung notwendig. Zersplitterung ist Schwächung der Geisteskraft".

Tad "suprastinkite savo gyvenimą!" šaukia U.J Kruse. "Nubraukite visą nenaudingą smulkųjį dienos balastą. Jis atitraukia Jus nuo pagrindinių gyvenimo dalykų, nuo to, kas yra tikroji Jūsų pareiga".1/ Ypatingai gi reikia savo dėmesį koncentruoti toje srityje, kurioje jauti turįs didesnių gabumų.

Koncentruokis, bet neapšlubk! Tai reiškia: nesustok prie vienos kurios gyvenimo vertybės maksimalinio išskleidimo, su žymia skriauda kitoms. "Žinoma, ypatinga meile turi būti plėtojami tie gabumai", pastebi Fr.Sawickis, "kuriuos pati prigimtis yra išryškinusi, nes šitie užtikrina didesnį pasisekimą. Bet, kadangi kiekvienas savo specialybėje vis dėlto turi pasilikti pilnutiniu žmogumi, tai bent pagrindinės dvasinės gyvenimo vertybės turi būti galimai vienodai išugdytos. Vienpusiškas protininkas ar jausmininkas dar nėra idealiai išugdyta asmenybė".2/ Pvz., "piešimo talentas", sako jis pats toliau, "gali žmogų padaryti dideliu dailininku, bet vien tik jis dar nepadarys jo didžia asmenybe; nes galima būti didžiu dailininku, bet kartu labai menka

---

1/ Ibid.,145: "Vereinfachen Sie Ihr Leben! Allen unnützen Kleinkram der Tageslast streifen Sie von sich ab!...' Es lenkt Sie ab von den Hauptsachen des Lebens,von dem,was Ihnen eigentlich obliegt".

2/ Das Ideal der Persönlichkeit, 69: "Gewiss sollen mit besonderer Liebe diejenigen Anlagen

asmenybe". [1]

Tikrasis didžios asmenybės praktikuojamas apsiribojimo arba koncentracijos menas reikalauja, kad individualizmas būtų laimingai suporintas su universalizmu, [2] nes kad ir siauriausia specialybė turi paisyti balsą taip pat ir kitų didžiųjų gyvenimo vertybių, kurios visos turi natūralią teisę tapti tikrovėmis. "Kas nori aukščiausio, tas turi norėti pilnatvės", teisingai sako R.Wittsackas. [3]

---

gepflegt werden, welche die Natur selbst betor. hat, weil diese am meisten Erfolg verheissen. Aber da ein jeder in der Besonderheit seines Berufes dennoch ein ganzer Mensch bleiben soll, so sind wenigstens alle Grundkräfte des Geistes möglichst gleichmässig zu entwickeln. Der einseitige Verstandes oder Gefühlsmensch ist keine Ideal durchgebildete Persönlichkeit".

1/ Das Ideal der Persönlichkeit, 70: "Das Zeichentalent kann einen Menschen zu einem grossen Künstler machen, es macht ihn allein noch nicht zu einer grossen Persönlichkeit, denn es kann jemand als Künstler sehr hoch und trotzdem als Persönlichkeit sehr niedrich stehen".

2/ Plg. Fr. Sawicki, Das Ideal der Persönlichkeit, 71.

3/ Deutung von Gedichten durch nachgestaltendes Sprechen: "Bericht....", 55: "Wer das Höchste will, muss das ganze wollen".

Tad, prie stambmenų dienos darbe ir prie pilnutinės asmenybės gyvenimo plane!

γ". Darbo kokis. Visi mielai pasirašo po ta tiesa, kad ne kiekis, bet kokis yra tikroji kūrybos vertė. Principas 'su minimum laiko, maximum darbo' yra pati blogiausioji "ekonomika" kūrybiniame darbe.

Pirmutinė sąlyga pakelti darbo kokiui yra išvidinė ramybė. Didžiausias darbo kokio priešas yra nuolatinis skubėjimas. "Paskubų darbas" yra bloga firma. Ką vieną dieną sukursi skubėdamas, antrą dieną turėsi gaišti ištaisinėdamas. Rezultate: "juo skubiau, juo lėčiau".1/ "Joks darbas nėra toks didelis, kad jį nebūtų galima padaryti neskubant", sako J.F.Lütjeharms.2/

Šalia išvidinės ramybės, darbo kokiui pakelti dar reikalinga išorinės ramybės. Tik jiedvi kartu sudaro darbo kokį kuriančiąją ramybę. Tik šitokioje kuriančioje ramybėje gali gimti didžios mintys ir įspūdingos paskaitos.3/

δ". Darbštumas. Kad "žmogus gimsta darbui, o paukštis lakiojimui", skaitome jau Senajame Tes-

---

1/ I.Fisher-H.Emerson, Ibid.,117: "Je hastiger,desto langsamer".
2/ Ibid., II 120: "Keine Arbeit ist so gross, als dass sie nicht in Ruhe ausgeführt werden könnte"
3/ Plg. F.E. May, Ibid., 169.

tamente.[1] Apie šitą aiškų dėsnį neverta daug ir kalbėti.

Gali atsitikti, kad žmogus taptų turtingu be darbo, bet negali atsitikti, kad taptų didžiu be darbo.

Kaip seniau, taip ir šiandie, darbas tebėra matas žmonių vertei matuoti, tebėra priemonė, kuri silpnuosius įgalina lenktyniuoti su didžiaisiais.[2]

Punktualumas [3] ir tvarkingumas yra priemonės švelninančios nemaloniąją darbo pusę. Tačiau, bene didžiausias akstinas nugalėti kad ir sunkiausius darbus yra tas džiaugsmas, kuris mūsų laukia anoj pusėj atliktos pareigos.

Tad, sakome su L.Gambetta: "Didžioji modernioji /mūsų/ formulė yra: darbas, dar kartą darbas, ir visuomet darbas".[4] Tai kelias, kuriuo yra ėję visi didieji pasaulio kalbėtojai, tai kelias, kuriame nematyti nė vienos mažųjų žmonių įmintos pėdos!

1/ Job. 5,7.
2/ Plg. Fr. Sawicki, Das Ideal der Persönlichkeit, 19.
3/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 92.
4/ Fr.Freiherr von Lipperheide, Spruchwörterbuch, Leipzig [7]1935,26: ""C'est la grande formule moderne: Du travail, toujours du travail et encore du travail "".

ε". Kropštumas yra aukštesnis darbštumo laipsnis. "Kas nori ką didžio sukurti, turi /išmokti/ patį mažiausį sąžiningai atlikti", sako J.F.Lütjeharms.1/ Ir iš tikrųjų. Juo kietesnės molekulės, juo kietesnis iš jų sudėtas brangakmenis; juo gilesni atskiri sakiniai, juo gilesnis yra iš tokių sakinių sukurtas veikalas; juo kropščiau atbaigtos atskiros paskaitos mintys, juo tobulesnė yra iš tokių minčių sukurta paskaita.

Jei darbštumas parūpina medžiagą, tai kropštumas ją apipavidalina forma. Kropštumas yra kiekvieno neišsigimusio meno siela!

ζ". Ištvermė yra visų didžiųjų darbų paslaptis. Tai kieta mįslė, bet kas ją atspėja -- tampa didis.

"Visiems didiesiems ir geriesiems, visiems atnaujintojams ir kūrėjams", rašo G. Papini, "buvo metas, kuriame buvo nežinomi ir tamsūs, kuriame atrodė į kitus panašūs, kuriame atrodė žmonėmis ir daugiau nieko. Niekas tuomet neužsiiminėjo jų kilme, niekas nežiūrėjo į juos su nusistebėjimu, niekas nebandė prisiminti jų pirmųjų žodžių ir aprašyti jų išvaizdą, jų papročius, jų išorinį gyvenimą. Ir kada jie staiga pakilo viršum visų jūsų.... jūs nustebote".2/ Jie pakilo, nes ištvėrė. Ir dar šimtai po jų pakils, jei ištvers.

1/ Ibid., II 88: "Soll das Grosse entstehen, so muss das Kleiste gewissenhaft ausgeführt werden".
2/ Ibid., 101-102.

Ištveriančiam beveik nieko nėra negalima.[1/] Ypač tai yra teisinga iškalbos mene, kur, kaip jau buvo minėta, apie 60% pasisekimo priklauso tik nuo paties įdėtų pastangų, taigi, nuo ištvermės.

η". Tvarkingumas. "Tvarka išduoda dvasios veikimą", sako E.Welty.[2/] Užtat kur kalbama apie dvasios didybę, negali būti tyliai praeita pro būtiną jos palydovą -- tvarkingumą.

Didi dvasia nepakenčia netvarkos. Tačiau, jei ji priversta kurį laiką bendrauti su netvarka, tai ji gali ją toleruoti, bet ne mylėti. Nė vienas mažadvasis negali tapti didžiu kalbėtoju, nes jis myli netvarką, o "su apsileidimu ir nedrausmingumu", kaip teisingai pastebi F.E.May, "joks žmogus negali tapti kalbėtoju"[3/].

Tas tvarkingumas turi apimti visą, tiek fizinę, tiek dvasinę kalbėtojo prigimtį. Bene lengviausias kelias prieiti prie tvarkos, tai pradėjus nuo fizinės prigimties gyvenimo sutvarkymo. Dvasia nepavargsta, tik kūnas pavargsta. Užtat tikroji dvasios didybė reikalauja ypatingai tvarkingo kūno jėgų panaudojimo. Jei kūrybininkui, sveikatos sumetimais, reikia metuose ilgesnių

1/ Plg. Fr.Freiherr von Lipperheide, Ibid., 53.
2/ Ibid., 185: "Ordnung verrät das Wirken des Geistes".
3/ Ibid., 20: "Mit Lässigkeit und Disziplinlosigkeit wird kein Mensch ein Redner".

atostogų,kaip vieno mėnesio,--dažniausiai yra ženklas jo gyvenimo ir darbo netvarkingumo. Sakysim,nervų sugriuvimas,kuris neretai atsitinka su kūrybininkais,kaip tik tokia netvarka ir remiasi. "Nervingasis žmogus",kaip tai rašo R.Linhardtas, "nėra silpnavalis,bet tvirtavalis. Stipri valia jį vis stūmė į tokias situacijas,kurioms kitos jėgos nebuvo priaugusios. Valia net ir tada nepasidavė,kai pirmieji nuovargio ženklai pasirodė. /Pagaliau/,net ir tada,kai išsisėmimas priartėjo ir priekaištai prieš save patį pakilo,-- valia vis dar nenorėjo tikėti".1/ Bet dar žingsnis šios netvarkos kryptimi-- ir jau sugriuvimas. Jei sugriuvimas yra netvarkingumo ženklas,o netvarkingumas -- dvasios menkystos ženklas,tai tegul kas sugriuvėlį ir tvirtavaliu vadina,bet pilnas jo vardas yra: tvirtavalis beprotis!

Tvarkingumas yra ta atmosfera,kurioje žmogaus dvasia gali aukščiausiai pakilti. Anot J.F.Lütje-

---

1/ Von Menschen und Dingen der Zeit,Freiburg im Br.1929,72-73: "Der nervöse Mensch ist nämlich gar kein willensschwacher,sondern ein willensstarker Mensch.Der starke Wille hat ihn ja immer in Situationem gejagt,denen seine andern Kräfte nicht gewachsen waren.Der Wille hat nicht nachgegeben, auch als sich die ersten Anzeichen der Ermattung zeigten.Der Wille will es jetzt noch nicht glauben,wo die Erschäpfung eingetreten ist,und tobt mit Vorwürfen gegen sich selber".

harmso, "didžiausi darbai galima lengvai žaidžiant nugalėti, jei jie atliekami pagal tvarką".1/ O tokios kūrybininkui būtinos tvarkos, tarp kita ko, moko modernioji protinio darbo higiena.

b) β'. Protinio darbo higiena. Protinis-kūrybinis darbas -- tai tolima ir varginanti kelionė. Šioje kelionėje geriausiai jaučiasi tie, kurie laikosi italų alpinistų išminties: "Chi va sano, va lontano".

Kad kalbėtojas be protinio-kūrybinio darbo jokiu kitu būdu negali apsieiti, tai čia tenka galimai trumpai sustoti prie pagrindinių moderniosios protinio-kūrybinio darbo higienos nuostatų. Tam tikslui, higienos atžvilgiu, teks kiek panagrinėti /α"/ protinio darbo sąlygas, /β"/ protinio darbo vyksmą ir /γ"/ protinio darbininko poilsį.

d) α". Protinio darbo sąlygos. Kaip kiekvienas, taip ir protinis darbas yra organizmo eikvojimas. Protiniame darbe ypatingai greitu tempu eikvojama nervų substancija. Kas išeikvota, turi būti vėl atstatyta. Tad čia teks kiek stabtelti prie /α"'/ nervų eikvojimo ir /β"'/ atstatymo klausimo. Be to, kūrybiniame darbe daug lemia /γ"'/ gera nuo-

---

1/ Ibid., II 77: "Die grössten Arbeiten werden spielend leicht bewältigt, wenn sie nach der Ordnung geschehen".

taika, apie kurią taip pat pora žodžių teks pasakyti.

α"'. Nervų eikvojimas. Protinio darbo metu nervų substancija /lecitinas ir fosforas/ taip eikvojama, kaip žibančioje lempoje aliejus. Užtat netvarkingi kūrybinininkai, kaip minėjome, gana dažnai turi perdaug išeikvotus nervus, yra nervingi. Tačiau, ne vien protinis darbas eikvoja nervus. Nė kiek ne mažiau, netgi dar daugiau, juos "išžibina" nuolatiniai rūpesčiai[1/], seksualiniai ekscesai [2/], susierzinimai,[3/] didelis atsakingumas, netikrumas, rizikas, nusivylimas, įvairūs dvasiniai kartėsiai, ir pan.[4/] R.Gaupas tvirtina, kad "žmogų sugriauna susierzinimai, bet ne protinis darbas, kaip toks".[5/] Pagaliau nervus stipriai "žibinančiai" veikia visos raudonos spalvos.[6/]

Minėtas didelis ir ilgas nervų erzinimas bei įtempimas paprastai daugiau išeikvoja nervų substancijos, negu normalus maistas pajėgia jos pristatyti. Rezultatas: nervų išsėmimas. Tai apsi -

1/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 116; J.F.Lütjeharms, Ibid., I 25
2/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 25.
3/ Plg. E.Jacobson, Entspannung der Muskeln: Fisher-Emerson, Ibid., 234.
4/ Plg. R.Gaup, Arbeit und Erholung: "Deutsche Revue" 32/1907/ 2o6.
5/ Ibid., 206: "Gemütsbewegungen sind es, die den Menschen zermürben, nicht geistige Arbeit an sich".
6/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 162.

reiškia įvairiausiomis formomis,k .a.: galvos ar nugaros smegenų neurastenija,nervišku širdies sutrikimu,virškinimo suirimu /dispepsija/ ir t.t.[1/]

β"'. Nervų atstatymas yra būtinybė,be kurios negalima normaliai dirbti. Tas atstatymas gali būti visiškas ir dalinis.

Visiškas nervų masės atstatymas yra gana ilgas fiziologinis procesas,užtrunkąs apie porą metų[2/] ir reikalaująs neurologo pagalbos. Mes čia kalbėsime tik apie dalinį,t.y. normalų kasdieninį nervų atstatymą,kiek tai yra reikalinga kalbėtojo kūrybiniam produktingumui tinkamoje aukštumoje išlaikyti. Dalinis gi nervų atstatymas įvyksta /α""/ tyro oro, /β""/ sveiko kraujo ir /γ""/ tinkamo maisto pagalba.

α"". Tyras oras yra pati pirmoji sąlyga nervų atstatymo procese. Darbo metu kraujuje atsiranda taip vad.nuovargio nuodų. Toks kraujas yra blogas nervų maitintojas. Tuo tarpu tyras oras yra puikiausias nuovargio nuodams priešnuodis. Yra nervų ligų,kur jokie kitokie priešnuodžiai negali prilygti gryno oro veikimui.[3/]

Pastebėta,kad drėgnesnis oras nervus veikia geriau,negu sausesnis. Sausose ir aukštose

---

1/ Plg. J.F.Lütjeharms,Ibid., I 24-25.
2/ Plg. J.F.Lütjeharms,Ibid., I 30.
3/ Plg. T.S. Clouston, Ibid., 202-203.

srityse, dėl didesnio išgaravimo, kraujas labiau sutirštėja, dėl ko padidėja nervų sistemos įtempimas, blogiau miegama, blogiau ir nervus atstatoma. Tuo tarpu drėgnesnėse srityse ramėja miegas, o tuo pačiu daugiau atsistato ir nurimsta visa nervų sistema.[1/]

Ypatingai gerai nervus veikia jūrų oras, ir būtent: nurimsta širdis, pagilėja kvėpavimas, padidėja šlapumo atsipalaidavimas, pagilėja miegas.[2/] Jūrų oro veikimas ir tyrumas yra juo didesnis, juo arčiau prie jūros ir juo toliau į jūrą. Bakteriologiniai tyrinėjimai parodė, kad jūrų ore mikroorganizmai randami tik apie 70-120 mylių nuo kranto, kas taip pat, žinoma, priklauso ir nuo vėjo krypties.[3/] Pas mus jausti daugiau dvi oro srovės: okeaninė iš vakarų ir kontinentalinė iš rytų. Pirmoji yra kiek drėgnesnio, tyresnio ir sveikesnio oro srovė. Antroji -- sausesnė, turinti daugiau dulkių, taigi, mažiau sveika.[4/]

Orą nuo bakterijų labai apvalo ozonas, kurio mažame kieky beveik visada yra miško ore ir kuris kiekis ore ypač pakyla perkūnijos metu. Ta-

---

1/ Plg. H.Hessler, Der Einfluss des Klimas und der Witterung auf die Entstehung, Verhütung und Heilung von Ohr-, Nasen- und Rachenkrankheiten, Jena 1897, 158.

2/ Plg. H.Hessler, Ibid., 242-243.

3/ Plg. H.Hessler, Ibid., 215-216.

4/ Plg. H.Hessler, Ibid., 160.

čiau,perdidelis ozono kiekis terioja ne tik bakterijas,bet ir žmogaus sveikatą.[1]

Dulkėto oro bakteringumas žymiai padidėja, pvz.,peršlavus kambarį sausa šluota,-- oro bakteringumas padidėja net dvidešimteriopai.[2]

Lietus ir sniegas yra dideli oro valytojai nuo visokių kenksmingų gazų,dulkių ir mikroorganizmų. Todėl po lietaus,o ypač po sniego nusnigimo, labai gera ore kiek ilgiau pavaikščioti. Tai puikiai veikia ir nervus,ir balso aparatą. Sniego sluoksniai žiemą puikiausi oro tyrumo saugai visame krašte.[3]

Darbo ir miego kambary reikia stengtis turėti maksimaliai tyrą orą. Kad lauke visada oras yra tyresnis,negu geriausiai išvėdintame kambaryje,tai reikia išnaudoti visas progas dirbti lauke.

Giliu kvėpavimu paremtos retorinės gimnastikos taip pat yra puiki priemonė nervus aprūpinti gausiu kiekiu tyro oro srovėmis.[4]

β"". Sveikas kraujas yra antroji būtinybė nervų atstatymo procese. Sveikas kraujas yra mūsų protinės mašinos kuras. Bandymai rodo,kad pradė-

---

1/ Plg. H.Hessler,Ibid.,161-162.
2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson,Ibid.,30
3/ Plg. H.Hessler,Ibid.,159.
4/ Plg. I.Fisher-H.Emerson,Ibid.,106.

jus žmogui energingai galvoti arba jausti,-- smegenys tuojau gausiai prisipildo krauju,paraudonuoja;paliovus gi taip stipriai galvoti ar jausti,-- jie vėl pabalsta.[1]

Juo mažiau kraujuje nuodų,juo jis sveikesnis ir tinkamesnis atstatyti nervus. Be tyro oro,apie kurį ką tik kalbėjome,niekas negali turėti sveiko kraujo.[2] Be to,visi narkotikai /alkoholis,nikotinas,ir kt./ ir visos organizmą erzinančios ingredienciјos yra kraujo teršėjos.[3]

Pagaliau,tinkamas kraujo paskirstymas organizme yra taip pat svarbus veiksnys nervų atstatyme. Tam tikslui padeda judėjimas,sportavimas,o ypač šaltas dušas /žiemos metu šaltas apsiplovimas bent iki pusės/ ir po to sausas išsitrynimas. Po šitokio "šlapio masažo",ypač jei jis kasdienis, jaučiamai pakyla žmogaus intelektualinis pajėgumas.[4]

γ"". <u>Tinkamas maistas</u> yra trečioji būtinybė nervų atstatymo procese. Deramas jo paisymas kalbėjimo mene daug gali padėti,o nepaisymas--viską sugriauti.

<u>Maisto pasirinkimą</u> geriau nulemia žmogaus instinktas,negu sumaniausia šeimininkė,gydytojas

---

1/ Plg. <u>T.S.Clouston</u>,Ibid.,29.
2/ Plg. <u>T.S.Clouston</u>,Ibid.,28-29.
3/ Plg. <u>J.F.Lütjeharms</u>,Ibid.,I 82.
4/ Plg. <u>F.A.Brecht</u>,Ibid.,405.

arba biochemikas.[1] Bet tas mūsų instinktas dažniausiai yra nevykusių papročių iškreiptas arba ir visiškai užslopintas. Tad prisieina kai ką pasakyti apie kalbėtojo racionaliąją mitimo sistemą.

Šalia organizmo maitinimo, pirmutinis kalbėtojo statomas reikalavimas maistui yra tas, kad jis nervams duotų maximum maisto, bet minimum nuodų. Tam tikslui pirmą vietą užima vitamininiai maisto produktai, kurie kalbėtoją apsaugo nuo visos eilės kalbėjimo mene žalingai atsiliepiančių avitaminozių.[2]

Antai, vitaminas A, palaikydamas organizme gleivines odas, kalbėtoją apsaugo nuo rezonatoriaus, balso stygų ir kvėpuojamosios gerklės džiūvimo.

Vitaminas B^1, kaip nervus stiprinąs /antineuritinis/ vitaminas, kalbėtojo gyvenime turi ypatingos reikšmės: giedrina galvojimą, gerina atmintį, reguliuoja apetitą, duoda gerą savijautą, normuoja virškinimą.

Vitaminas B^2, kaip odą palaikąs /antidermatinis/ vitaminas, kalbėtojui ypač svarbus dėl to, kad padeda apsisaugoti nuo gleivinių odų uždegimo, taigi, nuo slogų/rhinitis/, gerklės kataro /pha-

---

1/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 42.
2/ Plačiau apie vitaminus žr. priede, lentelėje: "Vitaminai". Trečioje ir ketvirtoje lentelės skiltyje pabrauktosios vietos kalbėtojui yra ypatingai svarbios.

ryngitis/ ir balso galvelės kataro /laryngitis/.
O pastarosios ligos gana žalingai veikia balsą ir veda prie aku tinio arba net chroninio užkimimo.

Vitaminas C, veikdamas prieš įvairius nuodus kraujuje, kalbėtojui turi milžiniškos reikšmės, nes grynindamas kraują ir užtikrindamas geresnį nervų maitinimą,-- žymiai prisideda prie pakėlimo galvojimo giedrumo, kūrybinio pajėgumo bei atminties gerumo. Be to, kaip antiškorbutinis vitaminas, apsaugodamas gleivines odas nuo kraujavimo ir dantis nuo kritimo, turi didelės reikšmės balso higienai ir tarianos taisyklingumui.

Pagaliau, vitaminas D, kaip kalkių ir fosforo paskirstymo normuotojas organizme, kalbėtojui taip pat turi ne mažos reikšmės, nes stiprina dantis ir disponuoja nervų maistą-fosforą.

Šalia vitamininių maisto produktų, kalbėtojo organizmui svarbu duoti pagrindinių nervų substanciją atstatančių medžiagų, būtent lecitino ir fosforo; pirmojo gausiai yra kiaušinio trynyje, o antrojo turi mėsa, pienas, sūris, pilni javai, ir kt.[2]
Įtemptai dirbant protinį-kūrybinį darbą lecitino ir fosforo galima priimti pavidale specialių preparatų, k.a.: lecitino -- pavidale "lecithinum purum", o fosforo -- pavidale "phytin". Abu laisvai

1/ Plačiau apie šias ligas žr. dikcijos trakt.
2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 62.

gaunami vaistinėse.-- Dėl šiųdviejų medžiagų trūkumo organizme /venų kraujuje/ gausiai prisirenka angliarūkščio,kas žalingai veikia nervus: bloga nuotaika ir perdidelis jautrumas yra natūrali p - sėka.[1/]

Toliau,modernioji racionalioji kalbėtojo mitimo sistema reikalauja iš dietos visiškai eliminuoti visų stipriųjų narkotiškų nuodų vartojimą, k.a.: alkoholio,nikotino,morfijaus,kokaino,opijumo,hašišo,ir pan.,nes jie visi yra nervų nuodai.[2/] "Pirmutinė nervų higienos taisyklė",rašo neurologas A.Forelis, "yra ta: NEDARYK DIRBTINU BŪDU SAVĘS LIGONIU IR DIRBTINAI NEŽUDYK SAVO NERVŲ. PIRMUTINE IR PAGRINDINĘ NERVŲ SISTEMOS /SVEIKATOS/ SALYGA MES LAIKOME NUOSEKLIAI ĮGYVENDINTĄ SANTŪRĄ NUO VISŲ PASISMAGINIMO /TIKSLAMS VARTOJAMŲ/ NUODŲ PER VISĄ GYVENIMĄ, PIRMIAUSIA GI NUO VISŲ NARKOTIŠKŲ NUODŲ; O VISŲ PIRMIAUSIA NUO VISŲ ALKOHOLINIŲ GĖRALŲ. Šiame reikalavime mes neturime toleruoti jokių silpnybių,jokio pusėtinumo".[3/] Anot to

---

1/ Plg. J.F.Lütjeharms,Ibid., I 24-25.

2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson,Ibid.,78; T.S.Clouston,Ibid.,204;daugiau tuo reikalu literatūros žr. 168 psl. 3 - je išnašoje.

3/ Hygiene der Nerven und des Geistes,239:"als erste Regel der Nervenhygiene:.MACHE DICH NICHT KÜNSTLICH KRANK UND TÖTE NICHT KÜNSTLICH DEINE NERVENKRÄFTE. DANACH BETRACHTEN WIR ALS ERSTE UND FUNDAMENTALE BEDINGUNG DES NERVENSYSTEMS DIE KONSEQUENT DURCHGEFÜHRTE LEBENSLÄNGLICHE ENTHALTUNG VON ALLEN GENUSSGIFTEN,IN ERSTER LINIE VON ALLEN NARKOTISCHEN GIFTEN UND IN ALLERERSTER LINIE VON SÄMTLICHEN ALKOHOLISCHEN GETRÄNKEN. In diese Forderung [illegible]en wir keine Schwäche,keine Halbheit dulden.

patties mokslininko,santūra nuo svaigalų užtikri - nanti proto giedrumą neretai iki 90 ir net iki 100 metų.[1]

Kalbėtojo dietoje galima būtų padaryti išimtį nebent silpnesniesiems narkotiškiems nuodams, k.a.: teinui /arbatoje/,kofeinui /kavoje/ ir teobrominui /kakavoje,šokolade/. Bene didžiausia šių alkaloidų žala,kad jie didesniame kieky priimti kliudo miegą,[2] kas blogai veikia nervus. Šiaipjau,pvz., šokolado gabalėlis suvalgytas 2-3 valandom prieš paskaitą -- gana gerai veikia kombinavimą,orientaciją,minčių redakciją.

Be to, kalbėtojas turi gana atsargiai vartoti baltiminius /proteininius/ maisto produktus. Mat, nustatyta,kad priėmus baltymų daugiau,negu jų reikalinga nusidėvėjusioms celėms atstatyti ir ki - tiems mažiems tikslams,-- visa jų likusioji dalis, turi būti iš organizmo pašalinta,nes į atsargą taukų pavidale,kaip riebalai ar angliavandeniai, neina.[3] Pašalinamoji gi baltymų dalis organizme chemiškai susiskaldo į visą eilę sunkiai pašalinamų nuovargio nuodų,kurie patenka ir į kraują. O juo daugiau kraujuje bus nuovargio nuodų,juo gal-

---

1/ Plg.Hygiene der Nerven und des Geistes,209.
2/ Plg.I.Fisher-H.Emerson,Ibid.,78-79;J.Sigmar, Ibid.,91.
3/ Plg.J.H.Kellog,Einwände gegen das Fleischessen; Fisher-Emerson, Ibid.,159.

vojimo giedrumas bus menkesnis, minčių redagavimas sunkesnis, atmintis nepatikimesnė, balso organas nepatvaresnis. Ypač reikia į tai atkreipti dėmesį, kai tą pačią dieną prisieina skaityti daugiau paskaitų.

Tad bent dienomis prieš paskaitas ir pačiose paskaitų dienose kuomažiau baltyminio maisto! /Baltymų visiškai pakanka 50-60 gr. per dieną; seniau manyta, jog reikią 100-120 gr.1//. Apie atskirų maisto produktų baltyminį, riebalinį hei angliavandeninį sąstatą žr. priede: "Maisto produktų žemėlapyje".

Pagaliau, ne mažesniu atsargumu kalbėtojas turėtų vartoti mėsiškus valgius. Pirmiausia dėl įprasto mėsos bakteringumo. Mat, visa žalia švieži mėsa yra apkrėsta skerdžiamojo gyvulio vidurių bakterijomis /juk chirurgiškai stropi švara skerdyklose neužlaikoma!/. Todėl kiekviename skerdenos grame knibžda apie 1-10 milijonų bakterijų.2/ Paprastas virimas jas žymiai sumažina, bet nepanaikina. Tik trejetą val. virimas prie 115°C jas galutinai likviduoja.3/ Antra mėsiškų valgių blogybė yra ta, kad apie 8-15 % jų yra nesuvirškinama ir

---

1/ Plg. R.H.Chittenden, Eiweissreiche Kost: Fisher-Emerson, Ibid., 145-151.

2/ Plg. J.H.Kellog, Einwände....: Fisher-Emerson, Ibid., 165.

3/ Plg. J.H.Kellog, Normale Dickdarm-Gewohnheiten: Fisher-Emerson, Ibid., 195-196.

išeinamojoje žarnoje turi pūti,dėl ko taip pat atsiranda nuovargio nuodų; užtat daug mėsos valgančių žmonių ištvermingumas bet kuriame darbe yra mažesnis.1/

Gerai maisto asimiliacijai ypatingos reikšmės turi geras virškinimas, kurio natūrali pasekа yra gera savijauta, kas kalbėtojui turi didelės reikšmės. O gero virškinimo pradžia yra geras sukramtymas /iki maistas burnoje beveik seilėmis pavirsta2/ /,kas kartu puikiai lavina žandikaulius ir apsaugo dantis nuo gedimo.3/

Pagaliau,nervų atstatymo processe milžiniškos reikšmės turi taip pat normalus vidurių ištuštinimas. Baltiminių ir mėsiškų valgių pagrindinė žala glūdi tame,kad tam tikra jų dalis,kaip minėta,turi viduriuose pūti4/,kur per 24 valandas gali prisiveisti net iki 300 bilijonų bakterijų.5/ Jos pagamina įvairių rūšių vienas už kitą žalingesnių nuovargio nuodų /k.a.:muscarin,cholin,cadaverin,putrescin,neurin,saphrin,histamin6/. Juo

---

1/ Plg. J.H.Kellog,Einwände....:Fisher-Emerson,Ibid.,161-162.
2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid.,43.
3/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid.,47.
4/ Plg. E.V.McCollum,Das Fleisch in der Ernährung: Fisher-Emerson,Ibid.,152-153.
5/ Plg. J.H.Kellog, Normale....:Fisher-Emerson,Ibid.,187.
6/ Plg. J.H.Kellog,Normale....:Fisher-Emerson, Ibid.,192.

ilgiau šitos bakterijų aibės gali ramiai savo darbą dirbti, kitaip sakant, juo ilgiau viduriai netuštinami, juo labiau žmogaus pajėgumas yra teriojamas. Ilgo vidurių netuštinimo pasėka yra: greitas nuovargis, bloga nuotaika, pageltęs veidas, išpūsti viduriai, fizinis ir dvasinis nuosmukis, ankstyva senatvė, ir d.k.[1] Vienas vidurių tuštinimas paroje -- jau yra jų užkietėjimas, vedąs prie aklosios žarnos uždegimo /appendicitis/, žarnų uždegimo /colitis/, žarnų išsiplėtimo /diverculitis/, apetito nebuvimo, galvos skaudėjimo, ir k.[2] Minimumas du kartai paroje /rytą ir vakare/. Idealas -- trys kartai paroje: maždaug pusvalandžiui praėjus po pusryčių, pietų ir vakarienės.[3]

Kokią puikią įtaką daro normalus vidurių tuštinimas gerai savijautai, ištvermingumui, darbo nuotaikai, minties giedrumui, ir t.t.-- gali pajusti kiekvienas jau po pirmųjų dienų pasisekimo. Užtat normalus vidurių tuštinimas, kaip milijardų bakterijų ir daugelio nuovargio nuodų pašalinimas iš organizmo, yra viena iš didžiųjų būtinybių kalbėtojo gyvenime. Su šio reikalo jausmu niekada nereikia kovoti, bet dar jį žadinti, pvz., reguliariai

---

1/ Plg. J.H.Kellog, Normale....: Fisher-Emerson, Ibid., 193. 195.

2/ Plg. J.H.Kellog, Normale....: Fisher-Emerson, Ibid., 190-191.

3/ Plg. J.H.Kellog, Normale....: Fisher-Emerson, Ibid., 192.

lankant remiąją vietą ir tenai kantriai laukiant rezultatų.

Kalbėtojo gyvenimo papročiuose niekas negali būti juokinga ar perdaug, kas jaučiamai pakelia jo fizinį ir dvasinį vertingumą.

Be to, kovoje su milijardais puvimo bakterijų viduriuose, puikus žmogaus sąjungininkas yra bacilus acidophilus, kurio ypač daug yra rūgštame piene.[1]

γ'". Gera nuotaika, anot fiziologo A. Lehmanno, praplečia kraujo indus ir pakelia valingų raumenų inervaciją. Tuo tarpu bloga nuotaika veikianti priešingai.[2] Panašių rezultatų priėjo ir psichologų daryti bandymai: pvz. anot O. Grafo, malonūs nusiteikimai žymiai pakelia žmogaus produktingumą, mažiau leidžia jausti darbo sunkumą, nuobodumą ir nuovargį.[3] Pagaliau, net ant paukščių patirta kad žiauriai juos traktuojant, jie visiškai nebededą ir atvirkščiai.[4]

1/ Plg. I. Fisher-H. Emerson, Ibid., 88.

2/ Plg. K. G. Hermann, Anleitung zur Heilung der Stimmstörungen, Leipzig-Frankfurt a. M. 1906, 6-7.

3/ Über die Wirkung mehrfacher Arbeitspausen bei geistiger Arbeit: "Psychologische Arbeiten", 9/1925/, 8; Die Arbeitpause in Theorie und Praxis: "Psychologische Arbeiten", 9/1928/, 581.583.

4/ Plg. I. Fisher-H. Enerson, Ibid., 114.

Iš to seka išvada, kad gera nuotaika, J.F.Lütjeharmso žodžiais tariant, "yra jėgų davėja dideliems darbams"1/. Užtat, kiekvienas kūrybininkas turėtų savo darbą paįvairinti nuotaikingais pasikalbėjimais, išvykomis, ir pan. natūraliomis nuotaiką pakeliančiomis priemonėmis.

β) β". Protinio darbo vyksmas. Aptarus protinio-kūrybinio darbo sąlygas, iš eilės tenka kai ką pasakyti taip pat ir apie patį protinio-kūrybinio darbo vyksmą.

Darbovietės sutvarkymas2/ turi būti jaukus. Šviesa ant darbo stalo turi kristi iš kairės pusės. Darbo fotelis kietas. Temperatūra neaukštesnė, kaip 20°C, bet ir ne tiek žema, kad būtų jausti šaltis; tene geriausia 16-18°C. Gera, kad temperatūros aukštis per dieną kiek svyruotų. Drėgnumas apie 45%, o jei mažesnis-- taipastatyti indus su vandeniu arba pakabinti kur šlapią drobulę didesniam garavimui padidinti. Vienam žmogui per valandą reikia turėti ne mažiau kaip 40 mtr.³ tyro oro.

Darbo metas. Para sudėta iš dienos ir nakties, taigi, iš meto dirbti ir ilsėtis. Bet pseudokultūros sugadintas žmogus šią tvarką dažnai šitaip

---

1/ Ibid., II 133: "...die Kraftspenderin grosser Arbeiten...."

2/ Plg. E.R.Hayhurst, Berufskrankheiten: Fisher-Emerson, Ibid., 304-305.

iškraipo: jis naktį,užsidegęs dirbtinę šviesą,nori paversti darbo diena,o dieną,pasidaręs dirbtinę tamsą,nori paversti piolsio naktimi. Šiam maišatininkui gamta pritaiko tokią sankciją: jo kūryba sunkiau gimsta ir mažiau sveria.

Jau priežodžiu pavirto tiesa,kad ankstybo ryto metas yra kūrybingiausias. Antras į jį kiek panašus metas yra tuojau po pietų pogulio.1/

Tuo tarpu pats nepalankiausias kūrybai ir sveikatai darbo metas -- tai tuojau po pagrindinio valgymo. Mat,kuri organizmo dalis įsijungia darban,ten suplaukia ir kraujas. Po valgymo žymi kraujo dalis dalyvauja virškinimo darbe. Jei tuo pačiu metu pradėti protinį darbą,tai vėl žymi kraujo dalis turės plūsti maitinti dirbančių smegenų. Rezultate: kraujo nepakaks nei geram virškinimui,nei vertai kūrybai. Tai dvigubas nuostolis.2/ Užtat,apie valandą po pagrindinio valgymo reikia skirti poilsiui.

Darbo pradžia, vistiek koks tas darbas bebūtų,turi prasidėti nuo taip vad. "išeities būklės". Tam tikslui prie darbo nešokti šuoliu.Jei tai buvo po pietų pogulio,pirmiausia šaltu vandeniu nusiprausti /tai labai atšviežina!/.Po to,ramiai prieiti prie darbo stalo,patogiai atsisėsti,

---

1/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., II 152

2/ Plg. T.S.Clouston, Ibid. 105; J.F.Lütjeharms, Ibid., II 151-152.

atleisti bet kokį raumenų įtempimą, trumpą valandėlę visiškai nurimti ir tik po to ramiai pradėti darbą.[1] Šitokia išeities būklė kalbėtojo dienotvarkėje turėtų rasti vietos kiekvieno darbo pradžioje.[2]

Darbo poza. Vieniems giliausios mintys ateina vaikštant gamtoje[+], kitiems patogiai gulint arba patogiai sėdint.[3] Dirbant, sėdėti ant visos kėdės ir netoli stalo. Galvės neramstyti rankomis. Pasirūpinti, kad lempos abažūras nekaitintų galvos.

Darbo ilgumas yra gana individualus dalykas. Stipresnių nervų gali dirbti ilgiau, silpnesnių -- trumpiau. Principas: nei vieni, nei antri neturi peržengti nervų sistemos pajėgumo ribų[4]. Geriau tų ribų niekada nepasiekti, negu jas vieną kartą peržengti.[5]

γ" Protinio darbininko poilsis: Žmogus ne mechanizmas, bet organizmas. Mechanizmas dyla, bet nepavargsta, organizmas gi ir nusidėvi ir pavargsta. Užtat poilsis žmogui yra natūrali būtinybė. Jeigu, anot R.Gaupo, "net didžiausias tinginys vien savo budria būkle, kvėpavimu ir virškinimu /per

---

1/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., II 152; K.S.Stanislavskis, Ibid., 663.
2/ Plg. R.Wittsack, Lerne reden, 24.
3/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., II 152.
4/ Plg. A.Forel, Hygiene der Nerven und des Geistes, 122.
5/ Plg. T.S.Clouston, Ibid., 40.
+/ Plg. J.Payot, Ibid., 206-207

dieną/ tiek atlieka darbo,kad naktį yra reikalingas miego"[1],-- tai ką bekalbėti apie žmones-skruzdėles. Kalbėtojui gi poilsis yra daugiau negu natūrali būtinybė. Pavargusiam kalbėtojui eiti į tribūną būtų stoka pagarbos skelbiamai idėjai,klausytojams ir sau pačiam. A.Damaschkes žodžiais tariant,kartais "tūkstantis pasisekimų tiek nepadaro naudos,kiek iš vienos pervargusios paskaitos gali kilti žalos".[2] Tad ypač kalbėtojui reikia nusimanyti apie meną pailsėti.

Poilsio ženklas. Lengvas nuovargio jausmas po darbo yra normalus dalykas. Tačiau,nuovargio nebejautimas po sunkaus įtempto darbo -- jau yra ženklas išsisėmimo: mat,pervargus nebepavargstama.[3] Dar žingsnis -- ir jau sugriuvimas.

Pirmutinis normalus nuovargio ženklas yra lengvas spaudimas galvoje. Tai reiškia,kad dirbusioji smegenų dalis nusidėvėjo ir reikalauja laiko /poilsio/ atsistatymui. Šio prigimties ženklo nepaisymas ir dirbimas toliau,-- būtų tos

---

1/ Ibid.,: "Deutsche Revue",32/1907/,196: "Auch der grösste Faulenzer leistet durch sein einfaches Wachsein,Atem und Verdauen so viel Arbeit,dass er des natürlichen Schlafes bedarf".

2/ Ibid.,66:"Tausend gute Dienste schützen nicht vor dem Verderben,dass aus einer müden Stunde aufsteigen kann".

3/ Plg. R.Gaup,Ibid.:"Deutsche Revue",32/1907/,195; A.Forel,Hygiene der Nerven und des Geistes,252.

smegenų dalies rezervų eiksvojimas,būtų ėjimas į nervų katastrofą.

Pseudopoilsis. Ne visa ką žmonės vadina poilsiu yra tikrasis protininko poilsis. Iš puilsio vėl padaryti sau rimtą darbą,reiškia neturėti poilsio.[1/]

Teatras,kinas,šachmatai,kortos,sportas,kelionės,po sunkesnio turinio-skaitymas lengvesnio,po protinio darbo -- fizinis darbas,ir pan.vis tai yra nervų įtempimas,kuris kartais nemažiau eikvoja nervų substancijas,negu prieš tai buvęs darbas.[2/]

Be to,cheminių ekscitamentų vertojimas,k.a. teino,kofeino,teobromino,kola /spec.preparatuose su tokio pat vardo Afrikos riešučių/ ir pan.pavargusių nervų sistemą veikia taip,kaip botagas arklį: tai ne maistas,bet paskutiniųjų rezervų eikvojimas.Kalbėtojo dietoje,kaip aukščiau minėjome,jie gali būti paliekami ir pateisinami proporcingai dideliam reikalui esant,bet jokiu būdu ne kaip nuolatinė dieta. Kas kita lecitinas ir "phytinas",kurių veikimas remiasi ne nervų perdrožimu,bet tikrų jų atstatymu žygiui. Supran-

---

1/ Plg. E.Jacobson,Ibid.:Fisher-Emerson,Ibid., 235;R.Gaup,Ibid.;"Deutsche Revue",32/1907/,197. 202;T.S.Clouston,Ibid.,234.

2/ Plg. E.Jacobson, Ibid.:Fisher-Emerson,Ibid., 235;R.Gaup, Ibid.:"Deutsche Revue", 32/1907/,197. 202; T.S.Clouston, Ibid.,234.

tama, jog dar geriau, jei galima apsieiti vien su natūraliais maisto produktais be jokių dirbtinių nervams pagalbų.

Pagaliau, ypatingai smerktinas dalykas -- nuolatinis chemikalų vartojimas geresniam miegui.[1]

Tikrasis poilsis gali būti dalinis ir pilnas. Dalinis poilsis yra budriame stovyje. Jo esmėje glūdi galimai didesnis išjungimas tos smegenų dalies arba to organo, kuris darbe pavargo.[2] Tokius išjungimus vad. pertraukomis. Pertraukos ilgis turi būti proporcingas nuovargio didumui.[3] Kadangi dalinis poilsis tik iš dalies atstato pavargusio organo jėgas, tai darbo kėlinyje juo toliau, juo darbo laikas vis turi kiek trumpėti, o pertraukos -- kiek ilgėti.[4] Tai svarbu statant dienotvarkę!

Pertraukos metą žymiai geriau praleisti dviem ar trim, negu vienam.[5] Mat, vienatvėje sunku nusikratyti darbe turėtų minčių, o to nepadarius, -- pertrauka tampa ne poilsiu, bet tik savotišku to paties darbo pratesimu, taigi, pseudopoilsiu. Tačiau, kas priverstas vienatvėje daryti pertrauką, tam reikia griebtis specialių poilsio priemonių.

1/ Plg. I.Fisher-H.Emerson. Ibid.,109.

2/ Plg. P.H.Gerber,Die menschl.Stimme und ihre Hygiene,88.

3/ Plg. O.Graf,Über die Wirkung....:"Psychologische Arbeiten", 9/1925/, 3.

4/ Plg. O.Graf,Die Arbeitspause....:"Psychologische Arbeiten", 9/1928/,588-589.604.

5/ Plg. I.Fisher-H.Emerson,Ibid.,107.

Žmoguje dvasia veikia kūną ir kūnas dvasią. Įtemptai dirbant dvasiai, negali būti nuo tam tikrų įtampų atpalaiduotas kūnas, ir atvirkščiai. Pagal šitą dėsnį, vienišas kūrybininkas pertraukos metu turi galimai tobuliau atpalaiduoti kūną nuo bet kokių įtampų, o tada ir dvasia lengviau atsipalaiduos nuo darbe turėtų minčių. Panašiai dvasią atpalaiduoja ramutėlis žiūrėjimas į jūrą, ežerą, upę, kalną, lauką, atskirus medžius, gėles, skraidančius paukščius, vabalėlius, dangaus mėlynę, debesis, ir pan.[1/]

Po pietų, ypač mažakraujams ir sutrikusio virškinimo žmonėms, gera eiti kiek pogulio.[2/]

Pilnas poilsis protininkui yra tik geras miegas. Prieš gulant, jei kojos šaltos, reikia pasirūpinti jų sušildymu, nes šaltom kojom blogas miegas.[3/] Tam tikslui galima kojas sausai masažuoti arba pakaitomis plauti šiltu ir šaltu vandeniu.[4/]

Per dieną daug sėdinčiam kūrybininkui perdaug prisirenka kraujo į galvą ir liemenį, o galūnės, jo stokodamos, šala, tai kliudo miegą. Kraujui geriau disponuoti galūnėms, o taip pat atšviežinti visą organizmą, padaryti gilesnį ir ramesnį miegą ir tuo pačiu

---

1/ Plg. T.S.Clouston, Ibid., 49.229.
2/ Plg. P.H.Gerber, Die menschl.Stimme und ihre Hygiene, 113; E.Jacobson, Ibid.; Fisher-Emerson, Ibid., 235.
3/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 33.
4/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 163.

laimėti daugiau giedros sekančios dienos kūrybai, -- daug padeda sausasis Kruses masažas. Daroma taip.[1] Visiškai nusirengus, dešiniąja ranka masažuojama iki lengvo įkaitimo ir vis apvartant kairioji ranka. Po to, 2-3 sekundžių pauzė.[2] Po jos, lygiai taip pat masažuojama kairiąja ranka dešinioji ranka. Vėl tokia pat pauzė. Po to, abiem plaštakais masažuojama krūtinė. Pauzė. Abiem plaštakais viena koja. Pauzė. Antroji koja. Pauzė. Nugara ties juosmeniu ir kiek galima aukščiau. Pauzė. Dešiniąja ranka kairysis petys. Pauzė. Kairąja ranka dešinysis petys. Pauzė. Vėl kaip pirma su pauzėmis masažuojama kairioji ir dešinioji ranka ir kairioji ir dešinioji koja. -- Po masažo tuojau eiti į lovą. Tokį masažą gera daryti du kartus paroje: vakare prieš pat gulant, ir rytą -- tuojau atsikėlus. Po šio masažo pasidaro nebebaisus šaltas patalas gulti ir šaltas kambarys kelti. Bet svarbiausia, kad jaučiamai pagerėja miegas naktį ir galvojimo giedrumas dieną. Pradžioje, masažą reikėtų trumpinti. Įpratus gi jau bus galima jį ir pratęsti, ir suintensyvinti.

Lovos matracas turi būti kietas. Bet pagalvės

1/ Žr. U.J.Kruse, Ibid., 54.
2/ Kruse pauzių nepažymi. Bet praktika rodo kad be pauzių perdaug smarkiai pradeda veikti širdis. A.L.

geriau dvi-trys minkštos ir plonesnės,negu viena kieta ir stora,nes tuo būdu geriau užtikrinamas pasirinkimas tinkamesnių pozų miegui. Pasiklojimas ir užsiklojimas neturi būti peršiltas,bet negali būti ir šaltis jaučiamas,nes tai kliudytų ir pratęstų poilsį. Antkoldės panašiai geriau dvi - trys plonesnės,jei tiek reikia,negu viena stora ir šilta.

Kalbėtojo miegamajame naktį neturi būti jokio oro traukimo,nes tai gali būti priežastimi pavojingų balso komplikacijų. Ypač t... reikėtų stropiai žiūrėti paskutinėmis naktimis prieš paskaitą. Dėl atsargumo,geriau,jei naktį tyras oras į miegamąjį eina iš gretimo,gerai vėdinamo kambario.

Normaliausia miegamojo temperatūra tarp 10-15°C.[1/]

Pirmutinė sąlyga geram miegui,-- tai dvasios ramybė. Susirūpinus ar susierzinus pirma reikia arba ką nors išblaškančio paskaityti,arba kiek su kuo pasivaikščioti,pasikalbėti,arba drungną vanią /34-36°C/ ar drungną masažą padaryti ir tik po to gulti.[2/]

1/ Plg. H.S.Diehl, Erkältungen: Fisher-Emergon, Ibid.,286.

2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid.,37.113; P.H. Go...er, Die menshl. Stimme und ihre Hygiene, 115; J.F. Lütjeharms, Ibid., II 38.

Gulėjimo poza yra individualus dalykas. Geriausia poza, kuri užtikrina laisvą kvėpavimą, maksimalinį kūno atpalaidavimą nuo bet kokių įtampų ir sukelia jaukumo jausmą. Juo toliau bus kūnas atpalaiduotas nuo įtampų, juo tobulesnis bus miegas ir juo mažiau tokio miego reikės geram nervų atstatymui. Šitokio miegojimo meno galime pasimokyti iš karavano varovų, o ypač iš katino.[1] Be to, atsigulus nereikia daryti sąmoningų pastangų užmigti, nes tai iš naujo įtempia nervus, bet geriau, kaip katinas ant židinio, atpalaidavus bet kokias įtampas, o sveikas miegas savaime ateis.

Miego metas geriausias prieš vidurnaktį, bet ne po jo.

Miego ilgumas taip pat individualus dalykas. Moksleivio amžiui nesą perdaug net 9,30 val.[2] Senyvo gi amžiaus tvarkingai gyvenantiems ir per mažai dirbantiems žmonėms esą gali pakakti 5-6 val.[3] Suaugusiam protininkui visiškai pakanka 8 val.[4] Be to, atsigulus gerokai po vakarienės gerai išmiegama per 6-7 val.; tuo tarpu tam pačiam žmogui atsigulus tuojau po stiprios vakarienės -- reikia apie 8-10.[5] Heidelbergo Prof.

1/ Plg. E.Jacobson, Ibid.: Fisher-Emerson, Ibid., 235; I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 112; K.S.Stanislavskis, Ibid., 272-273.
2/ Plg. T.S.Clouston, Ibid., 163.
3/ Plg. A.Forel, Hygiene der Nerven...., 250; "Der Gr.Herder", 10 977.
4/ Plg. A.Forel: T.S.Clouston, Ibid., 209.
5/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid., 110.

Stöckmannas ilgamečiais bandymais su savimi ir su daugelių kitų žmonių nustatė taip vad. natūralųjį miego metą ir kiekį, ir būtent: kas reguliariai eina gulti 19 val.-- tas 23,20 val jau esąs visiškai gerai išmiegojęs.[1] Tai yra patikrinta ir mano asmeniškais bandymais. Bet,atrodo,kad atsargumo dėliai,šitą miego kiekį galima 1-2 valandom prailginti. Pagaliau,miego ilgumas turi būti proporcingas nuovargio didumui.

Išmiegojus reikalingą laiko normą,pasilikimas lovojo budrioje būklėje -- yra didelis smūgis valios ugdymui,gerai dienos nuotaikai ir net galvojimo giedrumui tos dienos kūryboje.[2]

\+

\+ \+

Štai suglaustai pateiktas kelias,kaip žmogui glūdinčias intelektualines gyvenimo vertybes būtų galima išskleisti iki galimo maksimumo ribų.

Kalbėtojui pasiekti palyginti didelio intelektualinių gyvenimo vertybių išskleidimo laipsnio -- asmenybės kūrimo žygyje yra didelis dalykas. Bet čia ir sustoti,reikštų beveik viską prarasti. Argi neturime pavyzdžių,kad tiek kultūros,tiek

---

1/ Plg.W.Zimmermann: Fisher-Emerson, Ibid.,111.
2/ Plg.J.F.Lütjeharms, Ibid., I 133.

atskiri intelektualai,be proporcingai išugdytų taip pat ir kitų aukštesniųjų gyvenimo vertybių -- skursta,degeneruojasi ir su gėda pasitraukia iš gyvenimo scenos. Tiek kultūros,tiek atskiro jos nešėjo didybę gali išgelbėti tik pilnatvės siekimas. Tad,nauja energija pilnatvės kryptimi!

2. b. Etinės gyvenimo vertybės. Šalia proto,antra žmoguje glūdinti aukštesnioji gyvenimo vertybė yra valia.

Kaip yra menas žinoti,taip yra menas norėti. Kai tas žmogaus noras veikti ir siekti yra nepalūžtamas -- turime stiprią valią,o kai jis yra doras arba piktas -- turime gerą arba piktą valią. Pagal tai, etinėmis gyvenimo vertybėmis suprantame žmoguje glūdintį norą siekti etinių gyvenimo tikslų.

Čia kiek panagrinėsime etinių gyvenimo vertybių /α/ reikšmę,/β/ ugdymą ir /γ/ jų santykiavimą su intelektualinėmis gyvenimo vertybėmis.

a) α. Etinių gyvenimo vertybių reikšmė. Išskleisti iki maksimumo intelektualines gyvenimo vertybes,taigi,tapti šviesiu intelektualu,yra pareiga bei privilegija tik kai kurių profesijų žmonėms. Tuo tarpu nusigręžti nuo pikto ir tapti maksimaliai tvirtu gerame,kitaip sakant,tapti etine asmenybe -- yra pareiga ir privilegija kiekvieno žmogaus. Todėl etinių gyvenimo vertybių reikšmė

visiems žmonėms,o ypač kalbėtojams,yra labai didelė. Žmogui,kuris sukurtas yra darbui,pasyvumas yra tokia pat priešingoji forma,kaip kad minusas yra priešingoji forma pliuso,arba nuodėmė -- dorybės. Užtat,neretai pasitaiko,kad aktyvūs žmonės, ypač senesnio amžiaus,kai jie prieš jų norą yra išjungiami iš pamėgto darbo,-- gana greit miršta.[1]

Kaip žmogus remiasi ant abiejų kojų,taip panašiai gyvojo žodžio jėga remiasi ant abiejų didžiųjų žmogaus dvasios galių: proto ir valios. Kaip sunku būtų pasakyti katra koja yra svarbesnė žmogui,taip panašiai sunku tarti katra šiųdviejų sielos galių yra svarbesnė kalbėtojui. Kuo yra gera plieno žagrė kietai dirvai -- tuo yra galinga gera valia klausytojų valiai įveikti. Ši kalbėtojo valia nudažo kiekvieną jo skiemenį,žodį,mintį,judesį,visi mato,kad tarp kalbėtojo žodžių ir vidaus nėra prarajos,kad jo žodžiai ir judesiai tėra natūralus tikrovės išsiliejimas. Šitoks kalbėtojas klausytojus nebe užsupa,bet išbudina;nebe perkalba,bet įtikina.

Kalbėtojas,išskleidęs etines gyvenimo vertybes,yra galingas ne tik kalbėdamas,bet ir tylėdamas. Šitokio kalbėtojo tylos reikšmė ypač ryškiai pasirodo diskusijų metu: ji išvagia priešą,ji priverčia jį išplepėti kai kuriuos savo sumanymus ir planus.[2]

1/ Plg. J.F.Lütjeharms, Ibid., I 107.

2/ Plg. O.Brömme, Ibid., 42

Pagaliau, išugdyta valia kalbėtojui suteikia tą sfinkso ramybę, kuri, kaip žemiau matysime, įgalina jį valdyti minią.

Tik, žinoma, tvirtos valios nereikia maišyti su paprastu užsispyrimu. Užsispyrimas yra sukilimas prieš protą. Užsispyrėlis prie savo aistros pasilieka net tada, kai jis lieka vienas su be-pročiais. Tai nieko bendra neturi su valios jėga, tai tik silpnybė.

6/ β. Etinių gyvenimo vertybių ugdymas. Vienas Amerikos rašytojas šitaip vaizdžiai yra aptaręs etinių gyvenimo vertybių išsiskleidimo etapus, ir būtent: "Sėk norą ir tu piausi žygį, sėk žygį ir tu piausi įprotį, sėk įprotį ir tu piausi charakterį, sėk charakterį ir tu piausi likimą".[1] Vadinas, kad gimtų dideli žygiai - pirma reikia turėti proporcingai didelių norų, o kad gimtų etinė asmenybė -- pirma reikia įsigyti visą eilę gerų įpročių.

1/ M. Fassbender, Wollen eine königliche Kunst, Freiburg im Br. 17-20 1923, 61: ""Säe einen Wunsch -- und du erntest eine Tat; säe eine Tat -- und du erntest eine Gewohnheit; säe eine Gewohnheit -- und du ertest einen Charakter; säe einen Charakter -- und du ernstest ein Schicksal"".

Bet didelius norus sukelia svarbūs motyvai. Tad pirma motyvai,o paskui norai. Valia be motyvų, tai motoras be kūro. Išmušti valiai motyvus,reiškia ją pertrenkti nokautu. Čia ir glūdi visa agitacijos didybė ir niekšybė! Visokie pašaipūnai,neva kritikai,išjuokdami valią įpareigojančius motyvus,-- susilpnina arba ir visiškai palaužia valios jėgą siekti norėtąjį tikslą ir taip padaro tą užnuodytą atmosferą,kurioje valia,pagal turėtuosius motyvus nebepajėgia skleistis. O išplėšti žmogui dvasinę didybę yra didesnis parazitizmas,negu išgerti iš jo keletą lašelių kraujo. Užtat,prieš visokio rango pašaipūnus,kurių jokiame luome netrūksta,reikia labiau dvasioje ginkluotis,negu prieš pikčiausios rūšies parazitus.

Laikas motyvų įtaką valiai mažina. Tad nuolat juos reikia iš naujo pergyventi arba naujais stipresniais papildyti. Ypač svarbu pakartotinas motyvų pergyvenimas prieš didesniuosius žygius: tada valia gauna naujos jėgos,tada lengviau ir nugalima.

Gyvenimas pilnas taip vad. konkretizuotųjų motyvų arba aplinkumos sugestijos. Kaip motyvai gali būti pikti ir dori,taip lygiai aplinkumos sugestija gali būti negatyvi ir pozityvi. Pirmoji valią paraližuoja,o antroji -- įgalina didžius žygius a''likti. Suprantama,kad pirmoji reikia stengtis neutralizuoti antraja.

Didesniam pozityviosios aplinkumos sugestijos sustiprinimui, tarp kita ko, patariama darbo ir miegamajame kambaryje laikyti vieną kitą paveikslą arba dailiai išpieštą šūkį, orientuojantį į pasirinktąjį gyvenimo idealą, ir prieš darbą ar miegą į juos gerai įsižiūrėti.

Pagaliau, prieš negytyviąją aplinkumos sugestiją ir bet kokį dvasios lūžį -- nepaprastai sėkmingai veikia pozityvioji autosugestija, ypač, jei ji daroma energingai ir garsiai. Autosugestijos formulėje turime ne pageidauti, bet reikalauti ir tikėti, kad kitaip negali ir būti. Tik, žinoma, tas reikalavimas turi būti protingas. Mat, autosugestija yra niekas daugiau, kaip botagas valiai. Užtat šitokiuose valios pareiškimuose niekada negalime iš jos reikalauti tai, kas nėra jos galioje. Pvz., valia negalės niekada pastoviai pavaduoti nei tyro oro, nei sveiko kraujo, nei tinkamo maisto, nei reikalingo poilsio. Bet užtat galima iš jos išreikalauti, kad ji padarytų viską, ką gali, kad greičiau pasveiktume, giedriau galvotume, tikslesnes išvadas darytume, lengviau atsimintume, glaudžiau kalbėtume, o ypatingai, kad pareigas atliktume kruopščiau, nedelsdami, kad ištvermėje nepalūžtume, kad tvarkingiau, išmintingiau ir garbingiau gyventume.

Geriausias autosugestijai laikas yra rytą ir jau išbudus, dieną prieš kiekvieno darbo pradžią,

ypač po kiekvieno pastebėto valios jėgos silpnėjimo,ir vakare prieš pat gulant. Vakare padarytoji autosugestija veiks per visą naktį ir sekančią dieną jaučiamai padės norėtame žygyje. Kadangi normaliai,po kiekvieno autosugestijos pavartojimo,tik dalis jos pavirsta konkrečia valios jėga, -- tai norint pilną norimąjį efektą pasiekti,reikia ją pakartoti per keletą,keliolika arba net keletą desėtkų dienų,kol pagaliau bus pasiekta,ką norėjai. Kad autosugestija kam iš viso nieko nepadėtų, tokio žmogaus nėra.

Mes niekada negalėsime pakankamai stipriai pabrėžti kasdieninės autosugestijos reikšmės valios plieninimo žygyje. Kad žmonės žinotų,kaip autosugestija pigiai atsieina ir [illegible]ias milžiniškas pasekasilgainiui padaro,-- tai j[illegible] var[illegible] tartų su didesne pagarba!

Šalia svarių motyvų ir pozityviosios aplinkumos bei autosugestijos,ypatingai veiksnys tvirtai valiai ugdyti yra gerų įpročių sudarymas.Anot J. Payot, "mūsų dvasiniame gyvenime niekas nežūna: patyra yra be galo kropštus buhalteris. Mūsų tariamieji nereikšmingieji veiksmai,jeigu tik mes juos pakartojame,per savaites,mėnesius,metus-- sudaro milžinišką kapitalą,kuris organinėje atmintyje lieka atžymėtas pavidale nebeišdildomų įpro -

čių."[1] Taip kiekvienas pakartotas veiksmas tampa vis lengvesnis ir lengvesnis už prieš jį buvusį veiksmą, kol pagaliau ne tik jo įvykdymo sunkumas pranyksta, bet dargi jo vykdymo būtinumas atsiranda. Tuo būdu iš pirma buvusios tariamos didžiosios sunkenybės, ilgesnio įpročio dėka, pasirodo didžioji būtinybė, be kurios žmogus pigiai nebegali apsieiti, "nes tai, kas įprasta yra malonu", sako Aristotelis.[2] Štai kodėl mes aukščiau sakėme, kad sunkiausios yra pirmosios aukos!

Pirmutinė sritis, kurioje kalbėtojas turi įsigyti šitokių tvirtų įpročių, -- tai paisymas sveikų ir tvarkingų procesų savajame organizme. Mat, visi žmogaus kūne vykstą procesai turi didelės įtakos valiai. Antai, kas nežino, kad įtempti raumens /pvz., suspaudus kumščius/ valią suaktyvina, o sudribę raumens /pvz., nuleidus galvą, rankas/ -- ją supasyvina. Iš čia ir posakis "nenuleisk rankų!" reiškia: "neprarask valios jėgos!". Juo kūnas bus sveikesnis, juo valia galės daugiau iš jo išreikalauti, juo ir pati valia galės būti stipresnė. Teisin-

---

1/ Ibid., 162: "Nichts geht in unserem seelischen Leben verloren: die Natur ist ein peinlich genauer Buchhalter. Unsere scheinbar unbedeutendsten Handlungen bilden, wenn wir sie nur wiederholen, mit der Wochen, Monaten, Jahren ein ungeheuerliches Kapital, das im organischen Gedächtnis in Gestalt unausrottbarer Gewohnheiten verzeichnet bleibt".

2/ Ibid., A,11: "τὸ γαρ σύνηθες ἡδὺ ἦν".

Jai tad sako E.Drachas,jog "net dvasinės kovos galutinėse sąskaitose yra kovojamos kūnų"[1]. Todėl visa,kas aukščiau mūsų buvo pasakyta apie hedonistines gyvenimo vertybes,apie sveikuosius gyvenimo principus,apie protinio darbo higieną ir kas dar žemiau bus pasakyta apie balso ir kvėpavimo higieną,-- su visomis smulkmenomis tinka ir valios higienai: be anos higienos,nėra šios higienos! Žinant,kokią didelę įtaką daro kūnas valiai,galime sakyti,kad žmogaus valia iš dalies yra verdama virtuvės puode,piaustoma peiliu ant lėkštės,geriama iš stiklų ,maitinama dienos ir gyvenimo plano paragrafais. Nenuostbu tad,jei valios ugdymo pedagogai nepraeina nepalietę racionaliosios mitimo ir gyvenimo sistemos.[2]

Remiantis šia kūno įtaka valiai,kai kurių kalbėtojų nervinimasi prieš paskaitą,kai kurie retoriai pataria raminti atitinkamų įtampų sudarymu kūne,pvz.,pradėti giliai kvėpuoti[3] arba net žiovauti[4]; paskutiniojo veiksmas remiasi tuo pačiu giliu kvėpavimu.

1/ Ibid.,66:"Auch das Gefecht der Geister wird letzlich von den Körpern bestritten".

2/ Plg. J.Payot,Ibid.,161-216;235.245-249; M.Fassenbender,Ibid.,11-12.18-30.86-95;R.Gerling, Die Gymnastik des Willens,Berlin/1918/,56-58.75-77.

3/ Plg. O.Brömme,Ibid.,25;J.F.Lütjeharms,Ibid., I 148-149;U.J.Kruse,Ibid.,80.

4/ Plg. C.van Zanten,Ibid.,142.

Tarp kitokių valios lavybų,siekiant sudaryti tvirtus bei gerus įpročius,paminėtini tylėjimo pratimai. Plepiams,jei jie nori tapti rimtais kalbėtojais,be šitokių pratimų absoliučiai negalima apsieiti. Bet ir didiesiems kalbėtojams jų nauda yra labai didelė. Tylėjimas iškalbos mene yra svarbus strateginis momentas: "Kas kiekvieną mažą pergyvenimą,kiekvieną,kad ir didelio jausmo pradžią -- tuojau paverčia žodžiais,tas suskaldo ir išbarsto prieš laiką tai,kas turėtų būti taupoma,sako E. Weitschas.[1/] Tik tų gyvasis žodis sujudino pasaulį,kurie tylią sutereną išmainė į forumą /Demostenas/ arba neprieinamų kalnų gludumą -- į nesuskaitomą minią lygumoje /Kristus/. Baisus tas kalbėtojas,kurs iš kalno ramybės nusileidžia į šlamančią minią pakalnėje: jo žodžiai tada,kaip taiklios strėlės... tai nebe kalba,bet galingas vidaus išsiveržimas... tai didysis pakalnės kėlimas į kalną... Teisingai tas sako Fr.Roedemeyeris,kad "auklėjimas kalbėti apima taip pat auklėjimą tylėti".[2/]

1/ Wie überzeuge ich meine Zuhörer?,Berlin /1934/,1-2: "Wer jedes kleine Erlebnis,jeden Beginn auch schon eines grossen Gefühls in Rede umsetzt,der verzettelt und vertut vorzeitig,was gespeichert werden sollte".

2/ Ibid., 137:"Erziehung zum Reden ist auch Erziehung zum Schweigen".

Sunkiau yra tiems,kurie šitokiomis tylos bei susitelkimo pratyboms ilgesniam laikui negali nuo žmonių užsidaryti. Tokiems prisieina šitokiu U.J.Kruses patarimu pasinaudoti.1/ Kokią trejetą dienų per savaitę užlaikyti pusiau tylą: vengti bet kokių plepėjimų,žodingų sakinių,ir pan. Be to, tomis dienomis stengtis galimai mažiau pertraukti kitų kalbą ir tik jiems baigus,glaudžiai pasakyti savo nuomonę. Apskritai,tomis dienomis kiekvieną žodį laikyti didžia brangenybe ir ją atiduoti tik proporcingai dideliame reikale. Šitokios atletikos dienos nėra lengvos,bet jų įtaka kalbėtojo valiai ir stiliui ugdyti yra milžiniška.

Jei valią ugdant gerus įpročius reikia įsigyti,tai blogus įpročius reikia išrauti. O tokių įpročių paprastai yra ne vienas. Menas įveikti gausius priešus yra: padalinti ir kiekvieną atskirai nugalėti. Panašiai ir kovoje su [illegible]gaisiais įpročiais: ne visiems iš karto paskelbti karą,bet padalinti ir įveikti po vieną.

Pagaliau,įvairūs smulkūs kasdieniai nusigalėjimai yra bene patys didžiausi žmogaus valios ugdytojai. "Jeigu jau didelis dalykas yra stiprios valios energiją reikalingą valandą panaudoti,tai dar didesnis dalykas yra reikalingą valandą ją su-

---

1/ Ibid.,35.

laikyti",sako E.von Feuchterslebenas.[1] Viena iš pačių didžiausių mūsų kultūros ydų yra ta,kad ji moderniškąjį žmogų išmoko pasigaminti maximum smagumų bei patogumų,o minimum nusigalėjimų. Bet grąžinti žemėn prarastąjį rojų yra iliuzija. Realiau gyveniman žiūrį mūsų kultūros dar nesugadinti indėnai savo jaunimą moko jųjų pačių pasidarytą skausmą pakelti be aimanos,taigi,moko nusigalėti.[2]

Bet valia lavinama tik tokiais nusigalėjimais, kurie yra rezultatas laisvo pasirinkimo. Antai, kas per dieną triūsia spiriamas pareigų /viršininko,įstaigos skambučio/,tas valios lavinime mažai arba ir visiškai gali nedaryti pažangos ir tai dėl to,kad yra varomas jėgos iš oro,bet ne iš vidaus. Todėl psichologiniu atžvilgiu šitokį "darbininką" galima vadinti tinginiu. Kas kita kai žmogus ką padaro savo paties pastangomis,pvz.,nepaliaujamai kiekvieną paskirtą valandėlę grįždamas tęsti pasirinktąjį darbą. Šitoks nuolatinis paties grįžimas prie savo paties pasirinktojo darbo -- jau yra puiki valios atletika; toks jau ir psichologiniu atžvilgiu yra tikra prasme darbštus.[3]

1/ Zur Diätetik der Seele,Wien [13]1854,62:"Ist es ein Grosses,die Energie eines kräftigen Willens zu rechter Stunde zu betätigen,so ist es ein noch Grösseres,sie zu rechter Stunde aufzugeben".
2/ Plg. I.Fisher-H.Emerson, Ibid.,118.
3/ Plg. J.Payot,Ibid.,26-27.

Nusigalėjimo progų nereikia ieškoti kažkur toli ir kažkaip didelių,pasaulį apstulbinančių. Čia visiškai pakanka smulkių nusigalėjimų,kuriems progų kasdieną pilna aplink mus pačius. Antai,punktualus kėlimas,gulimas,dienotvarkės vykdymas;sąžiningas bei kropštus kasdieninių pareigų atlikimas; žodžio laikymas; kas galima padaryti šiandie -- neatidėjimas kitai dienai; nedelsimas atsakyti į laiškus; jau vakare pramatymas rytojaus darbo; palaikymas tvarkos savyje,ant savęs ir aplink save;įvairiausi nusigalėjimai juslių srityse,pakėlimas šilimos,šalčio,alkio,troškulio bei mažų nepatogumų teikiamų nemalonumų; gyvenimo naštos kėlimas be skundo;apvaldymas judėsių ir eisenos:,kalbėjimas aiškiai ir glaudžiai,ir t.t. ir t.t.

Šitie ir į juos panašūs maži,bet kasdieniniai įnašai valiai,ilgainiui daugiau jai duoda,negu kada-nekada padaryti didelio mato nusigalėjimai. Kiekvienas kad ir mažiausias nusigalėjimas valios aktyvan įrašomas su tam tikru triumfu: šilto smagumo jausmas perbėga nugalėtojo krūtinę.

Nė vienos dienos be šitokio smagumo valandėlių!

Taip liejamas valios plienas!

Kad geri įpročiai veikiau taptų būdingu kalbėtojo bruožu -- nėra geresnės priemonės,kaip už tokius įpročius gyvenime kovoti,pvz.,tokiomis temomis skaityti daugiau paskaitų,rašyti straipsnių

arba net mokslinių veikalų,organizuoti bendraminčių ratelius,ir pan. Už ką būsi gyvenime su giliu įsitikinimu ir šventu įkarščiu kovojęs,to pigiai niekam neatiduosi!

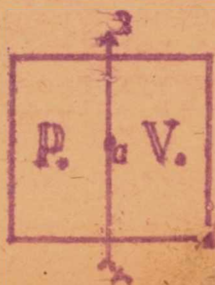
9 γ. Etinių ir intelektualinių gyvenimo vertybių santykiavimas.

Aptarę dviejų pagrindinių žmogaus gyvenimo vertybių /proto ir valios/ išsiskleidimo priemones, dabar pažiūrėkime į jų tarpusavio santykiavimą ir su tuo susijusias pasekas iškalbos mene. Čia gali būti ketvertas atsitikimų: /α'/ proto ir valios pusiausvyra, /β'/ proto persvara valiai,/γ'/ valios persvara protui ir /δ'/ proto ir valios pusiausvyros svyravimas.

4 α'. Proto ir valios pusiausvyra. Protas yra valios forma,o valia proto energija. Protas valiai pateikia motyvus,o valia atlieka žygius. Kai šitaip yra,sakome,kad protas ir valia yra pusiausvyroje arba harmonijoje.

Grafiškai tai galima taip pavaizduoti:

Kvadratas--žmogaus gyvenimo ir veikimo laukas. Pagrindinės gyvenimo vertybės,protas /P/ ir valia /V/,yra idealioje pusiausvyroje. Pagrindinė gyvenimo linija /AB/ eina per patį pusiausvyros centrą /C/.

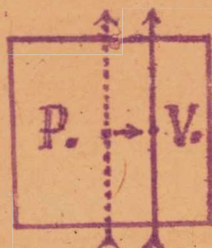


Pasekos. Giedrus galvojimas, didi motyvai. Plieno valia -- pajėgi ir klusni proto talkininkė. Visi racionaliosios gyvenimo bei mitimo sistemos nuostatai galimai ideališkai užlaikomi. Tvirta ir patikima atmintis. Kilminga, rami didybė. Sveikas pasitenkinimas gyvenimu ir optimizmas.

Tai skruzdėlės tipas! Nepasisekimas jo nepertrenkia: jis bandys dar kartą, dar dešimtį kartų, kol pagaliau pasiseks! Jis tiki į pergalę, bet žino, kad šioje pusėje pastangų jos nėra. Todėl jis nuolat žygiuoja tikslo kryptimi. Kiekvienas laimėjimas jam tarnauja nauju argumentu, kad pergalė nėra utopija. Juo toliau žygyje į užsibrėžtąjį tikslą, juo jis stipresnis, didingesnis ir nuostabesnis. Garbė būti tokio vadovybėje. Tai minias imponuojąs kalbėtojas.

β) β'. Proto persvara valiai. Šiuo atveju minėtoji idealioji pusiausvyra tarp proto ir valios jau suardyta: intelektualinės gyvenimo vertybės išskleistos, o etinės apleistos.

Grafiškai tai šitaip atrodo:



Protas, palyginus su valia, yra neproporcingai didelis. Pagrindinė gyvenimo linija nebeina per pusiausvyros centrą, bet iš jo yra išstumta valios srities sąskaiton.

Pasekos. Protas išugdytas, bet neaktyvus, nes silpna valia nepajėgia jo išjudinti, išnaudoti, sukūrybinti. Visur kyšo per didelis pasyvumas, apsileidimas, "talentų užkasimas". Šitokio tipo žmogus daug galėtų pasakyti, bet neprisiverčia, bijo kalbėti. Jis negali tapti minios vadu, negali jos pajudinti į žygį. Jis niekada neturi laiko, vis nuva užimtas, nes nepajėgia atsikratyti gyvenimo smulkmenų, nepajėgia apsiriboti. Užtat jis nuolat skuba, bet niekada nesuskumba atlikti savo pagrindinių pareigų. Jo darbo laukas neapžvelgiamai platus, bet neplaningas: šiandie griebia vieną darbą, rytoj jau kitą; daug užsimoja, bet neturi jėgos ištverti ir baigti. Jis nepastovus, nepatikimas, nelaikąs žodžio, bet ne dėl piktumo, o tik dėl nepajėgumo. Jo gyvenimas pilnas nepasisekimų, todėl jis savimi nepatenkintas, skundžiasi savo dalia, savo artimaisiais, įtarinėja, paprastai vis blogai nuotaikoj. Jei pradeda, - aistringai geria ir rūko, azartiškai kortuoja, žemai puola doroj. Pavydi tiems, kuriems sekasi. Jo dvasia labai neigiamai veikia ir kūną: jis neturi apetito, yra išsisėmęs, neurastenikas, blogai miega, daug svajoja /"budrusis sapnavimas"/, jaučiasi ir atrodo pavargęs.

Tai mokyto paliegėlio tipas. Šitokių žmonių kultūringoje visuomenėje yra gana žymus procentas.

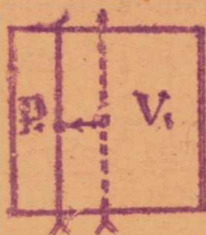
Priemonės grįžti pusiausvyros centran. Daugiau preciziškai formuluotų svarių motyvų valiai! Dau-

giau didžių minčių, pozityviosios autosugestijos! Daugiau racionaliosios gyvenimo ir mitimo sistemos nuost..ų paisymo!

Γ) γ'. Valios persvara protui. Čia turime to..į atsitikimą, kai etinės gyvenimo vertybės yra išskleistos, o intelektualinės apleistos. Bet klaidinga būtų manyti, kad šiuo atveju turime raikalą su tikru valios milžinu-etine asmenybe. Priešingai, tai paprastas pramuštagalvis. Mat, valios jėga ir moraline jos vertė priklauso nuo didingumo ir moralumo tu motyvų, kuriems veikiant ji skleidėsi. Tuo tarpu primityviškas protas -- primityviškus ir pigius motyvus tegalėjo valiai pateikti. Užtat, šiuo atveju negali būti kalbos apie sistemingą valios ugdymą į etinę didybę, o tik apie jos dresūrą visiškai pigiems ir ž...iems tikslams geriau pasiekti. Valia, kuri nėra išugdyta pagal išmin-ties padiktuotus motyvus yra panaši į laukinio žvėries jėgą: ji daugiau ar mažiau yra pavojinga.

Grafiškai tai galime taip išreikšti:

Pagrindinė gyvenimo linija iš pusiausvyros centro išstumta proto srities sąskaiton. Rezultatas: primityviškas protas pastatytas prieš .eproporcingai plačiai išsiplėtusią valios ..ikimo sritį. Protas ..a nepajėgia normuoti plačių valios išsiveržimų.



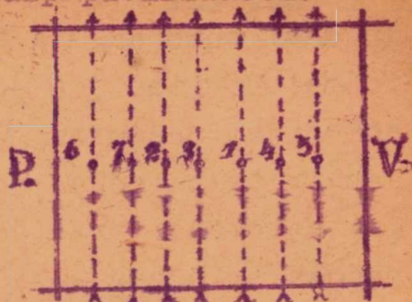
Pasekos. Šitokio žmogaus tipo teisės kodeksas dı dasi suvedamas į ketvertą žodžių: sic volo,sic iubeo! Daugiau jis jokios logikos nepripažįsta.Pasekos jam nesvarbu. Jis lenkiasi tik fizinei jėgai. Jau ir taip menkas jo protas,momentais,rodos,visiškai aptemsta: prasideda pavojingas šėlimas.Jei toks pašoka tribūnon -- išeina rinktinis demagogas: jo argumentacijos svoris glūdi karštyje ir šauksme. Šiaipjau gyvenime -- nesivaldąs egoistas,pilnas kaprizų,mėgstąs vaidus ir avantūras. Kartais jo elgesys panašėja į histeriją ir psichopatiją. Girtavimas,rūkymas,laidokavimas ir chuliganizmas neretai jo praktikuojamas "vyriškumo" vardan. Užsispyręs,nesiskaitąs su priemonėmis,brutualus.

Tai pats pavojingiausias žmogaus tipas,pats didžiausias žmogaus pažeminimas. Tai sugyvulėjusio žmogaus tipas.

Priemonės grįžti pusiausvyros centran. Daugiau gyvosios krikščioniškosios dvasios! Daugiau didžių padorių motyvų sulaukėjusiam elgesiui normuoti! Daugiau pozityviosios autosugestijos bei nuoširdesnio racionaliosios gyvenimo ir mitimo sistemos nuostatų užlaikymo!

δ | 8. Proto ir valios pusiausvyros svyravimas.
Šio tipo žmogaus intelektualinės ir etinės gyvenimo vertybės gana žymiai išugdytos,bet beveik niekada neįgyja pastovių tarpusavy santykių,nesusitaria dėl pirmenybės.

Grafiškai tai galime šitaip pavaizduoti:



Pagrindinė gyvenimo linija nuolat kaitalioja žmogaus gyvenimo ir veikimo lauko kirtimo taškus. Tuo būdu protas svyruoja tarp didybės ir menkystos, o valia — tarp kilnumo ir sulaukėjimo.

Pasekos. Minėtos nuolatinės varžytynės tarp proto ir valios pirmavimo, padaro tai, kad žmogus niekada negali susikristalizuoti į aiškų teigiamą ar neigiamą charakterį. Iš jo galima laukti visokių keisčiausių staigmenų, nes jokiais pastoviais principais jis nesivadovauja. Jis pastovus nebent nepastovume. Tai žmogus, kuris niekada neįgyja "gyvenimo stažo", nes beveik kasdieną vis iš naujo pradeda gyventi. Tai tartum augalas, kuris dėl kažkokios komedijos vis į naują vietą persodinamas. Tai gana pigus žmogaus tipas, tai žmogus-peteliškė. Jo daug kur būta, bet vis kaip šešėlio be pėdsakų. Jo daugelio knygų pirmieji puslapiai perskaityta, bet reta knyga iki galo suvirškinta. Jei jis ką žymesnio gyvenime padaro, tai nebent giliai sujaudintas, pvz., įžeistas, viršininko stipriai monituotas, ir pan. atsitikimais. Jis tipiškas plepis, flirtininkas, tuščiažodžiautojas, miniažmogis. Jei reikia, gali gražiai pakalbėti, bet labai

retai tegali klausytojus pajudinti į žygį. Tai nuotaikos žmogus. Užtat,netaktingas,be autoriteto, daug kartų nusivylęs.

Priemonės sustoti pusiausvyros centre. Daugiau didžių kilnių motyvų! Daugiau pozityviosios autosugestijos ir racionaliosios gyvenimo bei mitimo sistemos nuostatų paisymo!

\+

\+ \+

Šitaip atrodo labai stambiais bruožais pavaizduoti kalbėtojo etinių gyvenimo vertybių skleidimo keliai ir jų santykiavimas su intelektualinėmis gyvenimo vertybėmis. Kaip matome,tai nėra patogumų,bei nusigalėjimų keliai,tai nėra savo dalią gyveniman įnešusio pensininko,bet ateitį tebeplanuojančio žygininko keliai,tai ilgų amžių ir šviesiausių žmonijos protų išbandyti dvasios titanams ugdyti keliai. Jei kartais kalbama apie plieno žmones,tai ne todėl,kad jie tokį šarvą,bet kad tokią harmoniją tarp proto ir valios turi.

Bet ir vėl tragedija! Kalbėtojas vien su didingai išskleistom intelektualinėm bei etinėm gyvenimo vertybėm,tiesa,jau yra labai didelis,bet šito galiūno vardas: rafinuotas despotas.

Šitas šviesusis granito širdimi kalbėtojas, kaip minėjome,jau gali minias imponuoti,bet dar

negali jų visiškai perblokšti ir pastoviai prie savęs prirakinti. Šitam kalbėtojui minia niekuomet negalės dovanoti žmogiškosios širdies neturėjimo, taigi jausmų p saulio neturėjimo, kuris minioje, kaip žemiau matysime, yra labai opus ir audringas. Norint žmogų užkariauti, reikia jį visą užkariauti, ir būtent: protą -- prporcingai didžiu protu, valią -- valia, o širdį -- širdimi. Vadinas, šitam tariamajam minių valdovui, W. Besslerio žodžiais tariant, dar reikalinga "su jėga švelnumą suporinti"1/, kitaip sakant, deramai išskleisti savyje glūdinčias gyvenimo vertybes.

3. c. Estetinės gyvenimo vertybės. Graikų žodis αΐσθησις reiškia jausmą arba pergyvenimą. Pagal tai griežta prasme estetinėmis gyvenimo vertybėmis suprantame žmoguje glūdinčius meno ir grožio pajutimo pradus, o plačia prasme -- pergyvenimą apskritai.

Čia kiek paminėsime /α/ estetinių gyvenimo vertybių reikšmę ir /β/ jų ugdymą.

a) α. Estetinių gyvenimo vertybių reikšmė. Griežta prasme suprastų estetinių gyvenimo vertybių išskleidimas būsimajam kalbėtojui yra labai svarbus. Mat, iškalba yra gyvojo žodžio menas, o kalbėtojas -- to meno kūrėjas ir nešėjas, taigi, meninin-

---

1/ Ibid., 168: "mit der Kraft die Milde paaren"

kas. Jei estetinių gyvenimo vertybių išskleidimas yra pageidaujamas iš kiekvieno šviesuolio, -- tai kalbėtojui, kaip menininkui, šitas pageidavimas yra žymiai stipresnis: jis yra būtinybė.

Kiekvienas menas, kai jame pritrūksta riteriškai garbingai jį traktuojančių kūrėjų, -- su nepermaldaujamu būtinumu degeneruojasi. "Grožis pagrįstai pretenduoja, kad jis būtų riteriškai traktuojamas", sako E. Palleske, "ir kas jam yra prisiekęs, tas net smulkmenose jam turi būti ištikimas". 1/ Kalbėtojas yra gyvojo žodžio grožio menininkas. Kas prieštarauja grožiui, tas netinka ir kalbėtojo lūpoms.

Deja, šiandie menas labai nuseko. Jis nebeturi gelmių, kur siela galėtų pasinerti. Jis pavirto sėklia bala, kurioje nė tiek nebėra vandens, kad gėdą apsemti galėtų. Užtat jis ir dvokti pradėjo, kaip bala. Šiandie gyvojo bei rašytojo žodžio menas kai kuriuose jo nešėjuose /nekalbant jau apie pritaikomąjį meną!/ pradėjo varžytis dėl vardo su parnografija. Antai, vienas mūsų gyvojo žodžio meisteris kartą taip kalbėto: "Tautininkams valdant Lietuvą, ji apaugo maurais, o po tų maurų priviso visokių rupūžių, žalčių ir gyvačių". Kitas viename

---

1/ Die Kunst des Vortrags, Stuttgart 1920, S: "Die Schönheit dringt mit Recht auf treuen Ritterdienst, und wer sich ihr gelobt hat, muss auch im kleinsten gehorsam sein".

moksleivių susikaupimo valandoje vėl ši;'aip kalbėjo: "Vyrai,jūs nebūkit bimbariėzai.Mergaitės , nebūkit gvizdės!" Ką šitokios frazės gali tarti apie kalbėtojo estetinių gyvenimo vertybių deramą išskleidimą?!

Negeriau yra ir su rašyto žodžio menu,kuriame kalbėtojai dažnai turi ieškoti sau reikalingos medžiagos. Štai vienas kitas pavyzdėlis iš po plunksnos tokio meisterio,kaip G. Papini: "Atsibuskit bent sykį! Atsiminkite gyveną,o civilinės bestijos!"1/ "Reikia turėti drąsos spiaudyti,vemti,šlapintis ir ištuštinti vidurius ant to,ką esame mylėję ir buvzome garbinę"2/ -- Stipresnio absceniškumo pavyzdžius iš "literatūros" cituoti čia jau būtų perdaug.

Šiandie gyvojo ir rašytojo žodžio menas daug kur pasigenda riteriško traktavimo,pasigenda žmogaus dvasios didybės. Kada kalbėtojas arba rašytojas pamato,kad menkos jo dvasios skelbiamai idėjai laimingai nulemti nepakaks,-- tada jis įtūžta ir užmiršta riteriškos kovos įstatymus,tada jis atpinga ir drebia...

Plačia prasme suprastos estetinės gyvenimo vertybės,arba pergyvenimas apskritai,kalbėtojui

---

1/ Ibid., 106.
2/ Ibid., 162; plg. dar: 128. 159. 15 . ir. d. k.

yra daugiau negu būtinybė. Mat,grožį ir meną tik regėti yra permažai: jį reikia dar jausti. Tai reiškia,kad grožiui ir menui pažinti reikia abiejų regėjimo juslių: akių ir širdies.

Kaip suintensyvintas regėjimas vadinasi įsižiūrėjimu,taip suintensyvintas jautimas -- įsijautimu arba pergyvenimu.

Anksčiau esame sakę,jog kalbėtojas dėstomąjį dalyką turi dvasios akimis regėti. Čia sakome dar daugiau: jis turi jį ne tik regėti,bet ir jausti. Net ir to dar negana: jis turi jį dvasioje įsižiūrėti,įsijausti,taigi,jį pergyventi. Vadinas,tik tada kalbėtojo skelbiamoji idėja klausytojams bus maksimaliai aiški ir patraukli,kai kalbėtojas ją regės abiem minėtom regėjimo juslėm,kai tai idėjai bus leidęs maksimaliai veikti save patį,kai jis bus nuoširdžiai ir giliai pergyvenęs. Mat,anot P.C. Jacot, "gerai kalbėti,reiškia veikti patį save".1/

Pergyvenimo menas yra ta didžioji magija,kuri įgalina kalbėtoją operuoti ramybe ir audra kartu,kuri galutinai išryškina vadą ir pastoviai prie jo prirakina sekėjus. Mes niekada nerasime pakankamai stiprių žodžių deramo pergyvenimo

---

1/ L'éducation de la parole,Paris 1929,14: "Bien parler c'est agir sur soi-même".

reikšmei gyvojo žodžio mene išsamiai pavaizduoti, nes su pergyvenimu iškalba prasideda,o su jo užgesimu -- ji baigiasi. Arba,Quintiliano žodžiais tariant,'juk tai yra pergyvenimas,kuris iškalbingais padaro".1/.

Iš antros gi pusės,mes nerandame tokių banalių žodžių tai retorinei ir psichologinei ignorancijai pavaizduoti,kuri iškalbos mene norėtų apsieiti be pergyvenimo,kuri norėtų jį laikyti nebemodernišku,nebesuderinamu su išminčiaus gyvenimu, kuri norėtų prikelti stoinę,tą pačią neiškalbingiausią istorijai žinomą,iškalbos meno kryptį. Prieš šitokį iškalbos nuvainikavimą pasisako kiekvienas apie gyvojo žodžio meną ir psichologiją nusimanąs žmogus.2/.

6/ β. Estetinių gyvenimo vertybių ugdymas. Pirmutinė sąlyga geram pergyvenimui įgyti yra atskyrimas tai,kas rūpimoje temoje yra esminga ir neesminga. Po to,tuos esminius dalykus nuoširdžiai palyginti su gyvenimu,kur tokių dalykų trūksta /negatyvinis momentas/ arba yra su kaupu /pozityvinis momentas/. Tai padarius,jau stovėsi gero pergyvenimo išeities taške.

1/ Ibid.,X 7,15:"Pectus est enim,quod disertos facit".Plg.dar:"Rhetoricorum ad Herennium", III 15,27.

2/ Plg. G.Kieffer,Die äussere Kanzelberedsamkeit,116:E.Palleske,Ibid.,110;W.McDougall,Ibid.,6.

Toliau turi sekti vaizdingasis įsigyvenimas. Sakysim, mums reikia apginti nekaltą žmogų. Tada mes turime galimai tobuliau ir smulkmeniškiau pasinerti į to nelaimingojo asmenį, į jo praeitį, dabartį, ateitį; jo privatų ir visuomeninį gyvenimą; mintimis apsivilkti jo rūbais, atsisėsti į jo kėdę, prie jo stalo, jo kambary, jo šeimoje; girdėti balsą jo žmonos, jo vaikučių; įgyti jo veido bruožus, jo nuotaiką; paleisti vaizduotės sparnus ir tapti visiškai juo. Mūsų tema dabar nebebus "vieną" nekaltą žmogų apginti, bet mus pačius, atsidūrusius ano nelaimingojo būklėje, apginti. -- Kada į šitokius temos vaizdus būsime pasinėrę, -- pradėsim jausti, kad čia nebėra "man vis tiek", pradėsim jausti, kad pradedam traukti dvasios kalaviją kovai, kad pradedam įdėti širdies, kad pradedam pergyventi.

Be to, kad žmogus greičiau ir giliau galėtų pergyventi -- jis turi turėti proporcingai didžių tikslų, idėjų, minčių. Tautose iškalba visuomet smukdavo, kai jose pritrūkdavo didžių idėjų. Pvz., Quintilianas, palygindamas savo laikų kalbėtojus, kurie tebuvo "smagumo gėlelėmis užsiėmę"[1], su didžiausiais Catonų, Grachų laikų kalbėtojais, sako: "anie ne tiek protu mus viršyjo, kiek /didžia/ idėja".[2]

1/ Ibid., II 5,22: "lasciviae flosculis capti".
2/ Ibid., II 5,24: "non tam ingenio illi nos superarunt, quam proposito".

Didi idėja, didis į ją įsijautimas, didi ir iškalba!

Patyrimas rodo, kad pergyvenimas duodasi lavinamas. Kas iš prigimties šaltas ir sunkiai pergyvena, tiems gali padėti tokios pratybos. Per ilgesnį laiką ramutėliai, atydžiai ir giliai įsiklausyti į gerų muzikų kūrinius, stengiantis muzikos tonuose perskaityti tai, ką autorius jais norėjo pasakyti. Panašiai įsiklausyti taip pat į didžiųjų kompozitorių dainų melodijas. Šitokios pratybos švelnina žmogaus sielą ir gana teigiamai veikia estetinių žmogaus gyvenimo vertybių greitesnį ir gilesnį išsiskleidimą.

Pagaliau, reikia praktiškai bandyti pergyventi kalbant. Pradedantieji jaučia tartum gėdą, stačiai bijosi pradėti pergyventi. Iš dalies jie turi racijos. Mat, pergyventi, reiškia save atverti. Nenuostabu tad, kad pradžioje daugelis tokio savęs atvėrimo dar nenorėtų padaryti. Bet kalbėtojas, kasdien dirbdamas savo asmenybės kūrimu, šitokio savęs atvėrimo pastoviai neturėtų bijoti. Nes, savęs neatvėręs -- nepergyvensi, nepergyvenęs -- neuždegsi, neuždegęs -- nepajudinsi!

Kalbant su pergyvenimu, kalbėtojas tampa tikra prasme kūrybingu gyvojo žodžio menininku. Taip kalbant dažnai gimsta tokių didžių minčių, apie kurias savo ramiame darbo kambaryje jis nė supratimo neturėjo. Todėl, jei prancūzų priežodis sako, kad "l'appetit vient en mangeant", -- tai pergy-

venančio kalbėtojo praktika rodo, kad "l'idée vient en parlant".[1] O šitokios kalbėjimo metu kalbėtojui švystelėjusios idėjos paprastai yra tie retieji deimantai, kurių akyvaizdoje publika netenka laiko sąvokos. Tai yra iškalba par excellence!



Štai jau turime kelius trim /intelektualinėm, etinėm ir estetinėm/ aukštesniosiom žmogaus gyvenimo vertybėm išskleisti. Jas išskleidęs kalbėtojas jau turi būti šviesus, tvirtas ir ri...riškai jautrus. Tai natūralinė žmogaus didybė, pasiekiama paties žmogaus pastangomis.

Bet ir dar viena tragedija! Taip kalba teorija, bet kitaip gyvenimas. Žmogus išskleidęs tris minėtas aukštesniąsias gyvenimo vertybes -- pamato savo didybę ir menkystą kartu: jis daugiau žino, negu gali. Jis jaučiasi valdovu be vainiko. Vainikas spindi aukštumose, į kurias pakilti neturi sparnų. Kiek kartų kopia, tiek kartų slysta. Jis niekada nebaigia tiesti liepto tarp tikrovės ir idealo. Šitai žmogaus tragedijai įamžinti stabmeldiškoji filosofija pastatė šiurpulingą paminklą su užrašu: "Video meliora proboque, deteriora sequor".[2]

1/ Plg. Fr.Roedemeyer, Ibid., 43.

2/ Ovidius, Metamorphoses /hersg.von O.Stange, Leipzig-Berlin 1919 1919, VII 20-21.

Bet šita tragedija su žmogumi įvyksta tik tada,kai jis dar nėra pilnas žmogus. Užtat yra dar viena aukštesniųjų gyvenimo vertybių grupė,kuri žmogų jau galutinai atbaigia ir apvainikuoja, -- tai religinės gyvenimo vertybės. Tad visu nuoširdumu į paskutinį ir jau galutiną asmenybės atbaigimą,į religinių gyvenimo vertybių išskleidimo žygį!

4. d. Religinės gyvenimo vertybės. Jau vien natūralaus proto pagalba galima įsitikinti,kad žmogus nėra viskas,kad yra pasaulio ir žmogaus Kūrėjas - Dievas. Jei yra Dievas,tai turi būti ir kokie nors santykiai su Juo. Tuos žmogaus santykius su Dievu vad. religija. Pagal tai,religinėmis gyvenimo vertybėmis vadiname žmogaus prigimtyje glūdinčius Dievo garbinimo ir mylėjimo pradus.

Kadangi religinės gyvenimo vertybės priklauso prie žmogaus prigimties esmės,tai jų reikšmė žmogaus atbaigime yra nė kuo nepavaduojama. Negarbinsi Dievo,kuris Tave sukūrė, -- tai garbinsi kokį nors stabą,kurį Tu pats susikūrei.

Žmonės,bėgdami nuo religijos,sugalvojo kultūrinio entuziazmo mitą,paremtą vien intelektualinių,etinių bei estetinių gyvenimo vertybių išskleidimu. Bet vien šiais trim natūraliniais keliais jie išugdė ne antžmogio,kaip to norėjo Nietzsche, bet požmogio tipą. Tuo būdu jie priėjo tų pačių

išvadų,ką ir stabmeldžių filosofija: priėjo kultūrinį pesimizmą. O.Spenglerio "Untergang des Abendlandes" /1918.1922/ yra daugiau negu jo vieno veikalo antraštė: tai antraštė visos vakarų kult pastangoms sukurti antžmogio tipą be Dievo įsi šimo,kitaip sakant,be religinių gyvenimo verty - bių išskleidimo. Vadinas, tik visų keturių aukš - tesniųjų gyvenimo vertybių išskleidimu žmogus tampa pilnutiniu žmogumi,tikruoju antžmogiu-asmenybe. Kitaip sakant,tikrųjų antžmogių vardų reikia ieškoti šventųjų kataloge!

Kaip kitų,taip ir religinių gyvenimo vertybių skleidimosi kelius čia paminėsime tik labai glaudžiai,ir tai daugiau tuos,kurie ne vien žmogui apskritai,bet taip pat kalbėtojui specialiai yra labiau žinotini. Tam tikslui kiek sustosime ties /α/ pagarba, /β/ aktyviuoju nuolankumu, /γ/meile, /δ/ malda ir /ε/ dievovaikyste.

α. Pagarba yra mylinti baimė tikrajai didybei arba ją atstovaujančiai vertybei. Užtat ten,kur yra tik viena baimė,ten dar nėra pagarbos. Pagarba prasideda ten,kur meilė ar baimė yra kartu. Tuo būdu pagarba yra pirmas žingsnis,norint pakilti bent kiek aukščiau rafinuotos natūros.

Pilnutinis žmogus turi turėti pagarbos ne tik už save aukštesnioms vertybėms,bet taip pat ir sau pačiam,ir savo artimui ir net žemesniems už save individams.

Pagarba aukštesnioms už save vertybėms pirmiausia apima pagarbą pačiam Dievui, kurį mylėti yra pirmasis ir pats didžiausias įsakymas.[1] Toliau, pagarba Šv. Marijai Panelei, kaip ypatingu būdu susijusiai su visa Šv. Trejybe /Dievo Sūnaus Motina, Šv. Dvasios Sužadėtinė, dangiškojo Tėvo Duktė/. Be to, pagarba angelams, kaip ypatingiems Dievo garbintojams[2] ir pasiuntiniams[3]; pagarba šventiesiems, kaip ypatingiems Dievo išrinktiesiems. Pagaliau, pagarba Bažnyčiai, kaip paties Dievo institucijai.

Pagarba sau pačiam remiasi ne kokia puikybe ar savęs kultu, bet tuo faktu, kad žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą.[4] Tuo būdu, gerbdami save, kartu gerbiame Tą, kurio paveikslą savyje nešiojame. Dėl tos pačios priežasties žmogus turi rūpintis savo geru vardu. Jau Šv. Raštas įspėja: "Rūpinkis geru vardu, nes tai tau ilgiau pasiliks, kaip tūkstantis didelių ir brangių turtų. Geras gyvenimas turi savo dienų skaičių, geras gi vardas pasilieka per amžius".[5] Pagaliau, kas nemoka gerbti savęs, tas nemokės gerbti ir kito.[6] Užtat, viso-

---

1/ Mk. 12,30.
2/ Ps. 102,20; Iz.6,2-4.
3/ Ps. 90,11-12; Dan. 3,49-50; 10,5-20.
4/ Pradž. 1,26-27.
5/ Ekli. 41,15-16.
6/ Ekli. 4,15.

kie griežtumai su savimi turi būti no.muojami išm'ntles ir paga_bos sau pačiam. Ir sodo medelį reikia apgenėti,bet ne tiek,kad vainiko nebeliktų. Panašiai ir žmogaus prigimtį reikia apvaldyti,bet ne tiek,kad taptum invalidu arba pakenktum savo geram vardui. Pagarba sau pačiam neleidžia taip pat savo kūno teršti,nes jis yra mistinio Kristaus kūno narys1/ ir Šv.Dvasios buveinė.2/

Pagarba artimui. Jei dėl Dievo paveikslo mumyse turime gerbti patys save,tai dėl tų pačių motyvų turime gerbti ir savo artimą ir net priešą3/. Ta artimo pagarba turi prasidėti geru apie jį manymu bei atsiliepimu. Retorikos peikiamasis tuščiažodžiavimas,tarp kita ko,veda taip pat ir prie artimo nepagarbos.Todėl,tiek Senasis,tiek Naujasis Įstatymas turi kietus žodžius mėgstantiems plepėti4/ ir kitus teisti.5/ Net ir tokiu atveju, jei artimas tikrai būtų kaltas,Dieviškoji Išmintis pirma pataria jį sudrausti,bet dar ne bausti.6/ Net tariamai pasikartojančios artimo piktos valios atveju,pirmą reikėtų geriau išstudijuoti tą fizinę ir psichologinę būklę,kurioje įvyko tariamasis artimo nusikaltimas. Niekas negali išdrįsti mesti

1/ 1 Kor.6,15; 12,27; Efez.5,30.
2/ 1 Kor.6,19.
3/ Mt.12,31; 5,43-44.
4/ Ekli. 9,25; 28,16.
5/ Mt. 7,1.
6/ Ekli. 19,17.

akmenį į artimą,pats nebuvęs jojo būklėje.Geriau per klaidą gerbti dešimtį pagarbos nevertų,negu žodžiu ar veiksmais nepagerbti vieno nekaltojo.Ta pati artimo pagarba reikalauja gerbti jo skirtingą individualybę,nes jos autorium yra Dievas.[1/] Pagaliau,artimo pagarba reikalauja būti riterišku ne tik jo dvasios,bet ir jo kūno atžvilgiu,dėl aukščiau minėtų priežasčių.

Pagarba žemesniems už save individams, k.a.: gyvuliams ir net negyvajai gamtai. Šita,pagarba jiems priklauso dėl jųjų ypatingai ištikimo Dievo nustatytų įstatymų pildymo.

Gyvuliams tinkamos pagarbos reikalingumą Šv. [Raš]tas laiko teisiojo pareiga: "Teisusis žino ir ko jo galvijų gyvybei reikia,bedievių gi širdis nuožmi".[2/] Beje,Šv.Raštas nevienur gyvulius stato net pavyzdžiu žmonėms.[3/] Ir tikrai daug ko žmogus gali iš gyvulių pasimokyti. Antai,ar skruzdėlė nieko nepasako tinginiui ir laiko eikvotojui? Ar gyvuliai prie lovio nieko neturi pasakyti išlepėliams,aštrumynų mėgėjams,gėrėjams ir rūkoriams? Gyvuliai pasiliko ištikimesni savo gyvuliškumui, negu žmonės savo žmogiškumui. Jei kada žmogaus prilyginimas gyvuliui buvo didelis pažeminimas,tai šiandie -- daugeliu atvejų būtų paaukštinimas.

1/ Plg. E.Welty, Ibid., 77.
2/ Pat. 12,10.
3/ Job. 12,7-8; Mt. 6,26.

Teisingai tad sako R. Linhardtas: "Tu,kuriam Evangelija yra peraukšta,bent iš gyvulio pasimokyk."[1]

Pagaliau, Šv.Raštas net negyvąją gamtą stato žmogui kaip mokytoją.[2] Ir ištikrųjų. Argi žmogui-revoliucionieriui nuolat mindančiam Dievo nustatytos tvarkos įstatymus ir neleidžiančiam savyje sudėtoms galimybėms išsiskleisti į tikrovę -- nieko neturėtų pasakyti nebylys žemės gelmėse kristalas, kuris visada kristalizuojasi taip tvarkingai ir gražiai,kaip tik yra begalima jo turimose sąlygose; arba dausų snaigė,kuri visada priima tokios tobulos žvaigždelės formą,kokią,turėtose erdvių sąlygose,bebuvo galima įgyti?!

Kas nevertas pagarbos. Kaip negerai neturėti pagarbos tiems,kuriems ji priklauso,taip lygiai negerai turėti pagarbos tiems,kuriems ji nepri - klauso. O patys svarbiausi dalykai,kurie neverti mūsų pagarbos,tai nuodėmė,prietarai ir vidutiniškumas.

Nuodėmė neverta pagarbos,nes ji yra priešingoji forma Dievo malonės ir žmogaus dvasios di - dybės.

Prietarai neverti pagarbos,nes jie yra pati nuodėmė arba jos sąjungininkas. Gal jie gali duo-

---

1/ Das Leben ruft,154:"...du,dem das Evangelium zu hoh ist, lerne wenigstens vom Tiere..."

2/ Job. 12,8.9.

ti kada pasisekimą,bet ne garbę. Štai kaip prasmingai E.Hello pavaizduoja pirmąjį ir antrąjį žmonių tipą: "Kurie meilinasi prietarams,savo bendraamžių papročiams,tie esti iškeliami ir tiems pasiseka.Tai yra laiko žmonės. Kurie susikerta su prietarais,su papročiais,kurie iš anksto kvėpuoja būsimojo amžiaus oru,tie iškelia kitus ir pasiekia garbės.Tai amžinybės žmonės".1/

Pagaliau,nevertas pagarbos taip pat ir vidutiniškumas,nes tai yra niekas daugiau,kaip pavargimas pusiaukelėj. Vidutiniško žmogaus tipą gražiai aptaria tas pats E.Hello: "Jis niekados nekalba.Jis tik kartoja.Jis sprendžia apie žmogų pagal jo amžių,pagal jo užimamą vietą,pagal pasisekimą ir turtą.Jis ypatingai gerbia tuos,kurie žinomi,nesvarbu kokiu titulu,kurie yra daug parašę.Jis padarytų vizitą didžiausiam savo priešui, jei jis taptų garsus. Bet jis mažai kreipia dėmesio į geriausią savo draugą,jei niekas šio negarbina.Jis nesupranta,kad tamsus žmogus,vargšas, kurį visi stumdo,su kuriuo elgiasi be jokių ceremonijų,kurį vadina "tu",kad šis žmogus gali būti genijus".2/

Vidutiniškas žmogus prieš vykdamas į naują paskyrimo vietą,uoliai studijuoja visas užmačias savo naujųjų viršininkų,kolegų ir aplinkumos,kaip

---

1/ Ibid., 120.
2/ Ibid., 110.

tas aktorius savo naujojo herojo biografiją,kad tobuliau galėtų su juo sutapti savęs sąskaiton.

Vidutiniškieji negerbia tų,kuriuos pažino jų vaikystėje,kurių pažino tėvus,kurie buvo jų mokiniai,kurie yra jauni,savi,tos pačios parapijos, neatvykę iš pasakų šalies ar bent iš užsienio.

Ir kokie naivūs tie vidutiniškieji! Jie gerbia savo pripažintus stabus,bet nekenčia tų viršūnių,kur tie stabai sėdi. Jie tariasi siekią didybės,bet gerbia tik vidurkį ir lygiai žiauriai plaka,kas žemiau jo,ir kas aukščiau jo.

Kad vidutiniškųjų dauguma,tai jie yra ir viešosios nuomonės formuotojai. Užtat ir viešosios nuomonės vertė yra ne didesnė,kaip vertė ją formuojančios priežasties: viešoji nuomonė yra tik vidutiniškumas!

Bet gana apie tą atpigusių žmonių tipą-vidurkius. Daugiau dovydiškos drąsos prieš tą mūsų laikų Galijotą - vidutiniškumą! Pagarbos jis nevertas nė sulūžusio grašio!

β. <u>Aktyvusis nuolankumas.</u> Rytai užmiršo ką žmogus gali,o vakarai -- ką Dievas gali. Rytų filosofai,praėję pro žmogaus galybę,apsikasė smėliu ir laukė savęs išnykimo. Vakarų filosofai priešingai: jie praėjo pro Dievo galybę ir,užsėdę aukštą kultūros žirgą,tarėsi "sicut dii,scientes" aplinkui matė tik save,bet niekur Dievo.Ir teisingai jie sakė,nes puikybė tik save temato.

Tiesa betgi yra vidury. Žmogus yra ne tam,kad pasauly vienu bejėgiu nuliu būtų daugiau.Ir Dievas yra ne tam,kad puikuoliui žmogui savąjį sostą atiduotų. Ta vidury esanti tiesa skelbia,kad žmoguje sudėti milžiniški lobiai galimybių formoje,kad žmogus ne tik gali,bet ir turi parodyti proporcingai didelį aktyvumą,bekurio didžiosios galimybės niekada nepavirs didžiosiomis tikrovėmis.Iš antros gi pusės,ta pati tiesa skelbia,kad Dievas yra absoliuti Tikrovė,Actus Purus,kad žmogaus tikroji didybė glūdi jo menkystos prisipažinime ir anai nelygstamajai Tikrovei-Dievui nusilenkime. Vadinas ta tiesa moko,kad žmogui reikia atrasti modum vivendi tarp aktyvumo ir nuolankumo,kitaip sakant,kad jam reikia aktyvaus nuolankumo,nes tik tada jis atras teisingą savo vietą santykyje su kūriniais ir Kūrėju.

Ir ištikrųjų.Absoliutiškas savarankiškumas žmogui neįmanomas.Kiekvienas žmogus turi kokiam nors autoritetui lenktis.Bet tai nėra silpnybė, skleidimosi sustabdymas arba pasyvumas. Ne! Nuolankumas nieko neturi pasyvaus: tai aktyvumas aukščiausiame laipsnyje! Ar atsimeni,kokį reikėjo savyje išvystyti aktyvumą ir jėgą,kai vakarykščiam priešui šiandie draugiškai ištiesei ranką?! Teisingai tad sako H. Pradelis,jog "nuolankumas yra ta nuostabioji spyruoklė,kuri savo jė-

gos nepraranda".[1] Taigi,nuolankumas nėra jėgos netekimas,bet jos sutelkimas: sutelkimas žygiui, kad būtų padengtas tobulumo trūkumas.Užtat ir jo vardas yra ne pasyvusis,bet aktyvusis nuolankumas.

Be to,aktyvusis nuolankumas yra drąsus.Jis turi savo aiškų taip ir aiškų ne. Jis visam kam turi tikrąjį vardą,nors,dėl protingų motyvų,nevisada jį vartoja.Jis niekad nešunuodegiauja.Jei kada priverstas dalyką vadinti neaiškiu vardu,tai dvasioje vistiek jis nekapituliuoja: jis lieka aktyvumas.Aktyvusis nuolankumas turi drąsos pakilti prieš visokią pūvančią rutiną,prieš visokias prietarų tvirtoves,prieš visokį pilkumą,vidutiniškumą, prieš srovę.Bet jis nuoširdžiai lenkiasi visokiai tikrajai didybei,nors ji vilkėtų sulopytą sermėgą.Jis lenkiasi Dievui,lenkiasi Tėvynei,pareigai ir garbei.Aktyvusis nuolankumas yra drąsus ne vien išdrįsti pasipriešinti,jis yra drąsus ir pareigos naštą pakelti.[2]

Aktyvusis nuolankumas užtikrina didesnį impetą ir pirmyn,ir aukštyn.Šiuo reikalu G.Papini turi gražius žodžius: "Tikėjimas didžiu esant",sako jis, "yra didelė kliūtis tikrai tokiuo tapti. Kas tiki atvykęs,nebeina pirmyn.Genijum tapti norinčio sielos būsena turi būti nusižeminimo ir gė-

1/ Comment former des hommes,Paris ^{2}1931,20: "A force de plier,ce ressort admirable ne perd-il pas sa vigueur".

2/ Plg. J.Drinck, Ibid.,261.

dos būsena.Jis turi kiekvieną mirutę jausti,kaip nevertinga yra jo siela,kaip atsilikęs yra jo protas,kaip trumpa yra jo atmintis,kaip supančiota ir purvina yra jo mintis".[1] Ir Kristus kalbėdamas kalno pamoksle[2] apie "beturčius dvasioje" , nenorėjo savo klausytojų menkystos,bet didybės!

Bet kad aktyvusis nuolankumas taptų tokia žmogų aukštyn keliančia Archimedo svirtimi,--- reikia, kad jis būtų praktikuojamas pagal laisvą paties apsisprendimą.Jis neturi būti mums kieno nors įsakytas.Nes,anot to paties H. Pradelio,"tuo būdu nuolankumas įgytų surietimą,paralyžių ir spyruoklės sulaužymą,vietoje kad ją įtempti ir nauja jėga prikrauti".[3]

Aktyvusis nuolankumas nereikalauja pačiam absoliučiai išnykti,bet neleidžia ir ties savimi sustoti,t.y. neleidžia nei nuasmenėti,nei išpuikėti.Kas visais atvejais turi vieną ir tą patį švelnų galvos linktерėjimą -- yra daugiau lėlė, negu asmuo.Iš tokio asmenybė niekada neišaugs,nes jame trūksta esminio asmenybės elemento -- save gerbiančio savarankiško asmens.Tai "vėjo linguojamos nendrės" tipas.-- Bet gal dar blogiau už

1/ Ibid., 123-124.
2/ Plg. Mt.5,3.
3/ Ibid., 20:"L'obeissance ainsi obtenue courbe,paralyse casse le ressort pour la vie au lieu de l tendre et de l'armer".

nuasmenėjimą yra perdėtas savojo asmens ieškojimas. Nesakome, kad nepridera rūpintis savo geru vardu; priešingai, gal net labiau juo turime susirūpinti, negu lig šiol. Bet jokiu būdu nepridera savąją kalbą padaryti egocentriška. Jei kalbėtojas išgarsėja, bet žmonių į žygį nepajudina,-- jau galima abejoti dėl jo intencijos grynumo. Mat, tik išgarsėti, reiškia pačiam laimėti; pajudinti gi klausytojus į žygį, reiškia idėjai laimėti. Šitas kalbos egocentriškumas turi pavojaus augti proporcingai su pasiektais laimėjimais gyvojo žodžio mene. Su šituo demonu yra tekę kovoti visų amžių didiesiems kalbėtojams. Pasakojama, kad jau Periklis, prieš eidamas kalbėti, įremdavęs maldaujantį žvilgsnį į Atėnos statulą, kad ši jam padėtų kalboje siekti ne savo, bet idėjos labo. Kiek daug daugiau turėtų krikščioniškasis kalbėtojas paisyti šitos kalbėjimo moralės! Gal nebėra iškalbos mene bjauresnio dalyko, kaip didžios idėjos vardu stumti savo asmens vežimėlį. "Kūrinijos grožio sąlyga", sako E. Hello, "yra savimeilės išsižadėjimas. Šitas išsižadėjimas tinka ir menui, kuris negali būti gyvas be grožio. Menas, kuris galvoja apie aplodismentus, smunka. Jis žiūri žemyn, vietoj žiūrėjęs aukštyn".1/

Su aktyviuoju nuolankumu betgi nemaišytinas nuolankusis išdidumas. Kaip pirmasis yra drąsus ir

---

1/ Ibid., 505.

niekad nekapituliuoja,taip šitas yra bailus ir tuojau suhamelionėja.Užtat jis viską švelnina anksčiau,negu atsiranda protingi motyvai.Tikrieji vardai dalykams jo žodyne iš viso neegzistuoja.Ką jis teigia,teigia taip rezervuotai,jog kartu išeina tam tikras neigimas.Ką jis neigia,neigia taip mandagiai,jog kartu gaunamas tam tikras teigimas.Jis bijo aiškiai neigti ateizmo,kad neišsiduotų;bijo betgi aiškiai teigti ir krikščionybės,kad neužsiangažuotų.Jis daugiau bijo minios,kurią matydamas dreba,negu Dievo,kurio nematydamas diplomatizuoja. Jis greičiau pritars Voltaireui,dėl jo smailaus satyros gylio,negu Bažnyčiai,dėl jos kuklaus šventumo.Jis perlinksta prieš skaičių,nors ir labai pilką,bet atsuka nugarą prieš tikrąją didybę,jeigu ji viena. Šitas "nuolankumas" turi didelę kuprą,užtat ir jo vardas yra nuolankusis išdidumas.

V. Meilė. Santykiuose atomo su atomais ir žmogaus su žmonėmis yra didelis esminis skirtumas. Pirmieji yra kiekvienas sau uždaras pasaulis,antrieji gi -- celės bendro visuomeninio organizmo. Kaip organizmo celė,išsijungusi iš organizmo visumos,miršta,-- taip panašiai ir atskiras žmogus, išsijungęs iš visuomenės,yra tartum miręs.Žmogaus gimimas visuomenėje tėra išviršinis arba materialinis įsijungimas į visuomeninį organizmą.Toliau, atėjus žmogui į protą,tenka jau pačiam pajusti

savo vietą visuomenėje,pajusti,kad E.Welty žodžiais tariant, "dalys egzistuoja dėka visumos"1/,kad toms atskiroms dalims reikia užlaikyti tam tikrus įstatymus,norint turėti žmogaus vardo vertą vietą visuomenėje.O pats didžiausias visuomeninio laimingumo laidas ir pati didžiausia atskiro žmogaus,kaip visuomeninio organizmo celės,vertumo ir didybės garantija,-- tai užlaikymas krikščioniškosios meilės įstatymo.

Visuomenė be krikščioniškosios meilės tėra vilkų gauja.Ne,dar blogiau! Mat,vilkai gaujomis eina plėšti tik kitos rasės gyvių: tarpusavy jie nesipiauna.O žmonės,be krikščioniškosios meilės,piaunasi tarpusavy: kas nežino,kad žmonių karai yra patys šiurpulingiausi,kad kolegų ir net konfratrų santykiai,kai juose pritrūksta krikščioniškosios meilės,yra priežodiškai žiaurūs.

Krikščionybės nekenčią žmonės norėjo sugalvoti krikščioniškosios meilės pamainą: jie išrado gerojo tono ir kurtuazijos įstatymus. Bet kiek gražiosios manieros gali pavaduoti krikščioniškąją meilę -- geriausiai matyti diplomatų gyvenime, kurių kurtuazinės frazės pavirto tokiomis tuštybėmis,kuriomis niekas nebetiki. Vadinas,krikščioniškosios meilės įstatymas yra ne tik natūralus,

---

1/ Ibid.,275:"Teile existieren kraft des Ganzen".

bet ir nepavaduojamas.

Krikščioniškoji meilė,anot Apaštalo Pauliaus[1/], turi net penkioliką savybių,ir būtent:

Kantri /μακροθυμεῖ/. Beje,Apaštalo terminą μακροθυμία verčiant tik kantrybe -- jis kažkaip susmulkėja. Iš tikrųjų gi tame termine glūdi didžiadvasiškumas /longanimitas/,kantrumas,kuris ilgai tveria /patientia perseverans/ ir net vangumas rūstauti bei keršyti /tarditas ad iram et vindictam/[2/]. Šita krikščioniškosios meilės savybė,anot Šv.Augustino,yra brangi santykiuose su netikrais draugais[3/]. Kalbėtojui gi su tokiais teks nuolat susidurti.

Maloninga / χρηστεύεται /. Šis terminas išreiškia geraširdiškumą /benignitas/,bei duosnumą iš pasigailėjimo /ad misericordiam pronus/. Be to, šiuo terminu išreiškiamas kartu ir būdas to geraširdiškumo,ir būtent: jis yra švelnus /clemens/. Kalbėtojas yra dvasinių lobių dalintojas. O ši krikščioniškosios meilės savybė jam nurodo ne tik tų lobių kiekį,bet ir kokį: dalink gausiai ir švelniai! Ir iš tikrųjų: publika mėgsta ne tik daug duodantį,bet ir švelniai bei nuotaikingai kalbantį, taigi,maloningą kalbėtoją.

1/ I Kor. 13,4-7.
2/ Plg. F.Zorell, Lexicon graecum Novi Testamenti, Parisiis 1931,791.
3/ Plg. Sermo 350, n.3: Migne,P.L., 39 1534.

Nepavydi / οὐ ζηλοῖ /. Pavyduoliui visa, kas savo, atrodo maža, o kas svetimo -- daug. Jis niekad neužsidega garbingu lenktyniavimo žygiu, bet šnypščia kažkokiu žemu, sukarikatūrintu gailesiu. Tai aistra, kuri kyla šunyse prie bendro kaulo. Užtat pavydas žmogų labai priartina prie margio. Krikščioniškoji gi meilė žmogui-margiui atveria akis ir parodo erdvų kelią į dvasios didybę ir garbę. Ji sako: nepavydėk, t.y. sugebėk artimo džiaugsmą, garbingo lenktyniavimo pagalba, paversti savuoju džiaugsmu - ir Tu savo laimingumą nuostabiai padidinsi. Pavydėti, tai pačiam save kankinti, o džiaugtis artimo pasiektu laimėjimu yra geriausia žmogaus skleidimosi strategija: jo laimėjimas tebūna rodyklė Tavo pareigos!

Nesigiria / οὐ περπερεύεται /. Anot R.Allerso, "matyt, jau prie žmogaus esminių bruožų priklauso /tai/, ... kad žmogus siekia savęs ir savo darbų pripažinimo. Daugeliui pakanka jau tiek, kad nedaugelis, kad nors vienas jį pripažintų, ką jis daro ir kas jis yra".1/ Kai žmogus mato, kad kitas jam šito pripažinimo nepadaro, tai jis susigundo tą patarnavimą pats sau padaryti, susigundo pasigirti, pasirodyti. Ypač kalbėtojas yra pavojuje parodyti

---

1/ Ibid., 161: "Es gehört offensichtlich zu den Wesenszügen menschlicher Natur...., dass der Mensch nach der Erkennung seiner selbst und seiner Taten sich sehne. Vielen genügt ja auch, dass einige wenige, dass auch nur einer gut heisse, was er tut und ist".

ką jis gali. Štai kaip Ciceronas dėl šios savo ydos skundėsi savajam draugui Attikui: "Aš pats, o gerieji dievai, kaip ἐνεπερπερευσάμην naujajam savo klausytojui Pompejui! Jei kada jau esu parodęs perteklių /tokių retoriškų figūrų, kaip:/ περίοδοι, καρποί, ἐνθυμήματα, κατασκευαί -- tai anuo metu. Ir kas ten buvo daugiau, kaip /pasirodymo/ šauksmai?"1/. Užtat kalbėtojui čia reikia didelio atsargumo.

Neišdidi /οὐ φυσιοῦται/. Išdidumas dažnai tariasi turįs objektyvų pamatą: jis savo asmens ir darbų didybę matuoja pagal įdėtąsias pastangas ir nusigalėjimus.2/ Kiekvienam, kas drįstų šitą jo "objektyvųjį" pamatą neįvertinti -- jis atsako ironišku gestu, žodžiu ar net veiksmu. Šitokių skaičius yra didelis. Jie visi jaučiasi esą neįvertinti, nesuprasti. Dėl to jie daug kenčia, tampa pesimistais, nelaimingais. Už tariamąjį jų neįvertinimą -- jie tuo pačiu atsilygina kitiems. Todėl išdidūs žmonės mažai turi prietelių, o kalbėtojai -- klausytojų.

Nekokti /οὐκ ἀσχημονεῖ/, t.y. parodo pagarbos visiems, kam ir kiek jos reikia.

Neieško kas savo /οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς/, vadinas, yra nesuinteresuota. R. Grassner žodžiais ta-

---

1/ I 14,4: "Ego autem ipse, di boni! quomodo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio! si unquam mihi περίοδοι, si καρποί, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαί suppeditaverunt, illo tempore: quid multa? clamores"

2/ Plg. R. Allers, Ibid., 164.

riantį "Tikroji meilė visada teiraujasi apie Tu, ligūistoji gi savimeilė apie Aš".[1]

Nesusierzina / οὐ παροξύνεται /. Krikščioniškoji meilė yra didingoji ramybė, ta ypatingoji kalbėtojų svajonė replikų ir diskusijų metu.

Neįtaria piktume / οὐ λογίζεται τὸ κακόν /, nors reikalauja aiškumo.[2]

Nesidžiaugia neteisybe / οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ /. Atrodo, net dar daugiau: meilė stačiai nekenčia neteisybės. Antai, psalmėse skaitome: "Kurie mylite Viešpatį, nekęskite pikto".[3] Mat, pakentimas pikto arba neteisybės jau griauna krikščioniškosios meilės esmę. "Devyniolikto jo šimtmečio nusikaltimas", rašo E.Hello, "kaip tik ir buvo tas, kad jis neturėjo blogio neapykantos ir darė jam įvairių pasiūlymų. Jam galima pasiūlyti tik vieną: išnykti. Kiekviena su juo sutartis reiškia ne tik dalinę jo pergalę, bet visišką, nes blogis nevisados reikalauja pašalinti gėrį. Jis prašo tik leisti jam sykiu gyventi su gėriu. Slaptas instinktas pašmibžda jam, kad prašydamas tik kai ko, faktiškai jis prašo visko. Jo pakentimas jau yra garbinimas".[4]

1/ Liebe ist das Brot des Lebens, Wien 1930, 12: "Die wahre Liebe fragt immer nach dem Du, die krankhafte Eigenliebe nach dem Ich".
2/ Plg. E.Hello, Ibid., 146.
3/ 96, 10.
4/ Ibid., 147.

Džiaugiasi tiesa / συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ /. Tai visiškai suprantama. Bet kartu atsimintina, kad nuo tiesos meilės iki jos karikatūros tėra vienas žingsnis. Yra žmonių, kurie tiesos meile vadina savo agresyviškumą. "Pažymėtina", sako R. Allersas, "kad posakis 'kai kam tiesą pasakyti' beveik be jokių išimčių reiškia: jam ką nors nemalonaus pasakyti. Yra žmonių, kurie 'negali susilaikyti nepasakę tiesos' ir kurių šios rūšies išsireiškimai visada turi žemosios kritikos atspalvį: ta jų "tiesa" niekada nėra pripažinimas, pagyrimas, nusistebėjimas".[1] Kas iš tikrųjų tiesą myli, tas dažnai visiškai tyli, nes "tiesa nemėgsta triukšmo".[2]

Visa atleidžia / πάντα στέγει /. Atleisti, reiškia būti daugiau negu teisingam, reiškia būti gailestingam. Tai nebe teisinga, bet jau didinga. Kadangi atlaidumas yra didybė, tai, anot E. Hello, "jis dėl savo kilnumo nepakenčia jokio aprėžimo, jokio siaurumo, jokio šaltumo, jokių ribų. Jis nepakenčia taupumo, jis svaido pilnomis saujomis. Jis sūnus eikvotojas.... Jis duoda tai, ko niekas neturi tei-

1/ Ibid., 46: "Es ist aufklärend, dass die Wendung: jemandem die Wahrheit sagen, fasst ausschliesslich dahin verstanden wird: ihm etwas Unangenehmes zu sagen. Es gibt Menschen, die "sich nie abhalten lassen, die Wahrheit zu sagen", und deren Aussprüche dieser Art immer die Nuance abfälliger Kritik an sich tragen; niemals ist diese "Wahrheit" Anerkennung, Lob, Bewunderung".

2/ E.Hello, Ibid., 224.

sės pasiekti".[1] Bet atlaidumas bei gailestingumas nėra nuolaidumas blogiui: "Gailestingumas? Kas jį apvalįtys nuo tos kvailos išvaizdos", rašo tas pats E.Hello, "kuri taip dažnai jam priskiriama ? Kada galop bus suprasta, kad jis yra neatskiriamas nuo aktyvios, šėlstančios, naikinančios, nenumaldomos griaunančios neapykantos, nuo blogio neapykantos? Kada bus suprasta, kad norint būti gailestingam , reikia būti nepalaužiamam, kad norint būti švelniam tiems, kurie prašo atleisti, reikia būti žiauriam klaidai, mirčiai ir nuodėmei?"[2] Atlaidumas smogia ten, kur malonės prašo klaida, bet pakelia už rankos tą, kurs klaidos neapkenčia.

Visa tiki / πάντα πιστεύει /, "ir būtent: kas gali būti išmintingai, be klaidos pavojaus tikima", priduria šios vietos aiškintojas Cornelius a Lapide.[3]

Visako viliasi/ πάντα ἐλπίζει /, kas protingai galima.

Visa pakelia / πάντα ὑπομένει/. "Jei žmonės vienas kitą pakeltų", sako R.Linhardtas, "žemė tikrai būtų pakankamai erdvi ir gyvenimas pakankamai elastiškas".[4]

1/ Ibid., 105. 2/ Ibid., 105.
3/ Commentaria in omnes Sancti Pauli Epistolas, Taurini 1928, I 515 /In 1 Cor.13,7/: "scilicet quae prudenter potest sine erroris periculo credere".
4/ Von Menschen und Dingen der Zeit, 127: "Die Erde wäre eigentlich geräumig genug, dass die Menschen sich miteinander vertragen könnten".

δ. Malda yra iš eilės ketvirtoji religinių gyvenimo vertybių skleidimosi sritis. Maldoje dalyvauja visos trys aukštesniosios žmogaus gyvenimo vertybių sritys: protas, valia ir jausmai. Kas dėl gausybės darbų manytų neturįs laiko maldai, -- tas nesuprastų nei darbo, nei maldos prasmės. Anot A. Rademacherio, "šio pasaulio šventajam žmogui malda ir darbas tėra dvi skirtingos pusės to paties Dievo garbinimo. Jis nesistengia gaudyti kiekvieną laisvą valandėlę, kad tuo būdu galėtų atlikti maldos pareigą, nes jis žino, kad Dievo norėtas darbas, arba poilsis, arba džiaugsmas taip pat yra malda. Panašiai ir maldai skirtąjį laiką jis nelaiko, kaip kad grynai humanistinis žmogus, neproduktingu, nes jis žino, kad malda yra kilniausias dvasinis užsiėmimas".1/

1/ Ibid., 224: "Für den heiligen Diesseitsmenschen sind Gebet und Arbeit nur zwei verschiedene Seiten derselben Gottesverehrung. Er denkt nicht daran, jeden freien Augenblick zu erhaschen, um einer Gebetspflicht zu genügen, weil er weiss, dass gottgewollte Arbeit oder Ruhe oder Freude auch Gebet ist. Ebensowenig betrachtet er die dem Gebet gewidmete Zeit, wie der rein humanistische Mensch, als unproduktiv, weil er weiss, dass Gebet edelste geistige Tätigkeit ist".

Ir iš tikrųjų. Malda yra kilniausias dvasios skrydis. Maldoje ne tik žmogus artėja į Dievą, bet ir Dievas artėja prie žmogaus susijungia jų dešinės...žmogų pergeria dieviškoji galia... žmogaus dvasia pasidaro galingesnė akyvaizdoje medžiagos... žmogaus prigimtyje atstatoma natūralioji tvarka... užviešpatauja ramybė negirdėta... žmogus gyvena atgimimu... žmogaus širdis ir lūpos nebesuranda dėkingesnio žodžių Tam, kuris "didelių dalykų padarė.../kurio/ vardas šventas.... /kurio/ gailestingumas iš kartos į kartą tiems, kurie jo bijo".[1]

ε. <u>Dievovaikystė.</u> Kaip jau esame minėję, religinės gyvenimo vertybės žmogaus išsiskleidimą į asmenybę galutinai atbaigia ir nutiesia lieptą tarp tikrovės ir idealo. O šitoks žmogaus atbaigimas kaip tik ir pasiekiamas per dievovaikystę.

<u>Dievovaikystė yra žmogaus būklė Dievo malonėje,</u> nes, anot Apaštalo Pauliaus, "kurie tik yra Dievo Dvasios vedami, tie Dievo vaikai".[2] Dievovaikystės sąvoka geriausiai paaiškėja iš santykių tarp vaikų ir tėvų analogijos. Kūdikis pats vienas gyvenimo kovoje beveik nieko negali, jis net pirmųjų žingsnių padaryti nepajėgia ir eina "keturiom". Kas kita, kai tokio vaikučio dešinė atsiduria tėvo

---

1/ Lk. 1,49-50.
2/ Rom. 8,14.

...iu pasitenkinimu ir drąsa tada. ...is ...ario grindimis! Tegul jis ir svyruoja, ...ko pikto neatsitik ,nes galingesniojo ranka ...padeda. Visiškai panašiai yra ir žmogaus santyk... se su Dievu. Vien natūraliom jėgom kovoti su gyvenimu mes galime nebent tada,kai gyvenimo jūros veidas yra ramus ir saulėtas. Bet kiekvienos didesnės audros metu mes pasijuntame bejėgiais garbingai kovoti su gyvenimo stichija,mes lūžtame... Lūžtame su visomis kad ir gražiausiai išskleistomis intelektualinėmis,etinėmis ir estetinėmis gyvenimo vertybėmis... Lūžtame su visu ilgai ir brangiai statytu lieptu tarp tikrovės ir idealo... Bet štai ateina krikščionybė su savo "Linksmąja Naujiena" - dievovaikyste! Ji sako: "Ištiesk ranką į Galingąjį, į Dievą,kurį Tau leista net savo Tėvu vadinti[1]. Įdėk savo dešinę į dangiškojo Tėvo delną,-- ir Tu pajusi,ką gali Dievo malonė... Tu pajusi,kad būti Dievo vaiku yra turėti pastovų lieptą tarp tikrovės ir idealo,yra būti žmogumi-asmenybe,yra būti tikruoju antžmogiu. Ir Tu nebe lūpomis,bet sujaudinta širdimi kartosi su Tautų Apaštalu: "Aš visa galiu tame,kurs stiprina mane".[2]

1/ Plg. Mt.5,48; 6,4.8.9; 23,9; Jn.20,17; Rom.8,15.

2/ Pilip. 4,13.

Teisingai tas sako Fr.Sawickis,jog "visa savo esme būti pasinėrusiam Dievuje.... yra kilniausia dvasios didybė,tai ne tik širdies kilmingumas,bet taip pat ir intelekto kilmingumas."1/ Vadinas,dievovaikystė yra žmogaus-asmenybės vainikas,o šventumas -- pats gražiausias to vainiko pražydėjimas.

Baigiamosios pastabos. Kaip matome,saviugdos traktatas kalbėtojo gyvenime turi milžiniškos grindžiamosios reikšmės. Baigiant jį,dar norėtume padaryti keletą praktiškų pastabų.

1/ Išnaudok jaunatvę! "Jaunuomenė apskritai", sako St.Šalkauskis, "yra reformatoriškai nusiteikusi.Ji yra jautri tam,kas yra negera pasaulyje ir pačiame žmoguje,ir tiki,kad reikia geros valios, kad viskas galėtų būti pakeista į gerą pusę.Ji mažai vertina arba net visiškai nevertina susidariusių tradicijų ir sunkiai pakenčia gyvenimo šabloną. Kas nauja ir ypatinga,kas laimina naują kūrybą,patraukia jos dėmesį ir sužadina jos entuziazmą.Esant jautrumui taip pat ir savo netobulybėms,jaunuomenėje gyvas yra noras tobulintis ir tobulinti pasaulį".2/

1/ Das Ideal der Persönlichkeit,137:"Mit seinem ganzen Wesen in Gott getaucht sein....das ist die edelste Grösse des Geistes,nicht nur ein Adel des Herzens,sondern auch ein Adel des Intellekts"

2/ Jaunuomenė ir gyvoji dvasia:"Krikščionybė Lietuvoje",Kaunas 1938, 252.

Dėl šitokios jaunatvės dienų psichologijos -- jaunatvė yra pats geriausias metas pakilti į asmenybės kūrimo žygį. Bet jaunatvė tėra viena ir praeina greit, kaip dūmas. Tad negaišk! "Kas nedegė jaunu idealizmu ir entuziazmu", sako tas pats St. Šalkauskis, "niekados nebuvo jaunas; o kas šito idealizmo ir entuziazmo nepavertė dorinėmis vertybėmis, veltui pragyveno savo jaunatvę. Jis iššarstė geriausias dangaus dovanas, pats net nesuprasdamas jų reikšmės".[1] Tad kartojame: negaišk, išnaudok jaunatvę!

2/ Skirk laiko -- turėsi laiko! Kai kas skundžiasi neturįs laiko tokioms lavyboms. Ir teisingai sako. Juk stačiai reikėtų stebėtis, kaip žmogus galėtų turėti laiko gyvendamas palaidai, be plano, be tvarkos, tartum nesąmoningai. Laiko tik tada žmogui atsiranda, kai jis jį išmintingai suskirsto. Tad, skirk laiko ir turėsi laiko!

3/ Tik ne radikališkumas! Tiesa, be jokio radikališkumo gyvenime nieko didžio neįvyksta. Su palaidumu -- neaukštai kopsi. Jau geležinis oscil iacijos dėsnys sako, kad nėra laimėjimo be aukos.[2] Užtat, tie gyvenimo dietos taškai, ant kurių remiasi kalbėtojo didybė, ne tik gali, bet ir turi būti palengti kietu radikališkumu. Panašiai, kaip mecha-

---

1/ Ibid.: "Krikščionybė Lietuvoje", 247-248.
2/ Plg. E. von Feuchtersleben, Ibid., 91.

nikoje didžio trynimosi bei svarbiausi atramos taškai yra padengiami didžio kietumo lydiniais.Tačiau,iš šitokio kieto radikališkumo negalima sau suskurti iš visos gyvenimo sistemos,nes lūši!

4/ Būk taktingas! Tiesa,šitoks pasakymas čia beveik tiek pat reiškia,kiek gydytoj pasakymas: būk sveikas! Mat,abiem atvejais dar pasilieka didysis nežinomasis: kaip? Tad,nors labai lakoniškai apie tąjį kaip. Taktiškumui išmokti nepakanka teorijos,nes G.Koepgeno žodžiais tariant, "taktas yra šeštoji juslė imponderabilijoms pajusti"1/.Taigi,kai kas čia turi būti įgimta.Visa gi teorija beveik duodasi sutraukiama į šias kuklias pastabas,Pirma,niekada nesakyk žodžiais,kad Tau rūpi savo autoritetą išlaikyti.Antra,niekada nevartok viso savo autoriteto svorio,nes tai būtų tik silpnumo parodymas: mat,kai dalis yra permenka,tada reikalinga viso...Trečia,takto mokykis iš žmonių,kurie kitų laikomi taktingais.

5/ Nepasidalink! "Tam tikras palinkimas į nuodėmę",sako E.Hello, "tam tikras gailestis neparagavus uždrausto vaisiaus,tam tikras sielos pasidalinimas tarp gėrio ir blogio,tam tikras palankumas,gal visai nesąmoningas,kurį poezija švelnina....visos šios mintys valdo ne tik suklaidintus

---

1/ Ibid.,25:"Takt ist der sechste Sinn für Imponderabilien".

žmones. Jos įsiskverbia ir į padorias sielas, norinčias būti ištikimomis ir tiesiomis". 1/ Užtat, kietai nusistatyk niekada savo krūtinėje netoleruoti dviejų priešingų idealų: pliuso ir minuso, gėrio ir blogio kartu. O kad tai lengviau pasisektų: principiis obsta!

6/ Nepaliauk! Pasauly yra daug asmenybių, bet jos visos reliatyvios. Tai reiškia, jog žmogus-asmenybė niekada nėra tiek išsiskleidęs /ypač religinių gyvenimo vertybių srityje/, kad nebegalėtų dar daugiau išsiskleisti, ir niekada nėra tiek saugus, kad nebegalėtų vėl atgal susiglausti. Vadinas, asmenybės ugdymas ir budėjimas jos didybės sargyboje turi trukti visą žmogaus gyvenimą. Tad, nepaliauk skleidęsis ir budėjęs!

7/ Būk optimistas! Pasaulyje daugiau aimanos, negu džiaugsmo. Užtat, suteikti artimui nors kiek tauraus džiaugsmo yra kažkas didinga ir krikščioniška, o padidinti jo aimaną yra kažkas nebroliška ir pagoniška. Pesimizmas yra viduinis pagonizmas. "Linksmoji Naujiena" nieko bendro neturi su juo. Kur krikščionis kalbėjo ir baigė pesimistiškai, — jis kalbėjo ir baigė pagoniškai. Ne, dar blogiau: jis kalbėjo ir baigė neišmintingai. Nes išmintis ir pesimizmas niekur negali gyventi kartu. Kalbėtojas-pesimistas yra kalbėtojas be moralinės pa-

---

1/ Ibid., 130-131

siuntinybės: tai patauška arba niurna, bet ne kalbėtojas. Vadinas, kalbėtojas turi ugdyti savyje sveiką optimizmą. O tai pasiekiama per šventą idealo meilę. "Kad būtų galima tikrai mylėti idealą", sako St. Šalkauskis, "ir nuolat eiti tobulinimosi keliu, reikia tikėti, kad dorinis gėris šiaip ar taip galutinėje sąskaitoje gali ir turi laimėti. Nesvarbu, kad materialinėje tvarkoje dažnai laimi blogis; nesvarbu, kad geriausi sumanymai dažnai, labai dažnai, niekais nueina gyvenimo kovoje; nesvarbu, kad žmogus dažnai neranda laimės šioje žemėje. Svarbu, kad žmogus niekados nenustotų tikėjęs dorinio dėsnio nelygstamumu; svarbu, kad jis nepaabejotų apvaizdingu pasaulio sutvarkymu, kuris po gyvenimo kovos, žemiškos tragedijos ir kryžiaus kančių žada Prisikėlimą ir amžinąjį laimėjimą".1/



1/ Ibid.: "Krikščionybė Lietuvoje", 252.

Atbaigto kalbėtojo - asmenybės grafiškas pavaizdavimas paskaitos metu:

ABCD - žemesnioji arba animalinė žmogaus prigimties pusė /kūnas/.

EFGH - aukštesnioji arba dvasinė žmogaus prigimties pusė /siela/.

1234567- pusiausvyros centrai atitinkamoms žmogaus gyvenimo vertybėms normuoti pagal proto ir valios harmoniją.

RK - pagrindinė kalbėtojo-asmenybės gyvenimo linija.

IKL - pilnutinio žmogaus vainikas--asmenybė!

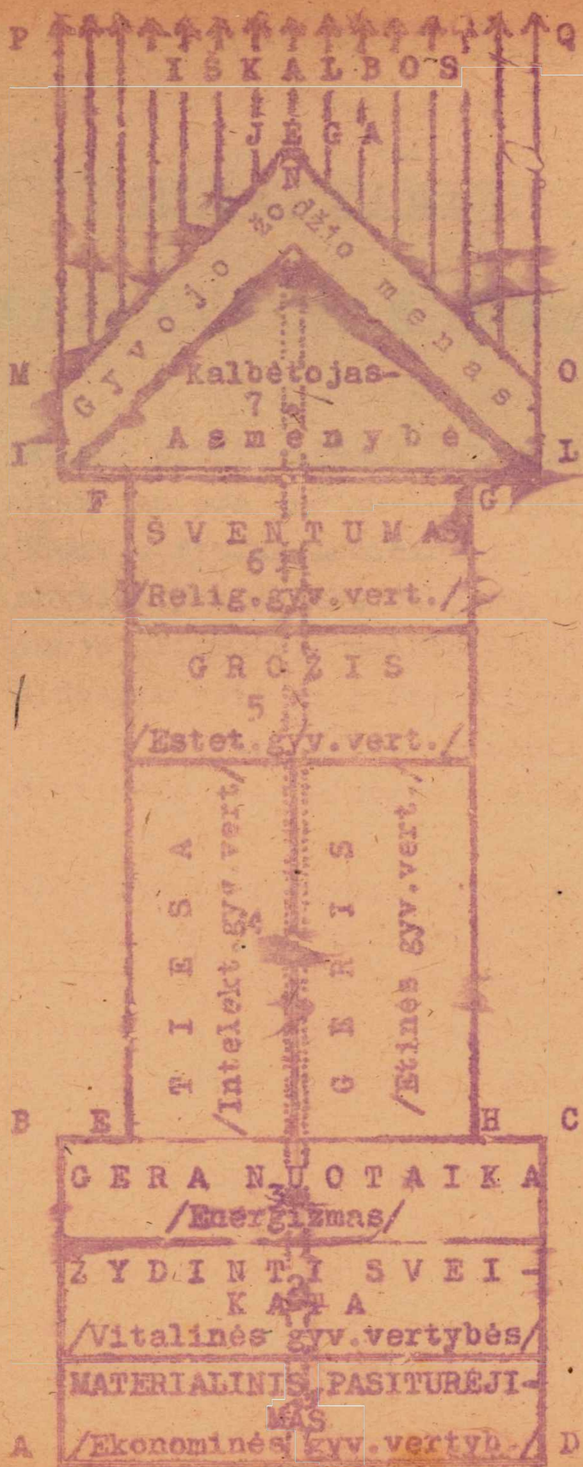
IMNOLK - gyvojo žodžio menas,kaip kalbėtojo-asmenybės šarvas,ginklas,ir pasisekimo laidas.

MPQON - laviniškas kalbėtojo asmenybės išsiliejimas klausytojams pajudinti į žygį.

AND - atbaigtas kalbėtojas,didžiam impetui paruoštos strėlės formoje.Šios strėlės užnugarį /AFGD/,tartum sviedinio sprogstamąjį krovinį,sudaro visas septynetas išsiskleidusių žmogaus gyvenimo vertybių. Jos priešakinį šarvą /IMNOLK/-- sudaro gyvojo žodžio menas apskritai.

Šitokio kalbėtojo asmenybės-strėlės impeto,-- negali atlaikyti jokia prietarų tvirtovė!

-----------------------00000-----------------------


P
Q
IŠKALBOS
JĖGA
N
Gyvojo žodžio menas
M
O
Kalbėtojas-
7
Asmenybė
I
L
F
G
ŠVENTUMAS
6
/Relig.gyv.vert./
GROŽIS
5
/Estet.gyv.vert./
TIESA
/Intelekt.gyv.vert./
4
GERIS
/Etinės gyv.vert./
B
E
H
C
GERA NUOTAIKA
3
/Energizmas/
ŽYDINTI SVEIKATA
2
/Vitalinės gyv.vertybės/
MATERIALINIS PASITURĖJIMAS
/Ekonominės gyv.vertyb./
A
D
F

II Skyrius

PRISITAIKYMAS /ADAPTATIO/.



MOGAUS prisitaikymas materialinei prigimčiai jau yra nuo amžių praktikuojamas. Pvz., chemija, fizika, medicina ir pan. patirtiniai mokslai yra niekas daugiau, kaip pažinimas materialinėje prigimtyje veikiančių įstatymų ir galimai didesnis prie jų prisitaikymas. Kad ir mažas kurio nors kalbamo įstatymo nepaisymas, -- minėtuose moksluose yra laikomas klaida, duoda žalingų pasekų.

Panašiai yra ir su dvasine žmogaus prigimtimi: ir čia veikia tam tikri įstatymai, kuriuos reikia pažinti ir prie jų prisitaikyti. Psichologija mums tokius įstatymus atidengia, o pedagogika paakina, kaip juos būtų galima praktiškai panaudoti ugdymo tikslams.

Gyvojo žodžio menas, turėdamas tikslą klausytojus pajudinti į žygį daugiausiai turi reikalą su dvasine žmogaus prigimtimi. Kad iškalba lengviau galėtų pasiekti savo didįjį tikslą, ji turi galimai geriau pažinti ir paisyti tuos įstatymus, kurie

veikia klausytojų dvasioje.Užtat,šių laikų retorikoje atsiranda gyvas reikalas turėti specialų prisitaikymo traktatą,kur šitie dalykai būtų aptariami.

Prisitaikymas čia nereiškia nei kalbėtojo išblukimo,t.y.neturėjimo savo aiškios idėjos ir linijos,nei sofistiškai-demagogiško spekuliavimo klausytojų dvasios teigiamybėmis ar neigiamybėmis. Kaip iš saviugdos traktato matėme,kalbėtojas nėra nei sofistas,nei demagogas,bet žmogus-asmenybė. Į šitaip suprasto kalbėtojo rankas paduodamas prisitaikymo traktatas nesiekia nieko žemo,o tik galimai didesnio garbingo patarnavimo klausytojams,remiantis jųjų dvasią aktualiai veikiančiais veiksniais pasakitos metu.

Kaip jau esame minėję,antikinė graikų bei romėnų retorika šito traktato dar neturėjo.Tačiau, atskirų jo minčių randame jau ir antikinėje retorikoje.Pvz.,Platonas,remdamasis tuo,kad gyvasis žodis yra ψυχαγωγία ,jau reikalavo klausytojų sielos pažinimo[1].Aristotelis šiuo klausimu kai ką pasakė savuoju πρέπον ,o ypač reikalavimu prisitaikyti prie klausytojų amžiaus psichologijos.[2] Ciceronas taip pat jau kalbėjo apie akomodacijos naudingumą.[3] Nebuvo ta mintis svetima ir Quinti-

1/ Plg. W.Kroll, Ibid.,16.
2/ Plg. Τέχνη ῥητορική , B,12-14.
3/ Plg. Orator, 35,123;36,124;37,128.

lianui.[1] Bet antikinė retorika,galima sakyti,teparodė pirštu į tą sritį,kuri tik naujausiųjų amžių retorikoje gali susiformuoti į atskirą traktatą.

Pagrindinis šiame traktate dalykas yra /A/ prisitaikymas klausytojams.Bet platesne prasme suprastas prisitaikymas turi apimti visą tai,kas tik gali veikti klausytojų dvasią paskaitos metu.O tokiais veikiančiais yra taip pat /B/ laiko aplinkybės ir /C/ vietos aplinkybės.Pagaliau,paskaitos metu gana svarbu prisitaikyti /D/ medžiagai /E/ erdvei,kurioje kalbama ir net /F/ savo paties individualybei ir būklei.Tad,apie visą tai šiame traktate ir teks po kiek pakalbėti.

A. PRISITAIKYMAS KLAUSYTOJAMS

Klausytojai turi būti kalbėtojo dėmesio A ir Q. Kalbėtojas klausytojus turi imti konkrečius, taigi,su visomis jų teigiamybėmis ir neigiamybėmis,bet niekad ne abstrakčius,kurie faktinai nėra. Konkretiems klausytojams nepritaikyta paskaita negali paveikti esančių klausytojų,nes ne jie turėta galvoje;bet negali paveikti ir nesančių,nes tuo tarpu jų iš viso čia nėra.Teisingai tad sako

---

1/ Plg. Ibid., X 1,71.

G.Koepgenas,kad "paskaita visiems iš tikrųjų yra paskaita niekam".[1]

Kalbėtojas,ypač jei jis yra žinomas autoritetas,neturi būti suklaidintas to fakto,kai jo klausytojai ir po labai bendrų,taigi,mažai arba ir visiškai jiems nepritaikytų paskaitų,-- vis dėlto audringai ploja.Šitoks plojimas dažnai turi kalbėtojui nemalonų užkulisį: jie ploja iš reikalo,bet ne iš entuziazmo.[2] Užtat,ruošiantis paskaitai,prieš kalbėtojo dvasios akis turi stovėti klausytojai su jų /1/ minios psichologija, /2/ lytimi,/3/ amžiumi,/4/ išsilavinimu,/5/ socialine būkle,/6/ momento nuotaika ir /7/skaičiumi,kad visiems šitiems psichologiškai reikšmingiems momentams būtų galima prisitaikyti.

1. Prisitaikymas minios psichologijai

a. Kolektyvinis asmuo.-- b. Nemalonios tiesos pasakymo menas.-- c. Minios valdymo menas.

a. Kolektyvinis asmuo. Pasakojama,kad Sokratas,minios akyvaizdoje bijojusį kalbėti savo mokinį Alkibiadį,šitaip drąsinęs:

-- Ar tu bijotum savo mintis pasakyti,jei prieš

1/ Ibid., 11: "Ein Vortrag an alle ist eigentlich ein Vortrag an keinen".

2/ Plg. E.Dovifat, Ibid., 98.

tave stovėtų odadirbys?

-- Kodėl aš jo turėčiau bijoti?,atsakęs Alkibiadis.

-- O jei prieš tave stovėtų pirklys?

-- Žinoma,kad ir jo nebijočiau!

-- O jei tavo kaimynas?

-- Taip pat ne! Juk aš su jais kasdien kalbuos!

-- Na,tad įsisąmonink,kad visas tautos susirinkimas yra niekas daugiau,kaip šitokių atskirų individų suma.Jei tu nebijotum savo mintis pasakyti kiekvienam atskirai iš jų,tai kodėl tu turėtum bijoti tą pat padaryti visiems kartu? -- baigęs Sokratas.1/

Sokratas čia labai apsiriko.Mat,pats niekad miniai nekalbėjęs,kalbėtojo situaciją minios akyvaizdoje ir pačią minią paskaitos metu -- jis vaizdavosi,bet nežinojo kas tai yra iš tikrųjų.

Minią galima imti matematiškai ir psichologiškai.Pirmuoju atveju minia yra tokia,kaip ją vaizdavosi Sokratas,t.y.suma įvairių profesijų asmenų. Bet tai yra labai primityviškas minios supratimas, kitaip sakant,visiškas jos nesupratimas.Antruoju gi atveju minia yra kažkoks,tartum chemiškas,daugelio asmenų junginys,kuriame tačiau atskiri asmens beveik visiškai nebefigūruoja,o tik įeina

---

1/ Plg. A.Damaschke,Ibid.,65-66; H.J.Kruse, 59-60

sąstatan vieno,naujo kolektyvinio asmens.[1]

Sakome vieno,nes iš dešimčių,šimtų ar net tūkstančių susirinkusių asmenų,kai jie visi yra glaudžioje krūvoje paskaitos metu,-- psichologiškai atsiranda tik vienas,nedalinamas,bendras asmuo. Be to,jis yra naujas,nes turi visiškai skirtingą psichologiją,nuo psichologijos tų,kurie tą vieną naująjį asmenį sudaro.Pagaliau,jį vadiname kolektyviniu asmeniu,nes,matematiškai imant,jis yra sudėtas iš daugelio atskirų asmenų: o ot M.Dessoiro,kolektyviniam asmeniui psichologiškai atsirasti -- reikią bent apie trejetą dešėtkų žmonių.[2]

Iškalbos mene šitas naujausiųjų amžių psichologijos kolektyvinio asmens atradimas turi milžiniškos reikšmės.

Kalbėtojas turi išmokti tame naujajame kolektyviniame asmenyje nebepastebėti atskirų jį sudarančių asmenų,nes,psichologiškai imant,jų ten nebėra: jie yra išnykę vieno kolektyvinio asmens sąskaiton.Tas atskirų asmenų nebepastebėjimas yra atsiekiamas vad. tolio žvilgsniu. Jis gaunamas taip.Paimti pieštuką ir atitolinus jį apie pusę metro nuo akių -- įremti į jį žvilgsnį.Dabar staiga žvilgsnį perkelti už pieštuko į tolį.Matysime

---

1/ Plg. W.Wundt, Ueber das Verhältnis des Einzelnen zur Gemeinschaft:"Deutsche Rundschau" XVII 11/1891/,200; G.Le Bon,Psychologie des foules,Paris 40 1937,11

2/ Plg. Ibid., 110

nebe vieną,bet jau du pieštuku.Šitoks žvilgsnys jau ir bus tolio žvilgsnys.Jis niekur neįremtas, bendras.Šitokiu tolio arba bendru žvilgsniu ir tenka žiūrėti į kolektyvinį asmenį.

Kolekytvinį asmenį "pamatyti" galima šitaip. Įsivaizduokime,kad kiekvienas mūsų klausytojas yra tiek mažas,jog be speciaĺių dėmesio pastangų jo pamatyti negalime.Tad,kaip į atskirai pamatyti nebegalimus,mes į juos žiūrime minėtu tolio žvilgsniu.Kartu suponuokime,kad šitas kolektyvinis asmuo yra toks didelis,kad jo "veido" negalime apžvelgti neapsidairę.Žvilgsnio pakreipimas tai vienon,tai antron pusėn šiuo atveju nereiškia noro pamatyti atskirus asmenis, o tik tartum norą apžvelgti vieno didžiulio kolektyvinio asmens "veidą",kuriame,kad vieną jo "akį" pamatytume -- turime pasisukti į vieną pusę,o kad antrą "akį" pamatytume-- pasisukti į antrą pusę.

Kadangi kolektyvinis asmuo,kaip minėjome,psichologiškai imant,yra tik vienas asmuo,-- tai paskaitos metu galime į jį kreiptis vienaskaita: nežiūrint šitokios formos,kiekvienas klausytojas jausis,kad yra kreipiamasi į jį,nes kiekvienas glūdi tame pačiame kolektyviniame asmenyje.

Šito <u>kolektyvinio asmens psichologija</u>,kaip minėjome,yra visiškai skirtinga,negu psichologija tų,iš kurių jis yra sudėtas.Tiesa,jame lieka nemažai taip pat ir atskirų jį sudarančių asmenų

individualybės[1], bet lemiančio vaidmens šiame kolektyviniame asmenyje ji nevaidina. Apskritai, kolektyvinio asmens psichologija arba pagrindinės jo dvasios galios, kaip /α/ protas, /β/ valia ir /γ/ jausmai yra labai panašios į vaiko arba primityviško žmogaus.[2] Apie visą tai kalbėtojas turi pakankamai gerai nusimanyti.

α. Kolektyvinio asmens protas yra primityviško žmogaus protas. Jei kolektyvinis asmuo bus sudėtas iš intelektualų, tai jis supras daugelį svetimų kalbų, tarptautinius žodžius, atstovaujamųjų mokslo sričių techninius terminus, panašiai, kaip ir laukinis žmogus supranta, jei kas į jį kalba jo kalba. Tačiau, šito kolektyvino asmens išmintis /sąvokojimas, darymas sprendimų bei išvedų/, nors jis ir iš genijų būtų sudėtas, — vis dėlto bus panaši tik į primityviško žmogaus išmintį.[3]

Atskirų kolektyvinį asmenį sudarančių asmenų protas, kol [illegible] silieka kolektyvinio asmens sąstate, yra tartum suspenduotas[4], arba gal dar geriau: snaudžią. Todėl jokia logika minios neveikia.[5]

1/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 14.
2/ Plg. W.Moede, Experimentale Massenpsychologie, Leipzig 1920, 10; G. Le Bon. Ibid., 19; U. J. Kruse, Ibid., 62
3/ Plg. W.Moede, Ibid., 10; G.Le Bon, Ibid. 19.
4/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 52.
5/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 93.

ji vadovaujasi instinktais[1] Pramatymas,kas jau yra išminties dalykas,minioje yra visiškai aklas Užtat, G.Le Bono žodžiais tariant, "ji,kaip ir laukinis,nepriileidžia /kad galėtų būti kokių nors/ kliūčių tarp jos reikalavimo ir to reikalavimo konkretizavimo".[2] Negalimybės termino minios žodyne nėra.[3]

Be to,kolektyvinis asmuo yra lengvatikis.[4] Tik įtarimas -- o jam jau neginčyjamas faktas.[5] Užtat,pakanka negudrios suktybės,kad jis patikėtų.Jis nori,kad už jį galvotų jo Vadas-kalbėtojas.

Vadinas, kolektyviniame asmenyje įvyksta didelis intelektualinis nuosmukis. Tas nuosmukis yra juo didesnis,juo pats kolektyvinis asmuo yra didesnis.

Suprimityvėjęs kolektyvis asmuo galvoja nebe tiek sąvokomis,kiek vaizdais.[6] Užtat,vaizdingumas jį stačiai perblaškia.Valdyti jo vaizduotę, reiškia jį patį valdyti.

Akyvaizdoje šitokių kolektyviniame asmenyje veikiančių psichologinių įstatymų,kalbėtojas turi

---

1/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 19.
2/ Ibid., 25: "Comme le sauvage,elle n'admet pas d'obstacle entre son désir et la réalisation de ce désir".
3/ Plg. G.Le Bon,Ibid., 25.
4/ Plg. G.Le Bon,Ibid., 27.
5/ Plg. G.Le Bon,Ibid., 36.
6/ Plg. G.Le Bon,Ibid., 27.

pasidaryti tam tikrų praktiškų išvadų, ir būtent:

1/ Kolektyvinio asmens nereikia bijoti, nors jis būtų sudėtas iš rinktinių intelektualų. Priešingai, daugiau reikia bijoti mažo klausytojų būrelio, nors jame ir [illegible] tų didelių galvočių. Mat, paskutinieji, nesu[illegible]iedami į kolektyvinį asmenį, neįgyja ir jo [illegible]chologijos. Todėl m[illegible]s būrelis yra labai kritiškas, net hiperk[illegible] a[illegible] tai ne vaškas kalbėtojo rankose, bet kieta ir nedėkinga medžiaga. Ką mažas būrelis vadina [illegible] kalbėtoju, -- minioje jis ga[illegible]tų būti geras kalbėtojas; k[illegible] mažas būrelis [illegible] geru kalbėtoju, -- minioje jis galėtų būti [illegible]elis kalbėtojas.

2/ Kolektyvinio asmens [illegible]mityvumas verčia taip pat ir jo [illegible] kalbėtoją garbingai suprimityvėti. Tam tikslui miniai reikia argumentuoti ne giliai, bet įspūdingai ir vaizdingai. Tie, kurie minią nusivedė paskui save, -- ją sužavėjo ne painiomis tiesų sistemomis, bet pamišusiu įkyrumu vis kitais žodžiais ir nauja ugnimi kartodami porą trejetą argumentų. Painus paskaitos planas, ilga argumentų eilė kolektyvinio asmens jau ir taip didelį intelektualinį nuosmukį dar labiau padidina: jam viskas susimaišo, jis iš jų nieko arba mažai ką teprisimena. Gausios datos ir statistikos jam atrodo tartum kokie žmogaus fantaziją pralenkią astronominiai dydžiai. Be to, kalbėjimas benrybėmis, abstrakcijomis, moksliniu stiliumi /"iš

vienos ir iš antros pusės"..../,--tiek išvargina kolektyvinio asmens partnerius,kad silpnesnieji iš jų darosi mieguisti,o jei turi kur patogiai stovėti ar sėdėti,net ir visiškai užmiega.Užtat, ryškiais,perveriančiais,trumpais sakiniais,o ypač stipriais šūkiais[1] formuluotus argumentus-reikalavimus-minia nepaprastai mėgsta Paskaitoje nepaleisti į minią vieno kito sklandaus šūkio,-reiškia kalbėti be išvadų,reiškia tuščiai kalbėti, reiškia minių palikti sumišusią,be veikimo plano, aklą,nepatenkintą,nelaimingą.-- Pagaliau,dėl vaizdingumo.Anot G.Le Bono,minią kur kas daugiau sujudins pranešimas,kad iš Eifelio bokšto nukrito vienas žmogus,negu pasakymas,kad influencos epidemijos metu Paryžiuje per keletą savaičių mirė 5.000 žmonių.[2] Geras vaizdas miniai atstoja svariausią argumentą.Teatrai,kinai arba radio vaidinimai minią daugiau gali paveikti,negu sausai kalbančios garsenybės Plakatai,paveikslai ir vėliavos[3] tokiu pat būtinumu eina kartu su demonstruojančia minia,kaip žaisliukai su būreliu vaikų.

β. Kolektyvinio asmens valia taip pat suprimityvėja: dėl proto nuosmukio,ji nebesivadovauja didžiaisiais motyvais,bet tampa daugiau aklai vei-

---

1/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 36-37. 2/ Plg.Ibid.,54. 3/ Plg. G.Tarde,Ličnost i tolpa /L'opinion et la foule/,perev.E.A.Predtečenskij,S.-Peterburg 1903, / 33.

kiar į energiją. Beje, įvyksta dargi tos energijos sumacija, t.y. juo didesnis kolektyvinis asmuo, juo jame atsiranda daugiau šitokios nepalaikotos energijos. Tuo tarpu atsakingumo jausmas labai nusmunka, nes minioje kiekvienas jaučiasi pakankamai saugiai, yra beveik jokių sankcijų nepasiekiamas. Todėl kartu pakyla nematyta drąsa. Jėgos apsaugoti save tikimasi iš skaičiaus. Užtat, kiekvienas bailys minioje jaučiasi tikru herojų.

Kadangi protas ir atsakingumo jausmas minioje yra labai nusmukęs, tai ji mėgsta fantastiškiausius reikalavimus, reformas, oro pilis. Minia nesvarsto, ji tik reikalauja; ji negalvoja apie pareigą, bet apie privilegiją. Jos idealas, kaip ir sulaukėjusio žmogaus: turėti grobio ir apie jį džiūgauti. Nenuostabu tad, kad, akyvaizdoje šitokio kolektyvinio asmens moralinio nuosmukio, G. Koepgenas senąjį posakį "vox populi vox Dei" -- daugeliu atvejų jau norėtų pakeisti posakiu "vox populi vox diaboli".1/

Kad minios energijos sumacija ir pakilusi drąsa galėtų pasireikšti, ji inkstinktyviai veržiasi turėti priešakyje savęs vadą. Vadas miniai yra tokios pat gyvybinės reikšmės, kaip galva žmogui. Nebėra vado, -- nebėra minioje jėgos ir savitarpi pasitikėjimo. Galas vadui -- galas miniai. Ta

---

1/ Ibid., 28.

prasme labai buvo psichologiškas posakis, kurį pasakęs 1794 m. ties Maciejovicais sužeistas T.Kosciuško: "Finis regni Poloniae"[1]. Mat, kolektyvas be vado yra banda padikoje: tada jis savo rankose nebęišlaiko nėt tai, ką normaliai galėtų išlaikyti. Miniai reikia vado dėl vado. Nesvarbu kas jis, bet svarbu kad jis būtų.[2]

Jei kam pasiseka buvusį minios vadą nuvertinti, tai ji tuojau apšaukia savo vadu šitą naująjį ano apgalėtoją. Interregnumo minia daugiau bijo, negu mirties: ji turi tuojau vėl turėti vadą. Senąjį vadą minia verčia su tokiu pat savisaugos instinktu, su kuriuo tikrąjį arba tariamąjį ano nugalėtoją renkasi savo naujuoju vadu.

Intelektualinis nuosmukis, savisaugos instinktas ir baimė dėl vado genijaus padaro tai, kad minia neturi valios pastovumo /volonté durable[3]/: jos nepastovumas yra garsus. Hosanna ir crucifige — miniai yra [illegible] ir artimiausi terminai. Dėl savo didesnio palinkimo įtarti negu pripažinti, minia mėgsta teisti. Užtat žemoji agresingoji kritika arba demagogija — minioje turi didelį pasisekimą.

1/ Plg. G.Büchmann, Geflügelte Worte, Berlin 1887, 338.

2/ Plg. A.Joussain, Psychologie des masses, Paris 1937, 111-112.

3/ Plg. G.Le Bon, [illegible], 25

Akyvaizdoje šitokio išsiblaškiusio,aistringo, morališkai smukusio kolektyvinio asmens,kalbėtojas taip pat turi pasidaryti atitinkamų praktiškų išvadų:

1/ Nestatyti klausytojams iš karto ilgos eilės moralų,nes tai pralenks minios dėmesio pajėgumą ir bus "plurimae leges,pessima respublica".

2/ Galimai mažiau negatyviosios gyvenimo pusės,barnių,pesimizmo,nes tai jau ir taip stiprų negatyvųjį minioje elementą dar labiau sustiprins!

3/ Galimai daugiau paskaitose tai,kas pozityvu,kas gerai nuteikia,kas duoda vilčių geresnio rytojaus,taigi,daugiau sveiko optimizmo! R.Allerso žodžiais tariant, "amžinąjį: 'tu neprivalai, tu neturi,tu negali'" reikėtų išmesti sąskaiton: 'tu gali,turi,esi'"[1].

4/ Nekovok su minios aistringumu,nes kiekviena aistra yra savyje gera.Be didžių aistrų nebūtų nė didelių žmonių.Bet,kad aistra būtų gera,ją reikia įkinkyti gėrio tarnybon. Parodyk miniai gėrį ir ji lygiai aistringai jį sieks,kaip ir blogį.

5/ Venk pageidaujančios formos /'gal galėtumėt'.../,bet vartok įpareigojančią formą/'jūs galite', 'jūs turite'/. Nes pirmoji tik sumaišo,o antroji aiškiai sugestijonuoja žygiui.

Ibid.,125:"das ewige "du darfst nicht,sollst nicht,kannst nicht" zurückzustellen hinter das "du kannst,darfst,bist"".

6/ Nevartok atstumiančios aš-formos, bet labiau jungiančią mes-formą.

7/ Miniai reikia vado-autoriteto. Todėl pristatant naują kalbėtoją, reikia nepašykštėti išskaičiuoti visus jo titulus, žymesnius darbus, kad tuo būdu klausytojų akyse kalbėtojas įgytų reikalingą aureolę.

8/ Nepasitikėk minios suteiktais laurais: kokiu entuziazmu ji Tave šiandie vainikavo, tokiu pat entuziazmu rytoj gali kryžiuoti. Su minia elkis taip, tartum kiekvieną kartą joje pasirodydamas turėtum iš naujo pradėti kovoti dėl savo autoriteto pripažinimo. Minia kalbėtoją traktuoja ne pagal tai, ką jis galėjo vakar, bet pagal tai, ką jis gali šiandien.

9/ Miniai niekada nesiskųsk savo dalia, nes ji nesupras. Neieškok joje užuojautos, nes Tu jai tapsi iš viso nebereikalingas. Minia yra puikus peroksilinas, bet blogas merlius.

γ. Kolektyvinio asmens jausmai taip pat yra visiškai kitokie negu jausmai jį sudarančių asmenų[1/], ir būtent: kolektyviniame asmenyje įvyksta jausmų sumacija; juo didesnė minia, juo audringesni darosi jos jausmai[2/]. Tuo būdu kolektyvinis asmuo yra jausmų tipas: jis ne natūralistas, bet romanti-

---

1/ Plg. A.Joussain, Ibid., 106.
2/ Plg. W.Moede, Ibid., 10-11.

kas. Jis myli visa, kas veikia jausmus, ir nemėgsta, kas juos aušina. Dėl savo primityvumo, jis lengvai juokiasi iš mažai arba ir visiškai nejuokingų dalykų. Jo aistringumas be žąslų. Jo kantrybė, kaip jūra neišsemiama. Jo rūstybė, kaip audra nepažabojama. Jo džiaugsmas, kaip šilo ošimas nuotaikingas. Jo kerštas, kaip įniršusio žvėries šiurpulingas.

Kolektyvinis asmuo lengvai duodasi užkrečiamas jausmais. Jau Aristotelis mokė, kad "klausytojas visada pradeda gyventi jausmu to, kuris kalba jausmingai, nors jis ir nieko gero nepasakytų"[1]. Užtat, kad minioje daugiau reiškia jausmai, negu protas, tai ir moters gali tapti geromis agitatorėmis.[2]

Akyvaizdoje šitokio jautraus ir primityviškai įspūdingo kolektyvinio asmens reagavimo -- kalbėtojui ir vėl tenka pasidaryti tam tikrų praktiškų pastabų:

1/ Prieš išeidamas kalbėti būk visiškai tvarkingas: patikrink savo rankų švarumą; plaukų, rūbų, batų ir sagų tvarkingumą. Nes jau mažas rašalo taškas ant nosies, veido, rankos arba nevietoje atsisegusi saga -- gali didžiausį autoritetą paversti

1/ Τέχνη ῥητορική, Γ, ζ': "συνομοιοπαθεῖ ὁ ἀκούων ἀεὶ τῷ παθητικῶς λέγοντι, κἂν μηθὲν λέγῃ".
2/ Plg. F.E.May, Ibid., 152.

juokų objektu. Šitos mažos netvarkos negalės išpi[illegible]ti jokia išmintis ir joks menas.

2/ Miniai kalbėk pakankamai jautriai. Tik neperdaug, nes bus pigus patosas, bet ir ne permaž, nes ne bus deramo kontakto tarp kalbėtojo ir klausytojų. /Plačiau prie šio klausimo dar grįšime žemiau: dikcijos traktate/.

3/ Rimtai nepasiruošęs niekada nekalbėk! Anot G. Tardeo, "miniai nėra vidurio"[1]. Ji laikosi arba vieno, arba antro kraštutinumo. Arba ji viską en bloc priima, arba viską en bloc atmeta.[2] Arba ją visą laimėsi, arba visą pralaimėsi. G. Le Bono žodžiais tariant, "dėl jos reikia būti arba dievu, arba niekų"[3]. Užtat, kas tinkamai nepasiruošęs tikisi bent šį tą laimėti, tas visiškai nepažįsta minios psichologijos.

b. Nemalonios tiesos pasakymo menas. Aristotelio liudijimu, Sokratas yra pasakęs, jog "nesunku yra girti atėniečius prieš atėniečius"[4]. Bet kaip peikti atėniečius prieš atėniečius? Kaip pasakyti nemalonią tiesą minios akyvaizdoje? Juk, kaip matėme, minia, kaip moteriškė, greit užsigauna. Minia, kaip kaprizų pilnas vaikas, lengvai maino savo nuotaiką.

1/ Ibid., 28: "Dlia tolpy niet serediny".
2/ Plg. G. Le Bon, Ibid., 38.
3/ Ibid., 59: "il faut être dieu pour elles ou ne rien être".
4/ Ibid., A 9 " οὐ χαλεπὸν Ἀθηναίους ἐν Ἀθηναίοις ἐπαινεῖν".

Akyvaizdoje šitokios kolektyvinio asmens natūros su nemalonios tiesos pasakymu jo adresu reikia elgtis, kaip su kokia karšta geležimi, gana atsargiai. Reikia griebtis tam tikro meno.

Jei miniai reikėtų pasirinkti tarp nemalonaus gėrio ir malonaus blogio, -- tai ji greičiau pasirinktų malonų blogį. Ji nėra nusistačiusi prieš gėrį, bet yra nusistačiusi prieš nemalonumą. Panašiai kaip ligonis nėra nusistatęs prieš vaistus, bet yra nusistatęs prieš jų priklumą. Užtat, ir minia nekenčia savo adresu girdimos nemalonios tiesos, jei ta tiesa yra nuoga. Tačiau, jei ta nemalonioji tiesa yra apvilkta neatstumiančiu rūbu -- minia ją mielai priima.

Akyvaizdoje šitokios kolektyvinio asmens psichologijos kalbėtojui tenka pasidaryti reikalingą išvadą. Kaip gydytojas prirašydamas ligoniui priklius vaistus paprastai recepte kartu užrašo tam tikrų jų skonį ir kvapą malonina nčių priedų, -- taip panašiai ir <u>kalbėtojas kolektyviniam asmeniui skiriamą nemaloniąją tiesą turi apvilkti kokia nors švelninančia forma.</u>

Kaip tą pačią nemalonią tiesą yra galima pasakyti tai atstumiančia, tai gana jaukia forma -- matyti kad ir iš tokio kalifo Harun al Rašido magų gyvenimo nuotykio. Buvę taip.[1] Kalifas sapnavęs

---

1/ Plg. <u>A. Damaschke</u>, Ibid., 83-84.

kad netekęs visų dantų. Pašauktas pirmasis magas, jį aiškinęs:

-- Didysis Valdove! Blogą dalyką turiu Jums pranešti. Kiekvienas netektas dantis -- reiškia mirtį vieno iš Jūsų mylimųjų. Jūs matysite juos mirštant ir nė vieno iš jų Jums nepaliks!

Pašauktas antrasis magas šitaip aiškino:

-- Gerą naujieną turiu Jums pranešti, O Viešpatie! Allahas, dėl savo išminties ir gerumo, nutarė, mūsų tautos labui, Jūsų gyvenimą padaryti ilgesnį, negu visų kitų aplink Jūsų sostą!

Nudžiugęs kalifas šiam magui liepęs atskaityti šimtą auksinių, o pirmajam magui šimtą rykščių.

Kaip matome, iš tikrųjų čia abu magai pasakė tą pačią nemalonią tiesą, tik pirmasis ją pasakė nuogą, o antrasis -- apvilktą švelninančia forma. Efektas gi buvo labai skirtingas.

Šitoks nemalonios tiesos pasakymo menas turi apimti ne tik nemalonius ilgesnius pranešimus, bet taip pat ir trumpas nemalonias pastabas.

Antai, niekada nereikia sakyti, kad: "oponentas meluoja". Kur kas geriau bus: "oponentas ne visiškai teisingai galvoja"; arba: "oponentas kiek klysta". Pagaliau, asmuo gali būti ir visiškai neminimas, pavz.: "šita nuomonė nėra visiškai teisinga"; arba net stačiai: "taip nėra gerai".

Taip pat niekada nesakyti: "tai nesąmonė!", nes tai būtų pylimas aliejaus į ugnį. Kur kas geriau bus

pasakius: "Su tuo negalime sutikti".

Kaip minėjome,kolektyvinis asmuo yra labai jautrus Kur aiški nesąmonė,klaida,yda,-- tai jau ir labai atsargiai į tai nurodžius,jis lengvai supras pats,ką kalbėtojas bus nedasakęs.Tuo tarpu kalbėtojui nemalonią tiesą grubiai sviejant į akis -- beveik visada bus gaunami visiškai priešingi rezultatai.

Kaip viskas,taip ir kolektyvinis asmuo labai mėgsta mįsles.Jei kalbėtojas,nemalonią tiesą pasakys lengvai atspėjamos mįslės formoje,-- tai kolektyvinis asmuo,susekęs šią kalbėtojo mintį,bus patenkintas,kaip vaikas atspėjęs mįslę.Tai ne tik yra meistriškas nemalonios tiesos pasakymo menas, bet kartu ir puiki priemonė su auditorija palaikyti geresnį kontaktą,ją suaktyvinti,nuteikti.Tai pasakėtiškas tiesos pasakymo menas.

Vadinas,<u>šiek tiek diplomatijos nemalonios tiesos pasakymo atveju kalbėtojui yra būtinybė.</u> Arba, M.Dessoiro žodžiais tariant, "raidiškas nemalonios tiesos pasakymas nėra kalbėtojo dorybė"1/

c. <u>Minios valdymo menas.</u> Atskiri kolektyvinį asmenį sudarą individai kartais parodo noro iš kolektyvinio asmens išsijungti ir savarankiškai apsispręsti.Tada kalbėtojui tenka griebtis taip vad. minios valdymo meno.

1/ Ibid.,21:"Genauigkeit zählt nicht zu den Tugenden des Redners".

Paprasto neramumo atveju tenka iš įprasto tolio arba bendrojo žvilgsnio pereiti į būdintį žvilgsnį. Daroma taip: tas pats tolio žvilgsnys atydžiau /tik ne nervingai!/ seka kolektyvinį individą. Kai tik kur pajuntama kokių išsiblaškymo žymių /pvz.,dairymasis,tvarkymasis,šnibždėjimas su kaimynu,ir pan./ -- tuojau į tą asmenį įremti lengvą,neilgai trunkantį fiksuojantį žvilgsnį,t.y. žiūrėti į tašką tarp jo abiejų akių. Jei tai nepadėtų,tai nenuoramą reikia suremti energiškesniu ir ilgiau trunkančiu fiksuojančiu žvilgsniu. Jei ir tai nepadėtų,tada pradėti staiga /kiek tai galima,nepasidarant juokingu!/ kokią įdomybę pasakoti arba pakelti toną,pagyvinti judesius. Pagaliau,jei ir tai dar nepadėtų,-- tai būtų ženklas arba nesugebėjimo čia suminėtų priemonių tinkamai panaudoti arba tai būtų pradžia pavojingos, kovingos,priešingos klausytojuose dvasios atsiradimo.

Priešingos kovingos dvasios atveju pirmutinė ir pati galingoji priemonė vyldyti miniai,-- tai nesudrumsčiama kalbėtojo ramybė. Kolektyvinis asmuo,net priešingai kovingai dvasiai jame atsiradus,vis dar daug kuo panašus į moteriškę. Jei vyras į moteriškės kaprizus atsako šalta ramybe,-- pradžioje ji tartum dar labiau įsižeidžia, bet pagaliau nusileidžia. Panašiai yra ir su minia. Kalbėtojo šaltas,ramus,tartum granito uolos

nesukrečiamas savimi pasitikėjimas,pasireiškiąs tiek tone,tiek judesiuose -- pradžioje karinguosius priešginas dar labiau erzina.Jie širsta,nes instinktyviai jaučia savo artėjantį pralaimėjimą.Tačiau, ilgai kalbėtojo sfinksiškos ramybės svorio neišlaiko ir kapituliuoja.

Minia niekada nepripažins autoritetu žmogaus drebančiais pirštais ir baimės išbaltintu veidu. Bet prieš sfinkso ramybę,-- ji sulenkia kelius,visiškai nekvosdama,ką tas sfinksas dėl jos turi savo galvoje ir širdyje.

Pasakojama,kad Bismarkui,dar jaunam diplomatui tebesant,jo kalbos metu parlamente kilęs didžiausias triukšmas.Kalba turėjusi būtu nutraukta.Tada jis ramutėliai išsitraukęs laikraštį ir pradėjęs jį skaityti,kol pirmininkas triukšmaujantį parlamentą nutildęs.Panašiai daręs ir senatvėje: pradėjus klausytojams triukšmauti -- jis sau ramiai su įprastu dideliu pieštuku bloknote žymėdavęsis pastabas arba nuotaikingai žaisdavęs bato pentinu1/.

Teisingai tad J.Payot,sako,jog "galybė to,kuris niekuomet nesuabejoja,yra stačiai nuostabi".2/

1/ Plg. U.J.Kruse, Ibid., 79.
2/ Ibid., 111: "Die Macht dessen,der nie verzweifelt,ist geradezu wunderbar".

2. Prisitaikymas klausytojų lyčiai

Nors minios psichologija,kaip jau žinome,yra visiškai skirtinga nuo psichologijos tų,kurie tą minią sudaro,tačiau,tam tikra atskirų asmenų individualybės dalelė vis dėlto joje pasilieka. Viena iš tokių minioje nevisiškai pranykstančių atskiro asmens individualybės žymių yra lyčių psichologija.Kalbėtojui su šituo faktu reikia skaitytis.

Kolektyviniame asmenyje veikiąs intelektualinio bei moralinio nuosmukio ir jausmų sumacijos dėsnys -- pasilieka pilnoje galioje tiek vyrų,tiek moterų susirinkime.Tačiau,nei minėtas nuosmukis, nei sumacija kolektyviniame asmenyje lyčių psichologijos visiškai nepanaikina: vistiek vyrų susirinkimui pasilieka daugiau būdingas proto tipas, moterų -- jausmų tipas.Pagal tai,moterų susirinkime reikia mažiau proto,bet daugiau širdies.Jeigu jau vyrai-intelektualai,atsidūrę kolektyviniame asmenyje,nebėra patenkinti aristoteliškosios logikos kategorijomis,tai ką bekalbėti apie moteris,kurios šitokių "sausainių" nėra mėgėjos nei už minios psichologijos ribų.Užtat,jei sausa abstrakti paskaita vyrų susirinkime yra nuobodi,tai mergaičių bei moterų susirinkime -- stačiai nepa-

kenčiama.[1]

Kalbėtojas,paisąs lyčių psichologijos,moterų susirinkime gali rasti pačią dėkingiausią auditoriją. E.Dovifato žodžiais tariant,moterų "nuotaika greičiau pakeliama,jų dalyvavimas natūralesnis, daugiau pastebimas,tūkstantį kartų /?/ impulsingesnis ir tuo pačiu tikresnis.Jų tikėjimas karštesnis,nuoširdesnis ir žymiai lėčiau ataušta,negu vyrų,kurie dažniausiai ir vėl /greit/ grįžta prie blaivesnių motyvų".[2]

Dėl šitaip lengvai pasiekiamų laurų moterų susirinkime,kalbėtojams,ypač jei jie ilgesnį laiką turi tokiai auditorijai kalbėti /pvz.,mergaičių gimnazijų mokytojams/,-- atsiranda rimtų pavojų.Mat,jie įpranta į paviršturinišką argumentavimą,lengvą formą ir šiltą jausmą.Vėliau šitokiu stiliumi jie kalba taip pat ir vyrų susirinkimuose ir net savo raštuose.Tuo būdu,ilgametis kalbėjimas moterų auditorijai yra geriausia priemonė tapti "lengvo tipo" kalbėtojui ir kūrybininkui.

1/ Plg. E.Schneider,Handbuch der weiblichen Jugendpflege, Freiburg im Br. 1930, 78.

2/ Ibid.,70:"Begeisterung ist schneller zu erwecken,ihre Anteilnahme ist natürlicher,sichtbarer,tausendmal impulsiver und darum wahrhaftiger, Ihr Glauben ist entflammter,herzlicher und erkaltet viel langsamer als der des Mannes,der meist schnell wieder unter die Herrschaft nüchterner Zweckbestimmung zurückgerät".

Geriausias auditorijos sąstatas,tai mišra auditorija.Kiti retoriai šį klausimą dargi taip precizuoja: mišra auditorija su vyrų persvara.[1] Mat, tada specifiški lyčių psichologiniai skirtingumai gražiai osciliuojasi,ir būtent: moterų jautresnis įsigyvenimas į kalbėtojo skelbiamą idėją -- greičiau paveikia ir vyrus.Kalbėtojas,matydamas augančią savo įtaką klausytojuose,-- įgyja akstiną dar įspūdingiau kalbėti.Tačiau,kartu pastebėdamas tam tikrą santūrumą vyruose,-- kalbėtojas lengviau susilaiko nuo kai kurių neatsargumų ir argumentacijos bei stiliaus pigumo.Tuo būdu <u>mišra auditorija yra pati geriausia atmosfera išsidirbti didiems kalbėtojams!</u>

<u>3. Prisitaikymas klausytojų amžiui</u>

Kiekvienas amžius turi savo aktualijas.Tas klausytojų aktualijas paliesti ir padėti jas išspręsti,-- reiškia tapti jiems savu,reiškia patraukti jų dėmesį,protą ir širdį,reiškia tapti mėgiamu kalbėtoju.Tuo tarpu neatsižvelgti į kalbamas klausytojų aktualijas,-- reiškia juos daugiau ar mažiau apvilti.

Užtat,kalbant <u>jaunimui</u>,tiems iki perdėjimo drąsiems ateities planų inžinieriams,-- kalbėtojui labai dėkingos temos bus apie ateities planų for-

---

1/ Plg. <u>E.Dovifat</u>,Ibid., 70.

mavimą bei saviugdą.

Nė vienas jaunulis nenori per gyvenimą pereiti, kaip šešėlis, be pėdsakų. Jis pasiryžęs skelbti karą viesiems, kas tik drįstų jam pastoti kelią į didžiąją ateitį. Jis piktinasi betkokiu vidutiniškumu. -- Užtat, kalbėtojas, jaunimui skaitomose paskaitose, turi jausti garbės ir pareigos jausmo pajutimą, pasiaukojimą, išsižadėjimą, nusigalėjimą, heroizmą, dvasios didybės alkį, idealizmą.

Be to jaunimas yra pilnas džiugios nuotaikos, dinamizmo ir gana skubus prie visokių perdėjimų. - Tad į jaunimo susirinkimą kalbėtojas turi ateiti su maršu širdyje, su trykštančia energija, sveiku optimizmu, rinktine forma ir tauria plieno valia. Pesimistas neturi morališkos pasiuntinybės kalbėti jaunimo tarpe. Bet gal pats svarbiausias dalykas, ką kalbėtojas turi atsinešti jaunimo susirinkimam, -- tai natūralumą ir tiesumą, t.y. nepakanka dėtis tokiu, koks jaunimą žavi, bet reikia būti tokiu. Nelaimė tam kalbėtojui, kurį jaunimas pastebės, kad tarp jo žodžių ir darbų nėra liepto. Jaunimas nebežino žemesnės žmogui galimos priskirti rolės, kaip būti heroju tik žodžiais.

Senyvo amžiaus žmonės, anot Aristotelio, "gyvena daugiau atsiminimu, negu viltimi"[1/]; dėl daugelio

---

1) Τέχνη ῥητορική, B 13· "ζῶσι τῇ μνήμῃ μᾶλλον ἢ τῇ ἐλπίδι".

nusivylimų,jie negreiti įtikėti: jie vis prideda savąjį "gal būt ir maždaug"[1]. -- Užtat,senųjų susirinkiman kalbėtojas turi nebe jauno idealizmo, bet tauraus optimizmo atsinešti.

Be to,anot to paties Aristotelio,senyvo am - žiaus žmonės "gyvena daugiau pagal apsvarstymą, negu pagal nuotaiką"[2].-- Todėl kalbėtojo stilius čia turi būti daugiau dalykinis,praktiškas,iliustruotas pavyzdžiais.Gali būti kiek ir poezijos, bet monumentalios,klasiškos: su pirmosiomis pavasario žibuoklėmis - čia ne vieta.Visa dinamika čia turi būti daugiau pasverta,ramesnė,bet ir ne mieguista.

4. Prisitaikymas klausytojų išsilavinimui.

Trečiasis dalykas,kuris kolektyviniame asmenyje nevisiškai pranyksta,-- tai klausytojų išsilavinimas,suprantamas gilesnio teorinio išsiprusinimo ir praktinio patyrimo prasme.Jau Ciceronas yra pasakęs,kad "klausytojų išmintingumas visada buvo kalbėtojų iškalbos normuotojas"[3].Užtat,kal-

---

1) Τέχνη ῥητορική, B 13. "τὸ ἴσως καὶ τάχα".

2) Τέχνη ῥητορική, B 13. "μᾶλλον ζῶσι κατὰ λογισμὸν ἢ κατὰ τὸ ἦθος".

3/ Orator,8,24:"Semper oratorum eloquentiae moderatrix fuit auditorum prudentia".

bėtojui nepakanka pridėti stereotipišką posakį "kaip visi žinote",bet reikia būti tikram,kad ir iš tikrųjų tai yra visiems žinoma.Todėl ruošiantis paskaitai,reikia dėl kiekvieno pavartosimo posakio,retesnio termino ar tarptautinio žodžio paklausti savęs,ar tai visiems mano klausytojams bus suprantama.

Išsilavinimo atžvilgiu klausytojus galima skirti į inteligentus,liaudį ir margą publiką.

Inteligentiškoje publikoje,nors ir veikia intelektualinio nuosmukio dėsnys,bet,kaip jau esame minėję,tiek toli jis nesiekia,kad jie nebesuprastų mokamų svetimų kalbų,tarptautinių žodžių arba, kad nebenusimanytų savo specialybėje ir universalijose.O tai kalbėtojas turi respektuoti.

Užtat,kalbant inteligentiškoje publikoje,kur pritinka,galima įterpti ir po kokį tarptautinį žodį arba,jiems suprantama,svetima kalba posakį /tik tokiu atveju nedaryti čia pat jo vertimo!/.Be to, visame dėstyme turi daugiau žymėti proto,o ne jausmų svoris.Tačiau,tuo nepasakome,kad inteligentiškoje publikoje argumentacija turėtų būti sausa, abstraktiška,scholastiška: atqui -- ergo.Ir inteligentai,o ypač atsidūrę kolektyviniame asmenyje, yra žmonės.O kiekvienas žmogus turi ne tik protą, bet ir jausmų pasaulį.Užtat,argumentacijai,šalia jos intelektualinio svorio,suteikti dar tam tikrą nuoširdumą bei vaizdingumą,-- yra ne tik leis-

tina,bet dargi pageidaujama.

Kadangi iš inteligentų sudėtas kolektyvinis asmuo kalbėtojo mintį gali gana greitai suprasti, tai judesių kalbos /mimikos ir gestikos/,kaip ryškiau paaiškinančios tai,kas yra pasakoma žodžiais, -- čia žymiai mažiau tereikia.Principas: nebeaiškinti,kas jau ir taip aišku.

Liaudies gi publikoje -- kuo mažiau teorijos ir kuo daugiau praktiškumo.Dėstyme,šalia praktiškojo proto,skirti pakankamai vietos taip pat ir jausmams,ir tai žymiai daugiau,negu inteligentiškoje publikoje.Liaudies kalbėjimo ir galvojimo stilius[1] yra savotiškai įdomus ir prieš kalbant šiai publikai turėtų būti kalbėtojo gerai pasisavintas.

Liaudies kalba yra konkreti: ji ne tiek mėgsta bendrines,kiek adekvatines sąvokas,pvz.,ji nesako: augalas,bet konkrečiai: žolė,medis,rugiai, beržas.

Toliau,liaudies kalba yra vaizdinga,kasdieniška,be citatų. Mat,jos išminties,palyginimų ir pavyzdžių šaltinis nėra knygos,bet konkretus , praktiškas aplinkumos gyvenimas.Todėl ūkininką stipriausiai veikia pavyzdžiai iš ūkio srities o amatininką -- iš jo amato srities.Antai,būtų netikslu stalių susirinkime sakyti: "kalk geležį

1/ Plg. E.Weitsch, Ibid., 8-9.

kol ji karšta",o kalvių susirinkimui palikti posakį: "ne iš kiekvieno medžio galima padaryti birbynę".

Be to,liaudis yra kūrybiška. Kasdienybei paįvairinti ji ieškosi naujų žodžių.Ji tokius žodžius gaudo iš inteligentų.Pvz., būdingas yra liaudies keverzojimas blogai nugirstais tarptautiniais žodžiais,k.a.: platancijos,fortfelis,fublika,ir pan.Liaudis kalasi ir pati naujų žodžių, nors tuo būdu gauti naujadarai kartais yra gana banalūs ir suprantami tik vieno kito kaimo ribose.Be to,šitie liaudies naujadarai dažnai savyje slepia tam tikrą ironijos gylį. Pvz., dvasiškių nesantūrumui in puncto bibendi užgauliau pabrėžti ir kartu savąjį girkšnojimą labiau pateisinti -- liaudis nusikalė /ar bent mielai priėmė/ posakį: "išgerti po klebonišką".

Kartais liaudis labai nekaltam žodžiui priskiria savotišką užkulisinę prasmę.Sakysim, nukniaukti -- jau daug kur reiškia pavogti.

Liaudis esti labai patenkinta,jei kalbėtojas tokį jų nusikaltą naujadarą sužino ir paskaitoje pavartoja /ar jį girdamas,ar peikdamas/.

Blogiau yra,kaip kalbėtojas tokį jų naujadarą netyčia pavartoja savąja prasme: tada klausytojuose atsiranda kalbėtojui nesuprantamas nuotaikos pagyvėjimas.Pvz.,vienam kalbėtojui Kupiškio gimnazijoje pavartojus žodį precizija --

klausytojuose buvo pastebėtas nusišypsojimas;pasirodo,kad cizitì, -- pas juos reiškia mokiniams uždraustą veiksmą: reiškia rūkyti.

Be to,liaudis nemėgsta daiktavardžių,o ypatingai,kurie baigiasi -yste,-ybe,-izmas,taigi,abstraktinių daiktavardžių.Liaudžiai kur kas aiškesnė yra veiksmažodinė kalba,pvz., ne: daryti pokylį,bet: pokyliauti;ne: būti tinginiu,bet: tinginiauti;ne: daryti medžioklę,bet: medžioti.

Pagaliau liaudis nekalba periodais. Tokia forma,jos supratimu,yra niekas daugiau,kaip tuščiažodžiavimas.

Tačiau,judesius liaudis labai mėgsta.Užtat,be judesių kalbančiojo kalbėtojo pozai pavaizduoti,ji yra nusikalusi šiurkštoką posakį,girdi: "kalba, kaip kuolą prarijęs".

Apie kalbėjimą liaudžiai mes čia pasitenkinsim tik šitomis glaudžiomis pastabomis.Kaip jau esame minėję,ex professo šią iškalbos rūšį nagrinėja speciali retorikos šaka -- liaudies retorika /rhetorica vulgaris, Volkstümliche Redekunst/.

Marga publiką čia suprantame publiką maišytą lyties,amžiaus,o ypač išsilavinimo atžvilgiu.Šitokios publikos pas mus bene dažniausiai ir pasitaiko.Tinkamiausias tokiai publikai stilius yra geras liaudies stilius.Kaip matėme,jis pageidaujamas ne tik pačios liaudies,bet gali būti priimtinas ir nesugadintam inteligentui: nebent patys

didieji nuo gyvenimo atitrūkėliai galėtų būti tokiu stiliumi iš viso nepatenkinti.[1] Mat,formos paprastumas anaiptol nėra dvasios skurdumas.Kai kūrybininkas perserga minties "gilybės" maniją -- jis apsistoja prie paprastumo.Tada jis yra pakeliui į genialumą.Didybės manija dergą menininkai keliais teptuko brukšniais,tariasi sukūrę kūrinį, kurį tik ateities kartos suprasiančios.Tuo tarpu Rafaelio tapybos genijus yra suprantamas kiekvienos kartos ir kiekvieno išsilavinimo žmogui.Panašiai yra ir gyvojo žodžio mene.Juo kalbėtojas sugebės papraščiau,aiškiau ir giedriau išsireikšti, -- juo didesnį klausytojų skaičių jis galės pajudinti į žygį,o tuo pačiu,juo didesnis bus kalbėtojas.

Tik daliai klausytojų būti suprastam, teoretiškai nieko bendro neturi su kalbėtojo didybe, o praktiškai reiškia nesugebėjimą visą publiką laikyti savo rankoje.Kalbėtojo nesuprantančioji, o tuo pačiu ir jo galioje nesančioji,publikos dalis,palengva pradės išsijungti iš kolektyvinio asmens sąstato,pradės nerimauti ir tuo būdu žymiai prisidės prie kalbėtoją suprantančios dalies išblaškymo.Rezultatas gali būti nekoks,nes,kaip minėjome,kalbėtojas kolektyvinį asmenį arba visą laimi,arba visą pralaimi.

1/ Plg. E.Weitsch, Ibid., 8

Vadinas, kalbant margai publikai, kalbėtojas daugiau turi belsti į klausytojų širdis, negu į protus.

5. Prisitaikymas klausytojų socialinei būklei

Kalbėtojas turi klausytojams atsakyti į kokį nors klausimą, kuris jiems guli ant širdies. Viena iš tokių juos labiausiai įdomaujančių sričių yra jų profesiniai klausimai. Bet koks būtų klausytojų nusivylimas, jei jie pastebėtų, kad kalbėtojas nesiorientuoja toje srityje, kuri jiems yra kasdienybė. Tad, pirmas reikalavimas, kalbant profesinei publikai, yra toks: nekalbėk, apie ką nežinai. Nesakome, kad kalbėtojas turi būti specialistas kiekvienoje srityje, apie kurią kalbą, bet nors pagrindiniuose tos srities dalykuose orientuotis, -- jis vis dėlto turi. Užtat prieš pasirodymą profesinės publikos tribūnoje -- pirma reikia pasistengti pagrindingai susipažinti bent su vienu kitu rimtesniu tos srities autorium.

Be to, parenkant profesinei publikai pavyzdžius, visada juos reikia imti tokius, kurie tai profesijai specialiai tinka ar bent galėtų tikti. Visiškai būtų nevykęs parinkimas, jei, sakysim, kaimo jaunimui būtų statomas pavyzdžiu Julius Caesaris arba Napoleonas, o kariūnams -- būtų idealizuojamas artojo gyvenimas.

6. Prisitaikymas klausytojų momento nuotaikai

Momento nuotaika klausytojus gali veikti neilgai, bet ji juos veikia tikrai, o kartais net ir labai stipriai. Todėl kalbėtojui su ja reikia skaitytis. Ta klausytojų momento nuotaika gali būti linksma, liūdna ir indiferentiška.

Linksma klausytojų nuotaika paprastai esti didžiųjų bažnytinių, tautinių, organizacinių, šeimos bei atskirų solenizantų švenčių metu. Tokiais atvejais kalbėtojas ne tik turi pats pasirodyti su džiugia šventiška nuotaika, bet dargi pasistengti kiekvieną dalyvį tokia nuotaika užkrėsti.

Liūdna nuotaika klausytojuose gali būti tokiomis pat progomis, kaip ir linksma nuotaika. Kalbėtojo pareiga tokiu atveju klausytojų liūdną nuotaiką kartu pergyventi, bet, ypač jei ji yra labai skaudi, pvz., mirties atsitikime, nesistengti tą kančią dar labiau padidinti. Priešingai, tokiu atveju geriau ateiti su skausmą raminančiu balzamu, su paguodos žodžiais.

Indiferentiška nuotaika yra pilkos klausytojų kasdienybės atšvaita. Kalbėtojas tokiu atveju turi pasistengti klausytojams primesti tokią nuotaiką, kuri labiau dera jo skelbiamos idėjos pobūdžiui. O tokia beveik kiekvienai garbingai idėjai tinkanti nuotaika yra sveiko optimizmo padiktuota nuotaika.

Tačiau, optimistinė nuotaika nebūtinai turi būti entuziazmas ir triukšmas. Ne, ji gali, o kartais net ir turi, pasižymėti ramia didybe, kurios gelmėse betgi rūsentų nepakrutinamas tikėjimas į geresnę ateitį ir išeitį.

Pagaliau, prie klausytojų momento nuotaikos būtų galima priskirti ir tokias aplinkybes, kaip: ar klausytojai sėdi, ar stovi; ar jie turi laiko pakankamai, ar labai maža; ar jų kantrybė tebėra nepaliesta, ar jau bebaigianti išsisemti, ir pan. Visais šiais neigiamais atvejais kalbėtojui tėra vienas būdas užsitarnauti klausytojų dėkingumą: tai būtent: galimai labiau trumpinti savo žodį.

7. Prisitaikymas klausytojų skaičiui

Kaip jau žinome, klausytojų skaičius publikoje įneša daug naujų kalbėtojui paisytinų atmainų.

Mažame klausytojų būrelyje reikia kalbėti visiškai paprastai, mažai arba ir visiškai nepakeltu tonu. Visai kalbai suteikti daugiau atvirumo, draugiškumo. Vengti silpnesnių argumentų, nes jie nepaveiks; vengti nudėvėtų frazių, nes tapsi naivus; vengti mažiau juokingų posakių ar įvykių, nes klausytojai gali ir nesijuokti; vengti pigaus graudinimo, nes dėl niekų jie tikrai neverks.

Dideliam gi būriui arba miniai kalbant — jau yra iškalbos menas tikra prasme. O tai smulkiau

išnagrinėti yra uždavinys viso retorikos kurso.

II

B. PRISITAIKYMAS LAIKO APLINKYBĖMS

Šalia prisitaikymo klausytojams, kaip minėjome, kalbėtojas turi dar prisitaikyti tiems veiksniams, kurie daugiau ar mažiau gali juos veikti paskaitos metu. Pirmas iš tokių veiksmių yra laiko aplinkybės.

Kas padarė tai, kad vienų kalbėtojų vardai tapo įrašyti istorijon, -- tas pats kitus gali iš jos išbraukti, jei tie kalbėtojai neprisitaikins laiko aplinkybėms. Jei, pvz., šiandie prisikeltų didieji prancūzų revoliucijos kalbėtojai, kurių gyvasis žodis tada daugiau svėrė, negu karaliaus sceptras, -- tai dabar jų kalbos atrodytų tikrai klouniškos, nes, kaip vienas prancūzas apie juos išsireiškė: "leur éloquence était théâtrale comme leur liberté"[1/]. Panašiai, kaip ir antikinių eremitų gyvenimas, kuris tada tiek nuvedė visokio rango ir amžiaus idealistų į tyrus ir olas, -- šiandie tebūtų komiškas ir nepsichologiškas krikščionybės pavaizdavimas.[2/] Daugelis seniau žmonių gyvenimą lėmusių veiksnių, šiandien teturi istorinių atsiminimų reikšmės. Antai, anot G. Le Bono, "politinių

1/ C. Hilty, Ibid., 84.
2/ Plg. R. Allers, Ibid., 159.

tradicijų išlaikymas, individualiniai valdovų siekimai bei jųjų varžymasis tarpusavy -- šiandie mažai tesveria"1/ Ir priešingai, mūsų laikai turi tokių rūpesčių, kurių mažai arba iš viso neturėjo kiti amžiai. Mūsų laikai yra būdingi socialinių idėjų varžytinėmis. Mūsų gi dienos yra būdingos dviejų pačių stambiausių idėjų grumtynėmis, ir būtent : internationalizmo ir, kaip reakcija prieš jį pakilusio, nacionalizmo.

Prisitaikymas laiko aplinkybėms anaiptol nereiškia politikavimo, o tik kultūringą kontakto palaikymą su gyvenamo meto iškeltomis aktualijomis. Įvairios gyvenamo meto sugestijos žmonėse savo padaro: juose kyla bendrų naujų klausimų, tais klausimais kalbama šeimose, gatvėse, aikštėse, kelionėse; jais dalinamasi laiškuose, spaudoje ir per radiją. Tokiais atvejais žmonės nori ką nors kitą išgirsti ir iš mokslo, ir iš meno. Ir visiškai teisingai. Juk mokslas ne mokslui, ir menas ne menui, bet žmogui.

Ypač gyvojo žodžio menas turi būti paženklintas aiškiu gyvenamo meto ženklu. Pvz., kaip būtų komiška, jei kas vasarą kalbėtų apie čiuožimo naudą, o žiemą apie saulės vanas, taip panašiai būtų keista, jei kas Kalėdose kalbėtų apie kerštą.

1/ Ibid., 3: "les traditions politiques, les tendances individuelles des souvrains, leurs rivalités pèsent peu"

Niekas negalės tapti didžiu kalbėtoju,kas klausytojams nepadės atspėti gyvenamo laiko mįslės!

III C. PRISITAIKYMAS VIETOS APLINKYBĖMS

Antras veiksnys,šalia kolektyvinio asmens psichologijos,veikiąs klausytojus paskaitos metu,--tai vietos aplinkybės. Pagrindinis kalbėtojui psiсhinas dalykas vietos aplinkybėse yra vietos žmonių psichologija,kuri skiriasi pagal rasę,tautą ir net regioną.[1] Kalbėtojui svarbu pažinti tautos,o ypač regiono,kur paskaita skaitoma,psichologiją. Tam tikslui keliais žodžiais paminėję kitų rasių bei tautų būdingiausius psichologinius bruožus,kiek plačiau sustosime prie lietuvių tautos ir jos regionalinės psichologijos.

Romaniškosios rasės psichologijos būdinga žymė yra centralizacija ir cezarizmas.[2] Jie gali būti ir demokratai,bet jų prezidentas daugiau galės,kaip kitų karalius /pvz.,prancūzai/ Jie jautrūs menui ir visam,kas nauja kultūriniame ir socialiniame gyvenime.Pas juos greit prigyja naujizmai,bet nusvilę,po kurio laiko jie ir vėl grįžta prie savo rasei būdingo cezarizmo,nors ir kitu vardu. Italų ir ispanų būdinga žymė yra kunigiš-

1/ Plg.G.Le Bon,Ibid.,13;A.Jeussain, Ibid.,20
2/ Plg.G.Le Bon,Ibid.,135

kumas.[1] Prancūzų -- politikavimas ir karingumas.[2]

Germaniškosios rasės būdinga žymė yra proto gilumas ir ištvermingumas, o jausmų palyginti biednumas ir šiurkštumas. Vokiečių tautos būdingiausia žymė -- drausmingumas. Anglų -- pirkliškumas ir laisvės bei privatinės iniciatyvos pabrėžimas.[3]

Slaviškosios rasės būdingiausios žymės yra budrumas, jautrumas, jausmingumas, nuoširdumas, bet kartu didelis svyravimas tarp dviejų kraštutinumų, pvz., nelaisvėje planavimas plačios imperijos. -- Lenkų tautos pagrindiniai psichologijos bruožai yra[4]: gilus religingumas, patriotizmas dažnai siekiąs iki šovinizmo, imperializmas, narsumas, platūs /iki fantastinių/ užsimojimai, labai jautrus garbės jausmas, kurtuaziiškumas, meniškumas /ypač tapyboje, muzikoje ir poezijoje/. Tačiau, jų nelaimė, kad dideliems siekimams neatitinka faktinasis galėjimas: ypatingai jiems trūksta organizacinio, administracinio ir diplomatinio talento. Todėl nepavyzdingi ūkininkai, o ypač valstybininkai. Be to, jie permažai gerbia darbą, neištvermingi ir lengvabūdžiai. Aukštesnysis luomas, nežiūrint patriotizmo, yra svetimos kultūros /ypač prancūzų/ įtakoje. - Rusų /didžiarusių, ukrainiečių, baltgudžių/ pagrindinis psichikos

---

1/ Plg. H.E.Lauer, Die Volksseelen Europas, Wien 1937, 35
2/ Plg. H.E.Lauer, Ibid., 36.
3/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 135; H.E.Lauer, Ibid., 37.
4/ Plg. "Der Grosse Herder", 9 887.

bruožas,[1/] -- tai galėjimas daug iškentėti. Jie svyruoja tarp gūdžios beviltiškos aimanos ir liepsnojančių pasipurtymų išsinerti iš kančių. Gal tas ilgų amžių jungas, lengvabūdiškumas ir didelis svajingumas -- juose išugdė tyrą, pasigėrėjimo vertą, ilgesį į Absoliutą, tikėjimą į "Šventos Rusijos" laikus /rusiškas mesianizmas/. Apskritai, rusiškųjų tautų siela dar laukia didesnių psichologinių tyrinėjimų.

Lietuvių tautos psichologiją, kaip minėjome, čia paliesime bendrai ir pagal atskirus regionus.

Bendroji lietuvių psichologija turi daug simpatiškų bruožų. Pirmiausia, nuo pat stabmeldijos laikų, lietuviai pasižymi giliu religingumu. Paskutiniais amžiais ypatingai išryškėjo Marijos garbinimas. Iš prigimties gabūs įvairiom mokslo šakom su ypatingai giliu meno pajutimu dainoj, muzikoj, rašytame ir gyvajame žodyje. Geri patrijotai, valstybininkai, diplomatai ir administratoriai. Tradicinis narsumas tautos himne tapo išreikštas "didvyrių žemės" posakiu; ir iš tikrųjų: visa istorija yra liudininkė, kad lietuviams ne kiekis, bet kokis atnešdavo pergalę. Žodžio laikymasis yra lietuvių diplomatijos tradicinė garbė. Be to lietuvis yra draugiškas iki familiariškumo ir vaišingas be pavyzdžio. -- Tuo tarpu tarp silpnųjų lietuvių psichikos bruožų pažymėtina servilizmo dvasia. Tai

---

1/ Plg. "Der Grosse Herder", 10 450-451.

greičiasia paseka vergijos slaviams,kuri jautriai lietuvio sielai padarė stiprios įtakos.Tas servilizmas pasireiškia nepakankamu atsparumu svetimai kultūrai,pataikavimu galingesniajam,meile supatogėjimo,tingumu ir net neblaivumu.Be to,pažymėtina yda yra individualizmas regionalinio atsiribojimo bei apsisprendimo prasme.Pagaliau,dėl savo iš prigimties turtingos sielos,lietuvis jaučia savo vertę ir yra išdidus.

Regionalinė lietuvių psichologija mūsų kalbėtojams yra dar svarbesnė,negu bendroji,nes paskaita turi būti pritaikinta ne tik tautos,bet stačiai auditorijos klausytojų psichologijai.O tai padaryti regionalinė psichologija žymiai daugiau padeda. Autoriui ilgesnį laiką dirbant pedagoginį bei organizacinį darbą įvairiuose Lietuvos regionuose, buvo progos atydžiau įsidėmėti tų regionų psichologinius skirtingumus,kuriuos čia ir pateiksiu.

Psichologiniu atžvilgiu,lietuvius galima skirti į tris pagrindinius regionus,ir būtent: aukštaičių,žemaičių ir suvalkiečių.Vilniaus krašto lietuviai,psichologiniu atžvilgiu,priskirtini prie aukštaičių regiono.

Kad tuos regionalinius psichologinius skirtingumus būtų galima aiškiau pamatyti,-- mes čia juos pateiksime atitinkamose grafose visiškai greta.Žinoma,tokiu atveju,grynai techniškais sutalpinimo sumetimais,tas pastabas turėsime išreikšti labai

glaudžioje formoje :

Aukštaičiai	Žemaičiai	Suvalkiečiai
1. Cholerikai.	1. Flegmatikai.	1. Sangvinikai.
2. Jautrūs.	2. Šalti.	2. Labai jautrūs.
3. Idealistai.	3. Realistai.	3. Idealistai.
4. Didžiadvasiai, tolerantai.	4. Užsispyrėliai	4. Didžiadvasiai savo kastos ribose. Kitiems netolerantiški, nors ir neatvirai.
5. Kastų neturi ir nemėgsta: jiems pakanka lietuvio vardo. /Vilniečiai, berods, norėtų savo kastos/.	5. Pradeda galvoti apie savo kastą su savo kalba ir tradicijom. Pavojingo separatizmo pradžia.	5. Turi savo kastą ir siekia jos dominavimo tautoje. Todėl jie karjeristai, drąsūs, landūs, energingi, sukti, agresingi, diplomatizuoją. Konkreti - zuotas separatizmas.
6. Draugiški, net familiariški, sugyvenami.	6. Pradžioj ilgai nepasitiki ir todėl atstumianti; paskui labai prisiriša, tampa sugyvenami ir nuoširdūs.	6. Savo kastoje familiariški. Su kitais pradžioj sugyvenami, vėliau atstumianti, nes išryškėja tikslas kitus "sudirbti".
7. Atviri ir tiesūs.	7. Užsidarę.	7. Užsidarę, kiek liečia kastos tikslus.

Aukštaičiai	Žemaičiai	Suvalkiečiai
8. Justi slavių įtaka.	8. Justi germanų įtaka.	8. Justi slavių ir germanų įtaka.
9. Nemėgsta išorinio triukšmo ir viešų varžybų.	9. Mėgsta, kas naudinga.	9. Mėgsta, kas sudaro išorinį įspūdį.
10. Nebedraugai tik užpulti. Neapvilti neapvils.	10. Nebedraugai tik įerzinti. Iki susidraugavimo iš naujo turi daug vandens Minija nutekėti.	10. Nesaviesiems daugiau kurtuazija, negu draugiškumas.
11. Arba darbštūs, arba tinginiai.	11. Arba darbštūs arba tingi - niai.	11. Daugiau kalba, negu pa - daro.
12. Turtingesni, negu iš pavir - šiaus atrodo.	12. Tiek turi, kaip atrodo.	12. Biednesni negu iš paviršiaus atrodo.
13. Savo misijos tautoje tartum dar nesupratę.	13. Trūksta iniciatyvos.	13. Planuoja ateitį.
14. Žymiausia teigiamybė: visus jungiąs lojalus sugyvenamumas.	14. Pastovumas.	14. Dinamizmas.
15. Žymiausia neigiamybė: kvietizmas.	15. Užsispyrimas.	15. Kastiškumas: bijojimas "importo", sielojimasis "eksportu".

Žinoma, dėl šitų mūsų regionalinės psichologijos metmenų, ypač kad jie yra labai suglausti, gali kilti ginčų iki nesusitarimo. Tačiau, plus minus vis dėlto yra taip. Sutinkame, kad gali būti ir faktinai yra atskirų asmenų, kuriems šitos pastabos iš viso neatitinka, bet išimtys negali panaikinti taisyklės.

Atvirai iškeldami mūsų regionalinės psichologijos skirtingumus, -- turime tikslą labiau paakinti kalbėtojus, kur būtent glūdi mūsų tautos silpnybės ir didybės pradai. Jei gyvasis žodis yra pripažinta jėga, tai mes tą jėgą turime įkinkyti mūsų tautos perauklėjimo tarnybon. Gyvasis žodis turi išrauti mūsų ydas ir atidaryti visų regionų vartus įsileisti tai, kas yra pripažintai gera kituose regionuose. Mes neturime klausti iš kur esi, bet ką gali!

Suvalkietiškas dinamiškumas yra pirmasis mūsų tautos vainiko brangakmenis: jis mums duoda tikėjimo į pergalę. Žemaitiškas pastovumas yra antrasis mūsų tautos vainiko brangakmenis: jis mums duoda vilties ištverti žygiuose. Pagaliau, aukštaitiškas sugyvenamumas yra trečiasis mūsų tautos vainiko brangakmenis: jis mums duoda visus jungiančios vienybės ir meilės.

Apie šitų trijų mūsų tautos vainiko brangakmenių vertę galime tarti su Tautų Apaštalu: "Taigi, dabar palieka tie trys dalykai, tikėjimas, viltis ir meilė; tačiau didžiausias tarp jų yra meilė"1/.

1/ 1 Kor. 13,13

Ir ištikrųjų. Nieko mums nėra šiandien brangesnio, kaip tvirta, vienybę nešanti meilė, vienas kito supratimas, įvertinimas, pagerbimas, broliškumas, sugyvenamumas.

D. PRISITAIKYMAS PASKAITOS MEDŽIAGAI

Jau Aristotelis savuoju πρέπον τῆς λέξεως reikalavo, kad kalbėtojas prisitaikytų taip pat ir paskaitos medžiagai. Anot jo, "stilius bus tinkamas, jei jis .... atitiks turimai medžiagai. O jis atitiks tada, kada apie didingus dalykus nebus kalbama lengvabūdiškai, o apie nereikšmingus dalykus iškilmingai" [1/] Be to tas pats Arostotelis reikalavo, kad medžiagai atitiktų kalbėtojo jausmas arba pergyvenimas, ir būtent: "Pergyvenimas bus tada, kai piktadarybė bus pasakoma su piktumu; bedievybė ir nuodėmė -- su pasibiaurėjimu ir siaubu; pagirtinas dalykas -- su pritarimu; užuojautos vertas dalykas -- su perblokšta širdimi; ir taip panašiai kitais atsitikimais". [2/]

---

1) Τέχνη ῥητορική, Γ 7· "τὸ δὲ πρέπον ἕξει ἡ λέξις, ἐὰν .... τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν ἀνάλογον. τὸ δ' ἀνάλογόν ἐστιν ἐὰν μήτε περὶ εὐόγκων αὐτοκαβδάλως λέγηται μήτε περὶ εὐτελῶν σεμνῶς".

2) Τέχνη ῥητορική, Γ 7· "παθητικὴ δέ, ἐὰν μὲν ἡ ὕβρις, ὀργιζομένου λέξις, ἐὰν δὲ ἀσεβῆ καὶ αἰσχρά, δυσχεραίνοντος καὶ εὐλαβουμένου καὶ λέγειν, ἐὰν δε ἐπαινετά, ἀγαμένως, ἐὰν δὲ ἐλεεινά, ταπεινῶς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ὁμοίως".

Šita antikinės retorikos mintis yra visiškai sveikia ir psichologiška. Iš jos išplaukia principas: turimoji medžiaga lemia kalbos formą ir jausmą. Ir iš tikrųjų. Imkim tokias dvi priešingybes kaip nekrologą ir apologiją. Pirmuoju atveju tonas turi būti žemas, tempas ir judesiai lėti, o antruoju atveju -- viskas atvirkščiai.

E. PRISITAIKYMAS ERDVEI

Paskutiniais dešimtmečiais labai didelę pažangą padarė akustikos mokslas. Jis atidengė visą eilę garso įstatymų, kurie iškalbos mene turi didelės reikšmės. Antai, nustatyta, kad žmogaus balso aštrumas ar malonumas, silpnumas ar stiprumas, aiškumas ar neaiškumas, veržlumas ar nepajėgumas, -- labai daug priklauso nuo akustinių sąlygų tos erdvės, kurioje kalbama.

Visi kieti daiktai garso bangas atmuša. Atšokęs garsas susijungia su savo šaltiniu. Šitoks jungtinis garsas yra ne tik stipresnis ir sodresnis, bet ir augsiai malonesnis. Užtat, kalbant tokiose sąlygose, kur balsas neturi kur atsimušti /pvz., atvirame lauke/, arba kur balso bangos užgauna tokias medžiagas, kurios jį sugeria, -- balsas išeina labai "sausas", silpnas, neveržlus ir nemalonus.

Kalbėtojo balsas ypatingai sustiprėja tada, kai priešais esantis objektas, į kurį balsas gali atsimušti /pvz., siena, piliorius ir pan./ , yra ne

toliau kaip už 15-17 metrų.[1] Jei balsą atmušąs objektas yra toliau,negu čia nurodyta,tai tada atsimušęs į jį garsas nebesuskumba laiku grįžti ir susilieti su savo šaltiniu,grįžta kiek pavėlavęs ir todėl yra girdimas atskirai,kaip atgarsis. Juo vėliau atgarsiai grįžta,juo daugiau jie kliudo klausytojams suprasti kalbėtoją.

Iš čia paaiškėja,kodėl taip bloga kalbėti perdaug didelėse ir perdaug mažose salėse.Pirmuoju atveju kliudo atgarsis,o antruoju -- permažas rezonavimas arba salės kurtumas.[2] Užtat,bažnyčios, salės,teatrai ir kitokios kalbėjimui bei muzikai skiriamos patalpos paprastai yra statomos pagal akustikos mokslo dėsnius.Pirmiausia,kad jos nebūtų kurčios,stengiamasi duoti atitinkamą erdvę,ir būtent:maždaug 5-7 mtr.^{3} oro vienam žmogui.[3] Tuo tarpu sienos padengiamos gausesniu medžio išklojimu.[4] Jeigu salė perdaug rezonuoja arba kai kurie tonai joje perstipriai ar nemaloniai skamba, --tai ją reikia "suderinti".Perdidelis salės rezonavimas dažnai pataisomas visų nebūtinų patalpų nuo jos atskirimu,k.a. uždarymu su ja susijusių prieškambarių,koridorių,laiptų,ir pan.[5]. Jeigu

1/ Plg.E.Meyer,Die raumakustischen Einflüsse beim Sprach-und Gesangsdarbietungen:"Bericht...." 101;"Der Grosse Herder", 3 1428-1429.
2/ Plg Michel,Raumakustische Praxis:"Bericht.... /98.
3/ Plg.Michel,Ibid.;"Bericht....",98.
4/ Plg Michel,Ibid.:"Bericht....",99.
5/ Plg.Michel,Ibid.:"Bericht....",99.

salėje įkyriai skamba vidutiniai ir aukštieji tonai, tai tokių atvėju salės sienas reikia vietomis išklotі tam tikromis puriomis, minėtus garsus sugeriančiomis, medžiagomis, pvz.: veltiniu, vata, uždangomis, iporitu, ir kt.[1] Kad šitokiu būdu "derinant" salę nebūtų susikalsta jos estetikai, minėtos puriosios medžiagos gali būti pridengtos atitinkama tvorele arba ornamentika. Be to, minėtus tonus gana gerai sugeria ir pati publika.

Jei salėje pergarsiai skamba vidutiniai ir žemieji tonai, tada jos sienas reikia vietomis išklotі aliejiniais dažais dažyta drobe /Wachstuch/ arba popieriu.[2]

Gera salės akustika labai daug prisideda prie kalbėjimo lengvumo ir paskaitos pasisekimo. Gal nebežino kalbėtojas didesnio nusivylimo, kaip tą, kai jau po pirmųjų sakinių pastebi salės kurtumą ir savo balso joje bejėgiškumą. Ir priešingai: koks pasitikėjimo jausmas perbėga kalbėtojo krūtinę, kai jis pajunta, jog salės akustika yra ne prieš jį, bet su juo. Užtat, <u>tinkamos salės parinkimas</u> yra pradžia paskaitos pasisekimo. Toks rūpestis žymiai sumažėja, jei paskaita įvyksta akustiškai išmėgintoje salėje, pvz., koncertams skirtoje patalpoje.

Be to, salė turi būti <u>pritaikinta klausytojų skaičiui</u>. Jei, pavz., salėje yra 1000 vietų, o klausy-

---

1/ Plg. E. Meyer, Ibid.: "Bericht....", 107.
2/ Plg. E. Meyer, Ibid.: "Bericht....", 104-105.

tojų atvyko vos 100,-- tai toli gražu negalės būti tokio pasisekimo,kaip tada,kai tas 100 klausytojų sėdėtų tokioje salėje,kur tėra 100 vietų.

Kalbant lauke,reikia stengtis tribūną pastatyti tokioje vietoje,kad kalbėtojo priešakyje netoliese būtų koks objektas balsui atsimušti /pvz.,namas,medžių alėja/ Ypač tai yra svarbu žiemos metu, nusnigus šviežiam puriam sniegui.Paskutinuoju atveju reikėtų stačiai vengti kalbėti lauke,nes čia bejėgis bus,kad ir milžiniško pajėgumo balsas.Bandymais nustatyta,kad storas šviežaus sniego sluoksnis taip sugeria balsą,jog jau už keletos metrų kalbėtojas yra sunkiai suprantamas.[1] Tuo tarpu toje pačioje vietoje kalbant vasarą,balso pajėgumas yra žymiai didesnis.

Kalbėtojas silpnu balsu turėtų iš viso atsisakyti kalbėti tokioje erdvėje,kurios savo balsu negali pripildyti,nes tokiu atveju jis negalės joje esančių klausytojų pajudinti į žygį.Pagaliau,į tai turėtų atsižvelgti taip pat ir tie,nuo kurių priklauso kalbėtojo kvietimas /arba skyrimas/ į auditoriją su didele erdve.

Be to,paskaitos pasisekimas priklauso ne vien nuo salės akustinių sąlygų,bet taip pat ir nuo scenos,kurioje pastatomas kalbėtojams pultas.Pirmiausia,tai priklauso nuo scenos formos,erdvumo,dekora-

---

1/Plg.Kreichgauer,Akustische Probleme der Opern- und Sprechbühne:"Bericht....",320; E.Meyer,Ibid.: "Bericht....",100

cijų ir jų dangos medžiagos,uždangos ir žmonių skaičiaus esančių scenos podijume Apskritai,scena aukštuosius bei skardžiuosius tonus kiek sugeria ir tuo būdu juos padaro ausiai malonesniais.[1]

Taip pat labai svarbu kalbėtojo pulto vieta scenoje.Kartais tik vienas žingsnis pirmyn ar atgal,kairėn ar dešinėn,-- jau gali akustines sąlygas kalbėtojui tai pagerinti,tai pabloginti.Užtat, kalbėtojo pulto vieta scenoje neturi būti pagal aklą atsitikimą paskirta,bet pagal prieš tai įvykusį akustinį bandymą parinkta.

Jei kalbėtojas dėl kokios nesveikatos /pvz., dėl reumatizmo kojose,ar kt./ turi kalbėti atsisėdęs,tai būtų galima jį aprūpinti akustine kėde,t y kėde su atitinkama aukšta užpakalyje atrama,galinčia gerai reflektuoti kalbėtojo balsą auditorijon.[2]

Prieš paskaitą nepažįstamoje vietoje gera pasiteirauti apie salės akustines sąlygas. Kartais jau mažas mostas kalbėtojui gali daug padėti.O jeigu nėra kas apie tai galėtų kalbėtoją painformuoti,tai tokiu atveju reikia pradėti kalbėti žymiai atsargiau,kol pats suseksi bent pagrindines salės akustines paslaptis.Jei erdvė gerai rezonuoja ir yra gana didelė,-- lėtinti tempą.Priešingu atveju, -- reikia kalbėti greitesniu tempu.

1/ Plg. Kreichgauer, Ibid.: "Bericht....",320
2/ Plg. Kreichgauer, Ibid.: "Bericht....",321

Kad paskaita būtų visiems gerai girdima reikia kalbėti pakankamai garsiai,ir būtent: juo didesnė erdvė,juo garsiau,ir atvirkščiai.Tačiau,geram kalbos girdimumui labai dažnai pakanka žymiai silpnesnio balso,negu manoma.Apskritai,balso stiprumą erdvėje reikia reguliuoti pagal tolimiausius klausytojus: jeigu atrodo,kad jie viską gerai girdi,tai balso stiprumas yra pakankamas.Perstiprus balsas kalbos girdimumą dargi mažina,nes balsės peršaukdamos priebalses duoda didelį triukšmą,bet mažą aiškumą.Pagaliau,taisyklingas garsų ištarimas[1/] kalbos girdimumui daugiau duoda,negu balso stiprumas.

Pažymėtina,kad gerai apšviestas kalbėtojo veidas taip pat žymiai prisideda prie kalbos geresnio supratimo.[2/]

Kalbant triukšme,kalba suprantama geriau bus tada,kai kalbėtojas toną pakels,o klausytojai šiek tiek ausis prisidengs.[3/] Šiuo atveju ausų pridengimas todėl pagerina kalbos aiškumą,kad sulaiko triukšmo girdimumą.Tuo tarpu kalba,kaip už triukšmą stipresnė,prasiveržia pro lengvą ausų pridengimą,ir tampa aiškiau girdima.

1/ Ex professo apie tai bus kalbama dikcijos traktate,ortoepikos poskyryje.

2/ Plg. Kreichgauer, Ibid.:"Bericht....", 321-322.

3/ Plg. Janovsky, Sprechen und Hören unter erschwerten äusseren Bedingungen:"Bericht....",111

Jei didelėje kalbėjimo erdvėje kalba yra perduodama garsiakalbiais, tai tada prie mikrofono nereikia taip garsiai kalbėti. Mat, nuo stipraus balso garsiakalbiai pradeda "kimti", pro juos gaunamas girgždantis nebešvarus balsas. Žinoma, kalbėtojui, įpratusiam erdvę pripildyti savuoju balsu, -- pradžioje bus nelengva prie mikrofono persilaužti ir kalbėti taip, tartum erdvė būtų daug mažesnė, negu faktinai yra. Tačiau su šitokia "nenormalybe" vis dėlto reikia skaitytis.

Pagaliau, kalbėtojas turi erdvę pripildyti ne vien balsu, bet taip pat ir savo vidumi. Juo didesnė yra kalbėjimo erdvė, juo galingesnio reikia jausmo ir valios išspinduliavimo, kad visi klausytojai būtų pasiekti ir perblokšti. Jei jau aktoriai, kurie tik atvaizduoja, skundžiasi dėl vaidinimo sunkumo didelėje salėje 1/, tai ką tada bekalbėti apie gerą kalbėtoją, kuris ištikrųjų idėją pergyvena. Šitas milžiniškas fizinis ir dvasinis kalbėtojo išspinduliavimas kaip tik ir yra priežastimi, kodėl kalbėjimas didelėje erdvėje taip nepaprastai išsemia jėgas.

VI F. PRISITAIKYMAS SAU PAČIAM

Kalbėtojas turi ne tik kitus pažinti ir prie jų prisitaikinti, bet taip pat ir savęs neužmiršti,

---

1/ Plg. K.S.Stanislavskis, Ibid., 527.

ir savąsias teigiamybes ar neigiamybes paskaitos metu itin respektuoti.

Pirmiausia kalbėtojas turi atsižvelgti į savo lytį. Ne visa, kas iškalbos mene dera vyrui, dera ir moteriškei. Moters labai tinka būti mokytojomis šeimoje, mokykloje ir organizacijoje, bet ne kalbėtojomis tikra to žodžio prasme. Tas ne kalbėtojas, kuris giliai nepergyvena. O giliai pergyvendama moteris tiek "nusmailina" savo balsą, kad vietoj klausytojus paveikti, juos tik sunervina. Štai dėl ko iškalbos meno istorija nežino nė vienos didžios kalbėtojos vardo.

Toliau, kalbėtojas turi atsižvelgti į savo amžių. Antai, jaunesnio amžiaus kalbėtojui nepritinka pagyvenusių žmonių auditorijoje dėstyti apie vaikų auklėjimą arba jaunam valdininkui kritikuoti savo jau senyvo viršininko darbus.

Be to, reikia respektuoti taip pat ir savo išsilavinimą bei patyrimą toje srityje, apie kurią kalbi. Gyvename nebe universalijų, bet specialybių amžiuje. Buvimas specialistų vienoje srityje, dar nepadaro kompetentingu visose srityse. Yra stačiai koktu klausytis, kaip kartais žmonės mažai arba nieko nenusimanydami apie kai kurias specialias gyvenimo ir mokslo sritis -- karštai ginčyjasi su tose srityse pripažintais specialistais.

Kalbėtojas turi respektuoti taip pat ir savo fizines savybes. Antai, poros centnerių vyrui nede

kalbėti apie estafetinio bėgimo naudingumą. Čia reikia atsižvelgti taip pat į savo sveikatingumą apskritai ir net balso rūšį. Pvz., bosas balso patvarumu negali lenktyniuoti su baritonu arba tenoru, nes juo žemesnis balsas, juo daugiau išeikvoja energijos, ir atvirkščiai.[1]

Labai didelis dalykas yra taip pat atsižvelgti į savo autoritetą arba prestižą. Ką gali kalbėtojas su autoritetu, to nė iš tolo negali kalbėtojas be jo. Autoritetas daro milžinišką įtaką į klausytojus. Anot G. Le Bono, jis "paralyžuoja visą mūsų kritiškūmą"[2].

Prestižas gali būti išorinis /le prestige acquis/ ir išvidinis /le prestige personnel/.

Išorinis prestižas priklauso nuo žmogaus turimo gero vardo, mokslo laipsnių, nuveiktų darbų, sugebėjimų, netgi nuo uniformos, nešiojamų insignijų bei pasižymėjimo ženklų.[3] Demokratizmas, skelbdamas kovą titulams, uniformoms bei išviršiniams ženklams, - žmonių prestižui psichologiškai sudavė skaudų smūgį. Kuo būtų vertas karininkas fronte be savo uniformos arba dvasiškis bažnyčioje be įspūdingų liturginių rūbų -- visiems numanu.

1/ Plg. P. H. Gerber, Die menschl. Stimme u. ihre Hyg., 86.
2/ Ibid., 109: "paralyse toutes nos facultés critiques".
3/ Plg. G. Le Bon, Ibid., 109.

Išvidinis prestižas yra jau daugiau įgimta asmens vidaus magija. Šitokia iš vidaus einančia jėga pasižymi tik labai retas žmogus.

Didžiausias prestižo priešas yra nepasisekimai. Hercjas, kuriam pradėjo nebesisekti, gali tapti stačiai minios pasibiaurėjimu.

Tam tikro atstumo išlaikymas tarp savęs ir aplinkumos yra pirmoji sąlyga apsaugoti savo prestižą.[2]

Kalbėtojui visiškai pakanka išorinio prestižo. Kalbėtojas gi be prestižo yra demagogas.

Fizinėje žmogaus prigimtyje vieno organo defektas paprastai yra atsveriamas kito organo didesniu pajėgumu. Tai kompensacijos dėsnys. Pvz., žmogaus mažumas gana dažnai pačios prigimties yra kompensuojamas didesniu muskulingumu arba net genialumu /pvz., Napoleonas/. Savo trūkumų kompensaciją gana dažnai pasirūpina patys žmonės. Tokia pačių iniciatyva siekiamoji kompensacija gali būti teigiamoji ir neigiamoji.

Teigiamoji kompensacija yra tikras trūkumo arba trūkumo atsivėrimas, arba ir visiškas jo pašalinimas. Pvz., Demostenas savo šveplavimą visiškai nugalėjo.

Neigiamoji kompensacija yra tik tariamas trūkumo pašalinimas arba pseudokompensacija. Pvz., kai

---

1/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 117.
2/ Plg. G.Le Bon, Ibid., 118.

mažieji tiek save tiesina,jog net riesti pasidaro; arba kai silpnos konstrukcijos žmonės griebiasi ko nors "didžio" savo smulkystai atsverti: tampa dideliu gėrėju,dideliu rūkorium,dideliu plepiu ir panašiu "didžiuoju".Kaip matome,pseudokompensacija mažą padaro dar mažesniu.O tačiau jie visi turėtų atsiminti,kad didžiausia fizinių defektų kompensacija -- tai didinga asmenybė.Kas yra gražesnio,kaip šitokia mažo žmogaus atestacija: didi dvasia mažame kūne!

Vadinas,visiems iš prigimties mažiau gavusiems kalbėtojams teigiamoji kompensacija yra didžioji būtinybė. Prigimto trūkumo nepašalinęs arba dvasios didybe jo neatsvėręs kalbėtojas -- niekada negalės tapti didžiu kalbėtoju.



III Skyrius

MEDŽIAGOS RINKIMAS
/ΕΥΡΕΣΙΣ, INVENTIO/



IEKVIENA paskaita turi klausytojus ko nors pamokyti. Jau antikinė poaristotelinė retorika piktinosi kalbėtojų tuščiažodžiavimu: "Kas yra beprotiškiau", sako Ciceronas, "kaip kad ir gražiausių bei puošniausių žodžių tuščias skambėjimas, be jokios minties ir išminties"1/. Todėl gera paskaitos medžiaga yra niekuo nepavaduojama būtinybė.

Bet jei nori gausiai duoti, turi daug turėti, o jei nori daug turėti, turi uoliai rinkti. Užtat, kalbėtojui, Cicerono žodžiais tariant, "pirmiausia reikia įsigyti apstybė medžiagos".2/

Šitas gausus geros medžiagos turėjima būtinumas remiasi ne vien minėtu fiziniu jos reikalingumu. To reikalauja pati iškalba, kaip menas. Mat,

---

1/ De oratore, I 12,51: "Quis est enim tam furiosum, quam verborum, vel optimorum atque ornatissimorum, sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec scientia?".

2/ De oratore, III 26,103: "primum silva rerum /ac sententiarum/ comparanda est". Plg. dar: I 6,20;

kiekviename mene turi rasti vietos taip pat ir grožio meilė,o grožis be pertekliaus neįmanomas. Be to,kaip žinome,iškalbos tikslas yra pajudinti klausytojus į žygį,o be proporcingai svarių argumentų tai padaryti negalima.Pagaliau,tuščiažodžiavimas yra pareigos stoka pareigai,sau pačiam ir klausytojams.Neveltui Ciceronas sako,jog tik "mokytam kalbėtojui duotinas garbės vainikas"1/,ki - taip sakant,tokiam kalbėtojui,kuris paskaitos metu savo žinių bagažą tik praima,bet ne su visom dulkėm iškrato,kad tik kaip nors "normą" sukrapščius...

Antikinė retorika,norėdama kalbėtojams padėti apsirūpinti tinkama medžiaga,mokė juos ne kaip tą medžiagą <u>rinkti</u>,bet kaip ją <u>išgalvoti</u>. Mat, prie anų laikų literatūros biednumo,kitokios išeities ir nebuvo.Užtat,jie ir šitą traktatą kartais vadindavo "medžiagos išgalvojimu"2/. Tam tikslui Aristotelis buvo sugalvojęs net savotišką protinę akrobatika,vad.<u>topika</u> / τοπικά ,topica/.Tai buvo tam tikros kategorijos,iš kurių,tartum iš kokių

1/ De oratore,III 35,145:"docto oratori palma danda est".

2/ <u>Cicero</u>, De inventione rhetorica,I 7,9:"excogitatio rerum". Lygiai taip pat ir nežinomasis autorius savajame "Rhetoricorum ad Herennium" , I 2,3. - Tačiau,įprastas šio traktato vardas graikų retorikoje buvo εὕρεσις ,o romėnų - inventio.

vietų / τόποι ,loci/ arba buveinių proto pagalba būdavo bandoma ką nors išpešti. Apie medžiagos išgalvojimo meną arba topiką, Ciceronas, kaip jau buvo minėta, buvo parašęs net atskirą veikalėlį -- Topica, susidedantį iš viso šimto mažų pastraipėlių. Koks tai buvo labirintas, parodo jau vien tų vadinamųjų "vietų" vardai:[1] definitio, enumeratio, notatio, coniugata, genus forma, similitudo, differentia, conraria, adiuncta, antecedentia, consequentia, repugnantia, causae effecta, comparatio /maiorum, parium aut minorum/. Todėl visiškai nenuostabu, kad dėl šitokio kalbėtojo proto laužymo, antikinė retorika šitą traktatą laikė pačiu sunkiausiu[2], pačiu žymiausiu[3] ir pačiu didžiausiu[4].

Šiandieną gi, kai privačių ir viešųjų bibliotekų lentynos linksta nuo geriausių veikalų, -- kalbėtojus vis dar mokyti antikinės topikos, būtų nebemoderniška ir net bergždžia. Juk vistiek dabar niekas nebelaužys sau galvos reikalingą medžiagą sunkiai išgalvodamas, jeigu ją žymiai lengviau galima įgyti kitais keliais. Antikinė topika šių dienų retorikoje galėtų rasti vietos nebent nebeprivalomo, petitu atspausdinto, teksto pavidale.

1/ 2,9--4,23.

2/ Rhetoricorum ad Herennium, III 8,15: "difficilima pars rhetoricae".

3/ Cicero, De inventione rhetorica, I 7,9: "quae princeps est omnium partium".

4/ Cicero, De inventione rhetorica, II 59,178: "...de inventione, prima ac maxima parte rhetoricae...

Šitie modernieji keliai žymiai lengviau atrasti reikalingą medžiagą yra /A/ lektūra ir /B/ pastebėjimo menas. Be to, tam tikslui dar reikia turėti /C/ asmeninę biblioteką ir /D/ kartoteką.

A. LEKTŪRA

Skaitymas šiandie yra pati svarbiausia priemonė ne tik pagilinti erudiciją, bet taip pat pažadinti savo originaliąją kūrybą ir tuo būdu įsigyti paskaitoms reikalingos medžiagos. Todėl nepakanka knygą turėti, reikia ją suvirškinti. Tam tikslui čia kiek pakalbėsime apie tai, /1/ ką skaityti ir /2/ kaip skaityti.

1. Ką skaityti

Visais laikais kalbėtojas buvo atspindys esamo kultūrinio lygio. Panašiai ir šių laikų kalbėtojui ne tik nepritiktų, bet dargi būtų pavojinga apsiriboti vien savo siaura specialybe. Mat, mažai arba ir visiškai nepažįstant kitų mokslo bei gyvenimo sričių -- atsiranda pavojus tapti perdaug vienšališku ir atitrūkusiu nuo klausytojų gyvenimo. Užtat kalbėtojui reikia pasistengti įsigyti galimai platesnę erudiciją. Tai tačiau nereiškia, kad reikia skaityti viską, kas po ranka pasisuka. Priešingai, juo didesnis siekiamas tikslas, juo

planingiau turi būti į jį einama.Juo platesnį reikia įsigyti apsiskaitymą,juo geriau reikia nusimanyti ką skaityti,nes kitaip paskęsi.

Atskirom tautom imant,žinotina,kad vokiečių literatūra yra gana sausa ir smegeninė.Gal niekur dalykinis stilius /Sachlichkeit/ neturi tokios persvaros,kaip vokiečių autorių raštuose.Iš jų galima pasimokyti stiliaus glaudumo,bet ne vaizdingumo.

Anglų literatūra turi panašų dalykinį stilių, bet jau žymiai praktiškesnį.Gal pats nesimpatiškiausias jos bruožas,tai permenkas kitų tautų ir kultūrų pažinimas /splendid isolation/.

Prancūzų literatūra turi meistrišką stilių, bet nekoncentruotą mintį.Pas juos viešpatauja frazė.1/ Kalba neperdaug žodinga.Sakiniodara aiški ir paprasta.Visoms gyvenimo bei mokslo šakoms jų literatūroje netrūksta vadovaujančių asmenybių.

Mūsų kalbėtojai būtų laimingi,jei jie galėtų atrasti modum vivendi tarp vokiečių stiliaus turtingumo ir prancūzų vaizdingumo.

Konkrečiai pasirenkant literatūrą lektūrai reikėtų laikytis sekančių nuostatų.

Pirmiausia,nieko neskaityti nenaudingo.Imu kad ir tokią literatūrą: romanus,noveles,poeziją. Kiek čia visokio šlamšto,kuris nevertas mūsų lai-

---

1/ Plg. H.Ortloff, Die gerichtliche Re[illegible] Berlin² 1890,10.

ko.Mat,daugelis rašytojų mano,kad jų skaitytojai yra niekas daugiau,kaip žmonės su prailgintu nugarkauliu.Užtat ir jų kūryba pilna žemos intrygos ir tuščiažodžiavimo.Kalbėtojas todėl turi iš principo neskaityti ne tik trivialios,balaganiškos ir pinkertoniškos literatūros,bet ir šiaipjau menkaverčių romanėlių ir panašių niekų,nes jie atpigina mūsų dvasią ir deformuoja stilių.Pagaliau,paskaitose gausus citavimas dailiosios literatūros yra didelė klaida.[1] Beveik galima tvirtinti,kad šitokios paskaitos savo tikslo niekada nepasiekia: jos gali klausytojus maloniai nuteikti,bet vargu ar gali juos pajudinti.

Antra,specialybei nepriklausančiose srityse pasitenkinti tik vienu kitu toje srityje pagrindiniu veikalu.

Trečią,gerai susipažinti su klasikais.Viena, kad jų raštai paprastai yra universalinio pobūdžio,taigi daug kur galimi panaudoti,o antra,kad jų neperdaugiausiai ir yra.Pagaliau,tarp klasikų yra buvusių ir retorių ir kalbėtojų,iš kurių galima pasimokyti stiliaus.Tarp perskaitytinų klasikų paminėtini: Homeras,Herodotas,Tukididis,Lizias,Izokratas,Demostenas,Plutarchas,Ciceronas, Horatius,Vergilius,Tacitas,Svetonius,ir kt.Tačiau ir iš klasikų ne visa kas skaitytina.Pvz.,Ovidius,

---

1/ Plg. F.A.Brecht, Ibid., 303.

arba Platono bei Cicerono filosofiški raštai šių dienų kalbėtojų gali būti be jokios žalos apleidžiami.

Ketvirta, nebijoti storesnių veikalų, ypač, jei jo autorius yra žinomas minties ir stiliaus meisteris, pvz., E.Hello, L'homme.

Penkta, jei kalbos mokėjimas nedaro sunkumų ir veikalas yra gaunamas, tai geriausiai skaityti iš paties originalo, nes vertimas visada lieka vertimu.

Šešta, nepasitikėti skambia reklama. Mat, C.Hilty žodžiais tariant, "apie veikalus /kaip ir apie žmones/ galima pasakyti tai, kad gerieji paprastai tik vėliau išryškėja, bet užtat tada jie daro pastovesnę įtaką; tuo tarpu tie, kurie garsiai, tartum su fanfaromis ateina į pasaulį,-- kartais visiškai tyliai iš jo pasitraukia". 1/

Pagaliau, septinta, nepasitikėti nei nepalankiąja recenzija, ypač, jei recenzentas turi kokių negarbingų tikslų arba užsirekomenduoja didesniu agresyvumu, negu jo kūryba šioje srityje jam duoda teisės. Paprastai, kurie sunkiau gimdo, tie drąsiau recenzuoja, nes lengviau griauti, negu statyti.

1/ Ibid., 36: "man kann von Büchern höchstens /wie von Menshen/ sagen, dass die guten in der Regel später zur Geltung kommen, dann aber dauerndere Wirkung haben, während dasjenige, was gleich mit grossen Trompetenstössen in die Welt tritt, manchmal ziemlich still aus derselben verschwindet".

2. Kaip skaityti

Kiekviena darbo sritis turi savo meną. Tad galima kalbėti taip pat ir apie tyliojo skaitymo meną. Jei aukščiau sakėme, kad skaitymas yra priemonė pagilinti erudiciją ir pažadinti savo originalią kūrybą, tai čia dar turime pridėti, kad jis tik tada sekmingai atlieka minėtas funkcijas, kai skaitome pagal skaitymo meno reikalavimus.

Pirmiausia, tyliojo skaitymo menas reikalauja skaityti reguliariai, kasdien, nustatytą valandą. Tegul tai būtų ir tik viena valanda, arba net tik vienas pusvalandis, bet būtinai kasdien. Ką šitoks reguliarus skaitymas gali duoti -- pasirodo tik po keleto arba keliolikos metų. O jis duoda nuostabiai daug. Kiekvienas didelis dalykas kristalizuojasi labai palengva.

Toliau, nustatyti skaitytinų knygų eilę. Šitą jų pirmumą turėtų lemti ne tiek akla chronologija, kiek jų turinio aktualumas konkrečiam esamam arba būsimam reikalui.

Be to, niekada neskaityti be pieštuko rankoje. Tai reiškia, kad svarbesniąsias knygos vietas /jeigu knyga yra nuosava!/ reikia tučtuojau pasibraukti. Tam tikslui gera vartoti net keletos spalvų pieštukus. Sakysim, raudonu pasibraukti pirmaeilės reikšmės vietas arba antraštines mintis, mėlynu --

vidutiniško aktualumo vietas arba skyriaus poskyrines mintis,o paprastu juodu -- visas kitas pažymėtinas mintis.Nors šitaip subraukytos knygos objektyvinė vertė mažėja,bet užtat subjektyvinė vertė žymiai pakyla.Mat,pagal šituos pabraukimus net ir po daugelio metų bus galima lengvai surasti reikalingas vietas arba net ir visą knygos turinį pakartoti.

Bet nepakanka pažymėtinas knygoj mintis tik pabraukyti,jas būtinai reikia dar išrašyti ant atskirų lapelių,pagal mokslinio darbo metodikos reikalavimus.Nuo šios pareigos neatleidžiama net tada,kai knyga yra nuosava.Mat,ant atskirų lapelių surašytos mintys galima lengvai kiloti iš vietos į vietą,klasifikuoti,taigi,panaudoti paskaitoms,straipsniams,veikalams,o palikus jas knygose,-- šitoks jų panaudojimas pasunkėja beveik iki negalimybės.

Kiekvieną knygą reikia pradėti skaityti nuo turinio ir pratarmės.Mat,iš pirmojo trumpiausiu laiku paaiškėja veikalo turimoji medžiaga,o iš antrosios-ne tik paties autoriaus pažiūra į šitą veikalą,bet kartais ir tos aplinkybės,kuriose veikalas atsirado.Visa tai padeda trumpiausiu laiku susidaryti tam tikrą nuomonę apie visą veikalą.Nesvarbu,jei beskaitant ta nuomonė ir vėl pakitėtų.

Skaityti palengva, ramiai, su pagalvojimu patinkamesnių vietų! Tai yra pati skaitymo meno siela! Šitaip skaitant ne tik veikalo turinį galima išsamiai pasisavinti, bet kartu ateina gražiausių originalių minčių, šitas veikalo mintis patobulinančių ir papildančių. Tas originaliąsias mintis reikia tučtuojau įprasta tvarka ant atskirų lapelių surašyti ir įglausti į atitinkamas kartotekos vietas.

Be to, skaitymas turi būti kritiškas. To reikalauja tiesos meilė. Tačiau, kritiškumas neturi eiti iki apriorinio prieš skaitomąjį autorių nusistatymo. Tai būtų nemažesnis nusikaltimas tiesos meilei, negu visiška kritiškumo stoka. Deramai suprastas kritiškumas nekliudo skaitomajam autoriui būti lojaliam ir dėkingam. Dėkingumas būtų teisinga net tokių atveju, kai su autorium ne visur būtų galima sutikti: mat, tada jam galima būti dėkingam už tai, kad paakino, kaip neturėtų būti.

Pagaliau, reikia mokėti ir laikraščius skaityti. Niekada jų nereikia skaityti nuo pradžios iki galo. Visiškai pakanka paskaityti vedamąjį, kroniką, reikalingesnius skelbimus ir stambesniąsias antraštes. Tam tikslui skirti ne daugiau pusvalandžio arba net ir dar mažiau.

II. B. PASTEBĖJIMO MENAS

Pastabumas žmonėse apskritai nėra labai didelis. Mokinių pastabumą galima vertinti 76%, karių 79%, inteligentų 90-95%. Dažnesniu pakartojimu pastabumas duodasi lavinamas. Ypač žymiai pastabumas pakyla turint griežtai nustatytą sekimo tikslą. Kalbėtojui vienu iš svarbiausių tokių sektinų tikslų turėtų būti tinkamos medžiagos pastebėjimas.

Kalbėtojas su šitokiu tikslu turi ne tik knygas, bet ir patį gyvenimą skaityti. "Pasaulis yra ne kas kita, kaip prakalba", sako G. Papini, "...Yra kažkas, kurs nori šį tą žmonėms pasakyti, ir jis nekalba žmonių kalba. Jis kalba simboliais, dalykų, faktų, įvykių pagalba, tai yra jo žodis, kūnu, žeme, augmeniu, saule tapęs"1/. Vadinas, kalbėtojas turi būti tartum tas paslaptingasis ir baisusis detektyvas, nuolat gaudąs gyvenimo faktus bei įspūdžius ir čia pat juos užfiksuojąs.

Neužfiksuoti faktai bei įspūdžiai ilgainiui prisimiršta, išblunka ir net amžinai žūva. Tik tai, ką tučtuojau raštu pasižymėjai yra tikrą Tavo nuosavybė. Juokiamasi iš tulo poeto, kuris, galvoje blikstelėjusį rimą, tuojau pasižymėjęs ant savo manžeto.2/ Tačiau, nuolat su savimi turėti blokno-

---

1/ Ibid., 50.
2/ Plg. S. Guggenberger, Ibid., 24.

tėlį ir kas reikalinga į jį pasižymėti,-- priklauso prie vieno iš gerai suprasto pastebėjimo meno reikalavimų. Praktiškai kada ir kur tučtuojau būtų galima tokį bloknotėlį traukti -- paliekame kiekvieno jautriam taktiškumui. Čia norime pabrėžti tik pačių būtinybę šitokį medžiagos gaudymo būdą kalbėtojui praktikuoti. Kai kas pataria net po pagalviu laikyti bloknotėlį su pieštuku, kad poilsio metu atėjusias vertas mintis būtų galima tučtuojau užfiksuoti.

Tad, ar skaitai knygą, laikraštį, ar stebi gyvenimo kasdienybę, ar lankai gamtos šventovę, ar matai audros iš šaknų išverstą ąžuolą, ar turi gerai nusiteikusią ar sugeltą širdį,-- paleisk visus fantazijos sparnus: rašyk, kurk, juokis, verk, net parsinešk ką nors naujo įglausti į savąją medžiagos kartoteką!

Rink viską: nuo rimčiausių iki juokingiausių. Tegul tai būtų ir labai trumputės pastabėlės, tegul nors vienas kitas žodelis. Jeigu reikale jis nepasitarnaus kaip medžiaga, tai gal patarnaus akstinu greičiau pačiam tinkamos medžiagos sukurti ar bent tokiai kūrybai reikalingą nuotaiką įgyti.

Štai vienas kitas pavyzdėlis iš medžiagos kartotekos pasiskaityti arba ir panaudoti:

Rimties atveju. "Gelmės mėgsta tylą"1/.-- "Liūdnas, kaip vaidilos paliktas akmuo".--

---

1/ E. Hello, Ibid., 44.

"Kiekvieno žmogaus gyvenimą galima papasakoti keliais, visuomet tais pačiais žodžiais: gimė, kentėjo, mylėjo, vylės, mirė"[1]. -- "Muškite miesto laikrodžiai; plakite žmonių širdys! Skambėkite visi linksmu choru! Nuoširdžiai vaidinkit, žmonės ir moterys, gyvenimo farsą ir neužmirškit jį palydėti sentimento gavotta. Atsiminkite, tačiau, blogą ir nekenčiamą tiesą: jūsų gyvenimas yra stovis, gal būt visam laikui stovis!"[2].

Stiliaus vaizdingumo pakėlimui. "Nepadėjus pastatui pamatų, kiekvienas meta akmenis, kaip pakliuvo, norėdamas pamatyti, ar iš jų pasidarys trobesys."[3] -- "Aš čiupinėju Europos pulsą ir jaučiu, kad ji nori gyventi"[4]. -- "Tai darbas, vertas kilniųjų prakaito".[5] -- Pakelkite inkarus! -- "Susikuprinęs ant savo melo naštos [illegible] kų"[6]. -- "Nejutai ties tolimu dangumi Aleksandro godumo?"[7]. -- "Tave pakenčia kėdė... -- "Tokio laipsnio kvailumas reikėtų pavadinti vardu, kurio nėra kalboje".[9] -- "Klausk prie visų durų: prie durų vienuolyno celės arba prie Krezo pilies vartų"[10] -- "...pasakė žmogus, kurio vardą vos drįstu ištarti tokia

---

1/ G.Papini, Ibid., 49.
2/ G.Papini, Ibid., 27.
3/ E.Hello, Ibid., 218.
4/ E.Hello, Ibid., 222.
5/ F.E.May, Ibid., 89: "Eine Arbeit, des Schweisses der Edlen wert".
6/ E.Hello, Ibid., 400.
7/ G.Papini, Ibid., 14.
8/ G.Papini, Ibid., 14; 9/ E.Hello, Ibid., [illegible]
10/ R.Grassner, Ibid., 14: "Frage an allen Türen nach: an der Türe einer Klosterzelle oder am Palastor eines Krösus".

menka proga. . . ."[1]-- "Jį girdime tyliai šnekantį,kaip basų demonų kariuomenę"[2] .-- "Jie pasidarė balne tvirtesni"[3] .-- "O Diogeno lempa dar ir šiandie tebedega gyvenimo rinkoje"[4] .

Geros nuotaikos atveju. "Pripildo knygą,lyg mėsininkas dešrą"[5] .-- "Bernužėlis Telšių miesto,persivalgė riebaus sviesto".-- "Quando conveniunt Ancilla,Sibilla,Camilla,-- Garrire incipiunt et ab hoc,et ab hac,et ab illa".[6]

Kaip matote,šitie pavyzdėliai nėra tuščios eilutės.Jie savo padaro tiek pačiam juos paskaičius, tiek prie progos klausytojams pasakius.Šitokios užfiksuotos mintys,ar jos bus nugirstos,ar lektūroje aptiktos,ar pačiam į galvą dingtelėjusios,-- jos visos tam tikra prasme yra savos,turinčios raktą į Tavo širdį.Nekartą kalbėtojas,artėjant paskaitos metui,nervingai skaito vieną knygą,skaito kitą ir vis skundžiasi nerandąs medžiagos "prie širdies".Tai aukso žodžiai ir kartu šiurpi tragedija! Medžiaga ne "prie širdies",nes ji nesukelia jokių vaizdų,nes ji neveikia paties kalbėtojo.O kas neveikia kalbėtojo prieš paskaitą,tas neveiks jo ir

---

1/ E.Hello, Ibid., 567.
2/ G.Papini,Ibid., 76.
3/ O.Legel,Ibid.,149:"Sie sind sattelfester geworden".
4/ R.Linhardt, Von Menschen und Dingen der Zeit, 3:"Und die Laterne des Diogenes brennt noch heute auf dem Marktplatz des Lebens".
5/ G.Papini, Ibid., 138.
6/ Taubmann; G.Büchmann, Ibid., 310.

pačios paskaitos metu.Nepaveiktas gi ir šaltas kalbėtojas -- šaltus ir nepaveiktus paliks klausytojus.Suprantamas tad kalbėtojo nervinimasis,kai paskutinėmis dienomis ar net valandomis medžiaga jį apvilia... Bet niekada šitokios tragedijos neatsitiks,kai medžiaga,pastebėjimo meno pagalba,bus paties kalbėtojo surankiota,kai jos veikimas į patį kalbėtoją savo laiku bus patikrintas.Tada kalbėtojas ne tik nejaus jokios tragedijos,bet stačiai laukte lauks tos valandos,kad kaip greičiau atsidūrus didžioje minioje,sudaužius jos pigiąją kasdienybės meilę ir parodžius jai ne tik gestu ir žodžiu,bet kartu ir visa širdimi kelią ad maiora! -- Kai šitaip atsitinka,sakome,kad kalbėtojas įgyja materialinę kalbėtojo pasiuntinybę,arba pasiuntinybę kylančią iš turėjimo apsčiai medžiagos "prie širdies".

III C. ASMENINĖ BIBLIOTEKA

Asmeninės bibliotekos reikšmė kalbėtojui labai didelė.Jau II amž.gyvenęs A.Gellius sakė,kad "knygos yra nebyliai mokytojai"1/Th.Carlyle biblioteką vadino "tikrúoju šių dienų universitetu"2/ Ir ištikrųjų.Asmeninė biblioteka,tai privatinis

---

1/ Fr.v.Lipperheide,Ibid.,80:""Libri muti magistri sunt"."

2/ Fr.v.Lipperheide,Ibid.,82:""The true University of these days"."

namų universitetas.

Šių dienų kalbėtojui apsieiti be savo bibliotekos yra nebeįmanoma.Kalbėtojo asmeninėje bibliotekoje pirmiausia turi būti moderniškas leksikologinis skyrius.Tame skyriuje turi būti galimai išsamesnė bendrojo pobūdžio enciklopedija,bažnytinė enciklopedija,ir dar viena kita enciklopedija iš savo specialybės ir jai artimųjų sričių,išsamus tarptautinių žodžių žodynas,visų mokamųjų svetimų kalbų etimologijos ir išsamūs jų žodynai.Be to,išsamūs priežodžių,aforizmų,citatų ir pavyzdžių leidiniai.Ypatingai plati lieratūra iš specialybės srities.Tuo tarpu iš specialybei giminingų ir šiaip jau gyvenime dažniau susiduriamų sričių,kaip jau minėta,-- reikėtų turėti bent po vieną kitą pagrindinį veikalą.

Pagaliau,kad padidėjusioje savo bibliotekoje lengviau būtų galima orientuotis,reikalinga turėti ne tik alfabetinį autorių kartotekinį katalogą,bet ypatingai kartotekinį alfabetinį dalykų katalogą. Dalykinis katalogas labai pakelia bibliotekos vertę.Jame stropiai ant atskirų lapelių sužymima įvairiuose veikaluose,žurnalų bei laikraščių komplektuose esanti įvairiais klausimais medžiaga.Šito - kio dalykinio katalogo reikšmė pajuntama kiekvienu atveju,kai reikalinga kuria nors tema kalbėti arba rašyti.

15

D. KARTOTEKA

Kalbėtojo kartoteka arba medžiagos kolektanu čia suprantame ant atskirų lapelių pagal mokslinio darbo metodikos reikalavimus surašytą ir pagal atskiras gyvenimo bei mokslo sritis suklasifikuotą medžiagos rinkinį.

Kadangi nė vienas žmogus neturi tokios nuostabios atminties,kad reikale galėtų absoliučiu tikslumu atsiminti tai,ką ir kame yra per gyvenimą skaitęs,girdėjęs,matęs ir pergyvenęs,-- tai šitokia kartoteka kiekvienam šviesuoliui yra nė kuo nepavaduojama būtinybė,jeigu jis nori stovėti savo profesijai pritinkamoje aukštumoje.Ypač sunku be jos apsieiti kalbėtojui.Medžiagos kartoteka kalbėtojui yra tuo,kuo škicų knyga dailininkui,arba kuo buvo topika senovės kalbėtojams.Beje,šita topika nebėra galvos laužymas ir bandymas pasiimti tai,ko nepadėjai,kaip kad būdavo su antikine topika,-- bet gatavos,kalbėtojo individualiai tuo ar kitu būdu pergyventos medžiagos sandėlis.Tai mūsų praktiškiems ir dinamiškiems laikams pritaikinta moderniškoji topika.

Ji yra kur kas brangesnis turtas,negu gera literatūra arba aforizmų bei pavyzdžių leidiniai.Mat, anie kritiškame momente gali ir apvilti,jų medžiaga gali pasirodyti nesanti "prie širdies",-- tuo

tarpu čia,kaip minėjome,visa medžiaga yra kokiu nors būdu paties kalbėtojo individuališkai pergyventa,pasverta ir atrasta verta užfiksuoti.Be to, šita kartotekinė topika yra kažkaip gyva: ji nuolat auga,ji niekada nėra pabaigiama,ji turi visų kalbėtojo pergyvenimų bei aktualijų pulsą.Pagaliau, nelaimingu skubos atveju,tokia topika kalbėtoją gali aprūpinti tinkama medžiaga net per keletą minučių,F.E.Mayjo žodžiais tariant: "kas žvilgsnis-- tai čiūpis".1/

Kadangi apie technišką medžiagos kolektano sutvarkymą išsamiau kalbama mokslinio darbo metodikoje,tai čia pasitenkinsime tik labai suglaustomis pastabomis.

Lapeliai turi būti vienodo formato,ar bent paskutinis jų sulenkimas turi būti tokio formato. Laikomi ne vokuose,bet dėžutėse,sustatyti ant apatinės briaunos.Kiekvieno dalyko lapelių grupės priešakyje įstatyti storesnio popierio vienu centimetru aukštesnį lapelį,taip vad.antraštinį lapelį arba kaištelį.Ant tos iš kitų lapelių kyšančios kaištelio dalies užrašyti dalyko antraštę.Ji turi būti galimai trumpesnė: geriausia,jei galima vienu žodžiu išreikšti.Tuo būdu antraštinis lapelis su dalyko antrašte kyšos viršuje ir reikale parodys,kur yra to dalyko lapelių grupė.

Tuos lapelius rikiuoti pagal alfabetinę dalykų tvarką.

1/ Ibid., 128:"Ein Blick -- ein Griff".

Jei su laiku kuriam dalykui prisirinktų daug medžiagos,tai šito dalyko lapelių grupę jau būtų galima suskirstyti net atskirais traktatais.Kiekvieno traktato antraštę reikia taip pat užrašyti ant atskiro kaištelio.Kad dalykiniai kaišteliai nesusimaišytų su traktatų kaišteliais,-- paskutiniuosius reikia nuo kairiojo krašto vienu centimetru atitraukti.Praktiškai tai daroma taip: traktato kaištelio kairiojo kampo viršuje iškerpamas vienas kvadratinis centimetras.Ant šitaip atitrauktų kaištelių užrašyti traktatų antraštes.Traktatus dalinant dar smulkesniais poskyriais,kiekvieno poskyrio kaištelį savo ruožtu atitraukti nuo kairiojo krašto dar vienu cm.toliau,negu yra traktato kaištelis,ir t.t.Šiuo būdu galima gana smulkiai susisteminti kiekvieną reikalingą dalyką ir kartu užtikrinti ryškų,kad ir mažiausios dalelės antraštėlės kyšojimą ir lengvą prie jos medžiagos priėjimą.

Jei kurio dalyko medžiaga ir jos sisteminimas ilgainiui gana išsiplėtotų,tai tada šitą visą dalykų būtų galima iš bendrojo kolektano iškelti į specialųjį,vien tam dalykui skirtą,kolektaną.Specialiajame kolektane dalyko medžiagą ir sistemą jau galima ugdyti iki atskiro tuo reikalu veikalo.

--- 000 ---

IV Skyrius

STILIUS /ΛΕΞΙΣ ,ELOCUTIO/



IEKVIENAME mene svarbu turėti gerą medžiagą,bet dar svarbiau ją apipavidalinti verta forma.Ypač tai svarbu gyvojo žodžio mene. Jau Aristotelis sakė, "jog nepakanka turėti ką pasakyti,bet taip pat reikia žinoti kaip pasakyti"[1/].O tąjį 'kaip' arba būdą apvilkti mintis atitinkama forma vad. stiliumi.

Retorikoje stiliaus traktato niekada nėra trūkę.Buvo net tokių,kuriems atrodė,kad šitas traktatas esąs pats svarbiausias visoje retorikos sistemoje.Antikinė graikų retorika jį vadino λέξις ,o romėnų -- elocutio.Betobulinant šitą traktatą ypatingai toli buvo nuėjusi graikų retorika.Kaip jau esame minėję ir kaip dar žemiau matysime,daugelį antikinės retorikos stiliaus plonumų iš retorikos sistemos šiandie turime išmesti,kaip visiškai nepraktišką arba vargiai bepanaudojamą balastą.

---

1) Τέχνη ῥητορική, Γ 1: "οὐ γὰρ ἀπόχρη τὸ ἔχειν ἃ δεῖ λέγειν, ἀλλ ἀνάγκη καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν".

Šiame traktate teks kiek pakalbėti apie /A/ stiliaus individualumą,/B/ mokslinį stilių,/C/ literatūrinį stilių,ir ypatingai atkreipti dėmesį į taip vad. /D/ bendrąjį oratoriškąjį stilių.

A. STILIAUS INDIVIDUALUMAS

Buffono posakis "le style est l'homme même", kalbant apie stilių,pavirto mėgstamiausiu motto. Šio posakio pasisekimą lemia jo teisingumas.Mat, stilius nėra vien tik forma.Stilius yra langas, pro kurį žiūri žmogaus siela.Todėl tame lange matomos fizionomijos grožis ar biaurumas yra niekas daugiau,kaip mūsų vidaus didybės ar menkystos atspindys.Neveltui tad Schopenhaueris stilių vadino "dvasios fizionomija"1/.Asmenybė kiekviename retorikos traktate vaidina kardinalinį vaidmenį,o kalbant apie stilių -- ji yra stačiai akies lėliukė. Reikalavimas nevartoti berniško,neaiškaus ir nevaizdingo stiliaus yra tuščias ir nepsichologiškas: pirma reikia reikalauti,kad žmogaus vidus nebūtų berniškas,sujauktas ir be giedros.Kadangi stilius yra mūsų vidaus dalis,tai galima kalbėti apie stiliaus individualumą pilna to žodžio prasme.

1/ Plg. A. Damaschke, Ibid., 38; Fr. Roedemeyer, Ibid., 61.

"Ta pati idėja", sako E.Hello, "įėjusi į tūkstantį protų, išeis iš jų tūkstančiu skirtingų iš - raiškų. Šios išraiškos bus įvairios, kaip įvairus yra tasai slaptingas darbas, kurį idėja atlieka kiekviename iš mūsų. Mūsų išraiška bus pasekа to pipavidalinimo, kurį idėja patirs mūsų sieloje. dėja mūsų žodžiui duos tą patį atspindį, kurį pa- i bus įgijusi mumyse. Paskendusi mumyse, ji įeis mūsų pavidalą, ten susiformuos ir, apsireikšda- . iš viršaus, ji pasirodys tokia forma, kokią mū- dvasia jai bus suteikusi. Santykis, kuris susi- arė tarp jos ir mūsų, bus apreikštas žodžiu. Mūsų ilius yra mūsų asmens parašas idėjoje. Mūsų stilius yra mūsų herbas, mūsų antspaudas, mūsų graviū- a, mūsų ženklas, savaime atsispaudęs į karštą dar ebetekantį metalą"1/.

"Kai siela išsiskleidžia", rašo tas pats E. Hello, toliau, "kai ji pasirodo, ji apreiškia mums isvidinį savo gyvenimą, ir mes priimame josios šauksmą be jokių diskusijų. Šitas šauksmas kaip tik ir yra stilius. Priešingai, kai žmogus mums perteikia tik savo mintį, neatskleisdamas mums savęs paties, mes jo neklausome, nors jis ir kažin ką sakytų. Mąstytojas, kuris nemoka rašyti, nuslepia nuo mūsų tai, kas vyksta jame, ir mums atrodo tiktai negyvas jo veikimo pasekas. Didis rašytojas mums lei-

---

1/ Ibid., 550-551.

džia dalyvauti jo veikalų pradėjime. Šitame permatomame medyje žymu, kaip teka syvai"[1].

Stiliaus individualumas yra toks didelis, koks didelis yra įvairumas žmonių vidaus pasaulio pagal tautą[2], amžių, temperamentą, išsilavinimą, išsiauklėjimą, įsitikinimą, ir t.t. Sakysim, vokietis, nagrinėdamas bet kurią temą, stengsis panaudoti daug literatūros, dalyką nušviesti galimai visupusiškiau /istoriškai, filosofiškai, morališkai, ir kt./, suteikti jam mokslinę bazę. Anglas, kalbėdamas apie tą patį dalyką, stengsis iškelti jo praktinę vertę ir nevertę. Tuo tarpu prancūzas -- kalbės daugiau kaip advokatas didelėj byloj: jis karštai ir iškilmingai puls arba gins.

Vadinas, stilius ir žmogaus vidus yra kažkas neatskiriamo. Kaip žmogaus vidaus negalima suskirstyti į sudedamąsias dalis, taip ir stiliaus: jis jis nesukrautas iš taisyklių, kaip namas iš plytų; jis yra žmogaus asmenybės pratęsimas už asmens ribų; jis yra gyvas žmogus. Reikale jis moka nutylėti, bet nemoka meluoti. Jis kovoja garbingai, nesuktai, atvirom kortom. Jo sąžinės negraužia svetimų gėlių pasisavinimas: jis yra pakankamai trąši dirva užsiauginti savų. Jo turtingumas nepriklauso vien nuo įdėto darbo, bet dar daugiau dvasios didybės, iš kurios jis ima visą savo jėgą, patrauklumą, bet kartu

---

1/ Ibid., 577-578.
2/ Plg. E. Geissler, Ibid., I, 13.

ir paprastumą.Jo grožis glūdi tiesoje,natūralume ir aiškume.

G.Papini yra pasakęs,kad "originalumas yra drąsa"1/.Bet mums atrodo,kad čia kažkas yra nepabaigta.Šią nutrūkusią mintį mes norėtume šitaip papildyti: <u>originalumas</u> yra drąsa atverti save.Šitoks originalumo aptarimas ypač tinka kalbėtojo stiliui Kalbėtojo stiliaus originalumas tiek yra didelis ginklas,kiek jis yra natūralus jo didžiosios dvasios išsiveržimas.Užtat,stilius yra nepavagiamas. Kas bandytų kalbėti arba rašyti pasiskolintomis frazėmis,tas pasirodytų komiškas,kaip ir vaikutis įsilipęs į didelius tėvo batus.Stiliaus <u>pamėgdžiojimas</u> yra stiliaus užmušimas,nes pamėgdžiotojo idealas yra prilygti,bet ne pralenkti.

Vienintelis rimtas ir garbingas kelias iš esmės <u>patobulinti</u> savo stilių,-- tai stiliaus <u>asimiliacija</u>.Kaip materialinis maistas tik tada duoda naudos,kai jis yra gerai asimiliuojamas,t.y.kai pavirsta naujomis mūsų organizmo celėmis,taip lygiai ir su stiliumi.Tik tada svetimos gėlės gali laimingai patobulinti mūsų stilių,kai jos yra perleidžiamos per mūsų asmenybės prizmę,kai mes į jas įdedame visą save,su jomis susigyvename,suaugame, kai jos pavirsta nebeatskiriama mūsų vidaus dalis, kai jos išeina pro lūpas,bet ne iš lūpų,kada jų didybei atitinka mūsų dvasios didybė,taigi,kada

---

1/ Ibid., 162.

mes jas savo dvasioje asimiliuojame,-- tada,ir tik tada,mes nebesame komiški ir vagys.

Suprantama,kad šitaip asimiliuotų svetimų idėjų mes negalime išreikšti pažodžiui,kaip kad jas esame radę,nes tai būtų paprastas plagijavimas.Pirmiausia svarbu asimiliuoti pačią idėją,o vaizdus ir žodžius jai išreikšti -- lengvai atrasime patys.Tuo būdu stiliaus asimiliaciją galima vadinti tikraja stiliaus ugdymo mokykla.

Kad stilius yra taip pat ir forma kalbos,tai, kaip jau esame minėję,jį dar galima tobulinti gerų stilistinių raštų lektūra arba net ir perrašinėjimu.Jau Ciceronas lektūrą laikė gana stipriai stilių veikiančia priemone: "vaikščiodamas saulėje",sako jis, "nors aš visiškai dėl kito tikslo vaikščiočiau,bet jau pačia dalykų natūra įvyksta, kad /saule/ nudegu;panašiai yra ir tada,kai aš šitas knygas....stropiau skaitau: aš jaučiu,kad jų veikimu,mano kalba tartum nudažoma".[1] Tačiau, taip pat ir čia turime pastebėti,kad nei lektūra, nei perrašinėjimu nesiekiame ką nors svetimo pasisavinti pažodžiui,o tik daugiau pajusti įvairius kalbos formos atspalvius,k.a.: kalbos tur-

---

1/ De oratore,II 14,60:"cum in sole ambulem, etiamsi ego ob aliud ambulem,fieri tamen natura, ut colorer;sic,cum istos libros....studiosius legerim,sentio illorum tactu orationem meam quasi colorari".

tingumą,aiškumą,lakoniškumą,muzikalumą,vaizdingumą,ir pan.

Pagaliau,kalbėtojo stilius,kaip forma,turi tam tikrus __įstatymus__,kurių paisymas stilių taip pat žymiai patobulina.Apie tai kalbėsime kiek žemiau /bendrojo oratoriškojo stiliaus poskyryje/.

B. MOKSLINIS STILIUS / ΛΕΞΙΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ /

Tinkama forma kiekvieną medžiagą pakelia į aukštesnį buvimo laipsnį.Todėl nei mokslinės pažintys neturėtų bodėtis kiek patrauklesnės formos. Jau Ciceronas skundėsi,kad mokslininkų /filosofų/ kalba "neturi nei jėgos,nei oratoriškų akstinų...., /kad jie/ kalba tam,kad pamokytų,bet ne tam,kad pajudintų"[1/].Be to,ta jų kalba esanti "tamsoka,nei žmonių mėgstamų žodžių nei posakių neturinti...., ten nieko aistringo,nieko pavydulingo,nieko šiurpulingo,nieko stebinančio,nieko sumanaus: tai kažkas nekalto,kuklaus,lyg mergaitė nepaliesta"[2/].

1/ Orator, 19,62-63: "neque nervos,neque aculeos oratorios....docendi causa non capiendi loquuntur".

2/ Orator, 19,64: "umbratilis,nec sententiis, nec verbis instructa populiaribus...; nihil iratum habet,nihil invidum,nihil atrox,nihil mirabile,nihil astutum: casta,verecunda,virgo incorrupta quodam modo".

Ne labai kitoks yra ir mūsų laikų "katedrų stilius". Atrodo, kad kai kurie mūsų mokslininkai stačiai yra patenkinti, jei klausytojai dejuoja, jų nesuprasdami. Jiems atrodo, kad tokios klausytojuose nuotaikos kyla vien dėl to, kad jie nėra pakankamai pasiruošę suprasti jų gilybę. Tiesa, gali būti kaltas ir klausytojų nepasiruošimas. Bet kartu turime pripažinti, kad neretai ir pats dėstymas yra nežmoniškas, nepsichologiškas, o gal net ir nepakankamai paruoštas. Juk deramas tiesos atidengimas visada žmoguje sukelia tam tikrą smagumą ir susiinteresavimą. Tuo tarpu kai tiesos nepakankamas išryškinimas -- duoda visiškai priešingus rezultatus: klausytojuose kyla apatija, nusivylimas, nepasitenkinimas.

Mokslas gali turėti ir turi sunkiai suprantamų paslapčių. Bet paslaptį reikia jos vardu ir vadinti. Kai kas tačiau mėgsta ištisą mokslo objekto sistemą iš "paslapčių" sumontuoti. Šitoks montažas blogai patarnauja tiesai, nes ją perdaug uždengia, bet blogai patarnauja ir pačiam autoriui, nes jį perdaug atidengia, ir būtent: atidengia autoriaus menkystą! Mat, šiandie nebepaslaptis, kad mintis tik todėl neaiški, kad ji ir pačiam jos autoriui nebuvo aiški. Vadinas, minties neaiškumas, kaip jau esame minėję, nėra nesuprantama autoriaus gilybė, bet paprastas apsileidimas, o gal ir nesugebėjimas giedriau galvoti. Juk, anot Schopenhauerio,

"nieko nėra lengviau,kaip rašyti ir kalbėti taip, kad niekas nesuprastų.Ir priešingai,nieko nėra sunkiau,kaip didžias mintis išreikšti taip,kad kiekvienas jas būtinai suprastų"1/.

Jei kartais net šitokiu "moksliniu" stiliumi skaitomos paskaitos turi klausytojų,- tai šitaip atsitinka arba dėl to,kad daugeliui nepatogu iš paskaitos išeiti,arba kad dėstytojo parašas studijų knygelėje yra reikalingas,arba dėl kokio kito pigaus motyvo,bet tik ne dėl to,kad perdėm nesuprantamos tiesos ką nors žavėti galėtų.

Nenorime mokslinio stiliaus identifikuoti su populiarizacija,bet taip pat neturime noro tiesos dengimo meną vadinti moksliniu stiliumi.

Tačiau,mokslinis stilius,kad jis ir kažkaip būtų akyvaizdus,vis dėlto tinka tik mokslo auditorijoje.Visur kitur kalbėtojui tenka naudotis žymiai lengvesnio stiliaus formomis,pagal adaptacijos reikalavimus.

C. LITERATŪRINIS STILIUS / ΛΕΞΙΣ ΓΡΑΦΙΚΗ /

Rašyto žodžio stilius čia užsitarnauja būti paminėtas tik todėl,kad geriau galėtų išryškėti sakyto žodžio stilius.

1/ S.Guggenberger,Ibid.,33:""ist nichts leichter,als so zu schreiben und zu reden,dass kein Mensch es versteht;wie hingegen nichts schwerer, als bedeutende Gedanken so auszudrücken,dass jeder sie verstehen muss"."

Rašytasis žodis savo skaitytoją paprastai atranda ne taip suvaržytą laiku.Todėl literatas gali skirti vietos,kad ir fantastiškiausiems sapnams. Jis gali daugiau pasitikėti forma,negu turiniu.-- Kalbėtojas gi savo klausytojus gali veikti tik trumpą ir labai ribotą laiką.Jis stovi prieš alternatyvą: arba dabar,arba niekad! Užtat,kalbėtojo stilius turi būti aiškus,dalykinis,vaizdingas,taigi,galimai stipriau veikiąs visas tris didžiąsias žmogaus dvasios sritis /protą,valią ir jausmus/ kartu.Kalbėtojui klausytojus nuteikti tėra priemonė,o pajudinti -- tikslas.

Literato stiliaus didybė glūdi veiksmažodžiuose: jis juos rankioja,šlifuoja,rikiuoja,tartum tas mozaikininkas rečiausių spalvų akmenėlius.Veiksmažodžiai yra tas brangmetalis,iš kurio jautri literato siela gali iškalti pačius didžiausius stiliaus plonumus.Sumaniai panaudotų veiksmažodžių dėka rašytasis žodis tampa malonus paskaityti,paklausyti ir nusiteikti.-- Tuo tarpu kalbėtojo stiliaus didybė glūdi veiksmažodžiuose ir daiktavardžiuose kartu.Veiksmažodžiai jo kalbą padaro laisvesnę,tėkmingesnę,malonesnę,įspūdingesnę.Todėl , kalbant apie kokią mažiau įprastą sritį,jau gana daug bus padaryta,jei savo laiku bus pasirūpinta pakankamai gausiai tai sričiai aptarti reikšmingų veiksmažodžių.Pvz.,kalbant apie kunigo pastoracinį darbą,šitokiais reikšmingais veiksmažodžiais

-gali būti: mąstyti,melstis,aukotis,krikštyti,mokyti,auklėti,laidoti,ir t.t. Daiktavardžiai gi,kurie rašytojui tėra neišvengiamas balastas,-kalbėtojui tarnauja pačia sunkiaja artilerija: daiktavardžiai pakelia kalbos aiškumą,turiningumą ir įtikinamumą.[1]

Jei veiksmažodžiai yra rašytojo stiliaus didybė,tai būdvardžiai yra tos didybės vainikas.-- Kalbėtojui gi būdvardžiai yra tuo,kuo debesys yra giedrią dieną.Juo daugiau kalbėtojas vartoja sakinyje būdvardžių,juo daugiau uždengia ryškumą daiktavardžių,o tuo pačiu ir visos kalbos aiškumą bei įtikinamumą.Pvz.,daug aiškesnis ir stipresnis bus posakis "garbingas vyras",negu "geras,darbštus,sąžiningas ir garbingas vyras". Neveltui tad yra sakoma,kad būdvardis yra daiktavardžio priešas.[2]

Literatas gali sau leisti kartais net gana ilgokus,ištisomis periodų kaskadomis einančius,sakinius.-- Kalbėtojas gi priešingai: juo sakiniai kalbėjoe yra paprastesni,trumpesni,juo mažiau šalutinių sakinių bei ilgesnių periodų -- juo geriau Tokia kalba pačiam kalbėtojui lengvesnė sakyti, o klausytojams pasisavinti.

1/ Plg. E. Drach, Ibid., 167-168.
2/ Plg. C. Hilty, Ibid., 102; A. Damaschke, Ibid., 44.

Rašytojai ieško originalumo net iki keistumo /nenoriu pasakyti: iki beprotiškumo!/ ribų. Bet tai ko čia nenorėjau apie juos pasakyti,-- jie patys apie save pasisako! Antai, G. Papini prisipažįsta: "...nesu beprotis. Esu kažkas panašus, tai yra --esu rašytojas"[1/] .-- Kalbėtojui gi visiškai pakanka paprastų, šiek tiek dailiau apvilktų sąvokų.

Pagaliau, kad dar geriau galėtume pamatyti literatūrinio ir oratoriškoko stiliaus skirtingumus -- pateiksime čia keletą konkrečių pavyzdėlių. Tam tikslui cituosime atskiras ištraukas iš G. Papinio, kaip literato, ir tuojau pat pridėsime, kaip tą pačią mintį galėtų kalbėtojas pasakyti.

Literatas: "Nustokite juoktis, jūs šlykštūs ir gerai sušukuoti džentelmenai, kurie nenorite klausyti nei kliedėjimų, nei tiesų"[2/] .-- Kalbėtojas: "Čia ne juokai, vyrai!".

Literatas: 'Tais momentais būčiau daug davęs, kad matyčiau ties savimi vieną iš tų nesuskaičiuojamų filistijiečių, raudonais ir ramiais, kaip jaunų paršelių veidais"[3/] .-- Kalbėtojas: "Ak tie žmonės, pigiais veidais!".

Literatas: "Sėskit ant žirgų, sukruvinkit juos pentinų dūriais, grąsinkit jiems riksmais, muškite be pasigailėjimo! Pirmyn, pirmyn, visuomet vis greičiau. Gyvenimas tebūnie jojimu be vilties, pyktingu

---

1/ Ibid., 86. 2/ Ibid., 26.
3/ Ibid., 84.

puolimu,vijimusi be tikslo,bėgimu be priežasties, bet tebūnie jis kuomi nors,kas skrieja,o ne velkasi ir stovi."1/ -- Kalbėtojas: "Beprotiškas dinamizmas užvaldė pasaulį.Jo šūkis: pulk nors į prarają,tik nestovėk vietoje!"

Literatas: "Kame yra pasaulio orkestro direktorius? Štai jis.Būkie pasveikintas. Klausykie, klausyk manęs tuojau! Noriu,kad ramus pasaulio šokis taptų beprotiška sarabanda.Ar nematai šių minuetinių pasaldinimų? Gaišinama laikas,nuobodžiaujama,pailstama,užmiegama.Nebereikia nusilenkimų , pauzių poilsio.Fremetišką šokį be taisyklių ir be sustojimo,laukinį mirštančiųjų girtuoklių šokį noriu matyti šį vakarą!" -- Kalbėtojas: "Du priešingi įstatymai gyvena žmogaus krūtinėje: taikoje jis pasigenda kovos,o kovoje -- taikos".

Kaip matome,kalbėtojo stilius,palyginus jį su literato stiliumi,yra gana paprastas,ir būtent: aiškus,mažiau žodingas,bet gana svarus,kalbąs ad rem ir kartu pakankamai vaizdingas.Žinoma,pilną kalbėtojo stiliaus jėgą galima pajusti ne skaitant, bet klausant.

D.BENDRASIS ORATORIŠKASIS STILIUS /ΛΕΞΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ/

Kaip minėjome,stilius yra mūsų individualybės išsiveržimas ir kalbos forma kartu.Kiek stilius yra individualus -- tiek jis neturi ir negali turėti

1/ Ibid., 109.

nustatytų normų,nes kitaip jis nustotų individualumo ir taptų šablonu.Tačiau,kiek stilius kartu yra ir kalbos forma -- tiek jis daugiau ar mažiau gali būti visiems <u>bendras</u> ir turi paklusti tam tikriems įstatymams.

Kalbant apie bendrojo oratoriškojo stiliaus normas teks kiek paliesti /1/ bendrojo oratoriškojo stiliaus ypatybes, /2/ frazeologiją, /3/ aforizmus, /4/ sąmojį ir /5/ anekdotus.

1. Bendrojo oratoriškojo stiliaus ypatybės / ἀρεταὶ τῆς λέξεως /

Kai žodžiai sakinyje yra taip išrikiuoti,kad jais nesistengiama nei taisyklingai išsireikšti, nei patraukliai pasakyti,-- tai tada turime <u>liaudies</u> arba <u>kasdieninės</u> kalbos formą /ordo vulgaris/. Tuo tarpu kai žodžių sąranga sakinyje stengiamasi bešališkai šaltai konstatuoti faktus,tepaisant gramatinio kalbos taisyklingumo,-- tai tokią kalbos sąrangą vadiname /a/ <u>gramatine</u> kalbos forma /ordo grammaticus/.Pagaliau,kai žodžiai sakinyje taip išrikiuojami,kad stengiamasi ne tik nenusikalsti gramatiniam taisyklingumui,bet dargi taip sudėstomi, kad visą minties svorį išreiškią žodžiai atsiduria patogiausioje "paspausti" sakinio vietoje,-- tai tada turime jau /b/ <u>oratoriškąją</u> sakinio sąrangos formą /ordo oratorius/.

A a. Gramatinė kalbos forma rūpinasi kalbos /α/ taisyklingumu ir /β/ grynumu.

α) α. Kalbos taisyklingumas reikalauja,kad kalboje nebūtų žodyno,gramatikos ir sintaksės klaidų. Šitas reikalavimas yra tiek suprantamas,kad apie jį neverta plačiau ir kalbėti.Čia norėtume pastebėti tik tiek,kad vis dėlto griežto kalbos taisyklingumo daugiau galime ir net turime reikalauti iš rašytojo,bet ne iš kalbėtojo.Mat,rašytojo kalba gali būti atvejų atvejais taisyta.Tuo tarpu kalbėtojo kalba yra momento kūrinys: ji negali turėti jokio juodraščio.Be to,pagrindinis kalbėtojo tikslas nėra,kaip kalbininko,mokyti kalbos taisyklingumo,bet pajudinti klausytojus į žygį.Visa kita, taigi,ir kalbos taisyklingumas,kalbėtojui yra tik antraeilis dalykas.Paskaitos metu grįžimas pataisyti išsprūdusį kalbinį netaisyklingumą -- dažnai būtų pagrindiniam paskaitos tikslui didesnis nusikaltimas,negu pasitarnavimas.Pagaliau,kalbiniai ir kitokie stiliaus nusikaltimai paskaitos metu dažniausiai padaromi tada,kai kalbėtojas pradeda jautriau pergyventi.Bet kaip tik tada ir klausytojų dėmesys pradeda būti tiek prirakinamas kur kitur, kad kalbėtojo padaromi kalbiniai nusikaltimai paprastai yra mažai arba ir visiškai nebepastebimi. Anot R.Wallascheko, "kiekvienas kalbėtojas mažiausia tris kartus daugiau padaro klaidų,negu klausy-

tojai pastebi."[1]

6/ β Kalbos grynumas. Visose kultūringose tautose stengiamasi tiek rašomąją tiek gyvąją kalbą apvalyti nuo visų nebūtinų svetimybių ir savosios kalbos nevertybių. Todėl ir kalbėtojas turi rūpintis savo kalbos grynumu. Jau antikinė graikų ir romėnų retorika reikalavo, kad gyvojo žodžio mene būtų užlaikoma ἀρχὴ τῆς λέξεως τὸ ἑλληνίζειν [2] bei latinitas.[3] Mes pasakytume, kad kalboje turi būti išlaikytas lietuviškumas. Tam tikslui kai ką tenka pasakyti apie vartojimą archaizmų, provincionalizmų, neologizmų, barbarizmų bei tarptautinių žodžių.

Archaizmai, kaip pasenę ir gyvojoje kalboje nebevartojami žodžiai, neturėtų būti ir kalbėtojo vartojami. Ką tauta padėjo kalbos archyvan, to ji nebenorėtų girdėti nė iš kalbėtojo lūpų. Archaizmų kalbėtojas galėtų griebtis tik tokiu atveju, kai reikėtų ką nors archaiško savais terminais pavaizduoti.

Provincionalizmai, arba gryni tarmiškumai, kalbėtojams taip pat nepatartini. Visose kultūringose tautose spaudoje, radiofone ir viešose paskaitose vartojama tik bendrinė kalba. Taip turėtų būti ir

---

1/ Psychologie und Technik der Rede, Leipzig
2 1914, 14: "jeder Redner mindestens dreimal soviel Fehler macht, als der Zuhörer merkt".

2/ Aristoteles, Τέχνη ῥητορική, Γ 5.

3/ Rhetoricorum ad Herennium, IV 12,17.

pas mus. Gryni tarmiškumai kitų regionų žmonėms atrodo daugiau ar mažiau juokingi, todėl jie kliudo nuoširdžiai kalbėtoją sekti ir paklusti. Gryni tarmiškumai gali būti vartojami nebent savųjų tarpe ba tam tikrais momentais nuotaikai pagyvinti.

Neologizmai arba naujadarai yra natūrali kiekvienos gyvosios kalbos išdava. Jie gali būti arba visiškai nauji /pvz. lėktuvas/ arba naujai įprasminti senieji /pvz., viršininkas -- dar prieš trečią desėtkų metų reiškė piemenų vyresnyjį, o dabar -- įstaigos vadovą/. Kiekvienas vykęs naujadaras, kaip kalbos turtėjimo vaisius, yra sveikintinas ir vartotinas. Kalbėtojas turėtų kiek atsargiau vartoti tik tokius naujadarus, kurie tebekovoja dėl visuotinio pripažinimo, pvz.:1/ antganytojas, maksvytis arba maksvys /=maskolius/, Bažmynė /=Bažnyčia/, rožynas /=rožančius/, bažmas /=choras, ansamblis/.

Barbarizmai, kaip aiškios svetimybės, yra nesuderinami su savosios kalbos pagarba. Tai jaučia kiekvienas bent kiek susipratęs tautos narys. Užtat, kalbėti barbarizmais /pvz., akalyčia, aklnanija, cnatos, ir pan./ -- būtų ne tik didelis netaktas, bet kartu beveik visada užtikrintas pralaimėjimas.

Tarptautiniai žodžiai yra taip pat savotiški barbarizmai. Todėl nė viena kultūringa tauta jų nebrangina ir kur tik gali keičia savais naujadarais arba atitinkmenimis. Tarptautinius žodžius rei-

1/ Jų autorius yra Kan. V. Aleksand ravičius.

kia vartoti tik ten,kur negalima rasti vykusio atitikmens savąja kalba.Tuo tarpu gausus švaistymasis tarptautiniais žodžiais tokiais atvėjais,kai būtų galima ir be jų apsieiti /pvz.,vis-a-vis,extra,prima,etažas,inclusive/ -- niekada nepriklausė prie gero kalbėtojo savybių.Priešingai,kalbėtojas dargi turėtų pajusti pareigą pats pasirūpinti kai kurių tarptautinių žodžių tinkamomis pakaitomis.Jei kartais vis dėlto prisieitų net ir margoje publikoje pavartoti tarptautinį žodį -- tai tokiu atveju reikia čia pat juos ir paaiškinti,nes kiekvienas,kad ir pats paprasčiausias klausytojas,turi teisę kalbėtoją suprasti.

Yra tačiau ir tokių tarptautinių žodžių,kurie daugelyje kalbų yra įgyję "pilietybės" teises ir yra beveik nepakeičiami,pvz.:metras,kvadratas,kūbas,kilogramas,elektra,kompasas,mechanizmas,politika,prezidentas,komunizmas,ir kt.

Kai paskaitoje prisieina pavartoti tarptautinį žodį,tai būtinai reikia jį teisinga prasme pavartoti ir teisingai ištarti.Jei kiltų dėl to kokių abejonių,tai geriau nuo šitokio žodžio visiškai atsisakyti.

Pagaliau,ištisi posakiai svetima kalba pateisinami tik mokslo auditorijoje arba mokslinėje populiarizacijoje.Pirmuoju atveju suponuojama,kad klausytojai juos gerai supranta,todėl jie nebever-

čiami.Antruoju atveju -- tučtuojau pridėti tikslų vertimą.

β b. <u>Oratoriškoji kalbos forma.</u> Graikai buvo iškalbą pavertę nebe pajudinimo,bet pasismaginimo menu.Tam tikslui jų oratoriškoji kalbos forma buvo perkrauta įvairiausiais stiliaus plonumais.Tuo būdu jų iškalba pradėjo vis daugiau ir daugiau nutolti nuo tikrojo savo tikslo ir ilgainiui išsigimė į dailaus plepėjimo meną.Mes šitos klaidos nekartosime.Mūsų oratoriškoji kalbos forma pirmon eilėn turi prieš akis statyti praktiškąjį tikslą: pajudinti klausytojus į žygį.Tam tikslui iš kalbėtojo reikalaujame stiliaus /α/ aiškumo ir /β/ vaizdingumo,bet tokio ir tiek,koks ir kiek reikalingas minėtam iškalbos tikslui geriau pasiekti. Tuo tarpu kalbos grožį,dėl paties grožio,ir patosą,dėl patoso,-- paliekame aktoriams ir scenai.

α) α. <u>Stiliaus aiškumas</u> / σαφήνεια ,perspicuitas/ Iškalbos tikslas nepasiekiamas be įtikinimo,o įtikinimas -- be aiškumo.Neaiški paskaitos vieta -- veltui sugaištas laikas.Kaip aukščiau minėjome,jau Aristotelis reikalavo kalbėtojo stiliaus aiškumo. Quintilianui aiškumas buvo pirmoji[1] ir pati svar-

---

1/ Plg. Ibid., II 3,8.

biausioji[1] kalbėtojo stiliaus savybė: "kokia tai būtų bloga kalba, jeigu jai reikėtų aiškintojo?", sakė jis.[2] Kaip jau žinome, be giedraus galvojimo nėra aiškių minčių, o be aiškių minčių -- negali būti aiškaus stiliaus. Kas negali įsigyti stiliaus aiškumo, tas negali būti geru kalbėtoju. "Kas tuščiažo - džiauja ir neaiškiai išsireiškia", sako O.Brömme, "tas neturi ką pasakyti, o tik nori mulkinti".[3]

Kad kalbėtojo stilius būtų aiškus, jis turi būti /α'/ tikslus ir /β'/ glaudus. Be to, /γ'/ mintys turi būti vykusiai suredaguotos sakinyje ir /δ'/ tinkamai išrikiuotos paskaitos plane.

α'. Tikslumas reikalauja operuoti tiksliomis, konkrečiomis, adekvatinėmis sąvokomis. Tam tikslui kalbėtojui tenka būti atsargiam su bendrybėmis, dviprasmiškumais ir superlatyvais.

Bendrybės yra minties reiškimas bendrinėmis, atitrauktomis, neadekvatinėmis sąvokomis. Tai didelis nusikaltimas stiliaus aiškumui. Mat, kiekviena bendrinė sąvoka yra daugiau ar mažiau miglota. Todėl gausesnis bendrinių sąvokų vartojimas sakiniuose visą kalbą padaro neaiškią. Žmogaus dėmesį pat-

---

1/ Plg. Ibid., I 6,41.
2/ Ibid., I 6,41: "oratio..., quam sit vitiosa, si egeat interprete?"
3/ Ibid., 64: "Wer sich schwülstig und unklar ausdrückt, hat nichts zu sagen, will nur blenden".

raukia ne tiek bendras vaizdas,kiek atskiros ryškios to vaizdo dalys.Pvz.,pasakymas,kad vaikai yra tokie ir tokie yra gana neaiškus ir nepatraukiąs, nes perdaug bendras.Tuo tarpu tokia kalba:"Vilniuje,Trijų Kryžių kalne susitikau vaikutį.Jis..." — jau yra išreikšta konkrečiomis adekvatinėmis sąvokomis ir todėl yra kur kas patrauklesnė.

Dviprasmiškumai kalboje iš viso yra vengtini. Anot O.Legelio, "tai,ką jūs kaip kalbėtojas,sakysite šimtams,turi būti grynas auksas,neturi slėpti savyje jokio pavojaus būti neteisingai suprastam."1/ Tam tikslui žodžius bei terminus reikia vartoti aiškius,tiksliaprasmius ir savo vietoje /verba propria/. Dviprasmiški žodžiai bei posakiai leistini tik tokiose kalbos vietose,kur kalbėtojas siekia sukelti linksmą nuotaiką.Tačiau,ir šitokiais atvejais taurus kalbėtojas galės atrasti nekaltesnių priemonių.

Superlatyvai. Kasdieninėje kalboje žmonės vartoja daug superlatyvų visiškai nesąmoningai,taigi, netikslia prasme.Pvz.: baisiausiai nusigandau.Panašiai daro ir daugelis kalbėtojų.Tai žymi stiliaus yda.Netikslia prasme vartojami superlatyvai kritiškesniuose klausytojuose sukelia prieštaravimą2/ ir

---

1/ Ibid.,11-12:"Das,was sie als Redner Hunderten vortragen werden,muss lauteres Gold sein,darf keine Gefahr in sich schliessen,falsch gedeutet zu /werden".

2/ Plg.A.Damaschke,Ibid.,41; E.Drach,Ibid.,62; O.Brömme,Ibid.,65;G.Koepgen,Ibid., 47.

savotišką koktumą: kalbėtojas pasirodo nesąs visiškas valdovas to,kas išeina pro jo lūpas.Be to,dažni superlatyvai taip pat sukelia įtarimą[1] ir mažina pasitikėjimą kalbėtoju.Pagaliau,be atodairos vartojami superlatyvai visą kalbą padaro kažkaip kvailą,o klausytojus pastato į tokią būklę,kad nei tikėti,nei netikėti.Neveltui tad prancūzai sako,jog "le superlatif est le cachet des sots"[2].Vadinas, superlatyvus reikia vartoti tik ten,kur jie būtini.

β'. Glaudumas. Kalbėtojo stiliaus glaudumo reikalavo jau ir Ciceronas: "visa paskaita",sako jis, "turi būti paprasta ir svari,daugiau mintimis negu žodžiais išpuošta"[3],nes "iškalba yra niekas daugiau,kaip gausiai bylojanti išmintis"[4].Užtat,tuščiažodžiavimas /verbositas/ jo buvo laikomas oratoriško stiliaus piktžolę /luxuries/,kuri "rašyklės pagalba yra išganytina"[5],kad tuo būdu išeitų "glaudesnė kalba".[6] Kur kitur Ciceronas oratoriškojo stiliaus idealą dar šitaip yra išreiškęs: "kiekviena paskaitos dalis turi būti verta pagyrimo: joje turi būti tik svarūs ir rinktiniai žo -

---

1/ Plg. O.Brömme, Ibid., 65.
2/ Plg. C.Hilty, Ibid., 102.
3/ Partitiones oratoriae,27,97:"Tota autem oratio simplex,et gravis,et sententiis debet ornatior esse,quam verbis".
4/ Partitiones oratoriae,23,97:"nihil enim est aliud eloquentia,nisi copiose loquens sapientia".
5/ De oratore,II 23,96:"stilo depascenda est".
6/ De oratore,II 23,96:"oratio....pressior".

džiai".[1]

Idealas paprastai primenamas tada,kai tikrovė yra nebepakenčiamai žema.Daugybė senovės retorių kalbų buvo perpuošniai parašytos: pagrindinė jų mintis buvo nuskendusi formos grožyje.Kaip jau esame minėję,nė pats Ciceronas šiuo atžvilgiu nebuvo be priekaištų.Tą ypač aiškiai matome šiandieną.Mūsų didžio praktiškumo ir dinamizmo laikai uždėjo savo antspaudą taip pat ir grožio sąvokai:gražu jau nebe tai,ko,dėl subtilaus dailumo,nedrąsu nė paliesti,bet gražu jau tai,kas praktiška ir lengvai pasisavinama.Antai,mūsų laikų architektūra nebėra,kaip seniau,fasadų dekoravimas arba išlankstytų linijų bei paslaptingų nišų kombinacijos, -- bet tiesios,ramios,lengvos pastebėti ir nubraižyti linijos.Jų akyvaizdoje žmogus nebepavargsta, bet jau pačiu pirmuoju žvilgsniu pataiko į "stiliaus esmę".Mūsų laikų dekoratyvinis grožis glūdi didingame paprastume.Panašiai yra ir su mūsų laikų oratoriškuoju stiliumi: jo didybė glūdi aiškiame paprastume. Bet stiliaus paprastumas yra kartu jo glaudumas. Jis dar vadinamas dalykiniu arba lapidariniu stiliumi,nes jame atskiros pagrindinės mintys arba dalykai panašiai ryškiai žymu,kaip tie dideli akmens luitai tvirtame pastate.

1/ Orator, 36,125: "omnis pars orationis esse debet laudabilis,sic ut verbum nullum,nisi aut grave,aut elegans excidit".

Daugelį šitokio stiliaus posakių galima,tartum kokius aiškius aforizmus,pasižymėti arba ir atsiminti.Šitas stiliaus glaudumas labiau išryškina mintį ir palengvina ją pasisavinti.Todėl trumpa, aiški ir glaudi kalba klausytoją paveikia greičiau ir giliau,negu ilgá ir miglota.Pirmoji komanduoja žygiui,o antroji -- stumia kvietizman.

Vadinas,kalbėtojo stiliaus glaudumas yra ne tik psichologinis mūsų laikų reikalavimas,bet kartu priemonė veikiau klausytojus pajudinti į žygį.

Tad,glausk savo stilių,kiek tai yra galima nenusikalstant kalbos grožiui,o ypač vaizdingumui: kur galėtų pakakti dešimties žodžių -- nevartok šimto,ką galėtum pasakyti dviem žodžiais -- nesakyk trim! Nes "didžiajame stiliuje tyla visados užima daug vietos",teisingai pastebi E.Hello.1/

Tačiau,stiliaus glaudumas nėra jo lakoniškumas / τὰ Λακωνικὰ ἀποφθέγματα 2/ arba spartiečių kalbos stilius.Kas tai yra lakoniškasis stilius, bene geriausiai galės paaiškinti šitoks vaizdelis. "Vienos spartiečiams priklausančios provincijos gyventojai,bado metu,nusiuntė į Spartą pasiuntinį prašyti grūdų.Baigus jam savo ilgą ir gyvą kalbą, -- eforai jį atleidę su šitokia šalta pastaba: užmiršę kalbos pradžią,nebesupratom pabaigos! Neuž-

---

1/ Ibid., 563.
2/ Aristoteles, Τέχνη ῥητορική ,B 21.

ilgo buvęs atsiųstas antras pasiuntinys.Šitas atsinešęs tuščią maišą,kurį rodydamas šitaip kalbėjęs: "Jis tuščias,įpilkit ką nors!" Tas gavęs grūdų,bet su tokia pastaba: jis galėjęs trumpiau išsireikšti;kad maišas yra tuščias,visi matę,o kad jį reikia pripildyti -- savaime buvę suprantama."[1/]

Lakoniškumas,tai ne paskaitų,bet telegramų,rezoliucijų,įsakymų ir komandos stilius.Paskaitose kalbėti perdėm lakonišku stiliumi visiškai netinka,nes jis labai išvargina klausytojus.Vietomis gi įterpti po kokį lakonišką posakį -- yra puikus dalykas.Ypač lakoniškumas tinka šūkiams redaguoti.

Pagaliau,paskaitose vengtini ir tokie grotestiški "moderniškieji" sutrumpinimai,kaip "Li-Mi-Pa" /= Lietuvos Miestų Prekyba/ ir panašūs hotentotiški vardai.[2/] Jie nieko bendro neturi su deramai su-

---

1/ C.Hilty, Ibid.,97-98: "Die Bewohner einer von den Lakedämoniern abhängigen Landschaft schickten einen Abgeordneten nach Sparta,um in einer Hungersnot um Getreide zu bitten.Als derselbe seine längere und bewegliche Rede beendet hatte,entliessen ihn die Ephoren mit den trockenen Worten, sie hätten den Anfang der Rede vergessen und daher das Ende nicht verstanden.Bald darauf kam ein zweiter Bote;dieser brachte einen leeren Sack mit,kehrte ihn vor aller Augen um und sprach: "Er ist leer, tut etwas hinein!".Dieser enthielt nun Getreide, aber nicht ohne die Bemerkung: "Er hätte sich kürzer fassen können;dass der Sack leer sei,habe man gesehen,und dass er seine Füllung begehre,sei selbstverständlich"."

2/ Plg. R.Wittsack, Ibid., 126.

suprastu stiliaus glaudumu.

Lapidarinio stiliaus pavyzdžiu čia būtų galima paminėti A.Lamartineo /*1869/ kalba,pasakyta 1848.II.25 d. Paryžiuje,prieš magistrato namus,akyvaizdoje įšėlusios minios,reikalaujančios naujosios prancūzų respublikos vėliava laikyti nebe trispalvę,bet raudonąją:

"Piliečiai,kiek tai liečia mane,aš raudonos vėliavos niekuomet nepriimčiau.Ir aš noriu jums pasakyti dėl ko.Ogi dėl to,kad trispalvė vėliava yra apkeliavusi aplink pasaulį su respublika ir imperija,su mūsų laisvėmis su mūsų garbėmis.Raudonoji gi vėliava yra apkeliavusi tik Marso lauką ir sutepta tautos krauju".1/

Tarp stiliaus glaudumui kenkiančių ydų paminėtina: pleonazmai,tautologija,tuščiažodžiavimas ir peraiškinimas.

Pleonazmai arba daugiažodžiavimai yra bendraprasmių sąvokų ar minčių vartojimas tame pačiame sakinyje.Pvz.: šilta šilimėlė;tavo laišką,kurį man parašei,sunaikinau.-- Pleonazmai leistini tik tada, kai jie vartojami sąmoningai stiliaus vaizdingumui pakelti,pvz.: atėjo senas senas senutėlis.

1/ C.Hilty, Ibid., 118:""Citoyens,pour ma part, le drapeau rouge je ne l'adopterai jamais et je vais vous dire porquoi.C'est que le drapeau tricolore a fait le tour du monde avec la République et l'Empire,avec nos libertés et nos gloires,et que le drapeau rouge n'a fait que le tour du Champ de Mars, traîné dans le sang du peuple.""

Tautologija yra sąvokos arba minties pakartojimas kitais tos pačios reikšmės žodžiais.Tai savotiškas išplėstasis pleonazmas.Pvz.: jis dirbo per visą dieną nuo ryto iki vakaro.-- Tautologijas yra labai mėgstamos rytų kraštuose.Pas mus gi tautologija gali būti panaudojama nebent kalbant liaudžiai. Tačiau,kalbėtojas neturi įprasti į tautologijas,kad tuo būdu nesugadintų daug kainavusio stiliaus glaudumo.

Tuščiažodžiai. Beveik kiekvienas žmogus turi kokį žodį ar posakį,kurį vartoja visiškai nesąmoningai,taigi,jokios prasmės sakinyje jam nepriskirdamas,Tai tuščiažodžiai.Tarp dažniau vartojamų tuščiažodžių galima paminėti kad ir tokius: bendrai, bendrai imant,galima sakyti,įsivaizdinti,ką ir ką, klausyk,ne tiesą?,supranti,taigi,taip sakant,žinai, žinoma,žinote,vadinas,vansi,vaşi,vyruti,ir d.k. Prie tuščiažodžių taip pat galima priskirti daugelio dėstytojų stereotipišką posakį,kuriuo jie pradeda kiekvieną pamoką ar paskaitą,ir būtent: "praeitą kartą..."

Kaip matome,daugelis tuščiažodžių yra geri ir prasmingi žodžiai,be kurių kalboje iš viso negalima apsieiti.Tuščiažodžiais jie tampa tik tada,kai, kaip minėjome,kalbėtojas juos vartoja nesąmoningai, iš įpratimo.Tada jie yra juokingi ir net kliudą rimtai sekti paskaitą.Mat,kolektyvinis asmuo,kaip jau žinome, turi daug vaikiškumo.Pajutus kalbėtoją

dažniau vartojant kurį tuščiažodį /ypač,jei tas tuščiažodis yra koks originališkas!/, -- klausytojuose kyla noras suskaičiuoti,kiek kartų kalbėtojas jį pavartos.Ir juo daugiau jiems pasiseka priskaičiuoti,juo smagiau.Šitokie "buhalteriai" nebėra kalbėtojo valdžioje,nes niekas nenori klausyti vado,kuris yra juokingas.Todėl kalbėtojas su savo tuščiažodžiais turi griežtai kovoti.Tai nelengva kova,bet būtina.

Peraiškinimas arba aiškinimas jau visiems aiškaus dalyko -- nemažiau kenkia stiliaus aiškumui, kaip aiškinimo stoka.Mat,kaip akys,taip ir protas nuo perdidelės šviesos apraibsta.Pagaliau,aiškinimas jau pakankamai aiškaus dalyko yra kvailumas 1/

Y. Sakiniodara. Nuo vykusios sakiniodaros labai daug priklauso stiliaus aiškumas.Aiškiausias sakinys tada,kai jis yra trumpas ir tik su viena mintimi.

Trumpi sakiniai parodo didesnį temos apvaldymą,sklandesnę redakciją,gilesnį protą.Bet,kaip jau esame minėję,nereikia pereiti į varginantį lakonišką stilių.Pagaliau,perdaug trumpais sakiniais kalbant,gali nukentėti kalbos tėkmingumas: ji išeitų perdaug sukapota.Dėl trumpų sakinių galėtume šitokios taisyklės laikytis: jie kalboje būtini,bet

---

1/ Plg.A.Calmberg-H.Utzinger,Die Kunst der Rede, Zürich 1908, 20.

ne vien iš jų turi būti kalba sudėta.

Ilgi sakiniai taip pat klausytojams yra nemalonūs,nes,kad neužmirštų jų pradžios,jie su didesniu dėmesiu turi juos sekti.Žalingi jie ir pačiam kalbėtojui,nes ir jis lengvai gali užmiršti apie ką buvo kalbama sakinio pradžioje /"mintis išeina pasivaikščioti"/.

Periodai sinktaksiškai yra atbaigčiausi,o retoriškai -- muzikaliausi ir labiausiai kalbą puošią sakiniai.Įspūdingiausi yra išplėstieji periodai,o ypač su keturiomis kaskadomis /quadrimembris[1]/.Tačiau,dėl savo ilgumo ir formos gausumo, periodai turi taip pat ir minusų.Jų pasakymui reikia sunaudoti daug oro,jie kalbėtojui sunku atsiminti,o klausytojams pasisavinti.Jie daugelį kalbėtojų sugundė formoje paskandinti turinį,dėl ko retorikai buvo padarytas priekaištas,kad "retoriškas posakis yra tuščias posakis".

Geriausia sakiniodara yra ta,kuri gali džiaugtis įvairaus ilgumo ir turtingumo sakiniais,kuri, pradėjus lakonika ir baigiant periodų kaskadomis, parodo turtingą įvairumą.Tačiau,daugiausiai kalbėtojas vis dėlto turėtų stengtis kalbėti vidutiniško ilgumo sakiniais.

Be to,stiliaus aiškumui taip pat daro kiek neigiamos įtakos perdidelis tų pačių balsių ir

---

21 1/ Plg. I.Kleutgen, Ars dicendi,Taurini-Romae 1928,35.

priebalsių sutelkimas vieno žodžio gale ir sekančio žodžio pradžioje. Pvz.; to oro...; aną akimirką akiniai...; šioms sudrumstoms sieloms...; ir reikėjo...

Stiliaus aiškumas nukenčia taip pat dėl panašiai skambančių žodžių sutelkimo. Pvz.: "nusiteikimus, auklėtinius auklėtinių sieloje"; "čia aiškinimas aiškinimu aiškinta".

Pagaliau, stiliaus aiškumas daug priklauso ir nuo medžiagos išrikiavimo paskaitos plane, apie ką plačiau bus kalbama medžiagos sąrangos traktate.

b) β. Stiliaus vaizdingumas / μεγαλοπρέπεια, ornatus/. Kaip jau esame minėję, vaizdinga kalba klausytojams duodasi lengviausiai pasisavinti. Stiliaus vaizdingumas ypač pakyla vartojant tropas ir figūras. Bet nuo būtinybės iki kvailybės visais laikais buvo mažas atstumas. Stoinė graikų retorika buvo sukūrusi ištisą tropų bei figūrų mokslą, tiesą, daugiau gramatiniams, negu iškalbos tikslams. Visa tai anų laikų retoriai beatodairiškai sudėjo į savąsias retorikas. Tuo būdu retorikose atsirado smulkmeniškiausių vaizdingojo stiliaus atspalvių su specifiškiausiomis jų aptartimis ir pavyzdžiais. Ilgus amžius retoriai ir jų mokiniai vargo kaldami tokius vaizdingojo stiliaus jautrumus, o klausytojai -- klausėsi tokį bombastišką kalbos iš - dailinimą. Jei pagal šitokią teoriją buvo sunk

gimti kalboms senovėje,kai tam tikslui turėta ir laiko ir noro,-- tai mūsų laikais,kai paskaitos forma yra kuriama paties kalbėjimo metu,šitokios stiliaus nepasveriamybės pasidarė beveik nebepanaudojamos.Naujaisiais amžiais pasireiškusi pa - šaipa retorikai bei iškalbos menui apskritai buvo natūrali reakcija prieš tokį oratoriškojo stiliaus erzinantį puošnumą.Ta reakcija kilo ne prieš grožį,kaip tokį,bet prieš perdėtai gausų jo vartojimą.Grožiui dėl grožio retorikoje neturi būti vietos.Kalbos grožis mums nėra tikslas,o tik priemonė.Kiekviena gi priemonė yra tiek būtina,kiek ji būtina sėkmingiau tikslui pasiekti.Užtat,kalbėdami apie stiliaus vaizdingumą,mes paminėsime tik tokias /α'/ tropas ir /β'/ figūras,kurios yra pačios reikalingiausios ir mūsų laikų kalbėtojams lengviausiai panaudojamos.

α'. Tropos / τρόποι ,tropi/ yra vykęs perkelta prasme žodžių vartojimas.Pvz., "žydinti gėlė" nėra tropa,nes žydėti gėlei yra sava /proprium/. Bet "žydinti jaunystė" jau yra tropa,nes šiuo atveju žmogui priskiriamoji savybė yra ne sava,bet gėlės. Be to šitoks gėlės savybės priskyrimas žmogui yra gana vykęs,nes posakis "žydinti jaunystė" sukelia įspūdingesnį vaizdą,negu posakis "graži jaunystė".

Gražiausios ir vaizdingiausios yra tos tropos, kurios mažiau apčiuopiamiems dalykams priskiria

labiau apčiuopiamų dalykų žymes. Pvz., vietoje "akių žvilgsniai" -- "akių strėlės".

Vadinas, laimingai vartojamos tropos kalbėtojo stilių padaro gražesnį, įspūdingesnį ir vaizdingesnį. Pagaliau, žmonės tropas labai mėgsta: mūsų kasdieninė kalba yra pilna nesąmoningai vartojamų tropų.

Kalbėtojui labiausiai tinkančios vartoti tropų rūšys yra: metafora, alegorija, sinekdochė, metonimija, ironija ir hiperbolė.

Metafora / μεταφορά, translatio/ yra perkelta prasme vienu žodžiu išreikštas palyginimas /tropus comparationis/. Tai pati gražiausioji tropa[1/]. Pvz., "ištroškusi žemė" /vietoj: sausa žemė/. -- Kad metaforos netaptų juokingomis, reikia atsižvelgti į dalykui naujai priskiriamųjų savybių natūralumą. Antai, nepritiktų sakyti "staugė patrankos", arba "čiulbėjo šautuvai", bet geriau: "griaudė patrankos", "tratėjo šautuvai". Nevykusi metafora būtų ir toks posakis: "Gatvės be jokio medelio yra to krašto šešėliai".

Alegorija / ἀλληγορία, inversio/ yra ištisu posakiu išreikšta tropa /tropus translationis/. Antai, jei nekaltą žmogų pavadinsime tik vienu žodžiu: avinėliu, -- bus metafora; o jei apie jį tarsime ištisu tropišku posakiu: avinėlį vilkams

---

1/ Plg. H. Hoffmann, Quaestiones rhetoricae/diss., Halis Saxonum 1937, 40.

atidavėt, -- jau bus alegorija.[1] Kadangi alegorija yra išplėstoji metafora[2],tai kas kenkia metaforai,tas nepadeda nei alegorijai.

Sinekdochė / συνεκδοχή ,comprehensio/ yra tokia tropa,kurią gauname kiekybiškai sukeisdami sąvokas /tropus numeri/,ir būtent:

Dalis vietoj viso: Kas galva,tai nuomonė/vietoj: kas žmogus,tai nuomonė/.

Visas vietoj dalies: Ištroškęs,ieško šaltinio /vietoj: ištroškęs ieško vandens atsigerti/.

Vienaskaita vietoj daugiskaitos: Lietuvis nugalėjo /vietoj: lietuviai nugalėjo/.

Medžiaga vietoj daikto: Užmovė auksą ant piršto /vietoj: užmovė auksinį žiedą ant piršto/.

Individas vietoj jo atstovaujamos srities: Su Homeru ar Herodotu nieko nepadarysi: čia reikia Demosteno /vietoj: su poezija ar istorija nieko nepadarysi: čia reikia iškalbos/.

Metonimija / μετωνυμία ,denominatio,traductio,immutatio/ yra gana panaši tropa į sinekdochę, tik čia sukeičiami sąvokų žodžiai be intymesnio tyrpusavy sąryšio /tropus attributi/.Jos taip pat gali būti keletas rūšių:

Priežastis vietoj pasekos: Skaitau Maironį.

Paseka vietoj priežasties: Cedant arma togae /vietoj: cedat bellum paci/.

1/ Plg. I. Kleutgen, Ibid., 49.
2/ Plg. Quintilianus,Ibid., IX 2,46.

Vieta,vietoj joje esančio objekto: Visas miestas garbina jo dainas.

Laikas,vietoj jame įvykusių įvykių: Senovė šitokių papročių nežinojo.

Konkretus ženklas,vietoj abstraktinės sąvokos: Kova Kryžiaus su pusmėnuliu.Visi išsiilgę alyvos šakelės.

Ironija / εἰρωνεία ,simulatio,illusio/ yra tokia tropa kuri atskiriems žodžiams ar posakiams tyčia suteikia visiškai priešingą reikšmę.Sakysim,jei asmenį,kuris visiems žinomas blogu elgesiu,vadinsime šventuolėliu,arba vilką -- ganytoju,tai bus ironija.Ironiškas gali būti visas posakis arba net ir visa kalba.

Ironija yra kalbėjimo būdas tartum pro triumfo vartus grįžtančio nugalėtojo.Ji labai retai yra nekalta: joje beveik visuomet kyšo priešui atsuktas dyglys ir savimeilė.Anot E.Hello, "ironija yra nuotolis,sudarytas tarp kalbančiojo ir klausančiojo arba to,apie kurį kalbama.Štai dėl ko ji yra tokia gelianti.Ironija tarsi sako: Jūs esate iš kito pasaulio,negu aš.Aš žiūriu į jus iš taip toli,kad nejaučiu to,ką jūs norėtumėte, kad jausčiau.Aš tai matau,nes turiu dvi akis,bet to nejaučiu,nes santykis tarp jūsų ir manęs yra nutrūkęs.Aš esu perdaug aukštai,o jūs esate perdaug žemai".1/ Todėl ironija yra vartotina tik

---

1/ Ibid., 80.

su dideliu atsargumu.

Hiperbolė / ὑπερβολή ,superlatio,superiectio/ yra deramas perdėjimas kalboje,pvz., stovėti kulkų lietuje;šviesiau už šviesą. -- Nors hiperbolėje niekada negali būti ieškoma tikslios tiesos, bet negali būti ir tokios hiperbolės,kur perdėjimas išeina iš leistinumo ribų,pvz.; "Jis galvojo: užsikariausiu tokią plačią Karalystę,kad pasiuntiniai pražils dar prieš atvykdami į pasienius, mano pranešimus nešdami". 1/ Šitokios perdaug perdėtos hiperbolės gali būti pateisinamos pasakose arba literatūroje,bet ne iškalbos mene.

Tropų vartojimas pateisinamas tik tada,kai jos lengvai suprantamos,gražios ir sukelia įspūdingesnių vaizdų,negu istorinis dalyko atpasakojimas.Iškalboje vartojamos tropos neturi būti sunkiai atspėjamos mįslės,nes klausytojai neturi laiko tokias mįsles spręsti.Apskritai,tropos labiausiai ir gausiausiai pageidaujamos poezijoje, literatūroje ir tik pagaliau su deramu saiku jau ir iškalbos mene.

β'. Figūros / σχήματα ,figurae/ yra stilius jausmams sukelti.Pvz.,vietoj paprasto šalto pasakymo: "Katilina perilgai naudojasi mūsų kantrybe", -- Ciceronas,figūrinio stiliaus pagalba,tą pačią

1/ G.Papini, Ibid., 17.

mintį šitaip išreiškė: "Kaip ilgai pagaliau,Katilina,piktanaudosi mūsų kantrybę?"[1]

Antikinė retorika,figūrų turėjo aibes.Iš Quintiliano sužinome,kad būta net tokių retorių,"kurie manė tiek esant figūrų,kiek /žmogus gali turėti įvairiausių/ jausmų".[2] Mes čia vėl pasitenkinsime paminėdami tik pačias svarbiausias iškalbos mene pasitaikančias figūras.O tokiomis figūromis yra: pakartojimas,sinonimija,jungtukinė ir bejungtukinė figūra,priešprieša,laipsniavimas,pasitaisymas,šūktelėjimas,kuklumas,nusikreipimas, klausimas,atgrežimas,keistybė,sumanumas,prilyginimas ir palyginimas.

Pakartojimas / παλιλλογία ,iteratio/ yra tokia figūra,kuria du ar daugiau kartų kartojamas tas pats žodis ar posakis įvairiose sakinio ar sakinių vietose.Tai stipriausiai psichologiškai veikianti figūra.Tai pripažino net Napoleonas I.[3] Psichologiškoji šios figūros jėga remiasi dviem dėsniais.Pirma,pastovumu,kuriuo kalbėtojas,kartą nutvėręs vykusį žodį ar posakį,įsikandęs kartoja. Antra,kad pakartójimu sustiprėja tiesos pabrėžimas,netgi pasidaro įspūdis,kad tai esama nebeginčyjamos tiesos.

1/ In Catilinam,I 1:"Quousque tandem abutere, Catilina,patientia nostra?"
2/ Ibid.,IX 1,23:"qui totidem figuras putant quot affectus".
3/ Plg.G.Le Bon,Ibid.,104;Fr.Roedemeyer,[illegible] Ibid., 72.166.

Reikšmingesnės pakartojimo figūros formos yra sekančios:

Paprastas pakartojimas / ἀναφορά, ἐπιβολή, repetitio/ yra tada, kai vienas ar daugiau žodžių pakartojama minties arba sakinio pradžioje. Pvz.: "Negi tau nieko nepasako naktinė Palatiumo įgula, nieko miesto sragybos, nieko baimė tautos, nieko visų gerųjų susibūrimas, nieko šita sustiprintoji senatorių posėdžiavimo vieta, nieko jų lūpos ir veidai?"1/

Grįžimas / ἐπιφορά, ἀντιστροφή, conversio/ vis prie to paties žodžio ar posakio sakinio gale. Pvz.: "Nuo tada, kai vienybė šalyje dingo, laisvė dingo, tikėjimas dingo, draugiškumas dingo, respublika dingo."2/ -- Būdingas šios pakartojimo formos pavyzdys yra G. Clemenceau /+1929/ atsikertamoji kalba parlamente Didžiojo karo metu:

> "Pliaukšdami apie taiką, prūsiškojo militarizmo nenutildysime! Mano formulė yra visur ta pati! Vidaus politika? -- aš kariauju! Užsie-

---

1/ Cicero, In Catilinam I 1: "Nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt?".

2/ Rhetoricorum ad Herennium, IV 13,19: "Ex quo tempore concordia de civitate sublata est, libertas sublata est, fides sublata est, amicitia sublata est, respublica sublata est."

nio politika? -- aš kariauju! Socialinė politika? -- aš kariauju,aš visuomet kariauju.Aš stengiuos išlaikyti pasitikėjimo santykius su mūsų sąjngininkais,Rusija mus išduoda? Aš kariauju toliau! Nelaimingoji Rumunija turi kapituliuoti? Aš kariaųju toliau ir kariausiu iki paskutinio valandos ketvirčio,nes kas paskutinį valandos ketvirtį laimės,tas pergalę laimės.

Ir tai esame mes,kurie šįtą paskutinį valandos ketvirtį laimėsime!"1/

Sujungimas / συμπλοκή, συμμετοχή ,complexio/ yra figūra,kuria pakartojama tiek sakinio pradžia, tiek pabaiga.Pvz.: "Kas yra tie,kurie dažnai laužė sutartis? Kartaginiečiai! Kas tie,kurie žiauriai kariaudavo Italijoje? Kartaginiečiai! Kas yra tie,kurie nuteriodavo Italiją! Kartaginiečiai! Kas yra tie,kurie dabar prašo viską užmiršti? Kartaginiečiai!"2/

1/ E.Dovifat,Ibid.,116-117:""Ce n'est pas en bêlant la paix,qu'on fait taire le Militarisme prussien!Ma formule est la même partout!Politique intérieure? je fais la guerre.Politique étrangere? je fais la guerre.Politique sociale? je fais la guerre,je fais toujours la guerre.Je cherche à me maintenir en confiance avec nos alliés,la Russie nous trahit? Je continue à faire la guerre! La malheureuse Roumanie est obligée de capituler? Je continue à faire la guerre et je continuerai jusqu'au dernier quart d'heure--car qui aura le dernier quart d'heure aura la victoire.

Et c'est nous qui auront le dernier quart d'heure!""

2/ Rhetoricorum ad Herennium,IV 14,20:"Qui sunt,qui foedera saepe ruperunt? Carthaginienses. Qui sunt,qui crudele bellum in Italia gesserunt?

Suporinimas / ἀναδίπλωσις, reduplicatio/ yra tokia figūra, kai vieno sakinio paskutinis žodis yra kartojamas sekančio sakinio pradžioje. Pvz.: Mes visi esame Broliai. Broliai bendro žygio.

Sudvigubinimas / ἐπίζευξις παρήχησις, conduplicatio/ yra primygtinas to paties žodžio ar posakio betarpiškas du ar daugiau kartų pakartojimas. Pvz.; Jūs, Jūs esate tie, iš kurių Tėvynė daug laukia.

Tačiau prie pakartojimo figūros negalime priskirti tokio kai kurių įpratimo, kai dažno sakinio paskutinis žodis /ar žodžiai/ nesąmoningai yra pakartojami. Tai greičiau kalbos anomalija /echolalia/, negu retorinė figūra.

Sinonimija / συνωνυμία, synonymia/ tai vienareikšmių arba artimareikšmių žodžių vartojimas. Pvz.: "Išėjo, išvyko, pasitraukė, išsinešdino".[1]

Sinonimai priklauso prie stiliaus "plonumų". Išlavinto kalbėtojo sinonimija suteikia kalbai didelį tikslumą.

Jungtukinė figūra / πολυσύνδετον / yra jungtukais pertekusi figūra. Pvz.: Ir neprašyk, ir negausi. Ir nueisiu, ir suskubsiu, ir padarysiu.

Carthaginienses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginienses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginienses."

1/ Cicero, In Catilinam II 1: "Abiit, excessit, evasit, erupit."

Bejungtukinė figūra /ἀσύνδετον, διάλυσις, dissolutio/ -- jungtukų vengianti figūra. Pvz., "Nuėjau, pamačiau, nugalėjau".[1] -- Visi tik bėga, slepiasi, gelbėjasi.

Anot autoriaus "Rhethoricorum ad Herennium", šita figūra "ir /proto/ aštrumo turi, ir gana svari yra, ir stiliaus glaudumui tinkanti".[2]

Priešprieša / ἀντίθεσις, ἀντίθετον, contrapositum, contentio/ yra tokia figūra, kur sugretinami vienas antram priešingi žodžiai ar posakiai. Ji kalbą padaro ir puošnią, ir įdomią, ir pakankamai glaudžią. Pvz., "Jei nebūčiau Aleksandras, norėčiau būti Diogenas." Kalbi, kai reikia tylėti; tyli, kai reikia kalbėti.

Tikroji betgi priešpriešos jėga pasirodo tik ilgesnėje kalboje. Pvz., kad ir šitoks Kaligulos apibudinimas:

> "Šlykščioji pabaisa ir purpuru pridengta baidyklė! Kurį dorybė iš vergo imperatorium iškėlė, niekšybė iš imperatoriaus vergu padarė. Teisumas pavirto į kreivumą, kantrybė į neapykantą, drovumas į gėdą, kilnumas į neveiklumą, nuolankumas į puikybę, švelnumas į žiaurumą,

---

1/ Caesaris savo draugui Amintijui apie mūšį ties Zela /47 m.pr.Kr./: "Veni, vidi, vici". -- Plg. G. Büchmann, Ibid., 329.

2/ IV 30,41: "Hoc genus et acrimoniam habet in se, et vehementissimum est, et ad brevitatem accomodatum"

duosnumas į eikvojimą,pamaldumas į dievų paniekąNorėjo būti vadinamas viešpačiu,o vergavo ydoms;norėjo būti vadinamas dievu,o niekino šventenybes.Puikus karys,nelemtas vadas. Geras vergas,blogas viešpats.Prieš karaliavimą vertas sceptro,o karaliaujant -- jungo . Prieš valdymą visų malonėje,o valdant -- visų prakeikime." 1/

Laipsniavimas / κλίμαξ ,gradatio/ yra tokia figūra,kai sugretinamos kelios viena už kitą stipresnės mintys.Šita figūra klausytoją veikia gana stipriai.Pvz.: didelis dalykas nugalėti laukinį žvėrį,didesnis dalykas nugalėti sulaukėjusį žmogų,bet didžiausias dalykas nugalėti patį save. "Turto netekti,reiškia dar nieko neprarasti;garbės netekti,reiškia pusiau prarasti;Dievo netekti, reiškia visko netekti". 2/

1/ G.Beckherus,Breviarium artis oratoriae,/Amstelrodami 1650/,121:"O turpe monstrum et patens sub purpura prodigium,quem virtus ex servo Imperatorem fecit;vitium ex Imperatore in servum transformavit;transit pietas in pravitatem,in odium patientia,pudicitia in pudorem,generositas in ignaviam,humilitas in superbiam,comitas in barbariem, liberalitas in prodigalitatem,sanctitas in Deorum contemptum,gaudebat audire Dominus,et vitiis serviebat,gaudebat salutari Deus,et Sacra prophanabat:pulcher miles,turpis Dux;bonus servus,malus Dominus;ante Regnum sceptro dignus,in regno iugum meritus;ante dominium omnium gratiam habuit,in imperio omnium exsecrationem".

2/ G.Autenrieth,Beispiele und Regeln zur Rhetorik,Erlangen-Leipzig 4 1906;22:"Gut verloren, nichts verloren; Ehr' verloren,halb verloren;Gott verloren, alles verloren".

Pasitaisymas/ ἐπιδιόρθωσις , μετάνοια , ἐπανόρθωσις,correctio/ yra tyčia pirma pasakymas silpnesnės minties,kad tučtuojau ją būtų galima pakeisti stipresne mintimi.Psichologiškai ši figūra taip pat yra gana stipri: ji padeda klausytojų dėmesį stipriau sutelkti į pabrėžiamąją mintį.Pvz.: "Jis tačiau gyvena.Gyvena? dargi į senatą ateina."[1] -- Arba: Visuomenė be krikščioniškosios meilės tėra vilkų gauja.Ne,dar blogiau! Mat, vilkai gaujomis eina plėšti tik kitos rasės gyvių: tarpusavy jie nesipiauna.O žmonės,be krikščioniškosios meilės,piaunasi tarpusavy.

Šūktelėjimas / ἐκφώνησις ,exclamatio/ yra figūra,kuria išreiškiamas gilesnis pergyvenimas. Pvz.: O mielas,laisvės varde,nelaisvėje! -- Ši figūra tinka tik tada,kai tam tikslui klausytojuose jau yra dirva paruošta.Be to,šitas kalbėtojo pergyvenimas turi būti tikras ir klausytojų pastebimas.Kitaip ši figūra tebūtų juokinga ir atstumianti.

Kuklumas / ταπείνωσις , μείωσις ,deminutio/ yra tikia figūra,kai tiesą kiek susilpniname,kad nesusidarytų įspūdis pasigyrimo arba net išdidumo.Pvz.: Moksle nebuvau paskutinis /vietoj: mokiaus labai gerai/.

1/ Cicero, In Catilinam I 1:"hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit."

Nusikreipimas / ἀποστροφή, aversio/ yra kalbėjimas į nesančius. Pvz.: Jaunyste mano miela, aš nesupratau tavęs!

Klausimas / ἐρώτημα, interrogatio/ yra tokia figūra, kai kalbėtojas kelia klausimą, nors neturi noro teirautis. Pvz.: "Kaip ilgai pagaliau, Katilina, piktanaudosi mūsų kantrybę?"1/

Atgręžimas / ἀντιμεταβολή, commutatio/ yra figūra, kuria atvirkščioje teigimo pusėje parodome tiesos buvimą. Pvz.: valgyti reikia, kad gyventume, bet ne gyventi, kad valgytume.

Keistybė / παράδοξον, ἀπροσδόκητον, paradoxum/ yra tariamas prieštaravimas tiesai. Pvz.: genialumas ir kvailumas yra netoliese.

Sumanumas / ὀξύμωρον / yra figūra, kuria sugretintos dvi priešingos sąvokos iš pradžių daro tartum kvailybės įspūdį, bet iš tikrųjų savyje slepia gilesnę mintį. Pvz.: Nesutarianti vienybė. Iškalbingoji tyla.

Prilyginimas / ὁμοίωσις, similitudo brevis/ tai trumpas, dažniausiai vienu žodžiu, vienos sąvokos žymių priskyrimas kitai. Pvz.: Baltas, kaip sniegas, Raudonas, kaip bijūnas.

Palyginimas / εἰκών, simile/ yra išplėstasis prilyginimas, kur nebe sąvoka sąvokai, bet vaizdas vaizdui prilyginamas. Pvz.: Kuo yra gera plieno žagrė kietai dirvai, -- tuo galinga kalbėtojo va-

---

1/ Tekstą žr.: 403 psl. 1-je išnašoje

lia klausytojų valiai įveikti.

Ši figūra vartojama tiek gilesnei tiesai suprantamiau išreikšti,tiek kalbos vaizdingumui pakelti.

Deramas figūrų vartojimas padeda ir turiniui ir formai.Tačiau,figūros kalboje neturi būti perdažnos ir brukte įbruktos,bet visiškai natūraliai iš dėstomosios medžiagos bei kalbėtojo nuotaikos išplaukiančios.

2. Frazeologija

Frazeologijos vardu suprantame mokslą apie rinktinių stipriau veikiančių posakių savybes. Mes čia pasitenkinsime tik viena kita pastaba dėl frazių vartojimo kiekio ir kokio iškalbos mene.

Dėl frazių kiekio pakaks pasakyti tiek,kad jos iškalboje yra traktuotinos taip,kaip prieskoniai valgyje: negerai,kai jų perdaug ir kai iš viso nėra.Vadinas,iškalboje pateisinamas tik saikingas frazių vartojimas.

Dėl frazių kokio jau nuo senųjų amžių retoriai kovoja už tai,kad jos nebūtų tuščios,bombastiškos,nusidėvėjusios.Geriau paskaita be jokių frazių,negu su čia suminėtomis.

Kiekviena tauta turi visą eilę daug kartų girdėtų,nuvalkiotų frazių.Turime jų ir mes.Antai,daugelis vis dar mėgsta kalbėti apie daug į Romą ve-

dančių kelių,nors gal nei patys,nei jo klausytojai tos Romos nėra matę. Be to,kartojimas veido prakaito ir pūslėtų rankų vėl yra tiek įkyriai dažnas,jog tos pūslės nebe vien ant rankų,bet gal jau ir ant liežuvio galėjo atsirasti... Arba posakis,jog tai eina raudonu siūlu per... taip pat jau tiek yra nudėvėtas ir tas "siūlas" jau tiek saulės nudegtas,kad nebe raudonas,bet visiškai išblukęs pasidarė... Toliau,beveik kiekvienas apie akciją kalbąs paskaitininkas neapsieina be gairių smaigymo ir didesnio tempo posakių. Tie nuvalkioti išsireiškimai jau tiek pasidarė nebevaizdingi ir koktūs,jog jau vien dėl to žmogus ploji kalbėtojui,kad paskaitos metu negavai nuo jo visu tempu su gaire.... Pagaliau,ir žaliasis stalelis jau pasidarė perdaug nutrintas,ir dažnos minties baigimas nieko nepasakančia formule ir t.t. -- išsėmė klausytojų kantrybę.

Vietoje čia paminėtų ir dar nepaminėtų,bet savo dalią gyveniman jau įnešusių,frazių,kalbėtojas turėtų susirasti ar sukurti naujų,neįprastų.

3. Aforizmai / γνωμολογίαι ,sententiae/

Aforizmais vadiname nesudėtingus,bendrus,rimtus,įrodinėjimo nereikalingus iš gyvenimo ar iš - mintingų žmonių paimtus posakius. Jei jų autoriai nebežinomi,jie gali būti vad.priežodžiais,o jei žinomi -- citatomis.

Čia kiek paminėsime jų naudingumą, kiekį, kokį ir subjektą.

Aforizmų naudingumas pirmiausia kyla iš to fakto, kad jie yra paremti kokiu nors autoritetu. Tuo būdu geras aforizmas gali įrodinėjimą paremti arba net ir sutrumpinti.

Vykęs aforizmas naudingas ne tik paskaitos turiniui, bet ir formai. Quintialianas giria tuos kalbėtojus, kurie aforizmus vartoja "ne vien pamokymo, bet taip pat ir nuotaikos pakėlimo reikalui"1/ Paskaita gali būti aforizmu pradėta ir baigta.2/

Kaip frazių, taip ir aforizmų kiekis paskaitoje turi būti ribotas. Kaip vieno kito vykusio aforizmo pacitavimas kalbėtojo erudiciją gerai atestuoja, taip paskaitos perkrovimas svetimomis mintimis -- teparodo nepakankamą kalbėtojo sugebėjimą savarankiškai galvoti ir kurti.

Aforizmų kokis reikalauja, kad jie būtų rimti, rinktiniai, klasiški. Dėl jų platesnio žinojimo visuomenėje galima daryti žymiai didesnių nuolaidų, negu dėl frazių. Mat. nusidėvėjusių frazių įkyrumas glūdi perdaug įprastoje formoje. Aforizmų gi esmė yra ne formoje, bet išmintyje. O išmintis nenusidėvi. Užtat, jau Aristotelis mokė, kad "net ir nusidėvėjusius visiems žinomus aforizmus galima varto-

---

1/ Ibid., I 8,96: "non eruditionis modo gratia, sed etiam iucunditatis".
2/ Plg. I. Kleutgen, Ibid., 96.

ti, jeigu jie yra naudingi. Nes jau dėl to, kad jie yra visiems žinomi, jie atrodo tartum visų pripažintą tiesą turį". [1] Tačiau aforizmai turi būti trumpi, ir būtent: juo trumpesni, juo geresni. Ilgesnė citata gali būti pateisinama tik rašyto, bet ne gyvojo žodžio mene. Pagaliau, aforizmų citavimas turi būti tikslus.

Subjektas, kuriam tinka vartoti aforizmus, nėra beatodairiškai kiekvienas kalbėtojas. Kadangi aforizmų esmė, kaip minėjome, glūdi išmintyje, tai ir jų vartojimas labiau pritinka intelektualams bei senesnio amžiaus žmonėms. Aristotelis dar priduria: ir "tokiuose dalykuose, kuriuose turima patyrimo". [2] Užtat, jaunesnio amžiaus ir mažesnio mokslinio bei gyvenimiškojo stažo kalbėtojams labiau tinka vartoti paprastesnius, lengvesnio tipo aforizmus, k.a.: priežodžius arba kokio žinomo autoriteto žodžius. Pagaliau, žygio vyrui taip pat mažiau pritinka aforizmai, negu mokslininkui. Sakysim, kario kalba su gausesniais aforizmais yra kokti, o mokslininko paskaita, be jokios svetimos minties pacitavimo, -- yra perdaug savimeiliška.

---

1) Τέχνη ῥητορική, B 21: "χρῆσθαι δὲ δεῖ καὶ ταῖς τεθρυλημέναις καὶ κοιναῖς γνώμαις, ἐὰν ὦσι χρήσιμοι· διὰ γὰρ τὸ εἶναι κοιναί, ὡς ὁμολογούντων ἁπάντων, ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦσιν".

2) Τέχνη ῥητορική, B 21: "περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τις ἐστίν".

4. Sąmojis / ἀστειολογία ,acumen/

Sąmoju supraantame vaizdingą gilesnės prasmės posakį arba nuotykį. Tas vaizdingumas gali būti rimtas iki susimąstymo arba smagus iki geros nuotaikos ar net švelnios ironijos.

Tai geriausiai paaiškės iš pavyzdžių. Štai keletas jų:

Ne todėl juos išvežė, kad jie buvo lietuviai, bet todėl, kad jie buvo geri lietuviai.

Skitų legatai Aleksandrui Didžiajam kalbėję: "Traukimasis yra mūsų pergalė: nors dabar ir nugalimi, bet nugalėsime."1/

Kažkoks Indų karalius šitaip kalbėjęs Aleksandrui Didžiajam: "Ne mūšiui ir karui Tave šaukiu, bet visiškai kitokiai imtynių rūšiai. Jei Tu esi už mus mažesnis, tai priimk malonę iš mūsų. O jei esi už mus didesnis, tai mums ją suteik!" -- Taip iš Aleksandro D. atgavęs savo karalystę".2/

Kažkoks viršininkas pas dailininką užsakęs Paskutinės Kristaus Vakarienės paveikslą. Kadangi dailininkas ilgai delsęs nebaigdamas Šv. Petro ir Judo galvų, tai viršininkas jį apskundęs kunigaikščiui Sforcai. Pakviestas dailininkas šitaip teisinosi: Jam telikę tik dvi galvos baigti: Šv. Petro ir Judo išdaviko. Pirmojo veidui jau atradęs bruožus, bet Judo veidui jis nieko geresnio neaptinkąs, kaip virši-

---

1/ G. Beckherus, Ibid., 50: "Fuga nostra victoria est, etiamsi vincamur, vincemus".

2/ G. Beckherus, Ibid., 433-434: "Provoco Te non ad pugnam nec ad bellum, sed ad aliud certaminis genus. Si inferior es a nobis accipe, si superior nobis benefacito. Ita ab Alexandro M. regnum obtinuit"

ninko veidą.Dėl to jis taip ilgai ir delsęs, kad norėjęs ką nors biauresnio atrasti,bet tai jam nepavykę.[1]

Dėl sąmojo naudingumo iškalbos mene,be mažų išimčių,sutinka visų amžių retoriai.Vykęs sąmojis, dėl savo vaizdingumo ir glaudumo,ir pačių klausytojų yra pageidaujamas.Anot Aristotelio,"lengvu būdu pasimokyti kiekvieno prigimčiai yra malonu".[2] Pagaliau,tinkamai parinktas ir savo vietoje įterptas sąmojis,gali žymiai sutrumpinti argumentavimą.[3]

Tačiau,kaip viskas,taip ir sąmojis,gali būti ir piktanaudojamas.Pvz., demagogai jį vartoja silpnoms savo kalbos vietoms pridengti.

Sąmojo kiekis paskaitoje turi būti gana ribotas.Nesvarbu,kad klausytojai,kol jie yra veikiami minios psichologijos,sąmojo pageidauja galimai daugiau.Bet kai išsiskirstę atsipeikės,-- jie pajus,kad daug sąmojo vartojęs kalbėtojas jų širdyse vis dėlto bus kažko vertingo netekęs...

Kokio atžvilgiu,sąmojis visada turi būti taurus.Pigųjį,o ypač užgaulųjį sąmojį kalbėtojas turi palikti demagogams.

1/ Plg. G.Beckherus, Ibid., 49-50.
2) Τέχνη ῥητορική, Γ 10· "τὸ γὰρ μανθάνειν ῥᾳδίως ἡδὺ φύσει πᾶσιν ἐστί".
3/ Plg.A.Damaschke,Ibid.,42;O.Brömme,Ibid.,43.

Be to, sąmojo jėga glūdi jo trumpume ir pie - šiamųjų veizdų priešingume.[1]

Pagaliau, sąmojis turi būti tuojau visiems lengvai suprantamas. Sunkiau suprantamas sąmojis reikalauja laiko pagalvoti, ko klausytojai kaip tik neturi. Todėl sunkiai suprantamas sąmojis yra iš viso nevartotinas.

Sąmojo subjektas gali būti kiekvienas rimtas kalbėtojas. Tačiau, labiausiai sąmojis pritinka vyresnio amžiaus bei su didesniu mokslu ir patyri - mo stažu kalbėtojui.

5. Anekdotai

Anekdotai yra juckingi iškreipti arba net grynai fantazijos sukurti trumpi ir nuotaikingi pasakojimai. Iškalbos menę jie gali būti panaudoti nebent išimtinais atvejais ir tai tik taurūs.

Jei jau kada vartoti anekdotą, tai tik paskaitos pradžioje. Pačiame dėstyme anekdotas jau mažiau tinka, o gale -- visiškai netinka.[2]

1/ Plg. Aristoteles, Τέχνη ῥητορική, Γ 11.
2/ Plg. F.E.May, Ibid., 185.

V S k y r i u s

M E D Ž I A G O S   S Ą R A N G A
/ΤΑΞΙΣ, DISPOSITIO/



AU žinome, kaip medžiaga įgyjamą ir koks jos turi būti santykis su forma. Tačiau, iškalbos mene kad ir giliausios ir įspūdingiausios, bet palaidos, mintys -- lygiai mažai reiškia, kaip ir geriausia kariuomenė nesugrupuota kautynių tvarka. Užtat, medžiaga dar turi būti pagal atitinkamą strategiją išrikiuota ir tvarkingai sujungta į vieną paskaitos visumą. Šitas atbaigiamasis medžiagos formavimas visais laikais buvo nagrinėjamas atskirame traktate, kurį čia mes vadinsime medžiagos sąrangos vardu.

Graikų retoriai jį vadino τάξις, o romėnų-- dispositio.

Kad šitą medžiagos išrikiavimą kovai būtų galima tobuliau padaryti, kalbėtojas dar prieš medžiagos planavimą turi gerai įsisąmoninti kai kuriuos principus. Ir būtent: /A/ reikalą kruopščiai ruoštis, /B/ turėti aiškų paskaitos tikslą, /C/ deramai parinkti medžiagą ir /D/ nusimanyti

apie tos medžiagos kiekį arba paskaitos ilgumą.

Po to jau bus galima kalbėti apie pagrindinį šiame traktate dalyką -- /E/ medžiagos rikiavimą.

Išrikiavus medžiagą pagal tam tikrą planą,toliau teks vėl panagrinėti kai kuriuos principinius klausimus,kas būtent su šitaip išrikiuota medžiaga reikia toliau daryti.Tam tikslui teks aptarti /F/ paskaitos rašymo klausimą, /G/ skaitymo klausimą ir /H/ atmintinio mokymosi klausimą.

Pagaliau,teks prieiti prie faktinojo /I/ paskaitos plano arba schemos parašymo bei /K/ jos pasisavinimo klausimo.Na,ir galų gale dar teks kai-ką pasakyti apie /L/ pereigas paskaitoje ir /M/ klausytojams atsiminti skiriamas formules.

I. A. RUOŠIMOSI KRUOPŠTUMAS

Reikalas viešai kalbėti kartais gali labai staigiai atsirasti: už minutės kitos jau reikia kalbėti.Tokiu atveju negali būti kalbos apie deramą pasiruošimą.Tokiais ekspromto momentais kalbėtojui tenka verstis nebe kapitalu,bet tik menkais procentais.Todėl pasisekimas tokiais atvejais gali būti tik atsitiktinas,taigi,nei pramatytas,nei apskaičiuotas.Tada viską lemia momento orientacija ir laimingų idėjų bei vaizdų pasipainiojimas.Visa tai daugiau panašu į loteriją,bet ne į gyvojo žodžio meną.Kaip nė vienas ka-

ro vadas neįamžino savo vardo būdamas netikėtai užkluptas, taip panašiai nė vienas kalbėtojas netapo didžiu su savo ekspromtais. Priešingai, ir plieno ir gyvojo žodžio kalavijo jėga didžiausiame pavojuje atsiduria tada, kai juodu turi pakilti į žygį būdami staigiai užklupti. Užtat, visi istorijai žinomi didieji kalbėtojai eidavo kalbėti tik labai kruopščiai pasiruošę. Mat, kaip kiekvienas, taip ir gyvojo žodžio menas turi didelių pastangų užkulisį, apie kurį apstulbę klausytojai dažniausiai labai menkai tenusimano.

Vadinas, kiekvienas kalbėtojas turi laiku pradėti paskaitai ruoštis. Tas laikas yra labai reliatyvus. Jis priklauso nuo tinkamos medžiagos turėjimo, nuo įgudimo tą medžiagą tvarkyti, kalbėti, nuo darbo aplinkybių ir k. Apskritai, jei sritis yra pusėtinai gerai žinoma, tai gali pakakti savaitės ir mažiau; priešingu atveju -- reikėtų keletos savaičių arba net ir mėnesių.

Čia reikėtų vengti dviejų kraštutinumų, ir būtent: neatidėti paskaitos ruošimo paskutinėms dienoms arba valandoms, bet ir perdaug anksti nepasiruošti. Dėl pirmojo atvejo jau buvo kalbėta. Tuo tarpu perankstyvaus pasiruošimo žala glūdi tame, kad iki paskaitos skaitymo meto gali išblukti vaizdai, ataušti jausmai, kitaip sakant, kalbėtojas gali laimingai nebeatgaminti reikalingo paskaitos įspūdingumo. O dažnesnis paskaitos karto-

jimas kalbamam įspūdingumui apsaugoti -- gali nuvesti į pergero pasiruošimo pavojų: tada įsikala visokios nereikšmingos kalbos smulkmenos,o ypač visokie stiliaus plonumai,kyla pagunda visa tai paskaitos metu būtinai prisiminti,o tai paskaitai suteikia knyginį stilių ir žymiai sukliudo oratoriškąjį laisvumą.Tada žygis turi pavojaus kapituliuoti grožiui.

II. B. PASKAITOS TIKSLAS

Dėl paskaitos tikslo ilgai buvo retorių nesutariama.Vieniems atrodė,kad kalbėtojas turi siekti klausytojus tinkamai nuteikti,kitiems perkalbėti,dar kitiems -- įtikinti. Pagaliau,atrasta formulė,po kuria jau visi retoriai sutinka pasirašyti,ir kurią mes jau daug kartų šiame kurse esame kartoję,būtent: paskaitos tikslas yra klausytojus PAJUDINTI į kalbėtojo norimąjį žygį. Tuo būdu retoriai galutinai pasisakė ne už tai,kuo Ciceronas buvo didis /nuteikti/,bet už tai,kuo Demostenas buvo didis /pajudinti/.

Vadinas, kiekviena paskaita,nors ji visais kitais atžvilgiais būtų buvusi nepralenkiamas perlas,bet jeigu ji nesiekė klausytojų pajudinti į žygį,buvo niekas daugiau,kaip iškalbos meno profanacija.

Iškalba todėl ir nešioja vardų ne kanklių ,

kurios tik nuteikia, bet jėgos, kuri pajudina. Pajudinti reiškia nugalėti. Nugalėjimas gi neįmanomas be kovos. Todėl kiekviena paskaita turi būti kova. Bet kova ne tos rūšies, po kurios vienas triumfuoja, o antras tūždamas galvoja apie revanšą. Po šios kovos abi šalys triumfuoja: džiaugiasi kalbėtojas, kad jam pavyko tiesai klausytojus laimėti; džiaugiasi ir klausytojai, kad jiems pasisekė tiesą atrasti ir galutinai jos pusėje atsistoti.

Kad ta kova baigtųsi šitaip abiem pusėm laimingai, reikia, kad kalbėtojas kiekvienai paskaitai turėtų konkretų, griežtai apibrėžtą ir atbaigtai suredaguotą tikslą. Jei rengies važiuoti, reikia aiškiai žinoti kur: tik nelaimingu atveju galima 'išvykti nežinoma kryptimi'. Panašiai, jei rengies paskaitai, reikia aiškiai žinoti žygio vardą, į kurį turėsi klausytojus pajudinti, taigi, aiškiai žinoti paskaitos tikslą.

Be to, tas paskaitos tikslas turi būti klausytojams galimas pasiekti, taigi, pritaikintas jų sugebėjimams, gyvenimo aplinkybėms, ir kt.

Pagaliau, paskaitos tikslas turi būti tik vienas. Jau gaspadoriškas protas juokiasi iš tų, kurie iš karto šauna du zuikiu. Beje, gali būti paskaitoje ir daugiau tikslų, bet jie visi turi tarnauti tik antraeiliais, ant tų pačių bėgių esančiais tikslais pakeliui į vyriausiąjį paskaitos tikslą. Klausytojus stumti į keletą įvairių tiks-

lų esančių priešingose kryptyse,būtų niekas daugiau,kaip reikalauti iš jų negalimybės.Apie daugelį įvairių tikslų galima tik plepėti /pvz.,prie vaišių stalo/,bet ne paskaitoje kalbėti.

C. MEDŽIAGOS PARINKIMAS

Pirmutinis darbas medžiagos sąrangoje,tai iš medžiagos parinkti medžiagą.Kad paskaitai skiriamas laikas yra gana ribotas,o tikslas per tą laiką būtinai turi būti pasiektas,-- tai medžiagą paskaitai reikia parinkti tik tokią,kuri yra pati veikliausia jos tikslui pasiekti.

Kad tai geriau būtų galima įvykdyti,praktiškai daroma taip.Paskaitos tikslas stambiomis raidėmis užrašomas ant atskiro lapelio,ryškiai pabraukiamas,ir padedamas prieš akis ant stalo.Tuo būdu kiek kartų parenkant medžiagą pažvelgsi į tą lapelį -- tiek kartų naujai paaštrintu kritingumu kvosi,ar parenkamoji medžiagą duos ką veiklaus paskaitos tikslui,ar ne.

Be to,prieš medžiagos parinkimą kalbėtojas dar turi gerai įsisąmoninti šitokius klausimus: Kodėl mano būsimieji klausytojai lig šiol vis dar nenori siekti tai,prie ko aš juos paskaitoje raginsiu? Kokius motyvus jie galėtų tyliai prieš mano argumentus pastatyti? Kokius veiklius argumentus galėčiau jiems priešpastatyti? -- Visa tai

kalbėtojui labiau padės į paskaitą neįsileisti pigios medžiagos ir sėkmingiau žygiuoti į paskaitos tikslą.

Toliau, reikia atsiminti, kad išsamumas gali būti reikalaujamas iš knygos, bet ne iš paskaitos. Kalbėtojui stengtis pasakyti viską, ką jis ta tema žino, yra tuštybė. Anot E.Geisslerio, "mes ir be to numanome, ar tu dešimtį kartų daugiau žinai, negu pasakai, -- iš to, kaip tu tą dešimtądalį pateiki".1/ Noras paskaitoje pademonstruoti savo erudiciją kalbėtojui neretai perbrangiai atsieina. Mat, Voltaireo žodžiais tariant, "paslaptis tapti nuobodžiam yra viską pasakyti".2/ Todėl principas, jog "superflua non nocent" iškalbos mene yra nepritaikomas.

Temai priklausančios aktualijos yra kiekvienos paskaitos papuošalas. Apie tokias aktualijas pats kalbėtojas neretai geriau nusimano, negu jo turimieji medžiagos šaltiniai. Tad, prieš parenkant medžiagą, pirmiausia pasiimk viską iš savęs, ir tik paskiau jau iš kitur. Tam tikslui pasiimk įprasto dydžio ištraukoms vartojamus popierio lapelius ir surašyk viską, kas tik šitos temos reika-

---

1/ Ibid., II 104: "Wir hören von selber, ob du zehnmal mehr weisst, als du sagst: an der Freiheit mit der du das Zehntel darbietest".

2/ C.Hilty, Ibid., 100: ""Le secret d'être ennuyeux est de tout dire"."

lu ateis į galvą.Prie šitos krūvos nuosavos medžiagos dar pridėk tai,ką ta tema turi vertingo savojoje medžiagos kartotekoje ir šiaipjau literatūroje.

Toliau,šitą medžiagos krūvą reikia pradėti persijoti. Principas: kas netinka temai ir aiškiai neveda į paskaitos tikslą -- viską atidėti į šalį,nors kitais atžvilgiais tai būtų ir labai brangi medžiaga.Juo svarbesnė tema,juo stropiau ir daugiau kartų turi būti paskaitos medžiaga persijojama.

Pirmasis persijojimas daromas taip.Atydžiai skaitoma kiekviename lapelyje medžiaga ir nustatomas jos vertingumas paskaitos tikslui,ir būtent: lapelis su medžiaga būtinai vedančia į paskaitos tikslą pažymimas 1-;su naudinga medžiaga -- pažymimas 2-; su medžiaga,kuri būtų gera -- pažymimas 3-. Visa gi nepažymėtoji medžiaga tuojau atidedama į šalį,kaip mažai arba ir visiškai temai netinkanti.Vadinas,pirmasis medžiagos sijojimas nustato tris medžiagos rūšis: kas būtina,kas naudinga, ir kas gera.

Antrasis persijojimas daromas tik po kokių 2-3 dienų pertraukos.Per tą laiką parinktoji medžiaga kalbėtojo galvoje kiek susifermentuoja , nusistoja: kai kas kiek prisimiršta,o kai kas tartum dar labiau išryškėja.Visa kiek prisimirštoji medžiaga antrame skaityme jau beveik drą -

siai galima atidėti į šalį: tokia medžiaga,matyt, yra mažiau veikli,todėl ir paskaitos tikslui ji mažiau tepatarnaus.Be to,medžiaga priskirtoji į trečiąją rūšį,jeigu dabar nieko iš jos negalima perkelti į aukštesnę /pirmąją arba antrąją/ rūšį -- taip pat visa atidėtina į šalį,nes tai dau - giau nuteikianti,bet ne pajudinanti medžiaga.Tuo tarpu iš antrosios rūšies medžiagos palikti tik tiek,kiek tai yra būtina papildyti nepakankamą gausumą pirmosios rūšies medžiagos.Bet,jeigu pirmosios rūšies medžiagos paskaitai būtų pakanka - mai,tai tokiu atveju taip pat ir antrosios rūšies visą medžiagą atidėti į šalį.Mat,paskaitos tikslo pasiekimas labiausiai užtikrintas yra tada,kai priemonės į jį vedančios yra tikros,o tokiomis priemonėmis yra tik pirmosios rūšies medžiaga. Pagaliau,jeigu pirmojoje rūšyje medžiagos būtų daugiau,negu reikalinga paskaitai,tai tada pirmenybė duoti tai šios rūšies medžiagai,kuri yra pati aiškiausia ir įspūdingiausia.

Paprastai pakanka dviejų medžiagos persijojimų.Tačiau,jeigu tema yra sunkesnė arba paskaitos tikslas yra gana opus,-- tai tokiu atveju medžiagos persijojimų turėtų būti trejetas arba ir daugiau.

Bendrai, <u>iš paskaitos medžiagos išmestina</u> visokios neišsprendžiamos ar bent ilgesnio sprendimo reikalaujančios problemos;visoks miglotas ar

abejotino veiklumo pamatavimas; visos nebūtinos, neveiklios,ilgesnės digresijos;visokios nepakankamai pagrįstos pergreitos išvados;ir,pagaliau , beveik visa,kas liečia asmeniškai patį kalbėtoją /ypač koktų įspūdį sudarytų,jei ilgiau ties savimi būtų sustojama jaunesnio amžiaus ir mažesnio mokslinio bei gyveniminio stažo kalbėtojo/.

Kiekvienas greitai įsitikinsite,kad šitoks medžiagos parinkimas yra tikra nusigalėjimo mokykla. Kiek čia atsiras medžiagos,kuri būtų galėjusi puikiai patarnauti mūsų erudicijos garbei, kiek atsiras medžiagos,dėl kurios atradimo tiek darbo įdėta,kurios forma taip meistriškai daili, bet ji neatitinka aukščiau nurodytiems medžiagos parinkimo reikalavimams ir turi būti atidedama į šalį... Bet kalbėtojas turi gyventi viltimi: juo čia būsi sau kietesnis,juo po paskaitos jausies laimingesnis! Kalbėtojo didybė,tarp kita ko,priklauso taip pat ir nuo galėjimo apsiriboti.

Kad būtų galima lengviau suprasti ir kartu bent minimaliai pačiam pajusti,kaip turi atrodyto tokia paskaita,kurioje nėra tuščiažodžiavimų, kur viskas tarnauja paskaitos tikslui,kurioje viskas yra pasverta ir sąmoningai palikta,-- tučtuojau man parašysi pratybinį darbą.

Tema: ....

Sąlygos: Nei daugiau,nei mažiau,kaip penki sakiniai!

Seniūnas surinkite! Dėkui! Dabar Jūs jau pajutote,kaip sunku kalbėtojui kalbėti pasvertais sakiniais ir kaip labai norėtųsi į medžiagą "įpilti daugiau vandens".

Panašiai,tik žymiai didesniame maštabe,turi atrodyti ir medžiagos parinkimas paskaitai: viską tenai ne metrais matuok,bet kilogramais sverk!

Šitokių "penkių sakinių" rašynėlių turėtumėte kiekvienas savo inciatyva daugiau parašyti.Tokios pratybėlės gana teigiamai veikia visą kalbėtojo stilių,o ypač daug padeda paskaitos plano parašymui.Anot E.Dracho, "nėra nė vieno kito mažo darbelio,kuris taip pagrindingai paruoštų paskaitos plano parašymui,kaip šitas".1/

Kalbėtojų mėgstamas nusiskundimas "dėl paskaitos laiko trumpumo..."-- nėra pasiteisinimas,bet savęs pasmerkimas.Kas laiku pradėjo paskaitai ruoštis,kas gerai ir su deramu nusigalėjimu medžiagą parinko,kas yra visiškas savęs ir medžiagos valdovas,-- tas normalaus ilgumo paskaitoje turi normalų ir efektą pasiekti.Kas kita,jei kalbėtojas ne dėl savo kaltės neturėjo laiko pasiruošti: be laiko ir genijus taptų pasigailėtinai menkas!

Parenkant medžiagą,palengva pradeda ryškėti paskaitos plano punktai. Juos reikia tuojau ant atskiro lapelio pasižymėti.

Jei kalbėtojas dalyvauja tokioje programoje, kur visa eilė paskaitininkų nagrinėja vieną kurią

1/ Ibid.,121:"Es gibt keine Kleinarbeit,die auf das B[...]en des Redeplanes so gründlich vorschult,wie diese".

sritį,-- tai tokiu atveju reikia stengtis palikti ir kitiems kalbėtojams medžiagos. Gal nebėra keblesnės būklės,kaip girdėti,kad prieš tave kalbąs paskaitininkas paskelbia geriausius tavo argumentus! Tokiais atvejais reikėtų ypatingai griežtai laikytis savo temos ribose arba net savo laiku susižinoti su kitais programoje dalyvaujančiais kalbėtojais.

D. PASKAITOS ILGUMAS

Paskaitos ilgumas priklauso nuo įvairių priežasčių.

Pirmiausia nuo skelbiamos idėjos klausytojams svetimumo arba ir iš viso kreivumo.Mat,kai nėra vilčių klausytojus įtikinti,tai reikia prikalbėti,kas geriau duodasi tada,kai juos išvargini ilgoje paskaitoje.Tai demagogų taktika.Užtat,kas šitokios taktikos laikosi skelbdamas garbingą idėją,tas žemina ir save ir pačią idėją.

Be to,paskaitos ilgumas dažnai yra paseka defekto kalbėtojo asmenybėje: silpnavaliai paprastai yra ilgakalbiai.

Ypatingai aiškiai veikia paskaitos ilgumą geras ar blogas pasiruošimas,ir būtent: gerai paruošta paskaita turi griežtas ribas,čia beveik viskas pramatyta,pasverta,išmatuota.Todėl ji sa-

vo tikslą pasiekia per žymiai trumpesnį laiką. Tuo tarpu blogai arba iš viso neparuošta paskaita yra tartum kelionė po svetimą miestą: čia daug nereikalingų į tikslą nevedančių žingsnių. Užtat,neparuoštos paskaitos yra žymiai ilgesnės. Anot to seno romėnų laiško: "Mielas Drauge,kadangi šiandie neturiu laiko tau trumpą laišką parašyti,tai rašau ilgą". 1/

Pagaliau,paskaitos ilgumą gana dažnai lemia ir pačios paskaitos pobūdis.Pvz., kelionių įspūdžiams po užsienius galima daugiau skirti laiko, negu kokiai didaktinio pobūdžio paskaitai.

Apskritai,klausytojų ir kalbėtojo interesai paskaitos ilgumo klausimu yra gana skirtingi. Klausytojams geriau,jei paskaita trumpesnė,o kalbėtojui -- jeigu ilgesnė.Klausytojai nori per minimum laiko maximum efekto.O kalbėtojui juo per trumpesnį laiką reikia pasiekti užsibrėžtąjį tikslą,juo yra sunkiau: juo didesnis jis túri būti gyvojo žodžio meisteris.Bet vis dėlto kalbėtojas tokiu meisteriu turi tapti! Mūsų amžius yra nepermaldaujamas ilgų paskaitų priešas. Kas bandytų su šiuo laiko reikalavimu nesiskaityti,tas antroje savo paskaitos pusėje gali sugriauti tai,ką bus pastatęs pirmoje.

1/ G.Hermann,Die Kunst der politischen Rede, Leipzig-Gaschwitz 1920,I 18-19:""Lieber Freund! Da ich heute keine Zeit habe Dir einen kurzen Brief zu schreiben,so schreibe ich Dir einen langen.""

Štai mūsų laikams būdingos Marko Twaino /+1910/ pergyvenimas vieno misionieriaus ilgesnio kalbėjimo metu. Paklausęs misionierių vieną pusvalandį, Markas Twainas nutaręs paaukoti misijoms 50 cnt. Paklausęs jį dar ketvirtį valandos -- nutaręs aukoti tik 25 cnt. Paklausęs visą valandą -- nutaręs nieko nebeduoti. Misionierius kalbėjęs pusantros val. ir pradėjęs rinkliavą. Kai atėjęs prie Marko Twaino su lėkštele -- šis iš lėkštelės pasiėmęs vieną dolerį už sugaišintą laiką![1]

Kalbėtojui ir jo atstovaujamai idėjai kur kas naudingiau paskaitą baigti tada, kai klausytojai dar nenorėtų pabaigos, negu tada, kai jie pabaigos laukia kaip kokio išsigelbėjimo. Kai kas net pataria paskaitos pradžioje priminti, kad kalbėtojas klausytojų ilgai nevargins.[2] Tik, žinoma, savo pažado reikia ir laikytis.

Objektyvusis paskaitos ilgumo laikas svyruoja tarp 20 min. ir 1 val.[3] Švenčių, jubiliejų, minėjimų metu paskaitai visiškai gali pakakti 20 min. Kitais atvejais paskaitos ilgumas galėtų svyruoti tarp 25-45 min. Tuo tarpu valandinės paskaitos yra iš viso vengtinos: jos turėtų būti tik di-

---

1/ Plg. M.Dessoir, Ibid., 41.
2/ Plg. R.Wallaschek, Ibid., 31.
3/ Plg. R.Wallaschek, Ibid., 30; E.Geissler, Ibid., II 105; C.Hilty, Ibid., 97; A.Damaschke, Ibid., 27; S.Guggenberger, Ibid., 57-58.

džiųjų kalbėtojų privilegija,kurie sugeba klausytojams atimti laiko sąvokos pajutimą.

Praktiškai gi paskaitos ilgumas turėtų būti matuojamas ne tiek pagal objektyvųjį,kiek pagal subjektyvųjį laiką. Kas blogai kalba,tas klausytojams gali įkirėti jau ir per 10 min.,tuo tarpu geras kalbėtojas tebėra mielas kad ir po valandos! Vadinas,dėl paskaitos ilgumo reikia žiūrėti ne kad ji iš tikrųjų nebūtų ilga,bet kad ji klausytojams neatrodytų ilga.

E. MEDŽIAGOS RIKIAVIMAS

Turėdami prieš akis lapelį su įrašytu paskaitos tikslu ir gerai parinktos bei paskaitos ilgumui pritaikintos medžiagos krūvą ant stalo,--jau galime pradėti patį medžiagos rikiavimą,kuris, kaip sakėme,yra pats pagrindinis šiame traktate dalykas.

Rikiuoti -- reiškia daryti tvarką.Tinkama tvarka labai žymiai pakelia medžiagos vertingumą: silpnesnieji,bet savo vietoje ir eilėje atsidūrę, argumentai pasidaro gana veiklūs,o stipresnieji-įgyja stačiai triuškinančios jėgos.

Kad medžiagos rikiavimas tiek yra reikšmingas, tai jį reikia atlikti su ypatingu atsidėjimu,be jokių paskubų: jam reikia skirti pakankamai ir pa-

tį geriausį dienoje laiką.Skubėjimas šioje paskaitos ruošimo vietoje,-- būtų gadinimas brangios medžiagos,erzinimas klausytojų ir nebranginimas savo vardo.

Medžiagą tvarkyti,reiškia turimąją jos krūvą suskirstyti pagal atskiras paskaitos dalis,o tose dalyse išrikiuoti pagal tam tikrus tai daliai specifiškus reikalavimus.

Antikinė retorika paskaitos dalių turėjo gana daug: nuo keletos iki keliolikos.Tai iš dalies išplaukė iš anų laikų paskaitų pobūdžio.Sakysim, tokia Izokrato Παναθηναϊκός , kur apie 10 valandų kalbama apie Atėnų Tėvynės grožį,-- be deramo suskirstymo būtų tikras jovalas.Tačiau,nežiūrint to,jau Aristotelis sakė[1],kad vis dėlto šitoks gausus suskirstymas esąs juokingas /γελοῖος/ , ir iš savo pusės siūlė ne mažiau juokingą antrą kraštutinumą,būtent,paskaitoje skirti tik dvi dalis / δυο μέρη /: klausimo pastatymą /πρόθεσις/ ir įrodymą /πίστις/.Kiti retoriai skyrė teoretišką paskaitos dalių skaičių nuo praktiškojo arba faktinai kalbėtojo panaudojamojo skaičiaus.Ir būtent: teoretiškai paskaitos dalių gali būti ir daugiau,bet praktiškai kalbėtojas kiekvienu atveju iš jų gali pasirinkti tokias,kokias randa tam momentui labiau reikalingas.[2] Tai visiškai pri-

---

1/ Plg. Τέχνη ῥητορική, Γ 13.

2/ Plg. Rhetoricorum ad Herennium,III 9,16-17; Quintilianus, Ibid., II 13,2.

imtinas klausimo sprendimas.

Kiekviena paskaita turi turėti /1/ kreipinį ir bent šias tris pagrindines dalis: /2/ įžangą, /3/ dėstymą ir /4/ pabaigą. Šios trys pagrindinės paskaitos dalys dar vad. natūralinės, nes jau pati dalyko natūra reikalauja, kad veiksmas turėtų pradžią, eigą ir atbaigimą.

Kalbamos pagrindinės arba natūralinės paskaitos dalys antikinėje retorikoje dar turėjo smulkesnių padalų. Kai kurias iš jų būtų galima dar ir šiais laikais panaudoti. Tad svarbesniąsias iš jų mes čia pateiksime normaliu šriftu, o mažiau reikšmingas arba tik retais atsitikimais tepanaudotinas -- petitu.

1. Kreipinys

Kreipinys yra kalbėtojo žodiškas pasisveikinimas su klausytojais. Antikinė retorika jo neturėjo. Mūsų gi laikais kreipinys pavirto didele būtinybe: kuo yra pasisveikinimas atėjus į svečius, tuo kreipinys -- išėjus viešai kalbėti.

Kadangi kreipinys visada turi būti griežtai pritaikintas konkrečiai auditorijai, tai prieš kiekvieną paskaitą jis turi būti pramatytas, pasirašytas ir išmoktas. Šitaip iš anksto kreipinio neparuošus, o čia dar prieš paskaitą kiek susinervinus, -- kalbėtojas gali iš viso kreipinį užmiršti. O tai būtų toks netaktas, kurio jokia kaina

nebeatpirktum!

Kreipinys turi būti galimai trumpesnis,bet labai priklauso nuo gausumo paskaitoje dalyvaujančių ir atskirai paminėtinų asmenų.

Pasveikintinus asmenis kreipinyje reikia paminėti pradedant nuo pačių vyriausiųjų dignitate, pareigom,mokslu,ir kt.Sakysim,jei paskaitoje dalyvauja kardinolas,vyskupas,aukštosios mokyklos rektorius,profesoriai,svečiai,ir studentija,-- tai kreipinys gali būti toks: "Eminencija,Ekscelencija,Magnificencija,Didžiai Gerbiamieji Profesoriai,Malonūs Svečiai,Akademiškasis Jaunime!"

Jeigu tos pačios rūšies dignitorių yra daugiau kaip vienas,tada kreipinyje reikia vartoti daugiskaitą,pvz.:"Ekscelencijos..."

Jei klausytojai yra dalyviai kokio iškilmingo sąskrydžio /kongreso,konferencijos,jubiliejaus,šventės/,-- tai į juos galima kreiptis pabrėžiant tą progą,dėl kurios jie čia susirinko, pvz.: "Malonūs Kongreso Dalyviai!"

Jei kalbėtojas yra vyresnis už klausytojus, tai kreipinys gali skambėti: "Mano Jaunieji Draugai!" O jei kalbėtojas yra lygus klausytojams, tai kreipinys galėtų būti kad ir toks: "Mieli Draugai!" Arba: "Kolegos!"

Kadangi auditorija gali būti labai įvairi, tai ir kreipinio formulių gali būti visokių.Kokiu atveju kokia formulė labiau pritiktų vartoti,

paliekame kiekvieno iniciatyvai ir sumanumui.

Paskaitos metu nuolat kartoti kreipinį yra blogas įpratimas. Jeigu jau jį kada pakartoti, tai arba kai pradedamas naujas paskaitos skyrius, arba pergyvenimo metu, arba kai daroma kokia žymios reikšmės išvada. Bet tokiu atveju kreipinys nebeturi būti pilnas, su visom dignitatėm: tada visiškai pakanka trumpo ir bendro, pvz.: "Malonūs Klausytojai!" Pergyvenimo metu, kada klausytojai tikriau yra sublokšti į vieną bendrą kolektyvių asmenį, kaip jau esame minėję, kreipinys gali būti ir vienaskaitoje, pvz.: "Malonus Klausytojau!"

2. Įžanga / προοίμιον, exordium/

Įžanga turi didelės reikšmės visam paskaitos pasisekimui. Anot Goethes, "kai nepataikai pirmosios sagos skylutės, tai visas susegiojimas nebepasiseka. Todėl pradžia turi būti gera".[1] Geras įžangos paruošimas ir pasisavinimas net pačiam kalbėtojui suteikia daugiau drąsos pradėti kalbėti. Mat, didžiausias nervingumas paprastai esti prieš pat išėjimą ir įžangos metu. Kas įžangą sėkmingai nugalėjo, tas ir paskaitą nugalės!

1/ A. Damaschke, Ibid., 34: ""Wenn man das erste Knopfloch verfehlt, kommt man mit dem ganzen Zuknöpfen nicht zustande. Der Anfang muss gut sein.""

Įžanga ir pabaiga priklauso prie pačių svarbiausiųjų paskaitos dalių. Nelaimingu atsitikimu, kai nebuvo kada paruošti paskaitos,-- reikia bent įžangą ir pabaigą paruošti.1/

Įžangos tikslas yra klausytojus deramai paruošti pačiam dėstymui.Daugiau nieko! Vadinas, įžanga yra tik "priemonė į tikslą,bet ne pati sau tikslas".2/ Tai tik "pumpuras,bet dar ne žiedas"3/.Tai tik prieševalgis,bet ne patsai valgymas;todėl čia dar neturi būti duodama tai, kas priklauso pačiam valgymui.Sakysim,įžangoje pa-skelbimas išvados arba pradėjimas patį dalyką įrodinėti -- būtų visos paskaitos sukarikatūrinimas.Nevykusios įžangos pavyzdžiu retorikose dažnai minimas Liūdo XIV dvaro pamokslininko J. B. Massillono /+1742/ nepasisekimas.Nekrologą Liūdui XIV jis pradėjo šitokiais žodžiais: "Vienas Dievas tėra didis,Mano Broliai!"4/ Tai buvo išvados paskelbimas jau pirmajame įžangos sakinyje! Toliau jam nieko kito nebeliko daryti,kaip tą pačią mintį kartoti vis kitais žodžiais.Teisingai tad pastebi Laboulaye,kad čia "įžanga

---

1/ Plg.J.F.Lütjeharms,Ibid., III 300;A.Damaschke, Ibid., 34; U.J.Kruse,Ibid., 99.

2/ E.Drach,Ibid.,50: "Mittel zum Zweck, nicht Selbstzweck".

3/ D.Habersbrunner,Ein Weg zur Kanzel,Regensburg 1933,12:"Knospe,noch nicht Blumme".

4/ C.Hilty,Ibid.,105:""Dieu seul est grand, mes frères!""

užmušė dėstymą".[1]

Jeigu įžangos tikslas yra tik paruošti pačiam dėstymui,tai,kada šitokio paruošimo nereikia,-- tada nei pačios įžangos nereikia.Sakysim, kai dalykas yra pakankamai akyvaizdus arba menkas[2],arba kai klausytojai dalykui jau yra pakankamai gerai nusiteikę /pvz.,švenčių,iškilmingų minėjimų,mirties,ir pan.atvejais/,-- tada įžangoj galima pasitenkinti tik vienu kitu sakiniu ir tuojau pradėti patį dėstymą su atitinkama jam dinamika.Šitokia minimalinė įžanga vad. staigioji /exordium ex abrupto/.

Pirmutinė geros įžangos savybė,-- tai patraukluma**s**: įžanga turi surinkti ir patraukti visų dėmesį dalyko dėstymui.Cicerono žodžiais tariant,įžanga klausytoją turi padaryti "palankų, atidų,prantų"[3],o tai visą galima suvesti į tą pačią patraukulumo sąvoką.Romėnų retorika šitokį palankų klausytojo nuteikimą dar vad.captatio benevolentiae.[+]

Reikalavimas,kad įžanga būtų patraukli yra gana psichologiškas.Mat,minia noriai seka tik paskui mielą vadą.Laimėjęs žmogaus širdį,laimėsi ir protą!

1/ M.Dessoir,Ibid.,20:""L'exorde a tué le discours."" 2/ Aristoteles, Τέχνη ῥητορική, Γ 14.
3/ De inventione rhetorica,I 15,20:"benevolum,attentum,docilem".Plg.Rhetoricorum ad Herennium,I 4,6.
4/ +/ Cicero,De inventione rhetorica,I 15,21.

Nesakome,kad įžanga turi absoliučiai visus patraukti.Tai ne visada yra galima.Juk pasitaiko ir tokių,kurie į paskaitą ateina tik atsitikti - nai,laikinai,arba net tyčia tam,kad kitus blaš - kytų arba kalbėtojui kliudytų.Bet tai yra dau - giau išimtys,kurios retorikai negali turėti le - miančios reikšmės.Deramas klausytojų patrauki - mas visada pasiliks normalios įžangos nepakei - čiama savybė.

Antikinės retorikos captatio benevolentiae dažnai buvo niekas daugiau,kaip tam tikras patai-kavimas arba komplimentų bėrimas klausytojams. Mes tai laikome nesuderinamu dalyku su kalbėtojo -asmenybės orumu.Mūsų laikų įžangos patrauklumas turi remtis taktingu sumanumu,bet ne pataikavimu.

Tam tikslui jau pirmaisiais įžangos sakiniais nereikia prieš save sukelti opozicijos: įžangoje dar nieko nepeikti,nedespektuoti,neskelbti išva-dos,bet atsistoti,kiek tai yra galima,ant bend - ros su klausytojais platformos.Ypatingas tuo at-žvilgiu atsargumas turi būti tada,kai klausyto - juose jaučiamas kalbėtojo idėjai priešingas nu-sistatymas.

Savajam startui kalbėtojas gali pasirinkti įvairias vietoves.Senesnioji retorika jų siūlė visą tuziną /fontes exordiorum[1]/.Juos apiben -

1/ Žr.:G.Beckherus,Ibid.,97-102.Plg.D.Habers-brunner, Ibid., 13-17.

drinant ir mūsų laikų dvasiai pritaikant,tenka pasakyti,kad geriausiai klausytojus patrauksi pakildamas iš vaizdų /ab illustratione/.Tam tikslui labai tinka papasakoti koks trumpas su dalyku susijęs pavyzdėlis,palyginimas,pergyvenimas;kokio paminklinio užrašo,aforizmo ar čia pat salėje kabančio paveikslo,statulos,papuošalo paaiškinimas;priminimas kokios visiems gerai žinomo neseno įvykio,ir pan.[1] Šitaip pradėjęs beveik visada prie savęs pririši klausytojų dėmesį.Tik,žinoma,taip pat reikia žiūrėti,kad įžanga netaptų vaizdingesnė už patį dėstymą.

Įžanga klausytojų tikrai nepatrauks,jei kalbėtojas pradės nuo savo vargų,nesuskubimo pasiruošti,nuo visokių atsiprašinėjimų,savęs nuvertinimų.Kaip jau žinome,miniai reikia vado,bet ne žmogaus,kuris pasaulyje užuojautos elgetauja!

Negalima taip pat kažkokiais pažadais masinti klausytojus: geriau įžangoje mažiau žadėk,bet dėstyme daugiau duok,o ne atvirkščiai.

Be to,įžanga turi būti aiški. Abstrakcijos, miglos,betiksliai minties ratai iš viso nėra kalbėtojo stilius, o jau įžangoje -- tai tikra ne - laimė.

1/ Plg. S.Guggenberger,Ibid., 26; D.Habersbrunner,Ibid.,17;E.Weitsch,Ibid., 12;E.Dovifat, Ibid., 53; U.J.Kruse, Ibid., 126.

Toliau,įžanga turi būti trumpa. Mūsų kalbėtojai paprastai mėgsta perdaug ilgas įžangas: jie perdaug ilgai laiko svečius prieškambaryje.Įžangai niekada negalima skirti daugiau laiko,kaip šeštąją dalį paskaitos.Normaliai,įžangai turėtų pakakti aštuntos arba net devintos dalies paskaitai skirto laiko.

Įžanga taip pat turi būti speciali,t.y.tinkanti tik tai,bet ne apskritai bet kuriai paskaitai.Bendra,visoms paskaitoms tinkanti įžanga /exordium vulgare/ arba su dėstymu nieko arba mažai ką bendro teturinti įžanga /exordium separatum/ yra jokia įžanga.1/

Pagaliau,įžanga gali būti originali,bet tik ne keista.

Ilgų amžių kalbėtojų praktika rodo,kad įžanga tada išeina geriausia,kai ji ruošiama po to , kai jau visa paskaita /dėstymas ir pabaiga/ yra paruošta.Tada ilgai nebereikia laužyti galvos, kas čia labiau tiktų įžangai.Panašiai,kaip veikalo pratarmė ta yra geriausia,kuri yra parašyta visą veikalą parašius.Tad,nors plane įžanga yra pati pirmutinė paskaitos dalis,bet ruošti ją reikia pačią paskutinę.2/

1/ Plg.Cicero,De inventione rhetorica,I 18,26; Rhetoricorum ad Herennium,I 7,11.

2/ Plg.Cicero,De oratore,II 77,315;C.Hilty, Ibid.,104;Fr.Hettinger,Ibid.,327;E.Drach,Ibid.,50; D.Habersbrunner,Ibid.,13;R Wittsack,Lerne reden, 103.

Po gerai paruoštos įžangos, savaime jau veržiasi dėstymas su savuoju: "Taigi, dabar..."

3. Dėstymas /tractatio/

Antroji ir pati plačiausioji paskaitos dalis yra dėstymas. Čia faktinai ir pasireiškia ką kalbėtojas turi ir gali klausytojams duoti. Jame savo ruožtu jau nuo seniausių laikų skiriama keletas įvairaus reikšmingumo dalių, tarp kurių verta paminėti sekančias: /a/ temos paskelbimas, /b/ papasakojimas, /c/ suskirstymas, /d/ paaiškinimas, /e/ įrodymas, /f/ atrėmimas ir /g/ patarimas.

a. Temos paskelbimas /πρόθεσις, propositio/. Tema yra dalykas, kurį kalbėtojas nori įrodyti arba akivaizdžiau pabrėžti.

Jos vieta paskaitos plane kartais gali būti jau pačioje įžangoje, kartais tuojau po įžangos, kartais po papasakojimo, o kartais ir visiškai gali atskiros vietos neturėti.

Temos reikšmė yra labai didelė. Tas pats kalbėtojas kalbėdamas veina tema gali būti tik vidutinis, o kita -- nuostabiai didelis. Neveltui R. Wallaschekas sako, jog "kas sugeba pasirikti tinkamą temą, tas jau pusę pasisekimo sau užtikrina".1/ Tam tikslui temas reikia stengtis imti tokias, ku-

1/ Ibid., 38: "Wer das richtige Thema zu einer Rede zu wählen weiss, hat schon die Hälfte des Erfolges verbürgt."

rios yra "prie širdies". Pvz., Demosteno vardą įamžino temos Tėvynės skaudulių klausimais. Žinoma, jeigu žmogus niekuo nesidomi, visam kam abejutiškas, tai šitoks didžiu kalbėtoju niekada ne - taps. Dėl tokių retorikos nėra!

Tarp svarbesniųjų temos savybių paminėtinos sekančios. Tema turi būti patraukli. Kuo įdomi antraštė yra straipsniui arba knygai, tuo imponuojanti tema paskaitai. Tinkamai suredaguota tema, ypač jeigu ji iš anksto yra paskelbiama, gali patraukti daug klausytojų. Tam tikslui ji gali būti gana originali, bet ne juokinga, rimta. Be to, tema turi būti konkreti ir aiški. Nekonkreti, neaiški, bendra tema /propositio vaga/ yra tikras nesusipratimas, Juk paskaitos tikslas neikada negali būti bendras /paplepėti/, bet visada konkretus /pajudinti/. O jeigu reikia judėti, tai reikia konkrečiai ir aiškiai žinoti kur. Vadinas, ne: apie..., bet: kodėl, kam, kur... Ne: apie dorybę, bet: būk doras! Ne: apie krašto atstatymą, bet: kaip atstatyti kraštą? Mat, kas bendra, tas nedaro įspūdžio, o kas konkretų ir aišku, tas patraukia dėmesį ir duoda kryptį.

Tema gali turėti net atskiro posakio arba tezės formą, pvz.: "Geriau doras, negu mokytas!" Tik tokiais atvejais reikia atsiminti, kad tema visada turi būti viena; negalima, pvz., šitaip temos redaguoti: "Astronomija yra nuostabus mokslas,

o blogi draugai vengtini".Be to,temos redakcija turi būti trumpa,ir tai juo trumpesnė,juo geriau.

Pagaliau,tema turi būti tinkama /propositio apta/,t.y. pritaikinta klausytojams,aplinkybėms ir pačiam kalbėtojui,apie ką plačiau jau buvo kalbėta prisitaikymo traktate.

Paskaitos tema,ypač jeigu ji nebuvo iš anksto paskelbta,turi klausytojams greitai paaiškėti.Paprasčiausia temos paaiškėjimo priemonė -- tai atitinkamoje paskaitos vietoje jos paskelbimas.Tai yra gana svarbu.Klausytojai ilgainiui gali užmiršti visą įrodymą,bet porą dalykų jie atsimins ilgai,būtent:temą ir tai,kad jie buvo puikiai įtikinti ir pajudinti.Tegul argumentų jie dabar ir nebeprisimins,bet šiųdviejų dalykų prisiminimas dar ilgai jųjų tarpe apaštalaus.

Tačiau,kartais yra tokių priežasčių,kad tema paskaitoje sąmoningai nepaskelbiama; pvz.,jeigu temos paskelbimas kai kam būtų labai nemalonus.Kaip medikai prieš sunkią operaciją dažniausiai neparodo baisiųjų įrankių,kuriais ligonis bus piaustomas,-- taip panašiai ir kalbėtojams kartais geriau temos aiškiai nepaskelbti,jeigu tai galėtų kai ką krėste sukrėsti.Pvz., tema : "Nerūkyk!"-- įpratusiam rūkoriui yra tikras baubas! Tokiais atvejais nemalonioji tema turi savaime paaiškėti iš viso dėstymo,o ypač iš pabaigos,kuria įvykdomas galutinis klausytojų pajudi-

nimas. Mat, kokią auką klausytojas gali pakelti paskaitos gale,-- to nė iš tolo dar negalėtų padaryti paskaitos pradžioje.

b. Papasakojimas / διήγησις , narratio/ yra nušvietimas dalyko istorinės raidos. Tai dažniausiai reikalinga teisminėje iškalboje. Jo vieta paskaitos plane nėra pastovi: kartais tuojau po įžangos, kartais po temos paskelbimo, o dažniausiai ir visiškai be jo apsieinama. Gero papasakojimo savybės yra: trumpumas, aiškumas ir tiespanašumas. 1/

c. Suskirstymas /partititio, divisio/ seniau turėjo daugiau dinaminę, o dabar daugiau statinę funkciją. Pagaliau tai ir šios paskaitos dalies aptartis nebėra vienoda.

Pagal senovinę retorių pažiūrą, suskirstymas buvo tokia paskaitos dalis, kurioje kalbėtojas paskelbdavo dėstymo skyrius. Šios dalies vieta kartais būdavo tuojau po temos paskelbimo, kartais po papasakojimo. Nauda šitokio paskelbimo yra ta, kad patį kalbėtoją labiau priverčia prie tvarkos, o klausytojams ne tik paduoda paskaitos sąrangos giją į rankas, bet kartu greičiau sudaro įspūdį, kad kalbėtojas yra gerai pasiruošęs.

Mūsų gi laikais ši paskaitos dalis vis daugiau pradeda įgyti tik statinės reikšmės, t.y. daugiau tarnauja dėstymui skiriamoje medžiagoje atskirų skyrių nustatymui bei išryškinimui, o ne

---

1/ Plg. Rhetoricorum ad Herennium, I 9,14; G. Beckherus, Ibid., 104-105.

jų paskelbimui klausytojams.Mat,anot M.Dessoiro, "šiandie mes esame patenkinti,kad tvarka /paskaitoje/ apskritai yra jaučiama,bet mes nemėgstame, kad mums iš anksto būtų paskelbta,kiek mes turime laukti dalių".[1] Ir ištikrųjų.Iš anksto paskelbtos įrodymo dalys klausytojus kartais gali daugiau atgrąsyti,negu patraukti.Nuo suskirstymo paskelbimo kartais turime susilaikyti jau dėl tų pačių motyvų,dėl kurių net nuo temos paskelbimo susilaikome.Pagaliau,kovojančiose arba propagandinio pobūdžio paskaitose suskirstymo paskelbimas dažnai galėtų būti netgi pavojingas.[2]

Mūsų laikais suskirstymo paskelbimas tinka tik ramiose,pamokančiose,mokslinėse ir mokslo populiarizacijos paskaitose.

Rikiuojant medžiagą į atskirus įrodymo skyrius, A.Calmbergo žodžiais tariant,reikia "skirti,kas skirtinga ir suglausti,kas gimininga"[3]. Šitoks medžiagos sugrupavimas pagal ryškesnes idėjas kartais gana sėkmingai paaiškėja pasivaikščiojimo metu.

1/Ibid., 40: "Heutzutage sind wir zufrieden, wenn überhaupt eine Ordnung spürbar ist,und wir lieben es nicht,wenn uns zum voraus angekündigt wird,wieviel Teile wir zu erwarten haben".

2/ Plg. A.Damaschke, Ibid., 33.

3/ Ibid., 21: "trennen,was verschieden ist, und verbinden,was verwandt ist."

Juo visas įrodymas susikristalizuoja apie mažesnį skaičių atskirų skyrių, juo geriau. Kitaip sakant planas turi būti mažiau komplikuotas. Paprastesnį planą žymiai lengviau atsiminti pačiam kalbėtojui ir įsidėti į galvą klausytojams. Geriausia, jei visą įrodymą galima suglausti į kokį trejetą skyrių. Penketas skyrių jau yra maksimumas. Tuo tarpu 7-8 skyriai reikalauja jau nepaprasto kalbėtojo, kad galėtų juos aiškiai įspausti klausytojams į atmintį.[1] Užtat, jei skyrių išeina daugiau, reikia stengtis artimesniuosius iš jų sujungti į vieną skyrių.

Tarp atskirų skyrių gera būtų išlaikyti kiekybinę proporciją.

Be to, atskiri skyriai turėtų turėti aiškiai suredaguotas antraštes, o savo turiniu būti vienas nuo kito aiškiai atriboti. Skyriai, kurie nesiduoda aiškiai vienas kito atribojami, -- natūraliai priklauso kartu: ką per jėgą išskirsi arba suporinsi, tas per jėgą bus galima ir suprasti. Jeigu medžiaga paskaitoje kartojasi, reiškia, kad tarp atskirų jos skyrių nebuvo aiškaus atsiribojimo.

Skyrių eilė nustatoma pagal tai, kiek jie savaja medžiaga patarnauja paskaitos tikslui, ir būtent: labiau paruošiančio pobūdžio skyriai dedami į pradžią, o labiau klausytojus perlaužiančio

1/ Plg. E. Drach, Ibid., 41-42.

pobūdžio -- į pabaigą.Plačiau apie medžaigos eilės nustatymą kalbėsime kiek žemiau /įrodymo poskyryje/.

Dėl tvarkos,kaip atskiros paskaitos dalys , taip ir jų skyriai,poskyriai ir jų smulkesnės padalos,priešakyje turi turėti eilę nurodančią skaitlinę arba raidę.

d. Paaiškinimas /expositio/ yra tokia dėstymo dalis,kur klausytojams paskaitoje vartosimi klausytojams mažiau suprantami terminai bei sąvokos.Ši dalis labiau tinka mokslinėse ir mokslo populiarizacijos paskaitose.Visur kitur ji yra išleidžiama.O jei pasitaiko kur pavartoti kokį retesnį terminą -- tai ten pat jis ir paaiškinamas.

e. Įrodymas / πίστις , confirmatio/ yra paskelbimas tam tikra kautynių tvarka išrikiuotos medžiagos.Tai paskaitos širdis!

Aukščiau sakėme,kad nebereikia aiškinti pakankamai aiškaus dalyko.Čia gi norime pastebėti, jog tai yra teisinga tik tuo atveju,kai mes patys toje pačioje paskaitoje vis dar aiškiname tai,kas jau seniai yra pakankamai paaiškėję.Tuo tačiau nepasakome,kad nebereikėtų pagrindingai argumentuoti tokių dalykų,kurie šiaipjau žmonių laikomi aiškiais.Kalbėtojo pasakymas: "Šitas dalykas, kaip visi žinote,..." -- dažniausiai yra tuščias pasakymas.Kinų priežodis sako: "Kieno pusėje tiesa,tas gali išleisti tris dešimtadalius savo įro-

dymų"[1/]. Tai reiškia, kad net vadinamuose visiems aiškiuose dalykuose labai mažai tegalima pasikliauti jų aiškumu ir susilaikyti nuo deramo argumentavimo.

Tik, žinoma, turi būti modus in rebus. Pagrindinio įrodymo būtinybė neturi išsigimti į įrodinėjimo maniją. Lemia ne tiek argumentų kiekybė, kiek kokybė. Be to, patys argumentai turėtų būti ne tiek ilgi, kiek veiklūs.

Pilną jėgą argumentai įgyja tik tada, kai jie, kaip minėjome, atsiduria savo eilėje. Dėl medžiagos eilės nustatymo atskirų įrodymo skyrių viduje -- retorių buvo ginčyjamasi nuo pat žilos senovės. Vieniems atrodė, kad veikliausi argumentai turi būti paskelbti paskaitos pradžioje, kitiems -- paskaitos gale, dar kitiems -- paskaitos pradžioje ir gale, o vidury sudėti silpnesniuosius.[2/]

Mūsų laikais tarp žinomesnių medžiagos rikiavimo metodų skaitomi šie: istorinis, loginis, deduktyvinis ir induktyvinis arba psichologinis.

1/ C.Hilty, Ibid., 112: ""Wer Recht hat, kann drei Zehntel seiner Behauptungen aufgeben.""
2/ Plg. Rhetoricorum ad Herennium, III 10,18; G.Beckherus, Ibid., 111-112

Istorinis metodas yra tada, kai įrodymo medžiaga išrikiuojama chronologine tvarka. Jis tinka tada, kai reikia nušviesti dalyko raidą, duoti apžvalgą, papasakoti biografiniai bruožai ir pan. atvejais.

Loginis metodas medžiagos rikiavime daugiau respektuoja jos veikimą į protą. Tam tikslui pirmiausiai stengiamasi siekti galimai didesnio argumentų aiškumo, nuoseklumo ir kontrastingumo. Medžiagos kontrastingumas glūdi tame, kad sugretinamos dvi priešingos sąvokos. Pvz., minusas ir plusas, teorija ir praktika, dauguma ir mažuma, idealas ir tikrovė, ir t.t. Tai gana šaltas, neimponuojąs metodas. Jis daugiausia tinka mokslinėms paskaitoms.

Deduktyvinis metodas yra toks medžiagos išrikiavimas, kai pirma paskelbiamas principas, taisyklė, tezė arba išvada, o po to jau seka įrodinėjimas. Pvz.: Mokslas yra saugus turtas, nes jis yra nepavagiamas.

Pagaliau, induktyvinis metodas yra tada, kai iš atskirų argumentų galop padaroma išvada. Sakysim, jei norėdami įrodyti, kad tulas žmogus nėra šykštus, pirma suminėsime kokius kapitalus jis yra paskyręs labdaringiems darbams, ir tik po to darysime išvadą, kad šitoks žmogus negali būti laikomas šykščiu, -- tai turėsime medžiagos

rikiavimą pagal induktyvinį metodą. Šitas metodas dar vadinamas psichologiniu, nes labiau kaip kiti metodai atitinka žmogaus dvasią. Žmogui kur kas lengviau bus sutikti su tokia mintimi, kuri jau yra pagrįsta, negu su tokia, kuri tik gali būti pagrįsta.

Kad pagal šitą metodą išrikiuotoji medžiaga dar labiau galėtų klausytojus veikti, -- argumentus reikia taip išrikiuoti, kad juo toliau, juo vis didesnio įspūdingumo argumentai sektų. Mat, kolektyvinio asmens dvasia greit pavargsta: juo toliau, juo jam reikia vis stipresnio įspūdžio, norint visą laiką išlaikyti pririštą jojo dėmesį. Todėl paskutinis argumentas įrodyme turi būti ne logiškai stipriausias, bet psichologiškai įspūdingiausias.

Vadinas, įrodomoji medžiaga turi būti taip išrikiuota, kad ji nuo pradžios iki pabaigos sudarytų nenutrūkstamai stiprėjantį įspūdingumą. "Semper crescat oratio!".

Psichologiniu metodu išrikiuota medžiaga yra ta nuostabioji magija, kuriai joks kolektyvinis asmuo negali atsispirti. Klasiškas pavyzdys psichologiškai stiprėjančio argumentavimo įspūdingumo yra Shakespeareo veikale "Julius Caezaris" patiektoji Antonijaus kalba, kurią, kiek parafrazavę, mes čia ir dedame.

Situacija buvo tokia. Mylimiausias Caezario draugas Brutus, matydamas Caezario valdžios stiprėjimą, bijojo, kad Tėvynė gali netekti laisvės. Brutus idealistas: jis myli Caezarį, bet dar labiau Tėvynę. Todėl tampa sąmokslo prieš Caezarį siela ir jį nužudo.

Po žmogžudystės Brutus miniai šitaip kalbėjęs: "Jeigu šiame susirinkime yra kas nuoširdus Caezario draugas, tai aš jam sakau: Bruto meilė Caezariui buvo ne mažesnė! Ir jei kas klaustų, tai kodėl Brutus sukilo prieš Caezarį, tai aš atsakyčiau: ne todėl, kad Caezarį būčiau mažiau mylėjęs, bet todėl, kad Romą dar labiau mylėjau! Ko Jūs mieliau norėtumėt: ar kad Caezaris gyventų, o Jūs visi numirtumėt vergais, arba kad Caezaris jau miręs, kad visi galėtumėt laisvi gyventi? Kad Caezaris mane mylėjo -- aš verkiu jo! Kad jis buvo laimingas -- aš džiaugiaus! Kad jis buvo narsus -- aš jį gerbiau! Bet kad jis buvo valdžiotroška -- aš jį nužudžiau! Tad mano ašaros dėl jojo meilės, džiaugsmas dėl jojo laimės, pagarba jojo narsumui ir mirtis jojo valdžios troškimui!

Kas iš Jūsų čia esate toks žemas, kad norėtų vergu būti? Jei toks yra, tai tegul atsiliepia, nes aš jį užgavau! Kas būtų tiek sugedęs, kad nebenorėt mylėt savo Tėvynės? Jei toks yra, tai tegul atsiliepia, nes aš jį užgavau! Aš laukiu atsakymo! /Nepritarimo balsai!/

Vadinas, aš nė vieno neužgavau! Aš nieko nepadariau Caezariui, ko nepadaryčiau Brutui.... Kaip aš geriausį savo draugą dėl Romos laimės nužudžiau, taip lygiai tą patį durklą aš turiu ir dėl savęs paties, jeigu Tėvynei mano mirtis būt reikalinga!"

Nepaprastas situacijos keblumas. Brutus baigė kalbėti. Minia džiūgauja Bruto idealizmu. Bet štai ištikimas Caezario draugas Markas Antonijus ryžtasi pakilt prieš Brutų. Jis pradeda ir baigia psichologiškai stiprėjančiu metodu išrikiavęs medžiagą.

ANTONIJAUS KALBA:

ĮŽANGA. Captatio benevo - lentiae.

"Paklausykit ir manęs! Aš noriu Caezarį palaidot,o ne garbint.Kilnusis Brutus sako,kad jis yra valdžiotroška,ir jei taip buvo,tai buvo didelis nusikaltimas,už kurį Caezaris sunkiai ir užmokėjo.Aš todėl čia išeinu kalbėt,kad jis buvo mano draugas: jis buvo man teisingas ir ištikimas.Bet Brutus sako,kad jis buvo valdžiotroška,o Brutus yra garbingas vyras.

DĖSTYMAS. Atsargus zondavimas dirvos ...

I. Caezaris Romon parvedė daug belaisvių,kuriuos pardavęs,iždą pinigais pripildė.Kai vargšai šaukėsi Caezario pagalbos,-- tai jis verkė.Valdžiotroška turėtų būt iš kietesnės medžiagos sudėtas.Bet Brutus sako,kad jis buvo valdžiotroška,o Brutus yra garbingas vyras.

II. Jūs visi matėt,kai Luperkulų šventėj aš triskart siūliau Caezariui karaliaus vainiką, o jis visus tris kartus jį atmetė.Ar tai buvo valdžios troškimas? -- Bet Brutus sako,kad jis buvo valdžiotroška,o Brutus yra garbingas vyras.

Bruto situacija blogėja. Antonijus neva ją taiso ...

Bet aš nenoriu kalbėti prieš Brutų:aš kalbu tik tai,ką žinau.Spręskite Jūs patys,juk ne gyvuliai,bet protingi žmonės esat.Jūs jį seniau mylėjote ne veltui.Dar vakar pasaulis veltui būtų bandęs prieš Caezarį pakilt, -- o šiandie jis guli ir nė pats mažiausias jam nesilenkia! O piliečiai,jei aš siekčiau uždegti Jumyse kerštą ir pagiežą,tai padaryčiau nusikaltimą Kassijui ir Brutui,kuriuos Jūs žinot,kaip garbingus žmones.Aš jiems nenoriu nusikalst: geriau aš nusikalsiu mirusiajam.

Bruto būklė vis labiau šlyja. Su Antonijum jau daugelis, bet jam to negana: jam reikia visų!	III. Bet štai žiūrėkite: pergamentas su Caezario antspauda, kurį radau jo spintoje. Tai testamentas tautai. /Tik, žinoma, aš čia ne skaitymui jį paėmiau!/ Jei Jūs žinotumėt jo turinį, -- tai ateitumėt ir išbučiuotumėt Caezario žaizdas, ir savo marškas Jūs pamerktumėt brangiajame jo kraujuje. Hm... nors vieno plauko jo prašytumėt atminimui ir mirdami tą plauką Jūs savajame testamente paminėtumėt ir paliktumėt jį savo įpėdiniams, kaip didžią brangenybę! /Šauksmai skaityti testamentą!/
Vis didesnis minios masinimas!	IV. Nurimkite, Mieli Draugai, aš neprivalau jo skaityti: Jūs neturite žinot ką Caezaris mylėjo. Juk nesate mediniai ar akmeniniai, juk žmonės esate! Užtat, jei perskaityčiau Caezario Jums testamentą, -- tai Jūs pašėltumėt, įtūžtumėt. Jūs neturite žinot, kas Jums paskirta, nes jei žinotumėt, -- tai kas pasidarytų?! /Šauksmai skaityti testamentą!/
Bruto vos nusikaltėliu nepavadina!...	V. Bet kantrybės! Be reikalo aš pasiskubinau apie tai Jums pasakyti! Aš bijau, kad perdaug nepanašėčiau į tuos garbinguosius, nuo kurių durklų Caezaris čia krito! /Šauksmai prieš-sąmokslininkus ir už testamento skaitymą!/
Didesniam vaizdingumui -- demonstravimas Caezario rūbų	VI. Tai Jūs verčiate mane skaityti? Tad sustokite ratu apie Caezario kūną! /Ateina ir jis prie lavono/.--- Jūs pažįstat šitą jo apsiaustą? Atsimenu, jis jį vilkėjo tą vakarą, kai dieną Nervirus buvo nugalėjęs. Žiūrėkit, kur sulindo Kassijaus durklas!

Žiūrėkit,kokią žaizdą jis atvėrė!O čia štai smogė Brutus,jo numylėtasis, ir kokia kraujo srovė vijosi paskui ištraukiamąją geležį,o Brutus,kaip Jūs žinote,buvo angelas Caezario!O dievai,spręskite jūs patys,kaip Caezaris jį mylėjo! Nė vienas dūris jam taip neskaudėjo,kaip šitasis!

Dar didesniam vaizdingumui--demonstruoja jau patį lavoną. Antonijus --situacijos viešpats!

VII. O piliečiai! Koks tai buvo darbas,tai jaučiat Jūs ir aš,visi mes jaučiam! Jūs verkiat? Bet Jūs tik rūbą jojo matėt.O štai jis pats -- išniekintas išdavikų! /Atidengia Caezario lavoną/.

Draugai Gerieji,aš nenoriu Jūsų ragint laukiniškai sukilt,nors tie, kurie šį darbą štai padarė,verti to būtų.

Prisidengęs kuklumo figūra ruošiasi kalbos židiniui: pridengtam raginimui sukilt prieš Brutą.

Aš neatėjau Jūsų širdžių išvogti. Aš nesu kalbėtojas,kaip Brutus.Kaip Jūs visi žinot,aš tik paprastas žmogelis,savajam draugui atsidavęs.Ir tai žinojo tie,kurie man leido čia kalbėti.Aš neturiu nei sąmojo, nei žodžių,nei iškalbos jėgos,kad galėčiau žmonėms užvirinti kraują.Aš kalbu tik paprastai ir sakau tik tai, ką ir Jūs žinot.Aš rodau Jums mielojo Caezario žaizdas,tartum tas vargšes nebyles lūpas.

Kalbos židinys.

Bet jei aš būčiau Brutus,o Brutus -- Antonijus,tai Jūs išgirstumėt, kas visą dvasią Jūs' supurto: tada į kiekvieną Caezario žaizdą būtų įdėtas liežuvis,kuris net Romos akmenis sukilt priverstų! /Šauksmai prieš Brutą!/

Antonijus neva tramdo minios

VIII. Bet paklausykit dar manęs,Mano Piliečiai,dar paklausykit!/Pritarimas!/ Mat,aš užmiršau testamentą,apie

jėgą,kad ji dar didesnė bū - tų!

kurį kalbėjau./Šauksmai skaityt testamentą!/

Štai ir testamentas su Caezario antspaudu! Jame kiekvienam Romos piliečiui yra paskirta po 75 drachmas /ca 200 litų/! /Pritarimai!/ Ir dar dar palaukit! Be to,jis dar palieka visus savo cirkus,vasarnamius,naujai užvestuosius sodus,ana štai šiapus Tiberio,Jums ir Jūsų vaikams,kad Jūs visi tenai kartu džiūgaut galėtumėt!

Paskuti - nis smūgis Brutui. Caezario vardas ir Antonijus vėl viešpatauja!

Tai šitoks buvo Caezaris! Kada panašų mes sulauksim?!..!.

ATBAIGTIS

Antonijaus kalbos įvertinimas. Iš Antoni - jaus kalbos galima pasimokyti kaip reikia ir kaip nereikia kalbėtojui kalbėti.

Kaip reikia. Jo kalba yra puikiai pritaikyta kolektyvinio asmens psichologijai.Jis pradeda nuo švelnių,visiems priimtinų teigimų, bet kiekvienas sekantis argumentas yra vis stipresnis ir stipresnis,kol pagaliau galutinai perlaužia klausytojų atsparumą ir visus laimėja savo norimajam žygiui.Čia jis yra klasiškai teigia - mas!

Kaip nereikia.Antonijus yra kartu klasiškas demagogo pavyzdys.Kiek kartų jis laužo žodį! Antai,jis nenorįs Caezario garbinti,o iš tikrųjų visa kalba tik šitą tikslą ir turi! Jis nenorįs kalbėti prieš Brutų,pakartotinai garbingu vyru jį vadina,tuo tarpu kiekviename argu - mente vis smarkiau jį puola,kol pagaliau tarp išdavikų pasodina. Ir testamentą ne skaitymui jis pasiėmęs,net prašomas tik masina,neskaito, o pagaliau,kai visą minią jau laimėja-- tą patį testamentą nei prašomas,nei verčiamas patsai skaityti pasiūlo! Tai klasiškas,kaip nereikia!

Kaip gamtoje,taip ir mene grožis vienur yra mažiau,kitur daugiau sutelktas.Gyvojo žodžio

mene tokia turinio ir formos grožio viršūnė vad. kalbos židinys. Kuo būtų bažnyčia be bokšto,kalnas be imponuojančios viršūnės,-- tuo paskaita be kalbos židinio.Kad kalbos židinys yra nie - kas daugiau,kaip įrodynėjimo vainikas,tai ir jo vieta turi būti ten,kur dalykas jau yra pakankamai pagrįstas ir klausytojai yra ar bent beveik yrą laimėti.Aukščiau nagrinėtoje Antoni - jaus kalboje,kaip pažymėjome,šitoks židinys yra priešpaskutinio argumento gale,taigi,kada Antonijaus laimėjimas jau buvo tikras.

f. Atrėmimas /ἀνασκευή ,confutatio,refutatio/ yra tokia dėstymo dalis,kur atsakoma į kalbėtojo paties dalykui iškeliamus priekaištus.Nors atrėmimą minime,kaip atskirą dėstymo dalį,bet pastovios vietos jai neturime.Atrėmimas gali būti prieš įrodymą,po įrodymo arba net ir po visą dėstymą išskirstytas.

Atrėmimo reikalingumas paskaitoje yra gana reliatyvus.Jis būtinas tik tada,kai klausyto - juose tikrai gali kilti /arba net jau ir yra/ mūsų įrodymui priešingų minčių.

Tam tikslui,kaip jau buvo minėta,parenkant medžiagą,reikia pramatyti,kaip tuo pačiu reikalu priešai galvoja.Geras orientavimasis net priešų doktrinoje,klausytojams daro gerą įspūdį. Bet priekaištai tik tokie iškeltini,kurie žmo-

nėse daugiau ar mažiau yra populiarūs,o ne tokie,kuriuos apskritai kokia nors perkaitusi galva galėtų išgalvoti.

Atremiant šitokius priekaištus labai retai kada galima juos absoliūčiai atmesti.Mat,beveik kiekvienoje klaidoje yra dalis tiesos.O tą dalį tiesos reikia tiesa ir pripažinti.

Pagaliau,atrėmimas,jeigu jis dedamas turi būti trumpesnis ir galimai veiklesniais argumentais padarytas.

g. Patarimas /modus procedendi/ yra konkretus nurodymas,kaip paskaitos tikslas turi būti siekiamas.Tokio patarimo svarba yra labai didelė. Niekada negalima palikti patiems klausytojams susiorentuoti,kas konkrečiai darytina.

Natūrali šitokio patarimo vieta paprastai yra pačiame dėstymo gale,kai žygio reikalas jau yra įrodytas.Tačiau,kartais patarimas gali būti kiekvieno įrodymo skyriaus gale arba,tartum koks Ariadnos siūlas,tęstis per visą dėstymą.

4. Pabaiga/ ἐπίλογος ,peroratio/

Trečioji pagrindinė arba natūralinė paskaitos dalis yra pabaiga.Jos reikšmė yra didesnė, negu paprastai manoma.Tai siela paskaitos!Paskaita be geros pabaigos tėra lavonas.Ko nepas-

kei pabaigoje -- niekur nepasiekei!

Pabaigos tikslas yra klausytojus galutinai pajudinti į žygį.

Pabaigos vieta, kaip jau pats terminas rodo, yra paskaitos užbaigimas. Normaliai pabaiga turėtų būti visiškai atskira konstitutyvinė paskaitos dalis, sekanti tuojau po dėstymo. Tačiau, pabaiga yra ne dėl pabaigos, bet, kaip minėjome, dėl to, kad klausytojus galutinai pajudintų į žygį. Jeigu šitoks galutinas klausytojų pajudinimas yra galimas pasiekti jau paties įrodymo paskutiniaisiais argumentais /ypač, jeigu juose ir kalbos židinys yra!/, -- tai tada atskira paskaitos pabaiga yra nebereikalinga. Mat, jeigu tokiu atveju dar atskirą pabaigą duoti, tai ji turėtų būti dar galingesnė ir įspūdingesnė, kas būtų sunku ir iš viso gal nebeįmanoma padaryti. O jeigu pabaiga būtų tik tokia pat arba net silpnesnė, -- tai ji tik atvėsintų tai, kas jau buvo pasiekta. Antai, mūsų nagrinėtoji Antonijaus kalba pabaigos neturi ir baigiasi tik pačia atbaigtimi,[1] kurią sudaro vos pora sakinių. Bet užtat jojo du paskutinieji argumentai /ypač VII-sis/ klausytojus jau galutinai pajudina į žygį, taigi, visiškai pavaduoja pabaigą.

1/ Apie atbaigtį, kaip atskirą pabaigos dalį, žr čia pat kiek žemiau!

Toliau,kalbėsime apie pabaigą,kaip apie atskirą paskaitos dalį.

Tarp pagrindinių pabaigos savybių pažymėtinos sekančios. Pirmiausia pabaiga turi būti viena. Daugelis kalbėtojų pasiekę pabaigą,patenka tartum į kokį labirintą: jie neberanda išėjimo. Kiek kartų bando baigti,tiek kartų nepasiseka. Tuo būdu pasidaro,kad paskaita turi keletą pabaigų ir nė vienos geros. Šitoks nesuradimas tinkamos pabaigos nervina tiek patį kalbėtoją, tiek klausytojus.Tai paseka blogo pasiruošimo. Užtat,pabaiga visada turi būti puikiai paruošta.Tik tada ji padaro reikalingą efektą.

Be to,pabaiga turi būti trumpa. Ilga pabaiga yra klausytojus aušinanti ir paskaitos tikslą pridengianti migla.

Pagaliau,pabaiga turi būti įspūdinga: turinys ir forma čia turi pasiekti savo pajėgumo viršūnę.Tad,nesiskelbti,kad paskaitą jau baigi, nes tai klausytojuose atleidžia reikalingą įtampą.Gera pabaiga yra jaučiama savaime be jokio pranešimo.

Pabaigoje galima skirti trejetą dalių,ir būtent: priminimą,sukrėtimą ir atbaigtį.

Priminimas / ἀνακεφαλαίωσις ,enumeratio,recapitulatio/ yra pati pirmoji pabaigos dalis. Čia kalbėtojas,kaip ir iš viso pabaigoje,nieko

naujo neduoda, bet glaudžiausioj ir įspūdingiausioj formoj pakartoja vieną kitą stipriausį paskaitos argumentą /ypač su kalbos židiniu!/ ir paskutinį kartą visu jo svoriu teškia galutinam klausytojų įtikinimo /proto/ nulėmimui. Užtat, "jei studijuodamas atradai sakinį, kuris gyvai išreiškia pagrindinę paskaitos mintį, tai skirk jį pabaigai", sako Laboulaye, 1/ ir būtent: priminimo daliai.

Šitoks priminimas remiasi tuo psichologiniu dėsniu, kad, kaip erdvėj, taip ir laike veikia nuotolio kvadratų proporcija. Kaip erdvėje toliau esanti daiktai atrodo mažesni už esančius čia pat, taip ir laike: kas buvo anksčiau pasakyta klausytojus veikia silpniau, negu tai, kas ką tik dabar pasakyta. Užtat, priminimas glaudžiausioj formoj galingiausio paskaitos argumento -- jo veikimą iš naujo prikelia ir tai labai stiprioje formoje.

Sukrėtimas / conquestio, amplificatio/ yra ne tiek atskira pabaigos dalis, kiek minėto priminimo formos meistriškas įspūdingumas. Jei paskutinis galingiausio argumento priminimas galutinai lemia klausytojų protą, tai paskutinis jausmo, širdies bei ugnies pavartojimas arba su-

---

1/ C. Hilty, Ibid., 105: ""Si vous trouvez en étudiant une phrase, qui rend vivement la maîtresse-pensée du discours, gardez-la pour la fin.""

krėtimas -- galutinai lemia klausytojų jausmus ir valią,taigi,galutinai pajudina į žygį.

Pagaliau,atbaigtis,kuria antikinė retorika perdaug nesirūpino,yra pats paskutinis /arba patys paskutinieji/ pabaigos sakinys.Atbaigties reikšmė iš tikrųjų yra didesnė,negu daugeliui atrodo.Kadangi perspektyviškai ji yra arčiausiai /vėliausiai/,tai ir jos veikimas į klausytojų protus ir širdis yra įspūdingiausias.

Kad šitas atbaigties veiklumas būtų didesnis,ji turi būti galimai trumpesnė,kaip minėta, tik vienas kitas sakinys.Kiekvienas bereikalingas žodis čia yra griežtai vengtinas.Be to,ji turi būti taip suredaguota,kad klausytojuose paliktų šventą nerimą,tartum kokį dyglį arba užlūžusią strėlę krūtinėje,kuri ilgai primintų kalbėtojo norėto žygio reikalą ir neleistų pigiai grįžti į ligšiolinę kasdienybę! Tam tikslui atbaigtis visada turi būti iš anksto tiksliai suredaguota,parašyta ir išmokta! Tokia atbaigtis geriau užtikrina meistriškai lengvą nutūpimą /nebereikia daryti beprasmiškų minties ratų,ieškant laimingesnės baigiamosios frazės!/, šviesą protui ir nerimą širdžiai.Todėl atbaigtį redaguoti sklandaus šūkio arba lengvai atsimenamo aforizmo formoje.

Vykusiai suredaguotos atbaigtys kartais yra tokios nemarios, jog pavirsta tartum bendru tau-

tos lobiu ir vaikšto iš lūpų į lūpas. Pvz., Bismarko 1867.III.11 d. parlamente pasakytos kalbos atbaigtis: "Mano Ponai, veikime greit! Pasodinkime Vokietiją taip sakant į balną, o joti ji jau mokės!"1/ -- vokiečiuose pavirto netgi iš kartos į kartą einančia skrajute!

Akyvaizdoje šitokių pabaigai statomų reikalavimų kartu išryškėja, kaip maža mūsų kalbėtojai lig šiol kreipė dėmesio į tinkamą pabaigos paruošimą.

Tas pats patyrimas, kuris paskaitos įžangą liepia ruošti pačią paskutinę, -- paskaitos pabaigą liepia ruošti pačią pirmutinę. Vadinas, paskaitos ruošimą reikia pradėti nuo tobulo pabaigos paruošimo. Taip darant kiekvienas pajusite, kiek tai turės įtakos visai įrodymo sąrangai: kiekvienas tada argumentas nebebus tik sau argumentas, bet jame atsispindės kažkokia jėga, visą argumento medžiagą palenkianti tarnauti galutiniajam paskaitos tikslui, taip įspūdingai išreikštam pabaigoje.

Jei dar neturi pabaigai medžiagos, ir jei įrodymo galas taip pat negalės jos pavaduoti, tai dar neturi visai paskaitai medžiagos!

1/ K.Lienert, Ibid., 59:""Meine Herren, arbeiten wir rasch! Setzen wir Deutschland sozusagen in den Sattel! Reiten wird es schon können!""

5. Medžiagos rikiavimo technika

Jau žinome,kokioje paskaitos dalyje kokia turi būti medžiaga ir kaip ji tenai turi būti išrikiuota.Tai teorija.Dabar dar žodelis dėl pačios medžiagos rikiavimo praktikos arba technikos.

Kaip jau esame minėję,prieš patį medžiagos rikiavimą reikia ant didesnio lapelio stambiom raidėm užrašyti paskaitos tikslą ir tą lapelį padėti prieš pat akis ant stalo./žr. brėžinyje: A./.

Žemiau jo padėti normalaus dydžio ištraukoms vartojamą lapelį su užrašytu paskaitai pritaikintu kreipiniu /žr.:B ./.

Dar žemiau kreipinio,vienoje horizontalinėje linijoje padėti tris lapelius,trečdalio normalaus ištraukų lapelio dydžio,su užrašytais vardais trijų pagrindinių paskaitos dalių,ir būtent: "I.Įžanga","II.Dėstymas" ir "III.Pabaiga", -- taip,kad įžanga būtų kairėj pusėj, dėstymas -- ties kreipiniu,o pabaiga -- dešinėj /žr.: C.D.E./.

Dabar,ant šiek tiek mažesnių lapelių,negu C.D.E.-- užrašyti vardus numatomų dėstymo dalių /mat,visos septynios dalys beveik niekada

nevartojamos/,sakysim: "1.Tema", "2.Įrodymas", "3.Atrėmimas" ir "4.Patarimas". Šituos lapelius išdėstyti vertikalinėje linijoje žemiau lapelio D., bet tokiu retumu,kad po jų būtų galima padėti tai dėstymo padalai skirtą medžiagos krūvelę /žr.: F.G.H.I./.

Panašiai užrašę,išdėstome ir pabaigos atskiras padalas /žr.: K.L.M./.

Dabar imame iš medžiagos krūvos lapelį, atidžiai įsiskaitome ir nusprendžiame kokiai paskaitos daliai ir tos dalies padalai jo medžiaga tinka. Ten tuojau tą lapelį ir padedame.Taip perskaičius visą paskaitai parinktą medžiagos krūvą, -- po kiekviena paskaitos dalies ir jos padalos antrašte atsiras po krūvelę jai priklausančios medžiagos /žr.: N. O.P.Q.R.S.T.U./.

Tai padarius, pirmasis medžiagos rikia - vimo etapas jau bus atliktas.

Po to,pagal mums jau žinomus medžiagos rikiavimo metodus, reikia išrikiuoti medžiag^s lapelius tam tikroje eilėje atskirose paskaitos dalyse bei padalose,ir būtent: pirmiausia pabaigoje, paskui dėstyme ir pagaliau įžan - goje.

Pirmojo medžiagos išrikiavimo etapo grafiškas pavaizdavimas:

A. **Paskaitos tikslas:**

------------------------------!

B. **Kreipinys:**

----------------!

C. I. ĮŽANGA

N.

D. II. DĖSTYMAS

F. 1. Tema:

O.

G. 2. Įrodymas:

P.

H. 3. Atrėmimas.

Q.

I. 4. Patarimas

R.

E. III. PABAIGA

K. 1. Priminimas

S.

L. 2. Sukrėtimas

T.

M. 3. Atbaigtis

U.

F. PASKAITOS RAŠYMO KLAUSIMAS

Pati pirmutinė pasaulyje iškalba, būtent graikuose, turėjo šitokią pradžią: visa kalba pirma buvo parašoma, pažodžiui išmokstama ir tik tada jau viešai sakoma. Anot Aristotelio, tai "rašytinės kalbos".1/ Romėnai, kaip graikų mokiniai, darydavo taip pat. Bet Cicerono asmenyje šita teorija pradėjo persilaužimo stadiją: teoretiškai jis dar gyrė kalbų pasirašymą 2/, bet praktiškai ir pats nebe visuomet tai darydavo.

Viduriniais amžiais kalbų rašymas vėl pergyveno savo žydėjimą: retorika tada, anot M.Dessoiro, pavirto "ars dictandi et epistolandi".3/ Vienos abatės 12 amž. gale parašytame veikale /"Hortus deliciarum"/,-- retorika atvaizduojama, kaip moteriškė su rašykle bei rašomąja medžiaga rankoje ir šitokiu šalia esančiu parašu: "Causarum vires per me rhetor alme requires".4/

Humanizmo laikais kalbos dar tebebuvo popierinės.

Tik naujaisiais amžiais, dėka stilistikos, o

1/ Τέχνη ῥητορική, Γ 11: "γραφόμενοι λόγοι".
2/ Plg. De oratore, I 33;150.
3/ Ibid., 39.
4/ M.Dessoir, Ibid., 34.

ypač psichologijos mokslo įtakos,tradicinė paskaitų rašymo praktika retorikoje gavo mirtiną smūgį. Nustatyta,kad rašyto ir sakyto žodžio stiliai yra iš esmės skirtingi. Ir būtent:

Rašytasis žodis yra monologiškas: rašytojas savo herojus tik "prakalbina",bet jie su juo nekalba.Tuo tarpu kiekviena gera laisva paskaita yra dialogiška: čia kalba kalbėtojas į klausytojus,o klausytojai į kalbėtoją,nors ir be žodžių, ir įvyksta gyvas susikalbėjimas,dialogas.

Rašytajame žodyje gausu minties ir ji nesikartoja.Gyvajame gi žodyje,kaip iš prisitaikymo traktato jau žinome,sąmoningai reikia vengti minčių gausumo ir gilumo,o siekti maksimalinio vaizdingumo.Mat,skaitytoją veikia,kas gilu, o klausytoją,kas įspūdinga.Pakartojimas,kuris skaitytoją tik erzina,-- gyvajame žodyje,kaip jau minėta,yra viena iš galingiausiai klausytojus veikiančių figūrų.

Kartą nesupratęs rašyto žodžio,gali jį dar kartą,dar keletą kartų perskaityti,kol pagaliau suprasi.Tuo tarpu gyvojo žodžio nesupratęs,jau ir nebesuprasi...

Gausus mintimis "katedrų stilius" yra ilgo galvojimo knyginis stilius,todėl klausytojai,gerai užsirašę,gauna gerą knygą.Tuo tarpu sakyto žodžio stilius yra daugiau momento kūryba: jis didingas klausyti,bet ne skaityti.

Rašytasis žodis yra gimęs praeityje ir skiriamas ateičiai, o sakytasis žodis -- dabartyje gimęs, dabarčiai ir skiriamas.

Rašytajame žodyje gali būti intriga, bet nėra gyvybės. Tuo tarpu gyvasis žodis yra tikra prasme gyvas. Užtat, tarp rašyto ir sakyto žodžio gyvybės santykis yra toks pat, koks jis yra tarp popierinės ir gyvosios gėlės.

Prie rašomojo stalo galima parašyti gerą knygą, bet blogą paskaitą. Tuo tarpu tribūnoje gali gimti gera paskaita, bet bloga knyga.

Vadinas, turime sutikti su estetiko F.T.Vischerio jau skrajute pavirtusiu posakiu, jog "kalba -- ne raša!"1/ Gyvojo žodžio mene nėra vietos rašytojo žodžio menui ir atvirkščiai. Kas šito esminio skirtumo tarp rašyto ir gyvojo žodžio nenorėtų matyti būtų prietaringas.2/

Užtat, moderniosios retorikos tikslas turi būti nebe rašytoją paruošti, bet kalbėtoją, arba, R. Wittsacko žodžiais tariant, "didysis kalbėtojas turi toliausiai laikytis nuo popierio".3/

1/ E.Drach, Ibid., 53: ""Eine Rede ist keine Schreibe."" Plg.: R.Wallaschek, Ibid., 24; A.Damaschke, Ibid., 59; U.J.Kruse, Ibid., 123; E.Weitsch, Ibid., 9.

2/ Plg. E.Drach, Ibid., 53.

3/ Lerne reden, 113: "Der grosse Redner geht am weitesten weg vom Papier".

Blogiausias patarimas,kokį tik galima jaunam kalbėtojui duoti,yra toks: kalbėk,kaip rašai! Mat,pradėjai viską rašyti -- pradėjai viską gadinti! "Kol žmogaus liežuvis tebekovoja su poieriu,tol gyvojo žodžio stilius dar nėra įgytas",teisingai pastebi R.Wittsackas 1/

Dabar kyla klausimas,ar absoliūčiai niekam ir niekada negalima ištisai paskaitos pasirašyti.Atsakome: Ištisai pasirašyti paskaitas, ne tik gali,bet ir turi visi tie,kuriem ne tiek svarbu efektas,kiek precizija.Tokiais yra: valstybininkai,mokslininkai,ir kalbėtojai kalbą nepakankamai laisvai valdoma svetima kalba.Be to, gali ištisai pasirašyti paskaitą tie,kurie kalba apie pusėtinai svetimą sritį.Šitiem nelaimingiesiem retorika tiek tegali patarti: rašykite probalsiai kalbėdami,kad tuo būdu bent kiek daugiau išvengtumėt knyginio stiliaus! Bet užtat visu nuoširdumu modernioji retorika kiekvienam kalbėtojui pataria ištisai parašyti kiekvieną savo paskaitą po to,kai ji jau yra paskaityta! Tai yra labai naudinga: tai brangi medžiaga ateičiai tiek pačiam,tiek kitiems.Pagaliau,rašant po pasakymo,paskaita išeis žymiai tobulesnė,negu ji būtų išėjusi rašant prieš pa-

---

1/ Lerne reden,110:"Solange noch Papier und Menschenzeuge miteinander kämpfen,ist Redestil noch nicht erreicht".

sakymą.Kalbas po pasakymo rašė net kai kurie senojo pasaulio didieji kalbėtojai,kurie buvo praaugę savojo amžiaus žmones,pvz., Periklis, Ciceronas.

G. PASKAITOS SKAITYMO KLAUSIMAS

Šiame poskyryje norime atsakyti į klausimą,ar paskaita geriau iš rašto skaityti,ar gyvuoju žodžiu pasakoti.

Kaip numanu,atsakymas čia gali būti labai trumpas: jeigu negalima paskaitos ištisai pasirašyti,tai nėra iš kur ir skaityti!

Tačiau,kaip minėta,kai kam vis dėlto galima ir pasirašyti.Tokiems tad skaitymas iš rašto yra visiškai natūralu ir normalu /valstybininkams,mokslininkams,svetima kalba kalbantiems/. Atsiranda betgi ir tokių"kalbėtojų" /į anų kategoriją neįeinančių/, kurie savo paskaitas skaito iš popierio,nors turėtų ir galėtų jas laisvai gyvuoju žodžiu pasakoti.Gal tai ir originališka,bet nei natūralu,nei normalu.

Kaip yra menas kalbėti,taip yra menas garsiai skaityti.Kaip galima išmokti įspūdingai kalbėti,taip galima išmokti įspūdingai garsiai skaityti.Šiame mūsų kurse garsaus skaitymo reikalu dedame net specialų traktatą.Taigi,yra du

įspūdingi bylojimai žodžiu: kalbėjimas ir garsusis skaitymas.

Sutinkame,kad meniškas garsus skaitymas gali būti žymiai įspūdingesnis,negu blogas pasakojimas.Tačiau,įspūdingas garsus skaitymas /nekalbant apie nemokšišką garsųjį skaitymą!/ niekada neprilygs įspūdingam kalbėjimui.Ir štai dėl ko.

Pirmiausia,skaitymas iš popierio yra pakartojimas visų tų minusų,kuriuos turi rašytasis žodis,palyginus jį su sakytuoju žodžiu.

Be to,skaitymas iš popierio dvelkia šalčiu. Beje,kalbėtojas džiaugiasi viską turįs juodais ant balto.Todėl jis ramus iki šaltumo.Tikrumas jį aušina.Jis nebe tiek savo idėją pergyvena, kiek į ją tiki.Klausytojams gi nepakanka kalbėtojo tikėjimo: jie nori matyt,kaip kalbėtojas gyvena pagal tą tikėjimą,jie nori matyt kalbėtojo pergyvenimą.

Skaitymas yra kreipimasis į nematomus,tik įsivaizduojamus klausytojus.Tiesa,skaitąs kalbėtojas retkarčiais žvilkčioja į klausytojus. Tai jau yra geriau,kaip nieko,bet dar ne viskas.Klausytojai norėtų,kad kalbėtojo žvilgsnys ant jų rymote rymotų,jais interesuotųsi.Gal to paties norėtų ir skaitąs kalbėtojas,užtat jis bent žvilgčioja.Vadinas,kenčia abi šalys... Rezultate,kalbėtojas klausytojus turėjo vaiz-

duotis paskaitą rašydamas,turi juos vaizduotis ir ją skaitydamas,nes tarp klausytojų ir skaitančio kalbėtojo stovi popierius.

Toliau, skaitymas iš popierio yra psichologinis melas.Mat,tai,ką čia klausytojai girdi yra istorija,bet nę dabartis.Klausytojai faktinai ir jaučia ir mato,kad jie turi reikalą su istorija,kuri yra šalta,negyva,tik popie - rius.Kas čia iš popierio girdima -- priklauso lentynai,stalčiui,bet ne dabartiniam gyvajam kalbėtojo vidaus išsiveržimui.

Skaitymas iš popierio,kad ir savo paties kūrybos,pasižymi kur kas blogesniu akcentavimu,negu laisvai kalbant.Pagaliau,skaitančiam kalbėtojui svarbu tik perskaityti,o ne tiksliu akcentavimu klausytojams nurodinėti dėmesio centrus,taigi,stengtis juos pajudinti.Juk negalima sėkmingai pajudinti to,ko iš viso nematai, arba tik vogčiomis matai.

Skaitymas taip pat neužmezga tokio natūralaus ir gyvo kontakto tarp kalbėtojo ir klausytojų,nes jųjų akys nesusitinka,jųjų valios srovės nesusijungia ...

Skaitąs kalbėtojas todėl negali valdyti klausytojų.Minia nebijo ir nesilenkia tam,kurs jos nemato.Minia stingsta prieš kalbėtojo stiprius žvilgsnius,galingus gestus,griaudžiantį balsą,bet ji visiškai nesijaudina matydama nu-

leistas akis, surakintus judesius, ir už popierio lapo griaudžiantį heroją...

Skaitymas iš popierio tinka klausytojų pamokymui, bet ne pajudinimui. Todėl paskaitos skaitymas iš rašto yra apsilenkimas su jos tikslu.

Pagaliau, skaitymas iš popierio yra klausytojų apvylimas: jie tikėjosi išgirsti kalbėtoją, o čia mato rašytoją!

Vadinas, <u>normaliose sąlygose geras kalbėtojas niekada neturi skaityti paskaitos iš popierio. Blogas gi kalbėtojas galėtų ir iš popierio skaityti.</u> Tačiau, kas blogai kalba, tas paprastai dar blogiau skaito.

<u>Pastaba.</u> Mūsų kalboje neturime tinkamo prigijusio termino išreikšti pasakojimui laisvu žodžiu. Mūsiškis <u>paskaita</u> yra sudėtas iš <u>pa + skaita</u>, taigi, daugiau tinka išreikšti skaitymui iš popierio, negu laisvam kalbėjimui. Tuo tarpu <u>prakalba</u> ir <u>žodis</u> yra daugiau trumpas laisvas pasakojimas, pvz., sveikinimas. Ilgesniam laisvam kalbėjimui išreikšti gal geriausiai tiktų <u>kalba</u>. Kai kuriais atvejais šitas terminas jau pradeda prigyti. Antai, jau sakome, kad toks ir toks asmuo per radiją pasakė kalbą.

Vadinas, skaitymui iš rašto gal geriausiai tiktų mūsiškis <u>paskaita</u>, trumpam laisvam pasakojimui -- <u>prakalba, žodis</u>, o ilgesniam kalbėji-

mui -- kalba.

Kitos tautos skaitymui iš rašto ir laisvajam pasakojimui taip pat turi atskirus terminus, nors, kaip ir mes, dažnai juos maišo. Pvz., vokiečiai turi Vorlesung, bet turi ir Vortrag, Rede; anglai turi lesson, reading, bet ir speech; prancūzai turi leçon, lecture, bet ir parole, discours; italai turi lezione, bet ir discorso, orazione; antikiniai graikai turėjo ἀνάγνωσις, bet ir λόγος; romėnai turėjo lectio, bet ir oratio, sermo.

H. PASKAITOS ATMINTINIO MOKYMOSI KLAUSIMAS

Jei paskaita nerašoma, tai savaime suprantama, kad nėra iš ko ir ją atmintinai iškalti. Bet prileiskim, kad vis dėlto pasirašei. Prileiskim, kad iš popierio skaityti vis dėlto gėdyjais ir nutarei klausytojus apstatyti: jeigu jiems nepatinka kai kalbėtojas skaito iš popierio, -- tai aš jiems tą patį popierių paskaitysiu iš atminties!

Na, ir iškalei... kalvystė pasisekė... ir išėjai atgaminti kūjo dūžius...

Šitas pastangas dabar tenka įvertinti retoriniu atžvilgiu.

Pirmiausia, pasakytina tai, kad čia kartojasi visi knyginio stiliaus minusai, beveik visi

skaitymo iš popierio minusai ir dar atsiranda naujų minusų dėl perkrautos atminties.

Nors atrodo,kad šitas kalbėtojas į klausytojus žiūri ir kalba laisvai,bet iš tikrųjų jis tebėra popierinis kalbėtojas: paskutinė adaptacija paskaitos metu jam tebėra visiška negalimybė.Taigi,ar klausytojai jau gerai suprato ar dar nesuprato,ar jie eina su tavim ar atsilieka,ar pageidauja kad dar kalbėtum,ar kad jau baigtum,ir visa eilė kitokių dalykų,į kuriuos gali atsižvelgti ir čia pat padaryti reikalingų pakeitimų laisvai kalbąs kalbėtojas,-- nieko nebegali padaryti sustingęs kalvis! Visos kalvio jėgos ir įtampos yra tam,kad bet kokia kaina išsilaikyti iškalto popierio ribose.Kalvis atsineša namuose prišlifuotą dalį ir vargas jeigu ji kiek šitai auditorijai netinka. Baigti ją pritaikinti jis neturi priemonių. Lieka vienas kelias: apsimetus durneliu,viską brukti per jėgą.O tai jau nieko bendro nebeturi su gyvojo žodžio menu.Vadinas,kalvis norėjo apstatyti klausytojus,bet apstatė save!

Pagaliau,iškalimas yra net dar blogiau už skaitymą iš popierio: tai savęs kankinimas ir kol išmoksti,ir kol pasakai.Kalvis nutarė po - pierių pakeisti atmintimi,bet paskaitos metu paaiškėja,kad tik kalvis ir galėjo taip nutarti: jis absoliučiai patikimą rankraštį-popierių,

-- pakeitė į labai nepatikimą, į atmintį! Jeigu kalvis užsikirs -- pagalbos jam beveik ne-bėra. Užtat, jis šitokių "povandeninių uolų" bijo, kaip mirties. Jį šaltas prakaitas išpila, kai tik šį tą pabašaus pajunta. Jei kokio žodžio ar posakio nepataikė, tuojau grįžta pasitaisyt. Galima pastebėti, kaip jis dėl šitokio nuolatinio pavojaus kenčia, kaip jo akys nelaisvos, pilnos kažkokių įtampų, kaip jis mėgsta žiūrėt į vieną tašką, kad neišsiblaškytų, kaip jis lygiai mielai laukia savo vargo pabaigos, kaip ir jo klausytojai.

Kas gali turėti smagumo žiūrėdamas į šitokį "Prometėją"? Kaip toli gali kitus vesti tas, kuris pats turi girias prie kojų?

Ir šitas supančiotas vergas moko kitus laisvės keliais vaikščioti! Ir šitas surištais sparnais paukštis moko kitus į viršūnes kilti! Ir šitas galvanizuotas lavonas nori patraukti ir perblokšti gyvų, laisvę ir meną mėgstančių klausytojų protus ir širdis! -- Kada šitas kvailumas gaus galą?

Vadinas, kalvis -- joks kalbėtojas!

I. PASKAITOS SCHEMA

Kaip matome, moderniojі retorika nepritaria nei ištisam paskaitos parašymui, nei jos skai - tymui iš popierio, nei, pagaliau, ištisam jos iškalimui atmintinai. Bet tai anaiptol nereiškia, kad paskaitos iš viso nebereikėtų kruopščiai ruošti. Ne, ir šimtą kartų ne! Kaip jau buvo sakyta, paskaitą reikia net gana kruopščiai ruošti tik nebe tokiu primityvišku metodu, kaip jos būdavo ruošiamos prieš dvidešimt penketą am - žių!

Tas mūsų laikų pažangos vertas būdas už - fiksuoti kautynių tvarka išrikiuotai paskaitos medžiagai yra stropus paskaitos schemos arba oratoriškojo plano parašymas.

Oratoriškasis paskaitos planas nėra tai , ką mokslinio darbo metodika vadina santrauka arba konspektu. Oratoriškasis planas nuo san- traukos skiriasi ir išviršine išvaizda /nėra surašytas ištisai nenutrūkstamai einančiomis eilutėmis/ ir išvidiniu glaudumu /toli pralenkia net telegraminį ir lakoniškąjį stilių!/

<u>Išorine išvaizda</u> oratoriškasis planas primena sistemingos knygos turinį, kur atskirų veikalo dalių, tų dalių skyrių bei poskyrių antraštės yra parašytas skirtingo stambumo šriftu,

ur atskiros dalys,skyriai,poskyriai ir kito - kios jų padalos yra tinkamai viena nuo kitos tribotos.Tačiau,nors oratoriškasis pla - nas išorinę knygos turinio išvaizdą primena, bet nėra visiškai toks pat.Oratoriškasis pla - nas turi būti dar apžvelgiamesnis,negu minėtas knygos turinys.Jau pirmu akies užmetimu jame turi aiškutėliai matytis atribotos trys pag - rindinės paskaitos dalys /įžanga,dėstymas,pa- baiga/.Atskirose dalyse turi vėl aiškutėliai matytis tinkamai vienas nuo kito atriboti at- skiri skyriai,poskyriai ir kitokie padalinimai. Visa tai turi būti mnemoniškai /žr.:193-196 psl./, taigi,labai konstruktyviškai surašyta, kad akis lengvutėliai galėtų atskirti ne tik atskiras pagrindines paskaitos dalis,bet ir smulkiausias jųjų padalas.

Tam tikslui,juo smulkesnė padala,juo to - liau ji turi būti atitraukta nuo lapo lauko , esančio kairėje pusėje.Tuo būdu tvarkingai su- rašytas oratoriškasis planas vertikalinėje kryp- tyje turi būti su deramais atribojimais,o ho - rizontalinėje kryptyje su pakankamais atitrau- kimais.

Išvidinis glaudumas oratoriškajame plane, kaip sakėme,turi pralenkti bet kokį iki šiol žinomą stiliaus glaudumą.Tai ultralakoniškasis

stilius.Čia vengiama pilnų minčių,pilnų sakinių,pilnos išvaizdos.Čia tėra gairės,nurodančios atskiras mintis ir jų buvimo vietą.Sakysim,klausytojams norime papasakoti šitokį vaizdelį:

Amerikoje,Geltonojo Akmens Parke /Yellow Stone Park/ yra šaltinis,kurio vanduo daro ratą: kažkur nueina ir vėl sugrįžta. Įmetus į jį nešvarų nosinį,po kiek laiko srovė jį vėl atneša,bet jau baltutėlai išplautą.

Oratoriškajame paskaitos plane vietoje viso šito vaizdelio įrašome tik vieną žodelį: nosinis.Katras iš Jūsų,turėdamas plane šitą žodelį -- negalės laisvai papasakoti viso su juo susijusio minėto vaizdelio?

Šitokius žodelius /jų gali būti ir du ir daugiau/,primenančius kalbėtojui ištisus ilgesnius pasakojimus,vaizdus,argumentus,aforizmus ir pan.,vadiname pradžiažodžiais.Tad visą oratoriškąjį paskaitos planą reikia stengtis parašyti šitokiais pradžiažodžiais.

Aišku,kad šitaip parašytas planas bus suprantamas tik tam,kas jį parašė.Bet tai ir nesvarbu: juk rašome sau, o ne kitiems.Beje,po ilgesnio laiko ir mes patys tokio plano nebesuprasime.Bet ir tai nesvarbu: juk planą rašome tik tam kartui, o ne ateičiai.Tačiau,kad po paskaitos mes ją visą dar ištisai parašysime

ir,kaip brangią medžiagą,padėsime ateičiai,-- tai prie pilno paskaitos teksto galime pridėti ir šitą oratoriškąjį planą: šalia pilno paskaitos teksto mes jį galėsime veikiai atgaminti net ir po daugelio metų.

Šitokio plano lauke dar būtų galima pažymėti taip vad. dinaminių pastabų,t.y. su kokiu judesiu,balsu,tempu ar pauze kurią paskaitos mintį reikėtų ypatingai atžymėti.Tokių pastabų galima rasti jau kaikuriuose iš 1500 metų užsilikusiuose pamokslų rankraščių laukuose, pvz.: "percute pede" /dabar šitoks judesys retoriškai nebepateisinamas!/,"clama",ir pan.[1/] Bet gal dar geriau būtų šitokias pastabėles pažymėti tam tikrais paties sugalvotais ženklais, simboliais: šauktukais,žvaigždutėmis,ir kt.

Šitaip sutašytas oratoriškasis planas gyvojo žodžio mene turi milžiniškos reikšmės.Kadangi surašytas mnemoniškai ir tik pradžiažodžiais, tai jį galima lengvai ir tvirtai pasisavinti. Be to,nors paskaita ištisai dar ir neparašyta, bet pagal šitokį planą kalbėtojas ją gali pasakyti griežtai planingai.Pagaliau,pats didžiausias pasiekiamas laimėjimas yra tas,kad pagal

---

1/ Plg.A.Hahn,Ibid., 100.

šitokį planą pasisavinęs medžiagą kalbėtojas nebėra suvaržytas beveik jokiomis sustingusiomis frazėmis: anot Coquerelio,čia "kalbėtojas žino ką jis nori pasakyti,bet nežino kaip jis tai pasakys".1/ Ir tąjį "kaip" jis suformuluos tik paties kalbėjimo metu,taigi,įtakoje to "narkozo",kuriuo jis gyvens atsidūręs šimtuose arba net ir tūkstančiuose klausytojų.Jis tada bus laisvas pasirinkt tuos ar kitus posakius, jis galės užmegsti glaudžiausį kontaktą su klausytojais,jis į juos žiūrės ir iš jų sems kalviams visiškai nesuprantamo įkvėpimo,jis nardys tada visais valdomais balso diapazonais, jis leisis į šiurpulingiausius kalbos židinius, jis veiks klausytojus,o klausytojai veiks jį,o šitoje sąveikoje gims gyvojo žodžio menas tikraja šio termino prasme! Ne,žodžiais tai nesiduoda nupasakoti: tai reikia pačiam pajusti!

Kad geriau būtų galima suprasti,kaip turi atrodyti išorinė ir išvidinė oratoriškojo plano sąranga,-- čia dedame tokį planą aukščiau cituotai /žr.: 454-457 psl./ Antonijaus kalbai:

I. ĮŽANGA: Ne garbint...
1.Valdžiotroška -- užmokėjo..
2.Draugas...
3.Bet Brutus...

1/ C.Hilty,Ibid.,102:""L'orateur sait ce qu'il va dire,il ne sait pas comment il le di-

II. DĖSTYMAS:

1. Valdžiotroškos medžiaga...
   a/ Vergai -- iždas...
   b/ Vargšai -- verkė...
   c/ Bet Brutus...

2. Spręskit patys:
   a/ Vainikas...
   b/ Bet Brutus...
   c/ Ne gyvuliai...
   d/ Ne veltui...
   e/ Nenoriu nusikalst ...

3. Testamentas:
   a/ Pergamentas...antspauda...
   ne skaitymui...
   b/ Jei žinotumėt: išbučiuotumėt...pamerktumėt...
   prašytumėt... paliktumėt...

4. Neturite žinoti
   a/ Ne mediniai...žmonės...
   b/ Pašėltumėt...

5. Kantrybės:
   a/ Be reikalo...
   b/ Bijau...

6. Dėmonstravimas rūbų:
   a/ Ratu...
   b/ Apsiaustas!.. vilkėjo...
   c/ Skylės...:
   α / Kassijaus...
   β / Bruto... O dievai!...

7. Demonstravimas lavono:
   a/ Koks darbas...
   b/ Štai...
   c/ Sukilt...
   d/ Ne kalbėtojas...
   e/ Jei būčiau Brutus...:
   žaizda -- liežuvis...
   akmens...

8. Vėl testamentas:

a/ Užmiršau...
b/ Po 75 drachmas...
c/ Beneficijos...

III. ATBAIGTIS: Tai šitoks buvo Caeza is!
Kada panašų mes sulauksim?!

Pastaba. Šią schemą būtų galima dar kiek suprastinti,pvz.,3,4 ir 5 dėstymo skyrius būtų galima sujungti į vieną,būtent: "3 Masinimas:". Be to,kai kur dar būtų galima sumažinti žodingumą.

Pagaliau,čia dar trūksta kreipinio,kuris oratoriškajame plane visada yra dėtinas pilnas. Tiesa,Shakespeareas jį deda ir čia,bet romėno kalbai dėti kreipinį neatitinka istorinei tiesai.Todėl mes jį čia sąmoningai išleidome.

Nedėjome čia ir dinaminių pastabų,nes tai yra labai individualus dalykas.

K. PASKAITOS SCHEMOS PASISAVINIMO KLAUSIMAS

Pasiimti su savimi oratoriškąjį paskaitos planą ir jį pasidėti prieš save ant pulto -- nėra gėda.Tik tokiu atveju jo pasisavinimas taip pat turi būti pakankamai geras,kad nereikėtų akis įbedus į jį žiūrėti,bet kad užtektų mažai tepastebimo žvilgsnio -- ir jau vėl turi,kas seka... Tačiau,visi sutinka su tuo,kad net ir šitokio plano turėjimas prieš akis jau yra šiokia tokia kliūtis ir nieko bendro neturi su tikrąja

kalbėtojo didybę. Tad, kiekvieno kalbėtojo idealas turi būti: be jokių popiergalių!

Tam tikslui reikia tvirtai pasisavinti paskaitos schemą. Suprantama, kad savinantis schemą nepakanka vien joje surašytus pradžiažodžius ir jų eilę pasisavinti, bet kartu reikia pasisavinti ir tą visą turinį, kurį tie pradžiažodžiai atstovauja. O tai yra daug kartų lengviau, negu iškalti pažodžiui ištisai parašytą paskaitą.

Schemos pasisavinimo būdas priklauso nuo kalbėtojo atminties tipo, temperamento ir net įgudimo. Pagal tai, vieniems lengviau duodasi pasisavinti garsiai kalbant, kitiems probalsiai; vieniems sėdint, kitiems stovint, tretiems pa - lengva žingsniuojant, dar kitiems -- žingsniuojant su trumpais sustojimais, ir t.t.

Geriausias būdas pasisavinti paskaitos schemą yra taip vad. globalinis metodas, t.y. savintis ne viską iš eilės, bet viską iš karto. Tam tikslui pradėti nuo stambmenų ir eiti prie smulkmenų: pirmiausiai pasisavinti trijų pagrindinių paskaitos dalių situaciją /plg.194-195psl./ ir jų antraštes /jei tokios yra/. Paskui pasisavinti antraštes kiekvienos dalies skyrių, toliau poskyrių ir pagaliau jau iš eilės viską su visomis smulkmenomis.

Be to, visa tai daryti probalsiai /arba net garsiai/, nes geriausiai yra savintis tuo pačiu būdu, kuriuo teks perteikti: kaip dainininkas melodiją savinasi dainuodamas ar bent niuniuodamas, taip ir kalbėtojas turėtų paskaitos medžiagą savintis bent probalsiai kalbėdamas ir prieš akis vaizduodamasis konkrečią auditoriją. Tik gana įgudęs kalbėtojas paskaitos schemą gali savintis visiškai tyliai. Tačiau, bent svarbesnes paskaitos vietas turėtų kiekvienas kalbėtojas savintis garsiai kalbėdamas.

Jei ant rytojaus reikės kalbėti, tai paskaitos schemą reikia pasisavinti vėliausiai iš vakaro, ir būtent: vakare.[1] Mat, nors savintis vakare laiko reikia daugiau, bet pasisavinama tvirčiau. Suprantama, prieš paskaitą reikės dar viską pakartoti.

Pasisavinimo poza ir vieta bene geriausia yra vaikštant tyrame ore, pvz., po sodą, lauką, mišką.

Jei besisavinant bus pastebėta, kad tam tikra padala pakartotinai vis prisimiršta, tai reikia rimtai pastatyti klausimą, ar ji iš tikrųjų yra būtina. Jei gerai apsvarsčius suabejotum jos reikalingumu, -- tai drąsiai gali ją išbraukti ir paskaita dėl to nenukentės. Vadinas, pasisavi-

---

1/ Plg. J.Sigmar, Ibid., 77.

visometu dar galima schemą taisyti.

Gerai pasisavinus visą schemą,galutinam užtikrinimui dar patariama ją visą permedituoti neatveriant lūpų. Geriausiai visiškai tyliai ar bent mormorando.Tai vad. nebylės kalbos pratybos.[1] Po šitokių pasisekusių pratybų jau drąsiai gali eiti į tribūną be jokių užrašų rankoje.

Geriausia paskaitos schemos net iš viso su savimi nepasiimti /palikti namuose/,kad tuo būdu nebūtų jokių pagundų ja pasinaudoti.Tai dar daugiau padidins savimi pasitikėjimą.

Žinoma,sunkiausia bus patį pirmą kartą išeiti šitaip absoliučiai nepriklausomam nuo bet kokių popiergalių.Bet kas bent kartą išdrįs šitaip,tas niekada nebenorės kitaip!

L. PEREIGOS /TRANSITIONES/

Visą paskaitos medžiagą rikiavome atskirais lapeliais,taigi,atskiromis mintimis arba argumentais.Paskaitos schemoje tos atskiros mintys bei argumentai buvo sujungti dar į glaudesnes atskiras padalas.Tuo tarpu kalbant tie tarpai tarp atskirų padalų neturi būti jaučiami.Paskaita turi sudaryti vieną organingą visumą.Tam

---

1/ Plg. U.J.Kruse, Ibid., 24; Cicero,De oratore, I 11,48.

tikslui tuos atskirus tarpus reikia užpildyti tam tikromis jungiančiomis mintimis arba pereigomis.

Pereigos turi dvejopą uždavinį: užpildyti sakytus tarpus tarp atskirų paskaitos padalų ir kartu patarnauti tais mylios akmenimis, kad klausytojai galėtų pakankamai gerai orientuotis, kas jau kalbėtojo pasakyta ir kas dar bus sakoma. Taigi, pereigos kartu yra savotiškos minties rodyklės paskaitoje.

Suprantama, kad juo nuosekliau bus išrikiuota paskaitos medžiaga, juo mažiau tereikės laužyti galvą dėl tinkamų pereigų suradimo. Tačiau, visiškai be pereigų apsieiti yra neįmanoma. Užtat, kiekvienas kalbėtojas turi apie jas nusimanyti.

Gerų pereigų savybės yra sekančios. Pereiga turi būti vykusi /elegans/, t.y. arba trumpai primenanti tai, kas ką tik buvo pasakyta /tobuloji pereiga; transitio perfecta/, arba bent nurodanti kas toliau seka /netobuloji pereiga; transitio imperfecta/. Pvz., 'Tiek dėl pavydo apskritai. O dabar pažiūrėkime atskirus atvejus, kaip jis praktiškai pasireiškia.' -- 'Be to; toliau; taip pat; pagaliau; tačiau; šalia to'. -- Visiškai nevykusios pereigos pavyzdžiu galime pami- ti kad ir šitokį iš Vilniaus radiofono

1943.VIII.7 d. 20,20 val.paskelbtą "šedevrą" : "Aštuoniolika tūkstančių kviečių rūšių.Tai gražus rinkinys! Ta proga paklausykime trúpučio muzikos ..."

Be to,pereigos turi būti neilgos,kad nesusidarytų įspūdis,jog tai priklauso prie paskaitos esmės.

Taip pat jos turi būti ne perdaug ryškios. Tiesa,aiškumas reikalauja ryškumo,bet kalbos grožis priešingai: juo mažiau žymės pereigos , juo bus gražiau.Kad paskaitos tikslas negali būti vien kalbos grožis,tai vis dėlto reikia stengtis atrasti tarp šitų dviejų priešingumų deramą pusiausvyrą.

Pagaliau,pereigos turi būti pakankamai įvairios.Visur ar bent dažnai vartoti tą pačią pereigą yra kalbėtojo kalbinio neturtingumo požymys.Užtat,kalbėtojui gera apsirūpinti gausesniu tinkamų pereigų lobiu.Senesnioji retorika turėjo net atskirą įvairiausioms progoms prítaikintų pereigų vadovėlį 1/. Tik daugelis iš

1/ Žr.: Ivarus Petr-Adolphus,Medulla oratoria,continens omnium transitionum formulas,Coloniae Ubiorum 1642,pp.228.-- Štai jos turinio ištraukos: "Formulae exordiendi,...proponendi chrias, ...insinuandi, ...libere dicendi, ...redeundi ad rem, ...transeundi ad propositionem seu narrationem, ... transeundi ad divisionem, ...transeundi ad confirmationem, ...obiiciendi, confutandi, ...respondendi, ...proponendi exemp-

jų yra perdaug saldžios ir ilgos.

Štai kokių įvairiausių pereigų reikėtų kalbėtojui turėti savo žinioje: Kartoju... Nenuostabu,kad... O svarbiausias dalykas yra.. Kai kas galėtumėt šitaip paklausti... Norite argumentų? Štai jie... Į tai štai ką turiu atsakyti... Pažiūrėkime,ko šitokia nuomonė yra verta... Čia turime skirti štai ką... Ir priešingai... Dabar apsukime antrąją medalio pusę... Ir štai kokia iš to seka išvada... ir pan.

Sunkesnes bei ilgesnes pereigas būtų gera net į paskaitos schemą pažodžiui įrašyti ir išmokti.

M. NEMARIEJI POSAKIAI

Romoje nekartą teko matyti elgetaujančių dailininkų.Jie ant platesnių šaligatvių cemento spalvota kreida meisteriškai dailiai išpiešia visą eilę žinomų Bažnyčios ir valstybės vyrų ir,padėję šalia kepurę,laukia čentezimų.Praeiviai,apžiūrėję jųjų "eksponatus" ir matydami tokį didelį talentą įdėta į tokią pigią ir greitam sunykimui paskirtą "drobę",--nelaimingųjų pasigailі ir aukoja.

---

la,...proponendi testimonia, ...post sententiam habendae, ...proponendi similia, ...concitandi affectus,exclamandi,interrogandi, ...abrumpendi."

Pirmu pažvelgimu kažkas panašaus kartojasi taip pat ir gyvojo žodžio menininkų-kalbėtojų gyvenime. Atrodo, kad ir kalbėtojai, tartum anie dailininkai, savąjį talentą sudeda į perdaug nepastovią medžiagą: į minią. Juk iškalbos mene viskas atrodo didinga, kol šviežu. Bet kiekviena tolimesnė valanda ir diena jau daug ką išdildo ir neilgai tereikia laukti, kad iš visos kalbėtojo pastangų jūros žmonėse teliktų vos vienas kitas giliau įstrigęs posakis.

Iš tikrųjų gi kalbėtojų dalia yra nepalyginamai geresnė, negu anų dailininkų. Anų dailininkų "drobė" tėra šaligatvis, o kalbėtojų -- nemarios žmonių sielos! Anų dailininkų pastangos išnyksta be jokių pėdsakų, o kalbėtojų vienas kitas vykęs posakis gali perverti šimtus sielų ir pasilikti jose gyvas neretai visą žmogaus gyvenimą. Nesvarbu, kad klausytojai ilgainiui visas Tavo paskaitas užmirš, bet svarbu, kad sugebėtum nors vieną vienintelį kurios nors paskaitos posakį padaryti klausytojuose nemarų!

Didelis dalykas yra klausytojus sužavėti, dar didesnis dalykas yra juos pajudinti į žygį, bet visų <u>didžiausias dalykas</u> yra į jųjų sielas įdėti gyvą, nemirštantį, žygiui sugestijonuojantį posakį. Mat, jausmai ataušta, ašaros nudžiūsta, žingsniai pavargsta, bet jeigu sieloje tebėra gyvas žygiui sugestijonuojąs Tavo posakis, kuris

aną dieną klausytojus galutinai privertė apsispręst ir pajudėt,-- tai šitoks posakis juose apaštalaus dar ir tada,kai jie visą kitą bus užmiršę,kai jie bus gal ir Tave užmiršę!

Su kokiu pasitenkinimu žmonės grįžta iš operos,nutvėrę tenai lengvai pasisavinamą juos sužavėjusią arijos meliodiją! Tą meliodiją niuniuoja,kartoja,net užkrečia kitus,jaučia praturtinę savo kasdienybę. Panašiai praturtėję turėtų grįžti taip pat ir klausytojai iš paskaitos,nešini kokį nemarų posakį.

Surast nemarų posakį,kaip minėjome,yra didesnis dalykas,negu klausytojus pajudinti į žygį.Tai priklauso prie pačių rečiausių paskaitos perlų,pasakyčiau,prie kalbėtojo genialybės.Todėl ne kiekvienas kalbėtojas ir ne kiekvienoje paskaitoje gali šitokių pastovių vertybių klausytojams palikti.Bet svarbu,kad tai būtų žinoma ir siekiama.Gal nesukursi šitokio posakio vienatvėje,kai esi šaltas ir paprastas,tai gal jį nutversi tūkstantinės minios akyvaizdoje audringai pergyvendamas,kai esi nepaprastas !

Kaip nėra teorijos tapti genijum,taip nėra teorijos sukurti šitokius nemarius posakius. O tos skurdžios pastabos,ką vis dėlto būtų galima šitokių posakių kūrimo reikalu pasakyti yra tokios:

1/ Nemariojo posakio turinys turi glaudžiausioj ir įspūdingiausioj formoj išreikšti paskaitos tikslą, ar bent tai, kas veda į tokį tikslą.

2/ Tas posakis gali būti raidiškai realus arba ir alegoriškas.

3/ Pagaliau, jis turi būti lengvai pasisavinamas,pakartojamas ir gana sklandus.

4/ Nemariajam posakiui gana tinka priežodžio, o ypatingai šūkio forma.

Jei pereigas paskaitoje vadinome mylios akmenimis arba minties rodyklėmis, tai nemariuosius posakius tenka pavadinti gyvenimo rodyklėmis.



II DALIS

DINAMINĖ KALBĖTOJO FUNKCIJA



GRAIKŲ retoriai šią kalbėtojo funkciją vadino ὑπόκρισις 1/, o romėnų -- tai actio 2/, tai pronuntiatio. 3/ Jos svarba iškalbos mene yra milžiniška. Anot Cicerono 4/ ir Quintiliano 5/ liudijimo, Demostenas, paklaustas, kas visame iškalbos mene yra pirmo svarbumo dalykas, atsakęs: ὑπόκρισις ; į klausimą, kas antro svarbumo, atsakęs: ὑπόκρισις ; į klausimą, o kas trečio svarbumo, vėl atsakęs: ὑπόκρισις . Ir taip kartojęs vis tą patį atsakymą, kol pagaliau klausėjas paliovęs klausti.

Ir iš tikrųjų. Kad ir geriausio kalbėtojo kalba, atsidūrusi ant popierio, yra niekas daugiau,

---

1/ Aristoteles, Τέχνη ῥητορική, Γ 1.
2/ Cicero, De oratore, III 56,213; Brutus, 38,142; Orator, 17,55.56.
3/ Cicero, De inventione rhetorica, I 7,9; Rhetoricorum ad Herennium, I 2/3; III 11,20; Quintilianus, Ibid., XI 3,6.
4/ Plg. De oratore, III 56,213; Brutus, 38, 142; Orator, 17,56.
5/ Plg Ibid., XI 3,6.

giau, kaip rožių krūmas, kurio žydėjimo metas jau praėjęs. Norint pajusti ką gali iškalba -- reikia kalbėtoją ne skaityti, bet girdėti ir matyti, taigi, būti akivaizdoje dinaminės kalbėtojo funkcijos.

Ὑπόκρισις peripatetinės graikų iškalbos atstovo Teofrasto buvo perskirta į du traktatus, ir būtent: į /I/ <u>medžiagos skelbimą žodžiu</u> ir į /II/ <u>judesius.</u> Tai visiškai vykęs šios kalbėtojo funkcijos suskirstymas. Šito - kio suskirstymo dabar jau laikosi beveik visi retoriai. Laikysimės jo ir mes.



I Skyrius

MEDŽIAGOS SKELBIMAS ŽODŽIU /DICTIO/



EDŽIAGOS skelbimas žodžiu arba tariana /dikcija/ yra deramas minčių bei jausmų perteikimas gyvojo žodžio pagalba.

Tarianai iš vienos pusės rūpi fizinės gyvojo žodžio aplinkybės,o iš antros pusės -- psichofizinės gyvojo žodžio pasakymo savybės.Pagal tai atskirai teks kalbėti apie /A/ fizinius tarianos pagrindus ir vėl atskirai apie /B/ psichofizinės tarianos savybes.

A. FIZINIAI TARIANOS PAGRINDAI

Pirmiausia apie kalbėtoją sprendžiame iš jo tarianos.Pirmutinis dalykas,kuris klausytoją prismeigia klausyti yra kalbėtojo tariana. Netgi būtų galima sakyti,kad minią valdo ne tiek išmintis,kiek gera kalbėtojo tariana.Užtat gerai tarianai aptarti visose retorikose

yra skiriama nemažai vietos.Kiekvienas gi kalbėtojas iš savo pusės gerai tarianai įsigyti turi nepaigailėti kad ir didelių aukų.

Lengviausiai gerą tarianą galima įgyti jaunatvėje,ne vėliau kaip prieš 30 metų amžiaus /mergaitėms prieš 25 m./,kol organizmas tebėra pakankamai lankstus paklusti ir suaugti su tam tikrais fizinio lavinimo reikalavimais.Beje,dar ir vėlesniame amžiuje galima savo tarianą patobulinti,nors jau ir su mažesniu pasisekimu.

Tai,kas labiausiai mums turi rūpėti,kalbant apie fizinius tarianos pagrindus,yra /1/ balsas, /2/ kvėpavimas, /3/ gimnastiniai kalbėtojo pratimai, ir /4/ ortoepika.

1. Balsas

Gero ir gražaus balso reikšmė iškalboje buvo ir tebėra pripažįstama visų nesugadinto skonio žmonių. "Kas yra kalbėtojui reikalingesnio,kaip balsas!",klausia Ciceronas.[1/] Panašiai ir Quintilianas: "Pirmiausia reikia žiūrėti, kokį turi balsą".[2/]

1/ De oratore,I 59,251:"Quid est oratori tam necessarium quam vox?"

2/ Ibid.,XI 3,14:"prima observatio est,qualem vocem habeas".

Jei susirūpinimas kalbėtojo balsu buvo dėkingas tada, kai fiziniai jo pagrindai buvo tik labai primityviškai pažįstami, tai kiek labiau nedovanotinas būtų savo balsu nesidomėjimas dabar, kai mokslo pažanga šioje srityje pasiekė beveik savo apogiejų. Todėl bent trumpai čia susipažinsime su /a/ pačiu balso aparatu, /b/ balso pasidarymu, /c/ balso rūšimis, /d/ jo higiena ir /e/ jo patologinių apraiškų korektūra.

1 a. Balso aparatas. Kiekvienas meisteris turi gerai pažinti savo amate vartojamųjų įrankių konstrukciją ir funkcionavimą. Panašiai ir kalbėtojas turi gerai nusimanyti apie žmogaus balso aparato atskiras dalis ir jų veikimą. Tam tikslui čia patieksime /brėž.8/ vertikalinį balso aparato piūvį ir kiek paaiškinsime atskiras kalbėtojui daugiau žinotinas /skaitmenimis pažymėtas/ jo dalis.

a) Lūpos /brėž.8,nr.20-21/ priklauso prie judriausių ir beveik nepavargstančių balso aparato dalių. Tas jų judrumas įvairiose kalbose yra nelygus. Mažiausiai lūpos juda anglų kalboje, o daugiausiai -- prancūzų kalboje. Lietuvių gi kalboje jos yra vidutiniškai judrios. Lūpos yra svarbus organas kai kurių garsų ištarimui

/o,u; i,e; p,f; b,m,v/. Šiaipjau tik didesni lūpų defektai /pvz., zuikio lūpa/ turi neigiamos įtakos kalbai[1].

6/ Dantys taip pat yra svarbi balso aparato dalis ne tik prisideda prie rezonatoriaus /apie jį žr. čia pat kiek žemiau/ formos, bet ir prie kai kurių garsų /ypač šlamančiųjų/ tarimo ir apskritai prie visos kalbos geresnio skambumo ir aiškumo.[2] Ypač svarbu turėti normalius priešakinius viršutinius dantis. Todėl sugedę arba ištrupėję dantys turi būti suremontuoti arba pakeisti dirbtiniais. Jei kai kam dirbtiniai dantys paikybė, tai kalbėtojui -- didi būtinybė.

Brėž.8. Vertikalinis balso aparato piūvis.

1- kaktos tuštuma. 2- pleištakaulio tuštuma. 3-viršutinė nosies kniauklė. 4-apatinė nosies kniauklė. 5-kietasis gomurys. 6-minkštasis gomurys. 7-Eustachijaus vamzdelis. 8-Passavančio gumbelis. 9-ūkelis /liežuvėlis/. 10- burnos tuštuma. 11- liežuvis. 12 gomurio migdolas. 13-gerklėdangtis. 14-balso lūpos. 15-skydinė kremzlė /Adomo uobolys/. 16-žiedinė kremzlė. 17-kvėpuojamoji gerklė. 18-ryklė. 19-liežuvio-kaulis. 20-apatinė lūpa. 21-viršutinė lūpa. 22-gerklės migdolo vieta. I-VIII kaklo nugarkaulio sąnariai.

1/ Plg. Treumann-Mette, Die anatomisch-physiologischen Leitsätze für Zahnprothetik bei Sprechern und Sängern: "Bericht...", 48.

2/ Plg. Treumann-Mette, Ibid.; "Bericht...", 47.



Bréž. 8 .

c/ Apatinis žandas ramybės metu normaliai turi būti kiek atitrauktas atgal.[1] Šitokia jo būklė geriau užtikrina lengvesnį ištarimą lūpinių garsų. Tai vienintelis judąs veido kaulas, galįs judėti visom šešiom kryptim. Ypatingai jis yra judrus prancūzų kalboje; vidutiniškai judrus lietuvių, italų, vokiečių kalbose; tuo tarpu anglų kalboje jis turi nenatūraliai kyšoti pirmyn. Apatinio žando judrumas, ypač galėjimas plačiau atsiverti. labai palengvina tarianą.

d/ Gomurys tai burnos skliautai /gr. οὐρανίσκος, "dangutis"/, arba pertvara tarp burnos ir nosies tuštumų. Jis dalinasi į kietąjį ir minkštąjį gomurį.

Kietasis gomurys /brėž. 8, nr. 5/ yra viršutinio žandikaulio tęsinys, prasidedąs nuo viršutinių priešakinių dantų alveolių ir einąs maž - daug iki išminties dantų. Tai poringo kaulo lapas. Jį iki pat pabaigos galima pajusti pirštu. Tariant kai kuriuos garsus kietasis gomurys liežuviui tarnauja, kaip atrama. Be to, kaip kieta rezonatoriaus dalis, jis prisideda prie geresnio kalbos skambėjimo.

e/ Minkštasis gomurys /velum palatinum, brėž. 8, nr. 6/ yra minkšta ir labai judri gomurio da-

---

1/ Plg. E. Fröschels, Ibid., 17-18.

lis.Jo pradžią taip pat galima pajusti pirštu. Prasideda jis betarpiškai už kietojo gomurio ir baigiasi dviem gomurio lankais /skvetais/, kurio pirmojo vidurys nusileidžia žemyn pavidale ūkelio arba "vynuogėlės" /uvula; brėž.8,nr. 9/.Gerai išsižiojus,tariant garsą A,visą tai galima lengvai matyti.

Jo reikšmė tarianoje yra didesnė,negu kietojo gomurio.Tai bendros durys,kuriomis automatiškai uždarinėjamą tai burnos,tai nosies tuštumos,arba tiedvi tuštumos sujungiamos kartu.Tariant atgarsnius arba nosinius garsus /m,n, ng/ -- minkštasis gomurys nusvyra žemyn ir beveik pasiekia užpakalinę liežuvio dalį; tuo būdu visa iš plaučių einanti oro srovė yra nukreipiama eiti pro nosies tuštumą.Užtat tie garsai ir įgyja aiškų nosinį tembrą.Tariant gi balsės,-- minkštasis gomurys atlieka priešingą funkciją: jis pakyla aukštyn ir atsiremia į Passavančio gumbelį /brėž.8,nr.8/;tuo būdu uždaro nosies tuštumą ir visą oro srovę nukreipia eiti pro burną.Todėl balsės neturi nosinio tembro.Beje,šitas nosies bei burnos tuštumų uždarymas nebūtinai turi būti absoliutiškas: 3-4 mm ~~minkštojo gomurio~~ atstumas nuo Passavančio gumbelio -- tarianos dar negadina.[1]

1/ Plg. E.Fröschels, Ibid., 40.

Garsiosios priebalsės /apie jas žr. žemiau, ortoepikos poskyryje/ yra tariamos minkštajam gomuriui daugiau ar mažiau laisvai kabant, taigi, oro srovei einant pro burnos ir nosies tuštumas kartu.[1]

Liežuvis /brėž. 8, nr. 11/ yra sudėtas iš visos eilės įvairiom kryptim sukryžiuotų mažesnių raumenų. Dėl to jis yra nepaprastas akrobatas. Esą žmonių, kurie liežuvį taip gali burnoje paslėpti, kad nė anatomas jo nebeatrastų.[2] Liežuvis taip pat priklauso prie beveik nepavargstančių balso aparato dalių. Jo reikšmė kalbai yra gana didelė, bet ne absoliutiška. Jau apie 1700 m. anglų gyd. E. Twistletonas nustatė, kad kalbėjimui liežuvis nėra būtinas.[3] Tada tai buvo didžiausia keistybė, o dabar jau nė vieno mediko nebestebina. Tačiau be liežuvio iš alfabeto iškrenta visi tie garsai, kurių ištarime jis dalyvauja /liežuviniai garsai[4]: l, r, z, ž, s, š, d, t, c, č, n/. Be to, liežuvio nebuvimas turi neigiamos įtakos į kai kurių gomurinių garsų ištarimą /g, k/ ir į balsės i ištarimą.[5] Kaip iš visa

1/ Plg. K.G.Hermann, Anleitung..., 43.
2/ Plg. E.Fr.v.Feuchtersleben, Ibid., 50.
3/ Plg. H.Gutzmann /J/. Sprache ohne Kehlkopf, Leipzig 1936, 3.
4/ Plg. Treumann-Mette, Ibid.: "Bericht...", 48.
5/ Plg. A.Kussmaul., Ibid., 72.

ko matyti,nors be liežuvio dar galima susikalbėti,bet nebegalima būti kalbėtoju.

Balso galvelė /larynx;brėž.8,nr.13,14,15,16/ yra labai didelės reikšmės balso aparato dalis.Jos vieta,kaip brėžinyje matyti,yra pačiame kaklo viduryje,tarp trečiojo ir šeštojo kaklo sąnario,kitaip sakant,tarpe liežuviokaulio /brėž.8,nr.19/ ir kvėpuojamosios gerklės /brėž.8,nr.17/ pradžios.

Balso galvelės išvaizda /brėž. 9/ neesminiuose dalykuose kiekviename žmoguje yra gana skirtinga.



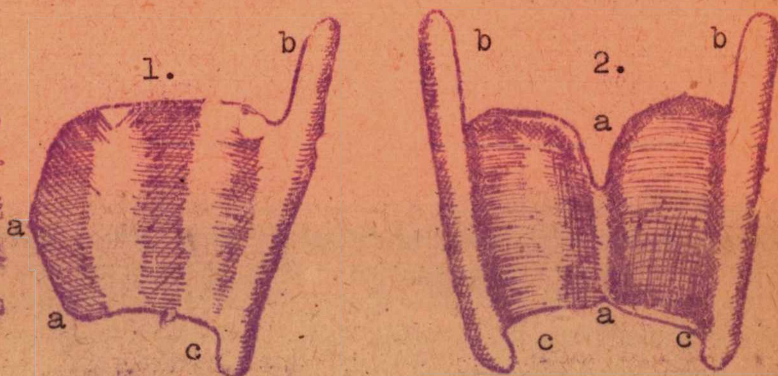
Brėž.9. Balso galvelės išvaizda /2/3 naturalaus dydžio/ 42 metų vyro.

Nepakanka šito kalbėtojui taip svarbaus organo vien situacijos ir išvaizdos nurodymo, bet taip pat reikia bent minimališkai susipažinti su jo konstrukcija ir funkcionavimu.

Balso galvelė yra sudėta iš skydinės,žiedinės ir dviejų piramidinių kremzlių,netikrųjų ir tikrųjų balso lūpų ir gerkledankčio.

Skydinė kremzlė /cartilago thyreoidea,brėž 10,nr.1,2/ kaip iš brėžinio matyti yra sudėta

iš dviejų, beveik kvadratinių, vertikališkai stovinčių, išlenktų kremzlinių skydų, kuriuodu pas pas vyrus sujungti maždaug 90° kampu, o pas moteris maždaug 120° kampu. Tas judviejų susijungimo kampas pas vyrus daugiau ar mažiau matyti ir vad. Adomo obuoliu /brėž.10,aa/. Nesujungtuose skydų šonų kampuose aukštyn ir žemyn kyšo ragai /brėž.10,bc/, reikalingi šios kremzlės pritvirtinimui.



Brėž.10. Skydinė kremzlė žiūrint į ją iš kairiojo šono /nr.1/ ir iš užpakalio /nr.2/

Žiedinė kremzlė /cartilago cricoidea; brėž. 11,nr.1,2/, kaip jos vardas rodo, yra antspaudinio žiedo išvaizdos kremzlė, kurio siauroji pusė atsukta į priekį, o plačioji — į užpakalį. Ant šios kremzlės apatiniais ragais pritvirtinta aukštoji skydinė kremzlė. Žiedinė gi kremzlė pritvirtinta ant viršutinės dalies kvėpuojamosios

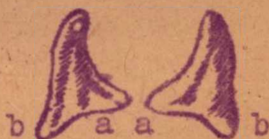




gerklės.Tuo būdu žiedinė kremzlė tarnauja pagrindu visai balso galvelei.

Brėž.11. Žiedinė kremzlė žiūrint į ją iš kairiojo šono /nr.1/ ir iš užpakalio /nr.2/

Piramidinės kremzlės /cartilagines arytaenoideae;brėž.12/ yra dvi netaisyklingos trikampės piramidės išvaizdos kremzlės.Iš trijų apatinių kiekvienos kremzlės kampų išeina du pra - ilginimai /processus/,išaugos.Į balso galvelės vidų atsuktosios išaugos /processus vocales;brėž. 12,aa/ yra pritvirtintos prie balso lūpų.Atsuktosios gi į oro pusę išaugos /processus musculares;brėž.12,bb/ yra sujungtos su atitinkamais balso galvelės raumenimis.Tuo būdu piramidinės kremzlės yra tartum kokios svirtys,kuriomis tai daugiau,tai mažiau yra įtempiamos arba ir su - glaudžiamos balso lūpos.

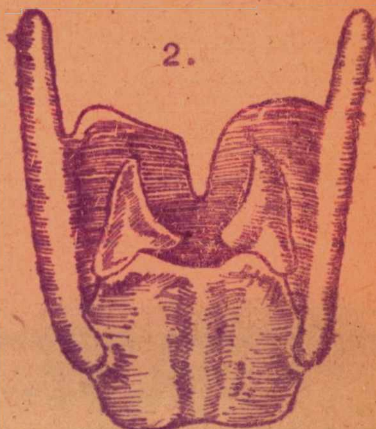


Brėž.12. Piramidinės kremzlės

Visos keturios minėtos kremzlės kartu šitaip atrodo /brėž.13,nr.1,2/.Tarpusavy jos sujungtos judamai. Visas balso galvelės vidus užpildytas

tam tikromis membranomis bei raumenimis. Tarp šito balso galvelės vidaus įrengimo mums ypatingos reikšmės turi balso lūpos.





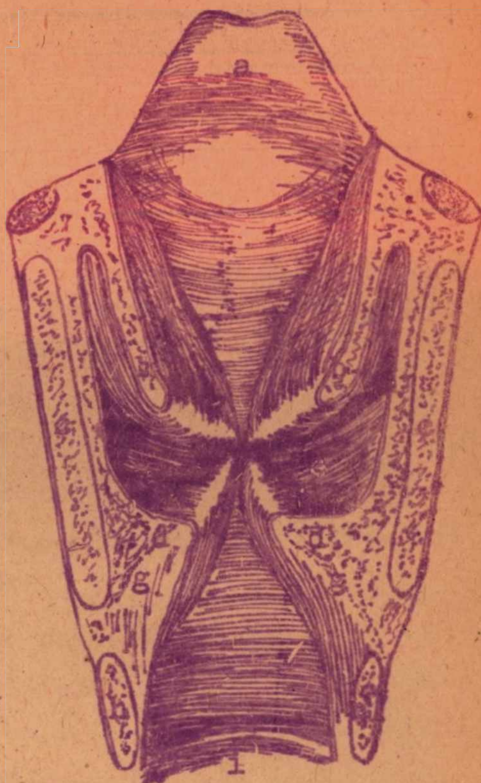
Brėž.13. Balso galvelės kremzlių sąranga žiūrint į jas iš kairiojo šono /nr.1/ ir iš užpakalio /nr.2/.

Balso lūpos yra dvi poros balso galvelės viduje esančių briaunų, kurios susiglausdamos gali kvėpuojamąją gerklę uždaryti, o prasiskėsdamos -- vėl ją plačiau ar siauriau atidaryti. Balso lūpos dalinasi į netikrąsias ir tikrąsias.

Netikrosios balso lūpos /plicae ventriculares; brėž.14, bb/ yra viršutinės išvidinės balso galvelės briaunos. Balso pasidaryme jos ne - dalyvauja ir tik per klaidą seniau buvo vad. balso lūpomis.[1] Jų spalva raudona. Jose yra

1/ Anot P.H.Gerberio, balso pasidaryme jos dalyvaujančios tik tada, kai tikrosios balso lūpos dėl kokių nors priežasčių neveikia. Išeitų, kad jos yra tartum "atsarginės" balso lūpos. Plg. jo: "Die menschliche Stimme und ihre Hygiene", 25.

liaukų,drėkinančių žemiau jų esančias tikrąsias balso lūpas.Būdamos vos 1/2 cm. aukščiau tikrųjų balso lūpų, jos gali pastarąsias pasiekti ir duslinti jų skambėjimą.Pagaliau, jos tarnauja kaip apsauga tikrosiom balso lūpom.[1] Jos gali tai susiglausti,tai prasikėsti.Jųjų tarpe esąs plyšys vad. netikrasis balso plyšys / falsche Stimmritze/.



Brėž.14. Vertikalinis balso lūpų piūvis,žiūrint į jas iš užpakalio: a-gerklėdangtis,bb-netikrosios balso lūpos, cc-skydinė kremzlė,dd-tikrosios balso lūpos,ee-Morgagnio nišos,ff-liežuviokaulis,gg-tikrųjų balso lūpų muskulai,hh-žiedinė kremzlė, i-kvėpuojamoji gerklė.

Tikrosios balso lūpos /plicae vocales;brėž.14,dd/yra apatinė pora išvidinių balso galvelės briaunų.Jos sudėtos iš labai elastiškų, į kaučuką panašių , muskulų,kurie paviršiuje padengti švelnia,minkšta,gleivėta,

1/ Plg.L.Sütterlin,Die Lehre von der Lautbildung,Leipzig 1925,22.

baltos spalvos odelė. Dėl minėto jo elastiškumo, iš plaučių einanti oro srovė gali jas lengvai įsiūbuoti -- ir tada jos išduoda toną.

Tikrąsias balso lūpas toliau vadinsime tik balso lūpomis /seniau jos dar būdavo vad. balso stygomis; tačiau, kaip iš brėžinio matyti, jos labiau panašios į lūpas, negu į stygas/.

Balso lūpos veikia automatiškai, nepriklausomai nuo mūsų valios. Tačiau, jos labai priklauso nuo kvėpavimo vyksmo. Užtat, normuodami kvėpavimą, netiesioginiai galime normuoti ir balso lūpų veikimą.1/

Balso lūpos virpa tik tariant balses; tuo tarpu tariant priebalses -- jos tik prasiskečia ir ramiai praleidžia oro srovę.2/

Balso lūpos visame balso aparate yra pati jautriausioji ir greičiausiai pavargstančioji dalis.

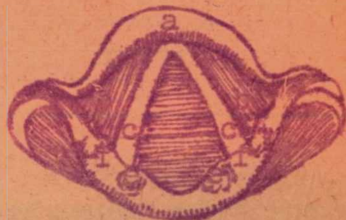
Kaip sakėme, balso lūpos gali tai viena prie antros priartėti-susiglausti, tai nutolti -prasiskėsti. Jųjų tarpe atsirandąs plyšys vad. balso plyšys /rima glottidis/. Jojo ilgis pas vyrus yra 19-25 mm., o pas moteris 14-17 mm.3/

1/ Plg. K. Hermann, Die Technik des Sprechens, 17-18.

2/ Plg. K. Hermann, Die Technik des Sprechens, 16.

3/ Plg. O. Legel, Ibid., 22; P.H. Gerber, Die menschliche Stimme und ihre Hygiene, 34.

Balso plyšio išvaizda gali būti gana įvairi. Giliai kvėpuojant,pvz., darant retorinę gimnastiką arba prieš kalbėjimą bei dainavimą, -- balso plyšys atsiveria visuplačiausiai,būtent: pavidale penkiakampio,kurio smailiausioji viršūnė yra atsukta į Adomo obuolį,taigi,į priekį /brėž.15,d/.Pro šitokius plačius vartus oro srovė tyliai ir greitai pripildo plaučius.Piramidinės kremzlės /ef/ yra viena nuo kitos maksimaliai nutolusios,o jų prie balso lūpų prijungtosios išaugos /processus vocales/, -- tiek yra sakytas lūpas ištempusios į šonus,jog šių briaunos pasidarę nebe tiesios,bet kiek perlinkę,todėl ir balso plyšys sudaro nebe trikampį,bet penkiakampį.

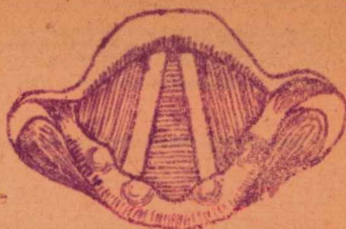


Brėž.15.Balso lūpos giliai kvėpuojant: a-gerklėdangtis,bb-netikrosios balso lūpos, cc-tikrosios balso lūpos,d-balso plyšys , ee-piramidinių kremzlių trumpieji kampai, ff-processus vocales.

Ramiai kvėpuojant balso plyšys atsiveria vidutiniškai,trikampio pavidale /brėž.16/.Piramidinės kremzlės čia pasilieka beveik savo vietoje,tik processus vocales tiek pakrypsta į balso plyšio vidų, balso briaunos įgyja tiesią liniją. Todėl balso plyšio išvaizda čia nebe

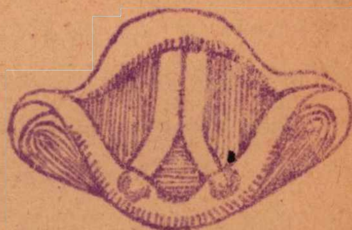
penkiakampis,bet tri - kampis.

Kalbant pašnibždomis, priešakiniai du trečdaliai balso lūpų susiglaudžia/brėž. 17/. Piramidinės kremzlės čia taip pat beveik pasilieka vietoje,bet jųjų processus vocales savo viršūnėmis maksimaliai priartėja.Užtat iki jųjų balso lūpos visiškai susiglaudžia.



Brėž.16.Balso lūpos ramiai kvėpuojant.

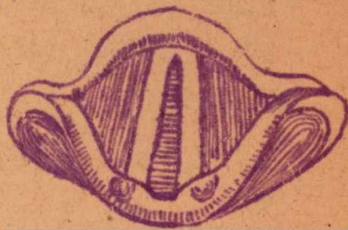
Kalbant žemu balsu balso plyšys vidutiniškai atsiveria visu balso lūpų ilgumu /brėž. 18/.



Brėž.17.Balso lūpos kalbant pašnibždomis.

Kalbant aukštu,bet natūraliu balsu,balso plyšys atsiveria siaurai beveik visų balso lūpų ilgumu /brėž.19/.

Kalbant aukštu dirbtiniu balsu /falcetu/,balso plyšyje atsiveria tik maža priešakinė dalelė /brėž.20/.



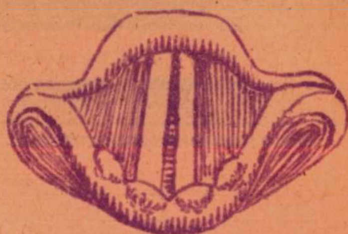
Brėž.18.Balso lūpos kalbant žemu balsu.

Pagaliau,kalbant kietuoju balsu -- balso plyšys visiškai susiglaudžia /brėž.21/, taip kad

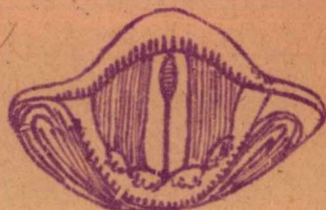
išeinanti oro srovė turi balso lūpas plėšte praplėsti.

Kalbant aukštuoju, falcetu ir kietuoju balsu, piramidinės kremzlės beveik arba ir visiškai priartėja, o jųjų processus vocales beveik arba visiškai susiglaudžia. Todėl atitinkamai priartėja ir susiglaudžia taip pat ir balso lūpos.

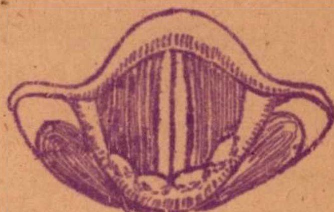
Gerklėdangtis /epiglottis; brėž.8, nr.13; brėž.14, a; brėž.15, a/ yra balso galvelės vožtuvas. Įprastai jis visada stovi stačias, kad laisvai galėtų vaikščioti oro srovė kvėpuojant ir balsas kalbant. Bet ryjant, būdamas sujungtas su ryjamaisiais raumenimis, jis automatiškai vikriai ir tvirtai uždengia balso galvelę, kad į ją nepatektų mais-



Brėž.19. Balso lūpos kalbant aukštu balsu.



Brėž.20. Balso lūpos kalbant falcetu.



Brėž.21. Balso lūpos kalbant kietuoju balsu.

tas.[1] Nuomonė,būk gerklėdangtis nė ryjant balso galvelės neuždengiąs[2],yra tikras nesusipratimas.Šiaipjau,balso atsiradime ar jo moduliavime jis nędalyvauja.

Baigiant kalbėti apie balso galvelės konstrukciją ir jos atskirų dalių veikimą,dar tenka kai ką pasakyti apie jos judėjimą. Jau minėjome,kad balso galvelės kremzlės tarpusavy yra judamai sujungtos. Ir būtent,skydinė kremzlė,savo apatiniais ragais atsirėmusi į žiedinę kremzlę,iš minėtų ragų atramos taškų neišeidama,gali kiek judėti tai žemyn,tai aukštyn; pvz.,uždėjus pirštą virš Adomo obuolio visą skydinę kremzlę galima truputėlį palenkti žemyn /žr.brėž.13/.Judriusios betgi iš kremzlių yra piramidinės kremzlės: jos gali tai viena prie kitos priartėti,tai nutolti,tai sukinėtis ant tumpojo bazės kampo,taip,kad kiekvienam skirtingam tonui -- atitinka vis kita piramidinių kremzlių būklė.Pagaliau,net visas balso galvelės korpusas kakle taip pat gali judėti tai aukštyn,tai žemyn,o ypač į šonus.Dėl šitokio judrumo,jis lengviau išvengia sužalojančių

1/ Plg. K.G.Hermann,Anleitung...,40;H.Gutzmann /Senj./,Stimbildung...,54;E.Pohle,Der menschliche Kopf,Wiesbaden /1922/,9;L.Sütterlin, Ibid., 22.25; H.Gutzmann /Junj./, Sprache ...,15; Der Grosse Herder", I 1120.

2/ Plg. C.van Zanten, Ibid., 4-5.

išorinių smūgių. Balso galvelė judėdama aukštyn ir žemyn gali padaryti 1,5-2 cm. kelią. Aukščiausiai ji pakyla ryjant, o žemiausiai nusileidžia -- žiovaujant. Be to, ji dar kiek pakyla aukštojo balso metu, o nusileidžia -- žemojo balso metu. Susinervinimas taip pat ją pakelia aukštyn, užtat ir balsas tokiais atvejais išeina aukštesnis.

<u>Rezonatorius</u> /Ansatzrohr/. Iš muzikos instrumentų žinome, jog styga, membrana arba dūda taip galingai neaidėtų, jeigu su ja nebūtų susijusi tam tikra patalpa, kuri pradėdama kartu aidėti -- sustiprina muzikinio garso šaltinį. Tas pats principas veikia ir žmogaus balso aparate: balso lūpų sukeltas garsas būtų kur kas silpnesnis, jeigu apačioj ir viršuj jų nebūtų tam tikrų patalpų, sustiprinančių tąjį garsą.[1/] Šitokį pagrindinio balso stiprintuvą žmogaus balso aparate vad. rezonatorium.

Kaip numanu, rezonatoriaus reikšmė yra labai didelė: juo balsas labiau rezonuoja /skamba/, juo mažiau tereikia vartoti jėgos, kad jis galėtų būti pakankamai toli girdimas, taigi, juo

---

1/ Plg. <u>P.H.Gerber</u>, Etwas über Nasen, Berlin [2]1910, 29; <u>G.Spiess</u> Kurze Anleitung zur Erlernung einer richtigen Tonbildung in Sprache und Gesang, Frankfurt a.M. [2]1916, 6.

lengviau yra kalbėti.Be to,labiau rezonuojąs balsas yra malonesnis klausyti..

Žmogaus rezonatorių sudarančios patalpos bei jųjų dalys,akustiniu atžvilgiu,yra labai nelygios.Kietosios rezonatoriaus dalys /dantys, kietasis gomurys,nosies tuštuma/ yra balso aštrintojos: balsas nuo jų atšokdamas įgyja didesnį skambumą - aštrumą.Tuo tarpu minkštosios rezonatoriaus dalys /liežuvis,minkštasis gomurys,veidai,lūpos/ yra balso būkintojos - švelnintojos.

Tarp labiau pažymėtinų rezonatoriaus dalių yra: kvėpuojamoji gerklė,krūtinės ląsta,Morgagnio nišos,gerklės tuštuma,burnos tuštuma,nosies tuštuma ir pagalbinės nosies tuštumos.

Kvėpuojamoji gerklė /trachea; brėž.8,nr.17/ yra 10-12 cm. ilgio iš 16-20 kremzlinių žiedų sudėtas kiek suplotas vamzdelis,ant kurio viršutinės dalies laikosi visa balso galvelė.Apačioje ji šakojasi į dvi šakas-bronchas,kurios savo ruožtu šakojasi į dar smulkesnes šakeles sudarydamos ištisą bronchų medį.Bronchų medžio vidus išklotas švelnia su plaukeliais odele. Tie plaukeliai,lyg javų laukas,nuolat banguoja ir tuo būdu išstumia lauk tenai patekusias dulkeles ir kitokius nešvarumus.1/

1/ Plg. "Der Grosse Herder" 1 1120.

Krūtinės ląsta /thorax/,anot kai kurių[1] taip pat priklausanti prie rezonatoriaus dalių.Tačiau,bene teisingesnė bus ta nuomonė,kad ne visa krūtinės ląsta,kaip tokia,bet tik joje esąs bronchų medis rezonuodamas suteikia virpėjimą visai krūtinės ląstai.[2] Šitą krūtinės ląstos rezonavimą lengvai galima pajusti pridėjus ranką prie krūtinės.

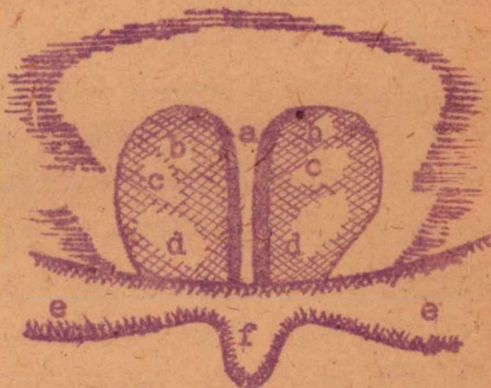
Morgagnio nišos /ventricula Morgagni;brėž. 14,ee/ yra tarpas tarp tikrųjų ir netikrųjų balso lūpų.Šiose nišose yra daug liaukų drėkinančių tikrąsias balso lūpas.[3] Be to,jos yra kartu puikus balso stiprintuvas.[4] Jųjų didumas žmonėse yra labai įvairus.Tuo tarpu orang-utanguose ir gorilose šitos nišos yra nepaprasto dydžio /siekia pečius ir krūtinę/,kuo ir pateisinamas jųjų balso galingumas.[5]

Gerklės tuštuma /pharynx/ yra ruimas nuo choanų iki gerklėdangčio.

1/ Plg.Sovijärvi,Phonationsräume und Klangfarbe:"Bericht....,247; H.Sachs,Bau und Tätigkeit des menschlichen Körpers,Leipzig 1907,115.
2/ Plg.E.Fröschels,Ibid.,32.
3/ Plg.H.Gutzmann/Senj./Stimmbildung und Stimmpflege,32;P.H.Gerber,Die menschliche Stimme und ihre Hygiene,25.
4/ Plg. E.Fröschels,Ibid.,15;Sovijärvi,Ibid.; "Bericht...", 248.
5/ Plg.H.Gutzmann /Senj./,Ibid., 32;P.H.Gerber,Die menschl.Stimme und ihre Hygiene, 16.

Burnos tuštuma /brėž.8,nr.10/ yra erdvė nuo priešakinių dantų iki minkštojo gomurio pabaigos.Kad minkštasis gomurys,liežuvis ir apatinis žandas gali judėti,tai burnos tuštuma gali įgyti įvairiausių talpumą ir formą.O tai labai svarbu atskirų garsų,ypač balsių ištarimui.Užtat burnos tuštuma kai kieno dar vad. "balsių tuštuma"1/.

Nosies tuštuma prasideda dviem skylutėm veido priešakyje ir baigiasi dviem skylutėm gerklės tuštumoje. Paskutiniosios medicinoje vad.choanomis /brėž. 22/ . Šios tuštumos viduje yra pertvara,dalinanti ją į dvi tuštumas,kuriose yra po trejetą skvetų-kniauklių /brėž.8,nr.3,4/ Nosies tuštumos yra geriausiai rezonuojančios visame rezonatoriuje.Jųjų reikšmė geriausiai paaiškėja slogų metu,kai minėtos tuštumos užsikiša ir tuo



Brėž.22. Choanos /užpakalinės nosies skylutės/: a-nosies pertvara, bb-viršutinė kniauklė, cc-vidurinė kniauklė, dd-apatinė kniauklė, ee-minkštasis gomurys, f-ūkelis /uvula/.

1/ G.Spiess,Ibid.,8: "Vokalhöhle".

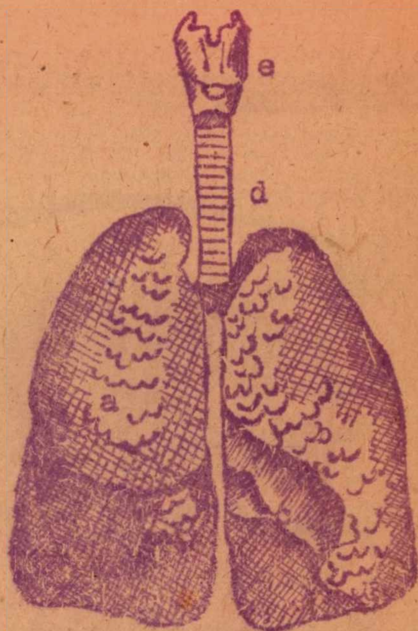
būdu iš dalies arba ir visiškai yra išjungiamos iš balso aparato. Tada kalba netenka žymios dalies skambumo. Tautos, turinčios erdvesnes nosies tuštumas /pvz., lietuviai, slaviai[1]/ -- kartu pasižymi taip pat ir balso didesniu skambumu ir gražumu. Prancūzų kalbos skambumas, tarp kita ko, paaiškinamas nosinių garsų gausumu, taigi, geriausios rezonatoriaus dalies -- nosies tuštumų išnaudijmu.

Pagalbinės nosies tuštumos yra įvairiuose galvos kauluose esančios tuštumos, k.a.: kaktos tuštumos /į dešinę ir į kairę nuo nosies[2]; brėž. 8, nr.1/, pleištakaulio tuštuma /brėž. 8, nr.2/ ir kt. Visos jos turėdamos susisiekimą su nosies tuštumomis -- kartu dalyvaujančios ir rezonavime. Tačiau, šiuo klausimu mokslininkų tarpe tebėra didelis nesutarimas: A. Barthas[3]/, H. Gutzmannas /Senj./[4]/, G. Panconcelli-Calcia[5]/ ir kt. yra beveik tikri, kad minėtos tuštumos rezonavime nieko ar beveik nieko nereiškiančios; tuo tarpu P.H. Gerberiui[6]/ ir kt.[7]/ atrodo priešingai. Žinomas gi logopedijos autoritetas E. Fröschels[8]/ šį

1/ Plg. G. Rippich, Ibid., 31.
2/ Plg. F. Fieder, Die Erhaltung und die Wiederherstellung der Stimme, Wien 1880, 27.
3/ Über die Bildung der menschlichen Stimme, Leipzig 1904, 44. 4/ Ibid., 66.
5/ Experimentelle Phonetik, Berlin-Leipzig, 1921, 61. 6/ Die menschl. Stimme und ihre Hygiene, 30-32. 7/ "Der Grosse Herder", 8 1032.
8/ Ibid., 32.

klausimą tebelaiko atviru.

Plaučiai /brėž.23/ balso aparate tarnauja, kaip dumplės aprūpinančios balso aparatą reikalingais oro srovės ištekliais. Kad plaučiai kartu yra taip pat ir kvėpavimo aparate nepavaduojamos reikšmės organas ir kadangi kalbėdami apie kvėpavimą -- plaučių konstrukcijos nebenagrinėsime, tai čia tenka tuo reikalu vieną kitą smulkmenėlę paminėti. Kaip jau žinome, kvėpuojamoji gerklė dalinasi į dešiniąją ir kairiąją bronchą. Dešinioji dalinasi dar į trejetą, o kairioji -- į porą mažesnių bronchų. Šios savo ruožtu vėl dalinasi vis į smulkesnes ir smulkesnes bronchas ir bronchioles /bronchų medis/. Pagaliau, bronchiolės baigiasi mažytėmis, 1/2--1/7 mm. skersmens puslelėmis - alveolėmis, kurių plaučiuose priskaitoma



Brėž.23. Plaučiai: a-dešinioji plaučių pusė, b-kairioji plaučių pusė, c-širdies niša, d-kvėpuojamoji gerklė, e-balso galvelė.

iki 1.700.000.000. Išplėtus alveolių sieneles, jomis būtų galima užkloti 60-80 mtr.^{2} plotą. Kiekviena plaučių alveolė yra apsupta ištisu tinklu plonyčių kraujo indelių su nebešvariu /venų/ kraujumi.Kad nuo alveolėje esančio oro iki minėtų kraujo indelių tėra vos $^4/1000$ mm atstumo,tai pro tokią plonytę sienelę kraujas lengvai ir greitai atsigaivina: nuodingąjį anglirūkštį atiduoda iškvėpavimui,o pasiima deguonį.

Diafragma yra stambus,bet visiškai nejautrus muskulas,skiriąs visą krūtinės ląstą nuo vidurių ruimo.Šalia širdies,tai pats stipriausias žmogaus organizme ėsąs variklis.1/ Ypatingai didelį vaidmenį diafragma vaidina kvėpavimo vyksme.

Pagaliau,ausys taip pat yra ne paskutinės reikšmės balso aparato dalis.Tai "balso sąžinė"2/.Daugelis žmonių turi puikų balso aparatą, bet nepakankamai gerą klausą.Iškalbos mene ne viską galima iš knygų išmokti: daug čia ką prisieina taip pat ir iš klausos pasisavinti;3/ pvz

1/ Plg. C.van Zanten, Ibid., 2.
2/ P.H.Gerber,Die menschliche Stimme und ihre Hygiene,48: ""das Gewissen der Stimme."
3/ Plg. Stauder, Grundlagen des Hörens: "Bericht..." , 306-307.

tono moduliavimas, spalvingumas, diapazono įpvaldymas, ir d.k. Be klausos, pagaliau, negalima nė taisyklingo garsų tarimo išmokti. Tiesa, klausa duodasi lavinama, bet sveiki jos pagrindai turi būti gauti iš prigimties. Vadinas, kas neturi pakankamai geros klausos, tas negalės tapti geru kalbėtoju!

b. Balso pasidarymas /phonatio/. Seniau buvo mokoma, jog žmogaus balsas atsirandąs tuo pačiu principu, kaip pučiamuose muzikos instrumentuose, būtent: virpant pačiam liežuvėliui arba membranai. Pagal tai ir žmogaus balsas esąs niekas daugiau, kaip iš plaučių einančios oro srovės įsiūbuotų balso lūpų virpėjimas. 1/ Tačiau paskutiniais laikais moksle jau įgyjo pilietybės teises fiziologo J.R.Ewaldo /+1921/ teorija, patvirtinta netgi stroboskopiniais bandymais, pagal kurią balso pasidaryme atkyvųjį vaidmenį vaidina ne vien oro srovė, o pasyvųjį ne vien balso lūpos, bet oro srovei ir balso lūpoms priklauso tai aktyvusis, tai pasyvusis vaidmuo kartu. Ir būtent: iškvėpuojamoji oro srovė, kildama nuožulniu balso lūpų šonu aukštyn /žr.brėž.8/,

---

1/ Plg. F.Fieber, Ibid., 10; K.Hermann, Die Technik des Sprechens, 16; A.Barth, Ibid., 16-17.27-28; B.Morill, Lautbildungslehre, Berlin 1907, 57-59; H.Sachs, Ibid., 115.

2/ Plg. Paschen, Stimme und Seele und ihre gemeinsamen Störungen: "Bericht...", 34.

Trumpa santrauka Kun.Dr.A.Levano RETORIKOS, kuri, susidarius nepalankioms sąlygoms plačiai nebuvo galima atspausdinti.

Tęsinys traktato Dictio ir tr. Dinamika.

BALSO HIGIENA

Kenkia nušalimai. Valgiai neturi būti: perkaršti
perkaršti
peršalti
aštrūs /daug druskos/
-krienai.

Reikia vengti migdolų, riešutų

Vengti kopūstų ir žirnių prieš kalbant, nes tai išpučia.

Patartina kalbėtojui,: salotai, pienas, ir visi tie valgiai, kuriuose yra fosforo, kalkių. nes stiprina dantis.

Dantys burna: - reikia švariai laikyti, nes maisto liekanos, o ypatingai saldumynai gadina dantis.
Priemonės: pasta "Solvolit"
vaisių rugštys .

Oda - antrieji plaučiai /švara/.

Rūbai

Butas - kuo aukščiau tuo geriau.

Mažakraujystė - anemija.

Balso pratybos - daryti kasdien, nes kitaip balsas atrofuojasi.

Reikia: 10 min. gražiai skaityti, dainuoti deklamuoti /nuo 5min.-1 val./
10 min.-15 min. pertrauka. 10 min.

-15 min.pertrauka.

Prieš pat kalbant: nepavalgius /nuo 2 val./
galima 0,50 stiklinės išgerti šilto gėralo.

Negalima gert šalto
" sujudinti kraują /bėgti,skubėti/.
" vargintis.

Reikia pasivaikščioti gryname ore.

Kalbėjimo vietą reikia gerai apžiūrėti,kur reiks kalbėti:
Ar ten oras tyras,ar nerūkoma, ar nėra skersvėjo, ar nešalta.

Negalima ilgai kalbėti pakeltu tonu, nes:
pavargs balso lūpos /reikalauja daugiau virpėjimų/,
veda į visišką užkimimą.

Po kalbėjimo , jei esi sušilęs saugokis temperatūros atmainos, negerk šalto, nevalgyk.
Dezinfekuok burną/nes tenai yra daug bakterijų/ Tinka "Panflavin".

Balso aparato sunegalavimai:

1. Užkimimas - reikia susekti priežastį ir ją pašalinti.

a/ jei dėl balso stygų atrofijos /po atost./ reikia kalbėti tyliau, dažniau.
b/ dėl ilgo kalbėjimo aukštu tonu- dėl pervarginimo balso lūpų, reikia poilsio /reikia čiulpti košė padaryta iš kiaušinio trynio ir smulkaus cukraus; juodųjų bezdų arbata su medumi/.
c/ jei dėl perdžiuvimo balso lūpų - tas pats.
d/ dėl apykaklės - reikia ją pašalinti!
e/ dėl infekcijos/bakterijų/ - reikia garga-

liuoti su radix pimpinella/ją galima ir gerti/.
Gargaliuoti su tinkturae mirae 5 gr.
ratаniae 5 gr.
mentolae 0,5 gr. /15 lašų į
0,50 stikl.vandens/.Gerti neg.!

f/ jei dėl neurastenijos - reikia sustiprinti
kraują.
g/ susinervinimo - atsilsėti ir stengtis tvarkingai gyventi.
h/ laringičio /gerklės uždegimo/
faringičio /nuo persišaldymo,
ledų,skersvėjo, nuovargio,
slogų,migdolų uždegimo/
- nereikia kalbėti - jei dėl nušalimo reikia išprakaituoti.
Jei noris kosėti- kompresai šalti/kamb. temperatūros/ Daroma taip: šlapinama skarelė,ant jos neperšlampama medžiaga,galų gale vilnonė skara. /Kamparas/ Arba to vietoj,kaip senieji retoriai naturaliai mokė: apsukt kaklą prakaituota kojine-sugysi,nes ir joje yra gerų vaistų,ten daug amoniako!!!!!!!!
Padeda sėmenų arbata.
i/ jei dėl gerklės džiovos - jei per 14 d.
" vėžio nepasitaiso,
reikia kreiptis
pas gydytoją.

KVĖPAVIMAS

Kvėpavimas arba kaip kvėpuoti? Susideda iš:
įkvėpimo ir
iškvėpimo.
Kvėpavimo rūšys: 1/ pečių kvėpavimas/pripildo oru plaučių viršūnes/
Kumščius ant sprando,įtrauk pilvą.
2/ Krūtinės kvėpavimas /nepraktiškas,neestetiškas - per ilgas /susivaržymas!/
3/ Slėpsninis - kvėp.atsistojus.
4/ Diafragminis - geras /per miegą,kai

nėra varžtų/. Kliudo privalgymas, rūbai.
Pratimai - atsigult nugara, kvėpuot padėjus ranką ant pilvo!

5/ Pilnutinis kvėpavimas 4/ir 2/ + biškį 1/ ir 3/ .

PSICHO-FIZINES T Ą R I A N O S SAVYBES

Tai paskaitos dinamika. Žmogus ir mašina skiriasi tuo,kad žmogus turi sielą. Ji veikia visus organus,pvz. susierzinus vieni veiksmai sustabdomi,kiti pagyvinami.

Siela veikia ir balsą. Balso aparatu siela apsireiškia-kalba.

Taigi kalba yra psichofizinė funkcija /veikia ir kūnas ir siela/.

Psichofizinės tarianos savybės

Tarena kad būtų tvarkoje reikia šalia kūno dalyvavimo dvasios. Reikia turėk ką nors ant širdies,reikia norėti ką nors padaryti su savo klausytojais.

Reikia įsigyti: aiškumas, laisvumas
tekmingumas, naturalumas
malonumas, įspūdingumas
įtikinamumas.

1/ Aiškumas - ne vien aiškiai ištarti,bet aiškiai ir galvoti.Kas aiškiai galvoja-aiškiai ir kalba.

Neaiški kalba /ir galvojimas/ yra varginanti, nemaloni klausyti. Neaiškumas-apsileidimas,neišlavinimas galvojimo,negerbimas klausytojų.Klausytojai nori kad jiems paaiškėtų/. Aiškumas yra kartu grožis.

Kaip pasiekti aiškumo? 1/ reikia siekti fizinio aiškumo - aiškiai ištarti,jėga mažiau svarbu,kaip aiškumas. Girdimumas nebūtinai priklauso nuo jėgos,o dažniausiai nuo aiškaus ištarimo.

Reikia atskirai ištarti: garsus,skiemenis, žodžius.

Užkimimas kliudo aiškumui. Bliovimas irgi kliudo,kelia nerimą auditorijoje.Juk jei kalbėtojas bliauna auditorija neišgirs.

Reikia pašnibždų pratybų /baisi paslaptis, -už durų priešai. Šaltai draugui/.

Aiškumui padeda artikuliaciniaikamščiai. /Kamštis diametru 1,50 centim.; ilgis 2-3 cm. ; padėti ant liežuvio skersai; skaityti,kalbėti garsiai .... švepla bus kalba ....; taip 5-10 minučių. Po to nariai miklūs. Veikia tik 2 val.

Aiškumui padeda vietos akustika. Svarbu kalbant pajusti ruimo rezonavimą.Reikia prisitaikyti /jei geriau rezonuoja - aukštu tonu kalbėk, jei ne - atvirkščiai/.

Tempas irgi lemia aiškumą. Tempas taikomas prie turinio /jei turinys lengvas - kalbėk greičiau ir atvirkščiai/

Jei kalbi per garsiakalbius - reikia kalbėti tyliau, nereikia taikytis prie salės.Vaizduokis pusę salės, dar mažiau/. Jei per garsiai kalbi - garsiakalbiai kimsta; š.ž.č,r - reikia nespausti, nes jie ir taip išeina ryškiai.Aiškiau reikia tarti balses.

2. Laisvumas reikia kalbėti lyg niekad nepavargtum,lyg nežinodamas nuovargio.

Reikia kalbėti lengvai be įtampų,laisvai,naturaliai.

1/ Reik sunkiai ištariamus žodžius iškalti,kad nesuklystum. Pratybose išsimiklink!

2/ Reikia vengti susijaudinus išeiti kalbėti -viduje reikia būti ramiam.Nerimas prieš paskaitą - naturalu.Juk čia kūrybos viršūnė. Joks menininkas nera patenkintas savo kūriniu.

Bet jaudinimasis turi būti dėlei baimės netobulumų ir trūkumų,bet ne dėl puikybės /kaip nors kad sužavėčiau.../

3. Tėkmingumas kaip upely vanduo,oro srovė iš plaučių,taip ir sakiniai,žodžiai turi plaukti be pauzių/jos tik savo vietoj/.

F o r m u l ė :

ne a,b,c,d....
bet a⌒b⌒c⌒d ....

kitaip kalba sukapota,nenaturali,o tai ir nemaloni. Kartais galima praleisti paskaitos punktą nesijaudink! Ką praleidai-praleidai! Bet negrįžk,neprisipažink...

Jei užmiršai ką nors - daryk pauzę,bet nepyk,nekapok...

Daugiausia užsikerta - kalviai,tie kurie visą paskaitą iškala atmintinai. Pv.,

Pamokslas apie Šv.Petrą ir gaidį: "Gaidys išėjo - Petras sugiedojo; Ne,Petras sugiedojo - gaidys išėjo;/Atitaisė?!/ Gaidys išėjo - Petras užgiedojo!"

4. Naturalumas - kalbėtojas daros nenaturalus tribūnoj:

1/ Vartodamas pamokslininko toną /taip visų sugebamą pamėgžioti. Ir kai tokiu tonu pradeda kalbėti pasauliečiai tai visiškai atrodo komiškai/.

Šio tono /pamokslininko/ esmė :

Nuolatinis patosas ten kur reikia ir nereikia.
Monotonija ar izotonija /——/ /ΛΛΛΛΛ/
ar abi kartu /ir izotonija ir monotonija/
Blogas kirčiavimas,
Nuolatinis pompastiškumas,iškilmingumas tai vidurys tarp giedojimo ir kalbėjimo.
Iškilmingumas net datose /1945 metais!/

Šitokia kalba klausytojus : Išvargina, sunki klausyti, laukiama galo, jauti trukumą natūralumo.

MENAS tada gyvas,kada natūralus,nedirbtinas!

Naturalumas kas yra? Gyvenime su natura nekovojama,kovojama tik su jos iškrypimais. Natūra nereikia grauti,nes tai Dievo kūrinys,reikia taisyti jos iškrypimus,reikia ją apgenėti nuo rūdžių,nuo neesmės. Natura remiasi visuose moksluose /net teologijoj/.Net gratia suponuoja naturą.

Tad reikia kalbėti ne dirbtinai,o reik kalbėti nuvalyta,patobulinta natura.

MENAS tai yra atvaizdavimas kokia natura išėjo
iš Dievo rankos, tai nuvalyta natura.

Tribūnoj reikia rodytis kuo esi - natura. Gyvojo žodžio menas turi būti pastatytas ant gyvojo žodžio kasdienybės.

Paskaitos tonas turibūti kasdieninio pokalbio tonas , tik pakeltas atitinkamai /be dirbtinio patoso/.

Priemonės išlaikyti naturalų toną:

1.Nieko nepamėgžioti,išlaikyti individualumą.Kiekvienas turi ką nors skirtinga. Reikia viskas kas patiko asimiliuoti - pritaikyti prie savo individualumo.

2.Nesistengti duoti tonko prigimtis nėra davusi.Nesisteng kalbėti sąmojumi jei esi tiesiakalbis.

3.Nekalbėk jautrių žodžių be jautrios širdies /nuotaikos/ nes tai išeina komiškai.

4.Gera kai kalbi čia pat kurdamas /nors planas seniau parašytas/tai tik kelias,kuriuo eisi į tikslą.Žodžiai turi gimti dabar-kalbant pagal planą... Tada bus naturalu.

5.Reikia neturėti minties pasirodyti,o pajudinti į žygį, kitaip turėsi du tikslu /priešingus/ norėsi kalbėti dėl savęs ir dėl idėjos,o tai yra nesuderinama/.

5. Malonumas Yra tokių žmonių,kurie nepakenčia nemalonaus tono. Bet beveik visi kalbėjojai mano,kad jų tonas malonus. Jei nemalonus,tai nesveikas.

Priemonės įsigyti maloniam balsui:

1.Gyvenimo dieta /prie stalo,prie darbo,poilsy; reikia būti stropiam gimnastikose,higienoj,jei nepadeda tarkis su specialistais/.

2.Kalbėjimo metu galima šaukti kur reikia, bet ne perdaug ir ne visada, kur reikia galima šaukt,bet negalima maurot! .

Kietas balsas per ilgesnį laiką darosi nemalonus;taip pat nemalonus gerai skambančių balsių

perilgas tęsimas.

Perdidelis stengimasis aiškiai kalbėti. Kalba turi būti kaip daina melodinga /reikia stengtis daugiau dainuoti- daina gera gimnastika/.

6. Įspūdingumas tai iškalbos širdis, t.y. nenuobodžiai.

Priešaas: nuobodumas - jis niekad netinka,nepadaro įspūdžio,nes nėr sielos. Kalba turi būti įspūdinga - to visomis jėgomis turime siekti ir visa asmenybe. Nereikia čia brangintis - silpnybė didžiausia spaudos,kad nematyt asmenybės.

Kad kalbėtume įspūdingai reikia:

1. Kalbėti su gera nuotaika - sveiku optimizmu.
2. Deramu pergyvenimu
3. deramu balso modifikavimu

1/Sveiko optimizmo reikalingumas Kas turi gerą nuotaiką.tas visai kitaip pasakys ir kiekvieną žodį. Visai priešingai nuliūdusiam. Kuo mechanikoj variklis,tuo mene nuotaika.Prarasti džiaugsmą,reiškia prarasti viską!

Reikia būti geroj nuotaikoj,bet nereikia būti juokingam /čia trūkumas/!

Reikia turėti sveiką optimizmą.Bloga čia melnacholikui /daug juodumo,tęsimo,monotonijos/. Melancholija - neigiamybė. Su tuo reikia kovoti /sunku,nes yra įgimta/,nes toks negali apaštalauti gyvu žodžiu,nes ne statys o griaus!

Reikia vengti,kas gali sudrumst dvasią Prieš kalbant visai nekalbėti,nes sunkiau nugalėti savo bėdą- tai bus juntama. Sugestijonuok save!

Blogai veikia ir klausytojų įtartinas laikymasis. Veikia blogai,pančioja klausytojų žiūrėjimas į laikrodį,žiūrėjimas per žiūroną.

Publika veikia kalbėtoją /teigiamai arba neigiamai/ Pvz., Anglai apsodina kalbėtoją artimiausiais draugais ir pažįstamais. Romėnai tą irgi žinojo-ten kalbėtojai atsivesdavo į kalbėjimo vietą savo simpatikus,tai - advocati,pašauktieji,atsivestieji.

Blogina nuotaiką ir nenumatytai mažas klausytojų skaičius.

Gerina nuotaika ir paties susitvarkymas, tai jaučia ir auditorija... Reikia apsivilkti geriausiais rūbais paskaitos metu, bet nereikia tapti dabita.

Punktualumas čia irgi svarbu - pasivėlinęs blogai jausies.

2/ Kalbėti su geru pergyvenimu, tai duoda įspūdingo gilumo. Aktorius turi pergyventi vaidmenį. Kalbėtojas - idėją.

Kalbėtojas turi idėją ir nori ją prigydyti /reikia pergyventi tik jos centrus/.
Aktorius turi būti tuo tik scenoj, o kalbėtojas visada /turi praktikuoti savo idėją visada/.
Kalbėtojas turi pergyventi ne visur - tik kalbos židiniuose. Jei pergyvensi visur - blogai.
Pabrėžti viską, reiškia nepabrėžti nieko!!!

Jausmas nepakenčia pastovumo - negalima kalbėti su pergyvenimu iki 5-10 minučių - nes negalima išlaikyti klausytojų tokioj nuotaikoj taip ilgai! Niekas taip greitai nenudžiūsta, kaip ašaros!

Pergyvensi tuo labiau, juo labiau valia bus kietesnė. Po ašarų-duok šypsnį. Gera kai klausytojai ima verkti /tai daro plieno valia/.
Reika žiūrėti, kad pats nepravirktum. Jei tai įvyko reikia taupiam būti, nes tai labai blogai veikia balso aparatą.

3/ Balso modifikacija /tono įvairumas/
Svarbiausia: akcentai, tempas
tono spalv., pauzės
kadensavimas, amplitudės
kulminavimas, deorsavimas

1/ akcentavimas. Pirma sąlyga modifikacijai yra tonų ir jausmų pabrėžimas žodyje, sakinyje.
Tai reikšminga, kas gerai akcentuoja - išvengia pamokslininko tono, aiškiai kalba.

PAV., Šiandien graži diena /ne vakar, ne rytoj/
Šiandien graži diena /ne ukanota, ne lyja
Šiandien graži diena/ne naktis, rytas, vak.

Akcentuot perdaug - bloga,ypatingai reikia pabrėžti priešpriešos dalys 2 tai išryškina labiau.
2/ Tono spalvingumas . Yra tūkstančiai atspalvių.
Priklauso nuo fizinių ir dvasinių aplinkybių. Balso aparato konstrukcija,nuo lūpų,rezonatoriaus konstrukcijos. Dvasios buklė tarianoj: čia svarbiausia,kad kiekvienas skirtingas pergyvenimas kelia skirtingą toną.

Svarbu čia pergyvenimas dvasioj,jei nori taip išreikšti,turi taip ir pergyventi,kitaip juokingai išeis ir nebus naturalu.

Spalvingumas priduoda prasmę kitą:

PAV., Vadas ateina /be spalvos/

Paprastame pranešime : Vadas ateina
Įspėjamajame Vadas ateina
Džiaugsmingame praneš. Vadas ateina /nuteikia/

Siela nudažo žodžius,mintis. Sielai pasiduoda fizinis balso aparatas. Siela kalba spalvomis.
Tono spalvingumas:

Prislėgtas	-	giedrus
šaltas	-	šiltas /su meile/
sunkus	-	lengvas
ramus	-	gyvas
dirbtinis	-	naturalus

Tonų spalvų individualumas. Kaip sielos skirias,taip ir kalbos spalvingumas.
3/ Tono kadensavimas tai tono moduliavimas - nuleidimu ar pakėlimu sakinio gale.
Sakinio pražioje - tonas pakeliamas. Gale-nuleidžiamas. Tai padeda sekti mintį,bet neturi būti nuolat /izotonija/

Rūšys: Kabanti kadensė, kai mintis dar nebaigta - tonas nenuleistas, iš to matyti,kad bus dar daugiau... Tai minties nebaigimas.

Krentanti kadensė - kai mintį baigėm. Pradžia krintančios kadensės prasideda nuo paskutinio sakinių akcentuoto žodžio.

Pusgilė kadensė - mintį tik pusiau atbaigia tonas tik dalimi nuleidžiamas.

Pilnoji kadensė - minties visiškas atbaigimas /tai sakinio gale/ taškas.

Kadensavimas turi respektuoti skirtukus:

Prieš tašką - pilnoji kadensė
prieš kablel.-jokios nėr /beveik/
prieš dvitaškį - kabanti k. /po jos tonas
pakeliamas - pabrėžianti.
klausiamas sakin. - pakeliama tonasgale
šaukiamas sakin. - su kabančia kadense
šalutinis sakinys - žemesniu tonu

4/ Tempas. Pradedantiej i kalbėti ypatingai turi per greitą tempą. Žala: tai brangios medžiagos eikvojimas/klausytojai nesupras/,vargina klausytojus; negalės įsisamoninti,nes tai bus panašiai,kad šeinininkas gerus pietus parengia ir svečiams tik pradėjus valgyti viską tuojau nuo stalo nuima. Greitumas migdo,nes vargina. Logiškas galvojimas negalimas.Negalimas taip pat geras tono spalvingumas ir kadensavimas.

Net kalbos židiniuose nereikia pergreitinti!

Reikia žiūrėti greitumo priežasčių. Jos:
a/ temperamentas
b/ neatsipratinimas vaikystės ydos/tarškėjimas/
c/ susijaudinimas - susinervinimas
d/ kultūra. Ne !!!
e/ puikybė /juk tai tekminga. Ne!/

Vaistai: 1.prieš išeinant reikia galvoti,kad klausytojai yra užsieniečiai,kurie menkai supranta kalbą.
2.Pirmus sakinius pradėti lėtai - eis ir toliau taip...

Bloga ir per lėtai kalbėti.

5/ Pauzės - sustojimas,bet tai ne spraga,ne tuščia vieta. Ji pilnatvė,daug pasakanti. Jos turi būti neperilgos ir nepertrumpos. Sunku gerai pauzuot.Pasiruošimas padeda.

Pauzės: a/ gramatinės
b/ įkarpinės
c/ pastraipinės
d/ emfatinės

a/ Gramatinės. Lemia skirtukai:

Kablelio p. - trumpa.
Kabletaškio - 1-2 sekundės.
Taško - 3 sekundės
Klaustuko -
Šauktuko - - nuo reikalo pareina.

Skliausteliai - kablelio pauzė

b/ Įkarpinės pauzės : tokios,kai yra reikkalas nežiūrint sintaksės. Josyra trumpos.

c/ Pastraipinės pauzės, tada kai rašytojas pradeda iš naujos eilutės. Ji ilga /iki 6-9 sek/. Baigi poskyrį,padarai pauzę.

d/ Emfatinės pauzės, jos yra svarbiausios.Jos yra vartojamos jausmui pakelti,pagyvėnti,nuslopkinti. Pagal tai:
paruošiančios,
paveikiančios,
pasitaisančios.

Paruošiamoji,tada kai norima ypatingai visus sukrėsti,sukaupti visų dėmesį.Pav., posėdis ...... nutarė ..... 1 - 2 .... tą ir tą.

Paveikiančioji tada,kai pasakei pakeltu tonu ir jausmu /k.Židinyje/ po to pautė. Iki 10 sek.

Pasitaisančioji kai jauti,kad gali pagauti "gaidį" arba kai yra reikalas pailsėti.

6/ Balso diapozonai - amplitudė,skalė,kurią gali paimti. Tai ribota ~~kiekvienai asabai~~.

Daloma:

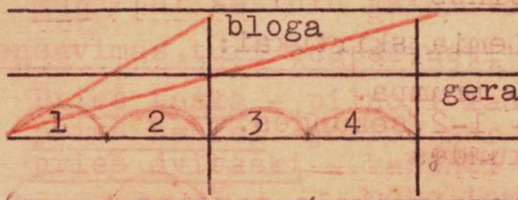
tonas	A
	XV
	Ž

Diapozonai: A-aukšt. V-vidutinis,Ž-žemas. Vid.dėstomasis, Ž,A - pabrėžimui.

Reikia įprasti valdyti visus diaposonus.

Žemumui riba - aiškumas!

7/ Tono kulminavimas yra kilimas tonu aukštyn ir aukštyn.



8/ Tono deorsavimas tas pats,tik žemyn.

9/ monotonija,tai yda kai visuomet tas pats tono aukštis,stiprumas,tempas.
Tai daro nevartojimas pauzių,stoka spalvingumo.
Ypatingai geras vaistas:
a/ dialogai /svetimą kalbą sakoma aukštesniu tonu,savąją žemesniu/.
b/ klausimai ir atsakymai /pats klausi ir pats atsakai/.

7. Įtikinamumas Kiekviena paskaita turi įtikinti.Tai butinybė - ergo ir galimybė. Įtikinti galima,galima net ir greit.
Priemonės:

1. Protas - kai klausytojai pastebi,kad kalbėtojas 3 kart daugiau žino negu sako-įtiki. Reikia pasiruošti.
2. Valia - įtikinant nereikia /nereiškia/ perkalbėti,bet priversti įtikėti.Valia turi sugestijonuoti....
3. Jausmai. Nesukelsi įspūdžio,jei pats neturėsi.Paseka nebus didesnė už priežastį. Reikia pergyvenimo.
4. Pavyzdys parodo galimybę,tai pasiekti. /aš jau toks esu-sekit!/....
5. Tonas ne komandos,bet pilnas širdies ir pergyvenimo /saugokis užkimimo-užkimsti-pralaimi/!!!
6. Judesiai turi būti matomi,kas nemato judesių-netikės.
7. Naturalumas įtikina,o ne dirbtinumas.

D I N A M I K A

/Paskaitos dalių dinamika in specie/

1. Išeities buklė
2. ~~išeities~~ dinamika įžangos
3. dėstymas
4. pabaiga
5. judesiai

1. Išeities buklė,ta viduas buklė,nuo kurios turi prasidėti paskaita. Pradėti be baimės. Baimės priežastys:
   a/netikrumas /ar peši/,iš to trema.
   b/atsakingumas /už žygį/
   c/savęs atvėrimas
   d/išdidumas

Priemonės nugalėti : a."paėmimas ant drąsos" - blogiausia priemonė!Reikia giedrios galvos!...

Geros: 1/ geras pasiruošimas
2/ reikia stengtis atrodyti geroje nuotaikoje /nes ir kūnas veikia į dvasią/. Reikia šypsotis,giliai kvėpuoti-tai priešinga baimei!
3/ sugestijonuoti save "groti maršą dvasioje...!"

2. Pradedamojo tono dinamika - reikia išėjus pirmiausia daryt - nieko nedaryt t.y. daryt pauzę /sąmoningą/.Ji turi būti pora sekundžių. 0,5 sekundės-žmonėms susiorientuoti: galvoja-jis nesijaudina. Po to k r e p i n y s ir toliau pats pirmas tonas svarbu!!! Reikia paimti iš tinkamo tono /geriau jau per žemai,negu per aukštai/

Kreipinio dinamika Prieš kreipdamasis pažvelk tolio žvilgsniu. Vad. Išėjai - 2 sek. pauzė,
tuo metu - tolio žvilgsniu pažv.,
kreipinys geru tonu
palenk truputį galvą!

Kreipinio tonas: ramus aiškus,

dinamiškas.Balsas ne perstiprus.
Po kreipinio 3 sek.pauzė.

Įžangos dinamika - turi būti rami,be patoso,be kulminavimo. Paprasta ir nepuošni,nes kalba juo toliau,juo turi būti stipresnė.Jausmai juk uždegami tik laipsnišaki.

Klausytojai pradžioje šalti,neis su tavimi nebent jau paruošti /koks kongresas/,bet ir čia tai palik pabaigai.

3. Dėstymo dinamika :

Pamokyme	-	tonas ramus
įspėjime	-	" ryžtingas
pasitikėjimo	-	" pasitikįs
suraminime	-	" užuojautos
pasakojime	-	" lengvas

Principai:

Paprastus dalykus dėstyk paprasta kalba.
Iškilmingus - iškilminga kalba ir t.
Smulkius dalykus - lengvu tonu.

4. Pabaigos dinamika ,tai svarbiausia! Reikia taupyti jai rezervus! Nepavargti iki jos! Taupyk:

balsą
jausmą,
valią,
grožį

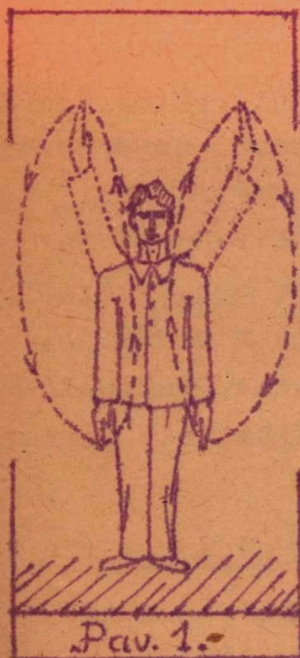
Taupyk viską,ypatingai širdį. Lengvas galvos palenkimas ir v a d e in p a ce!

oooooooooooooooo
oooooooooooooooo

———

"SCHREBER-GUTZMANN" gimnastikos pratimai

1. Rankų ratai.

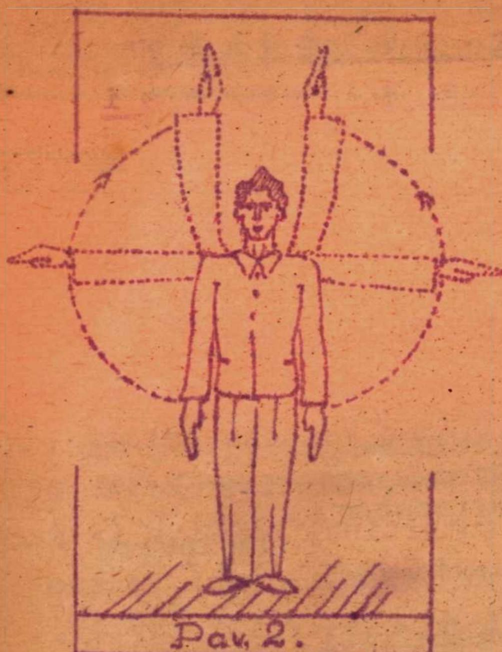

Pav. 1.

Išeities padėtis - ramiai! Rankos nuleistos šonucse, delnai į vidų. Iš tos padėties kelti abi rankas sutartinai aukštyn ir kartu daryti įkvėpimą. Abi rankos apskrieja po ratą./Žiūr.pav.1/. Einant rankoms į kulminacinį tašką-jos praeina kaip galima arčiau galvos. Pasiekus kulminacinį tašką-baigiasi įkvėpimas ir be pauzos prasideda iškvėpimas ir rankų leidimas žemyn.

Kad įkvėpimas turi būti 6-7 kartus trumpesnis už iškvėpimą,- tai ir rankų kėlimas turi būti tiek pat kartų greitesnis už nuleidimą.

Įkvėpimus daryti pro nosį, /jei oras tinkamas: be dulkių, neperšaltas - tai galima ir pro burną/, o iškvėpimus daryti pro burną.

Pratimą daryti nuo 2 iki 10 kartų. Vidutinė norma 5 kartai.


Pav. 2.

2. Rankų kėlimas į šonus aukštyn.

Išeities padėtis kaip pirmame pratime. Darant įkvėpimą rankas, pirmame pratime nurodytu greičiu, kelti į šonus aukštyn iki jos pasieks vertikalinę padėtį/Žiūr.pav.2/.Keliant į šonus rankų nepersukti, taip kad vertikalinėj padėty esant rankoms jų delnai būtų į orą, o viršai į vidų/s v a r b u!/.Leidžiant rankas žemyn-iškvėpti.

Visa kita kaip pirmame pratime.


Pav. 3.

3. Alkūnių sukimas.

Išeities padėtis - ramiai ! Rankomis suimti viršuj klubų /Žiūr.pav.3/. Sukant abi alkūni į užpakalį-pečius nuleisti , krūtinę išpūsti ir daryti įkvėpimą; sukant alkūnes į priekį - daryti iškvėpimą.

Visa kita kaip pirmame pratime.

"SCHREBER-GUTZMANN" gimnastikos pratimai

1. Rankų ratai.


Pav. 1.

Išeities padėtis - ramiai! Rankos nuleistos šonuose, delnai į vidų. Iš tos padėties kelti abi rankas sutartinai aukštyn ir kartu daryti įkvėpimą. Abi rankos apskrieja po ratą./Žiūr.pav.1/. Einant rankoms į kulminacinį tašką-jos praeina kaip galima arčiau galvos. Pasiekus kulminacinį tašką-baigiasi įkvėpimas ir be pauzos prasideda iškvėpimas ir rankų leidimas žemyn.

Kad įkvėpimas turi būti 6-7 kartus trumpesnis už iškvėpimą tai ir rankų kėlimas turi būti tiek pat kartų greitesnis už nuleidimą.

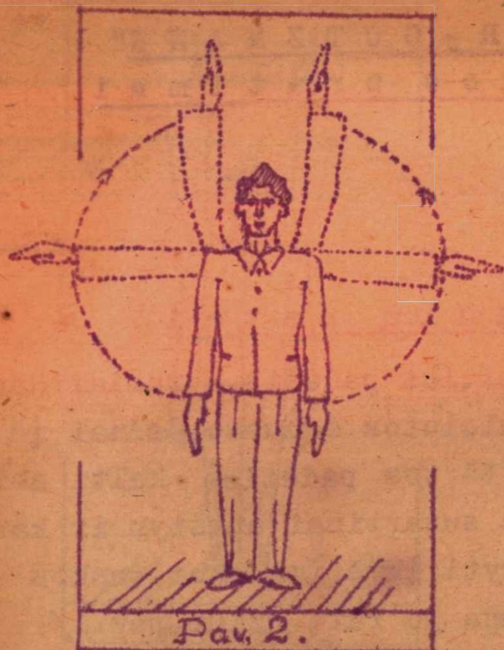
Įkvėpimus daryti pro nosį, /jei oras tinkamas be dulkių, neperšaltas - tai galima ir pro burną o iškvėpimus daryti pro burną.

Pratimą daryti nuo 2 iki 10 kartų. Vidutinė norma 5 kartai.

2. R a n k ų k ė l i m a s į š o n u s a u k š - t y n .

Išeities padėtis kaip pirmame pratime.Darant įkvėpimą rankas,pirmame pratime nurodytu greičiu, kelti į šonus aukštyn iki jos pasieks vertikalinę padėtį/Žiūr.pav.2/.Keliant į šonus rankų nepersukti, taip kad vertikalinėj padėty esant rankoms jų delnai būtų į orą,o viršai į vidų/s v a r b u!/.Leidžiant rankas žemyn-iškvėpti.

Visa kita kaip pirmame pratime.



Pav. 2.

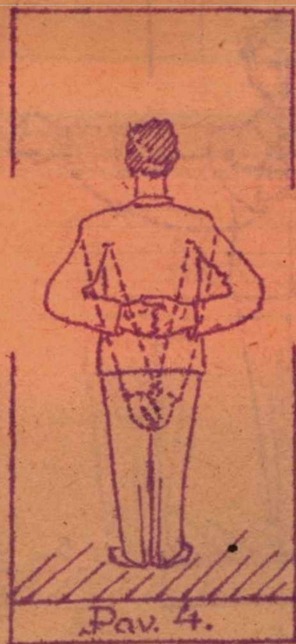
3. A l k ū n i ų s u k i m a s .

Išeities padėtis - ramiai ! Rankomis suimti viršuj klubų /Žiūr.pav.3/. Sukant abi alkūni į užpakalį-pečius nuleisti , krūtinę išpūsti ir daryti įkvėpimą; sukant alkūnes į priekį - daryti iškvėpimą.

Visa kita kaip pirmame pratime.



Pav. 3.

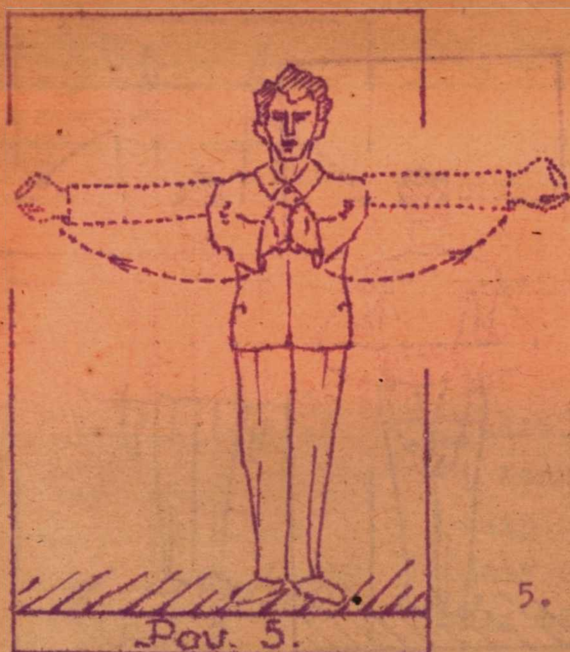


Pav. 4.

§4. Sunertų rankų pratimas.

Išeities padėtis - ramiai !
Rankas pirštais sunerti užpakalyje juosmens aukštumoje /Žiūr.pav.4/. Įkvėpiant nuleisti pečius, pūsti krūtinę ir sunertas rankas stumti žemyn. Iškvėpiant - sunertas rankas kelti vėl į juosmens aukštumą.

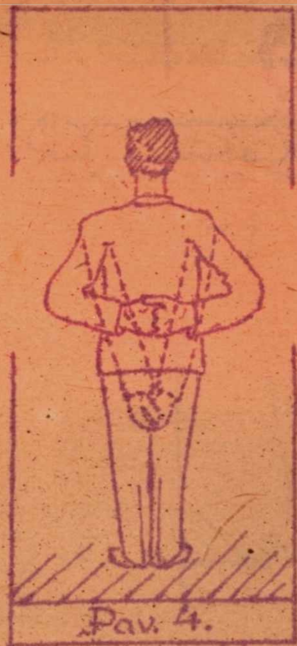
Visa kita kaip pirmame pratime.



5. Sugniaužtų rankų sukimas.

Išeities padėtis - ramiai !
Abi rankas ištiesti į priekį, sugniaužti kumščius ir suglausti /Žiūr.pav.5/. Tada, darant įkvėpimą, rankas kėsti į šonus /horizontalėj plokštumoj/ ir tuo pačiu metu rankas taip persukti, kad nykščiai paliktų apačioje. Iškvėpimas - rankas suglaudžiant.
Visa kita kaip pirmame pratime.



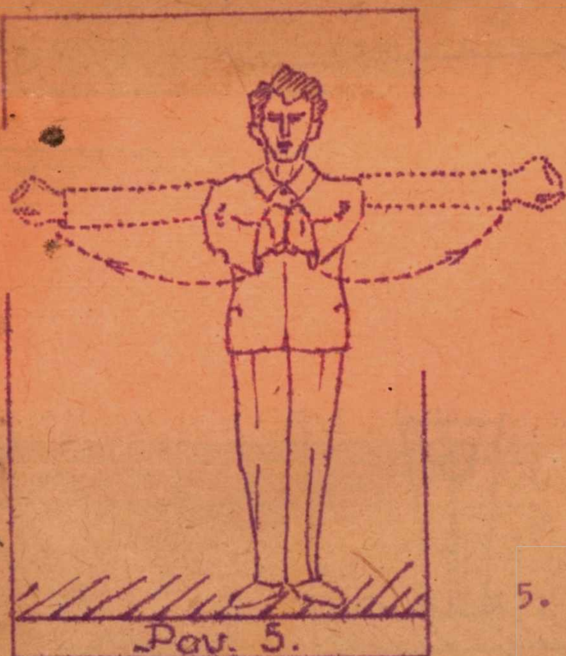


Pav. 4.

§4. S u n e r t ų r a n k ų p r a t i m a s.

Išeities padėtis - ramiai !
Rankas pirštais sunerti užpakalyje juosmens aukštumoje /Žiūr.pav.4/. Įkvėpiant nuleisti pečius, pūsti krūtinę ir sunertas rankas stumti žemyn. Iškvėpiant - sunertas rankas kelti vėl į juosmens aukštumą.

Visa kita kaip pirmame pratime.



5. S u g n i a u ž t ų r a n k ų s u k i - m a s .

Išeities-padėtis - ramiai !
Abi rankas ištiesti į priekį, sugniaužti kumščius ir suglausti /Žiūr.pav.5/. Tada, darant įkvėpimą, rankas kėsti į šonus /horizontalėj plokštumoj/ ir tuo pačiu metu rankas taip persukti, kad nykščiai paliktų apačioje. Iškvėpimas - rankas suglaudžiant.
Visa kita kaip pirmame pratime.



VITAMINAI

Vitamino vardas	Cheminės vitamino savybės	Vitamino paskirtis	Ligos dėl vitamino trūkumo /avitaminozės/	Vitamino šaltiniai
A Antixerophthalminis vitaminas	1. Vandeny netirpsta, bet riebaluose ir riebalus tirpdančiose medžiagose tirpsta. 2. Paprastu virinimu, kepimu, spirginimu ir sterilizavimu nesunaikinamas, jeigu kartu gausiau neprileidžiamas oras ir nuolat nemaišoma.	1. Palaiko organizme gleivines odas/k. a.: virškinimo, kvėpavimo, lytiniuose ir k. organuose/ ir visas liaukas. 2. Palaiko regėjimo purpurą ir akies tinklelio pigmentą.	1. Sumažėjimas atsparumo prieš ligų daigus. 2. Sumažėjimas akių pajėgumo prisitaikinti prie mažesnės šviesos /hemeralopia/. 3. Akių odos susiraukšlėjimas /xerophthalmia/, galįs privesti prie visiško apakimo. 4. Džiuvimas gleivinių organizmo dalių. 5. Sumažėjimas lytinio pajėgumo ir galėjimo žindyti. 6. Pū[illegible] organuose. 7. Inkstų akmens.	Daug turi: 1. Žuvies taukai. 2. Riebios silkės. 3. Sviestas. 4. Kepenos. 5. Inkstai. 6. Širdis. 7. Smegenys. 8. Grietinė. 9. Morkos. 10. Saločiai. 11. Špinatai 12. Tomatai. 13. Pienas/nenugriebtas/. Vidutiniškai turi: 1. Bananai. 2. Kiaušiniai. 3. Ankštiniai/švž/ 4. Sūris/riebus/. Mažai turi: 1. Žuvis /liesi/. 2. Mėsa/riebi ir liesi/. 3. Lajus. 4. Agurkai. 5. Vaisiai/šviežūs, grūdiniai Tik pėdsakus turi : 1. Aliejus. 2. Lašiniai. 3. Pyragaičiai. 4. Riešutai. 5. Kopūstai. 6. Bulvės. 7. Ankštiniai. /sausi/. 8. Juoda duona.
B 1 Antineuritinis vitaminas	1. Tirpsta vandenyje. 2. Paprastu virimu ir sterilizavimu mažai tesumažėja. 3. Visiškai sunaikinamas ilgu virinimu ir prie temperatūros 120°.	Palaiko ir stiprina nervus.	1. Neturėjimas apetito. 2. Kritimas svorio. 3. Sustojimas augimo. 4. Nuovargio jausmas. 5. Vidinių liaukų darbo sutrikimas. 6. Virškinimo sutrikimas. 7. Beri-beri liga /polineuritis endemica/, gaunama dažniausiai dėl nuolatinio poliruotų /bevitamininių/ ryžių valgymo.	Daug turi: 1. Tomatai. 2. Kiaušinio trynis. 3. Mielės. 4. Kepenos. Vidutiniškai turi: 1. Špinatai. 2. Morkos. 3. Bulvės. 4. Kopūstai. 5. Riešutai. 6. Ankštiniai /švž. ir s/ 7. Mėsa /riebi ir liesi/. 8. Dešra. Mažai turi : 1. Juoda duona. 2. Bananai. 3. Vaisiai/šviežūs, grūdiniai/. 4. Grietinė. 5. Pienas/riebus ir liesus/. 6. Saločiai. 7. Sūris/riebus ir liesus/. 8. Žuvis /riebi ir liesi/. Tik pėdsakus turi: 1. Agurkai. 2. Pyragaičiai.
B 2 Antidermatinis vitaminas	1. Vandeny tirpsta dar geriau kaip B¹ 2. Net ilgai virinamas 120° temperatūroje /autoklavuose/ nesunaikinamas. Bet esant stipriems šarmams --nyksta.	Palaiko ir stiprina odą.	1. Palinkimas į odos ir gleivinių plėvių uždegimus 2. Plaukų slinkimas. 3. Pellagra.	Tie patys , kaip B¹
C	1. Vandenyje tirpsta. 2. Oro deguoniui veikiant, greit nyksta /oksiduojasi/. 3. Paprastas daržovių virimas jo sunaikina iki 60-80%, o ilgesnis virimas net iki 90-95%; tačiau verdant bulves jo sunyksta tik 25% . 4. Atsargiai laikomuose vaisiuose ir daržovėse ny-	Veikia prieš toksinus/bakterijų gaminamus nuodus kraujuje/ ir stiprina kraujo indus, kaulus bei dantis.	1. Skorbutas /kraujavimas odos, gleivinių plėvių dantų smegenų ir pan. 2. Sąnarių patinimai ir skausmai. 3. Dantų kritimas. 4. Möllerio-Barlowo liga /kraujavimas ir kaulų trapumas vaikuose/.	Daug turi: 1. Špinatai. 2. Tomatai. 3. Bulvės. 4. Saločiai. 5. Kopūstai. 6. Agurkai. 7. Ankštiniai/s[illegible] 8. Uogos. 9. Apelsynai. 10. Citrynai. Vidutiniškai turi: 1. Vaisiai /švž./. 2. Morkos. 3. Bana[illegible] Mažai turi: 1. Pienas /liesus ir riebus/. 2. Grietinė. 3. Kepenos. 4. Mėsa /riebi ir li[illegible] Atsiranda pats: dygstant sė[illegible]

Turi vitaminų: A B C D

	A	B	C	D
Agurkai	m	p	d	-
Aliejus	p	-	-	-
Ankštiniai /šviežūs/....	v	v	d	-
Ankštiniai /sausi/......	p	v	-	-
Apelsynai	-	-	d	-
Bananai	v	m	v	-
Bulvės	p	v	d	-
Citrynos			d	-
Cukrus				

C

Antiškorbutinis vitaminas

1. Vandenyje tirpsta.
2. Oro deguoniui veikiant, greit nyksta /oksiduojasi/.
3. Paprastas daržovių virimas jo sunaikina iki 60-80%, o ilgesnis virimas net iki 90-95%; tačiau verdant bulves jo sunyksta tik 25% .
4. Atsargiai laikomuose vaisiuose ir daržovėse nykimo greitis proporcingas temperatūros aukščiui.
5. Organizme greit suvartojamas , todėl reikalinga dažno papildymo.

Veikia prieš toksinus/bakterijų gaminamus nuodus kraujuje/ ir stiprina kraujo indus, kaulus bei dantis.

1. Skorbutas /kraujavimas odos, gleivinių plėvių dantų smegenų ir pan.
2. Sąnarių patinimai ir skausmai.
3. Dantų kritimas.
4. Möllerio-Barlowo liga /kraujavimas ir kaulų trapumas vaikuose/.

Daug turi:

1. Špinatai.
2. Tomatai.
3. Bulvės.
4. Saločiai.
5. Kopūstai.
6. Agurkai.
7. Ankštiniai/š[illegible]
8. Uogos.
9. Apelsynai.
10. Citrynai.

Vidutiniškai turi:

1. Vaisiai /švž./.
2. Morkos.
3. Bana[illegible]

Mažai turi:

1. Pienas /liesus ir riebus/.
2. Grietinė.
3. Kepenos.
4. Mėsa /riebi ir li[illegible]

Atsiranda pats:

dygstant sėk[illegible]

Turi vitaminų:	A	B	C	D
Agurkai	m	p	d	-
Aliejus	p	-	-	-
Ankštiniai /šviežūs/	v	v	d	-
Ankštiniai /sausi/	p	v	-	-
Apelsynai	-	-	d	-
Bananai	v	m	v	-
Bulvės	p	v	d	-
Citrynos			d	-
Cukrus	-	-	-	-
Dešra	?	v		?
Duona /juoda/	p	m	-	-
Grietinė	d	m	-	m
Grybai	?	m	-	?
Inkstai	d	?	?	?
Kepenos	d	d	m	?
Kiaušinis /visas/	v	d	-	m
Kiaušinio trynis		d		m
Kopūstai	p	v	d	-
Lašiniai	p	-	-	-
Margarinas	?	-	-	-
Mėsa /riebi ir liesi/	m	v	m	-
Mielės		d		-
Morkos	d	v	v	-
Pienas /nenugriebtas/	d	m	m	m
Saločiai	d	m	d	-
[illegible]s /riebios/	d	m	?	?
Smegenys	d			-
[illegible] /riebus/	v	m	-	m
Sviestas	d	-	-	m
Širdis	d			
Špinatai	d	v	d	-
Tomatai	d	d	d	-
Uogos			d	
Vaisiai /šviežūs, grūdin/	m	m	v	-
Žuvies taukai/ol. jecor. as/	d			

Reikšmė: d-daug; v-vidutiniškai; m-mažai; p-pėdsakai.

D

Antirachitinis vitaminas

1. Tirpsta riebaluose.
2. Gana atsparus deguoniui.
3. Sunaikinamas tik 200° temperatūroj.

Kaulus tinkamai aprūpina kalkėmis ir apsaugo juos nuo suminkštėjimo.

1. Rachitis /kaulų suminkštėjimas ir jų deformavimasis: iškrypimai, "caput quadratum", ir t.t./.
2. Neišsivystę dantys.
3. Sutrikimas kalkių ir fosforo deramo paskirstymo organizme.

Mažai turi:

1. Sviestas.
2. Kiaušinio trynis.
3. Grietinė.
4. Sūris/riebus/.
5. Pienas /nenugriebtas/.

Dirbtinai atsiranda:

1. Odoje apšviestoje saulės arba ultravioletiniais /kalnų saulė/ spinduliais, iš kur kraujas jį nešioja po visą organizmą.
2. Maisto produktuose, turinčiuose ergosterino /k.a.: piene, duonoje, kiaušiniuose, aliejuose, mielėse, kakavoje, dygstančiuose javuose/, ir apšviestuose ultravioletiniais spinduliais.

Dirbtini preparatai:

/Pagalba ultravioletiniais spinduliais apšviesto ergosterino/

1. "Vigantol" -- tabletės ir lašai su vitaminu D prieš rachitį, kaulų džiovą, ir kit.
2. "Radiostol".
3. "Praformin".
4. "Viosterol".

Pastaba: KITŲ VITAMINŲ VEIKIMAS ŽMOGAUS ORGANIZMUI MOKSLO DAR NEIŠTI